SPLETNA JEZIKOVNA SVETOVALNICA ZA SLOVENSKI JEZIK

SERVIZIO DI CONSULENZA LINGUISTICA ON-LINE PER LA LINGUA SLOVENA

Izbor gradiva / Materiali scelti

JEZIK LINGUA
Plurilinguismo quale ricchezza e valore dell'area transfrontaliera italo-slovena
Večjezičnost kot bogastvo in vrednota čezmejnega slovensko-italijanskega območja

2007-2013
cooperazione territoriale europea
programma per la cooperazione transfrontaliera
Italia-Slovenia
evropsko teritorialno sodelovanje
program čezmejnega sodelovanja
Slovenija-Italija

Investiamo nel vostro futuro!
Naložba v vašo prihodnost!
www.ita-slo.eu

Progetto cofinanziato dal Fondo europeo di sviluppo regionale
Projekt sofinancira Evropski sklad za regionalni razvoj

Spletna jezikovna svetovalnica
za slovenski jezik

Servizio di consulenza linguistica on-line
per la lingua slovena

SPLETNA JEZIKOVNA SVETOVALNICA ZA SLOVENSKI JEZIK

SERVIZIO DI CONSULENZA LINGUISTICA ON-LINE PER LA LINGUA SLOVENA

Izbor gradiva / Materiali scelti

JEZIK LINGUA
Plurilinguismo quale ricchezza e valore dell'area transfrontaliera italo-slovena
Večjezičnost kot bogastvo in vrednota čezmejnega slovensko-italijanskega območja

Gorica / Gorizia, 2014

Spletna jezikovna svetovalnica za slovenski jezik
Servizio di consulenza linguistica on-line per la lingua slovena

Izbor gradiva / Materiali scelti

Založnik / Editore
Ciljno začasno združenje "Jezik-Lingua" / Associazione temporanea di scopo “Jezik-Lingua”

Avtorji / Autori
Petra Mišmaš, Franc Lanko Marušič, Rok Žaucer

Uredili / A cura di
Matejka Grgič, Petra Mišmaš, Franc Lanko Marušič, Rok Žaucer

Prevodi / Traduzioni
Slov.I.K.

Oblikovanje / Progetto grafico
Tmedia

Tisk / Stampa
Grafica Goriziana

Naklada / Tiratura
200 izvodov / copie

Kraj in datum tiska / Luogo e data di stampa
Gorica / Gorizia, 2014

Besedila, zbrana v tej publikaciji, so na voljo tudi na spletni strani www.jezik-lingua.eu.
/ I testi qui pubblicati sono reperibili anche on-line sul sito www.jezik-lingua.eu.

Projekt je sofinanciran v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in iz nacionalnih sredstev.
/ Pubblicazione finanziata nell’ambito del Programma per la Cooperazione Transfrontaliera Italia-Slovenia 2007-2013, dal Fondo europeo di sviluppo regionale e dai fondi nazionali.

Vsebina publikacije ne odraža nujno uradnega stališča Evropske unije. Za vsebino publikacije je odgovoren izključno Ats/Czz Jezik-Lingua.
/ Il contenuto della presente pubblicazione non rispecchia necessariamente le posizioni ufficiali dell’Unione Europea. La responsabilità del contenuto della pubblicazione appartiene all’Ats/Czz Jezik-Lingua.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in študijska knjižnica, Trst

811.163.6'271.1(035)

MIŠMAŠ, Petra
Spletna jezikovna svetovalnica za slovenski jezik : izbor gradiva = Servizio di consulenza linguistica on-line per la lingua slovena : materiali scelti / [avtorji, autori Petra Mišmaš, Franc Lanko Marušič, Rok Žaucer ; uredili, a cura di Matejka Grgič ... [et al.] ; prevodi, traduzioni Slov.I.K.]. - Gorica : Ciljno začasno združenje “Jezik-Lingua” = Gorizia: Associazione temporanea di scopo "Jezik-Lingua", 2014

1. Marušič, Franc, 1974-
2. Žaucer, Rok

COBISS.SI-ID 7305196

KAZALO / INDICE

Uvod 5
Introduzione 6
O različnih pristopih k jezikovnemu svetovanju 7
Navodila za branje knjige 10
I differenti approcci alla consulenza linguistica 12
O “dobrem” in “slabem” jeziku 14
O umetniški vrednosti fužinščine 18
Vprašanja o posameznih besedah 21
‘Plavo’ in ‘modro’ ter ‘plavolaske’ in ‘modrolaske’ 21
‘Orožniki’ ali ‘karabinjeri’? 25
O poimenovanju ‘Friuli-Venezia Giulia’ v slovenščini 31
O uporabi besede ‘ma’ 34
‘Spletna stran’ ali ‘spletno mesto’? 38
Slovenska ustreznica poimenovanju ‘social networks’ 41
‘Vstopnica’, ‘listek’ ali ‘karta’? 51
Vprašanja o pregibanju 54
Sklanjanje besede ‘musical’ oz. ‘muzikal’ 54
Dvojina in množina samostalnika ‘nebo’ 62
Pregibanje imena ‘Giuseppe’ in kraja ‘Bibione’ 64
Sklanjanje imena ‘Godot’ 69
Pregibanje samostalnika ‘vrv’ 72
Sklanjanje samostalnika ‘otrok’ 75
Sklanjanje samostalnika ‘hči’ 77
Sklanjanje zaimka ‘kar’ 79
Uporaba besede ‘milijarda’ 81
Vprašanja o izbiri izrazov 83
‘Biti star’ ali ‘imeti X let’ 83
‘En’ ali ‘nek’ 87
Uporaba ‘dva’ in ‘dve’ 91
Svojilni zaimki - prvič 97
Svojilni zaimki - drugič 100
‘Ki’ ali ‘kateri’ 105
‘Eventuelno’ ali ‘eventualno’ 109
‘Urejati’ in ‘urejevati’ 116
Besedni red in tečaj slovenščine 122
‘Porabiti’, ‘plačati’, ‘dati’ ali ‘zapraviti’ ter ‘udariti žogo’ 127
Slovenski ‘učni’ ali ‘vzgojni’ jezik 141
‘Številno’ in ‘številčno’ 146
‘Bangladeš’ – ‘bengalski’, ‘Mali’ – ‘malezijski’, ‘Afganistan’ – ‘afganski’? 149
Uporaba predlogov 154
‘Ekonomska bremenitev’ in ‘prijava dohodkov’ 154
‘Odporen na’ ali ‘odporen proti’ 156
‘Dvomiti v kaj’ ali ‘dvomiti o čem’ 163
‘Dobrodošli v prostore’ ali ‘prostorih’ 166
Prevodi 175
‘Presentazione del servizio...tipologia del servizio...’ 175
‘Rapporti con le famiglie e l’esterno’ in ‘operatori addetti ai servizi generali’ 177
Požarna varnost 178
Tabla ob vhodu na gradbišče 181
Prevodi pozdravov 184

Prevod varnostnega znaka za prepoved kajenja 185
‘Autoscontro’ 187
‘Platessa’ 188
‘Ossocollo’ 189
‘Melanzane al funghetto’ 191
‘Caponata di verdure di stagione’ 192
‘Stakviž’ 194
Viri in literatura 196
Spletni viri 197

Uvod

Knjiga predstavlja izbor rezultatov *Spletne jezikovne svetovalnice za slovenski jezik* (http://www.jesv.eu/), ki je od oktobra 2011 do marca 2013 delovala pod okriljem slovensko-italijanskega čezmejnega projekta *Jezik-Lingua* (*Večjezičnost kot bogastvo in vrednota čezmejnega slovensko-italijanskega območja*), sofinanciranega v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev.

Spletna svetovalnica je predstavljala brezplačno in anonimno storitev, ki je na področje jezikovnega svetovanja prinesla pomembno novost, saj je svoje delovanje navezovala na okolje jezikovnih stikov. Namenjena je bila govorcem slovenskega jezika, ki izhajajo z območja slovensko-italijanskega jezikovnega stikanja. Za cilj smo si v svetovalnici postavili dvigovanje jezikovne ozaveščenosti uporabnikov, kar smo poskušali doseči z odgovarjanjem na vprašanja, ki so kakor koli povezana z jezikom, s posebnim poudarkom na italijansko-slovenskem jezikovnem stiku. Pri temah, ki so obravnavane v tej knjigi, gre torej v grobem smislu za izbor uporabnikov svetovalnice, saj so nam jih posredovali prav oni. V odzivu na vprašanja smo jim skušali na razumljiv način odgovoriti in jim hkrati podati čim več koristnih jezikovnih informacij. V primeru jezikovnih zadreg smo poskušali razložiti, zakaj do zadrege sploh prihaja ter kako in s kakšnimi pripomočki podobne zagate rešiti v prihodnosti.

Svetovalnica je poleg jezikovnih vprašanj sprejemala tudi krajša besedila, za katera smo podali svoje mnenje glede jezikovne ustreznosti: ali bi bilo po naši oceni besedilo v širši javnosti sprejeto kot jezikovno primerno ali pa avtorjem svetujemo, da pošljejo besedilo v podrobnejši jezikovni pregled/lekturo. Če je besedilo zahtevalo samo manjše popravke oziroma spremembe, pa smo te tudi navedli in na kratko utemeljili. Odločitev, ali naše nasvete upoštevajo ali ne, smo seveda vedno prepustili uporabnikom.

Kot jezikovni svetovalci smo pri *Spletni jezikovni svetovalnici za slovenski jezik* delovali:

- dr. Franc Lanko Marušič – izredni profesor jezikoslovja na Univerzi v Novi Gorici;
- Petra Mišmaš – doktorska študentka in asistentka jezikoslovja na Univerzi v Novi Gorici;
- dr. Rok Žaucer – docent jezikoslovja na Univerzi v Novi Gorici;
- dr. Matejka Grgič – znanstvena direktorica Slovenskega izobraževalnega konzorcija in sodelavka Univerze v Trstu.

Med gradivom, vključenim v knjigo, so odgovori F. L. Marušiča, P. Mišmaš in R. Žaucerja. Pri posameznem odgovoru sta običajno sodelovala po dva avtorja, a zaradi enostavnosti avtorstva posameznih odgovorov ne označujemo in se raje vsi skupaj podpisujemo pod knjigo kot celoto.

Introduzione

La presente pubblicazione presenta alcuni dei risultati del Servizio di consulenza linguistica on-line per la lingua slovena (http://jesv.eu/) attivo da ottobre 2011 a marzo del 2013 nell'ambito del progetto transfrontaliero Jezik-Lingua (Plurilinguismo quale ricchezza e valore dell'area transfrontaliera italo-slovena), finanziato dal Fondo europeo di sviluppo regionale e dai fondi nazionali nell'ambito del Programma per la Cooperazione Transfrontaliera Italia-Slovenia 2007-2013.

Il servizio di consulenza linguistica on-line è un servizio gratuito ed anonimo con importanti novità nell'ambito della consulenza linguistica; l'attività si sviluppa infatti in un ambito di interscambio linguistico. Il servizio è rivolto ad utenti dell'area di contatto linguistico italo-sloveno con conoscenze previe della lingua slovena e si propone di incrementare la conoscenza della lingua slovena rispondendo a quesiti che sono in qualsiasi modo legati a questioni linguistiche, con particolare riferimento a fenomeni di contatto tra la lingua italiana e quella slovena. I temi proposti in questa pubblicazione sono quindi di fatto "scelti" dagli utenti del servizio – sono stati infatti loro a porre i quesiti agli esperti. Rispondendo alle domande abbiamo cercato di risolvere i quesiti in maniera chiara e di fornire quante più informazioni di carattere linguistico. In caso di dubbi abbiamo cercato di spiegare perché tali dubbi sorgano e come possano essere superati in futuro.

Oltre ad un attività di domanda-risposta, il servizio prevedeva anche la revisione di brevi testi in lingua slovena a proposito dei quali abbiamo espresso la nostra opinione professionale sulla loro correttezza ed adeguatezza linguistica. Per i testi che non sembravano in linea con gli usi standardizzati abbiamo consigliato un'ulteriore revisione; i testi che necessitavano solo di correzioni o modifiche minime sono stati emendati con brevi descrizioni delle correzioni e qualche spunto per l'ottimizzazione della scrittura. E' stato comunque sempre l'utente stesso a decidere quali correzioni apportare e quali consigli seguire o meno.

Al servizio di consulenza linguistica on-line abbiamo collaborato:

- dott. Franc Lanko Marušič, professore associato di linguistica presso l'Università di Nova Gorica;
- dott.ssa Petra Mišmaš, dottoranda e assistente universitaria presso l'Università di Nova Gorica;
- dott. Rok Žaucer, professore associato di linguistica presso l'Università di Nova Gorica;
- dott.ssa Matejka Grgič, direttore scientifico dello Slov.I.K.

O različnih pristopih k jezikovnemu svetovanju

Naj začnemo z besedilom, ki je dejavnost jezikovnega svetovanja na kratko predstavljalo uporabnikom svetovalnice.

> Vsi uporabniki slovenščine (kot seveda tudi govorci vseh drugih jezikov) se pogosto srečujemo z jezikovnimi vprašanji. Morda ne vemo, kam postaviti vejico, ali se prazniki pišejo z veliko začetnico, kako je z novimi besedami, kako napisati datum, da bo „prav“ … Pri iskanju odgovora si lahko pomagamo z različnimi priročniki, kot sta Slovenski pravopis in Slovar slovenskega knjižnega jezika, pogosto pa se zgodi, da ne vemo, s čim bi si pomagali, saj so lahko naša vprašanja zapletena in ne vemo, kje začeti iskati. Taka vprašanja so še posebej pogosta in aktualna na področjih, kjer prihaja do jezikovnih stikov in kjer ima slovenščina posledično drugačen, bolj izpostavljen družbeni status.
>
> Jezikovna svetovalnica vam ponuja možnost, da svoje vprašanje posredujete jezikoslovcem, ki so tako zaradi svoje izobrazbe kot zaradi vsakodnevnega strokovnega ukvarjanja z jezikom vsaj načeloma najprimernejši naslovniki za taka vprašanja.
>
> Seveda pa naloga naše jezikovne svetovalnice ni le podajanje preprostih odgovorov na vaša vprašanja. Skozi odgovore bi namreč uporabnike radi tudi dodatno usposabljali, zato z odgovorom podajamo tudi razlago problema in različne poglede na problematiko. Marsikdaj odgovor na zastavljeno vprašanje tudi ne more biti preprost in enoznačen. V teh primerih je treba predstaviti različne mogoče odgovore in vsakega od njih opremiti tudi z razlago. V tem se naše svetovanje tudi razlikuje od prakse, ki jo pogosto srečamo pri lektoriranju – če namreč povprečna lektura marsikdaj poskrbi le za odpravo napak oziroma odklonov od nekega standarda, si naše svetovanje za primarni cilj postavlja izobraževanje jezikovnih uporabnikov. Odvisno od tega, kateri vidik posameznega problema vzamemo za najpomembnejšega, lahko to privede do več mogočih rešitev problema, s tem pa spraševalci sami dobite možnost izbire končnega odgovora.
>
> V Jezikovni svetovalnici želimo uporabnikom o slovenščini svetovati karseda »demokratično«. V odgovorih vam bomo skušali enakovredno predstaviti dvojnice (npr. ‘pri blagajni’ in ‘na blagajni’), vas opozoriti na kontekste jezika (ali je podana trditev vezana na knjižni pisni jezik, knjižni govorjeni jezik, narečni jezik … in kaj iz tega sledi) ter vam svetovati, kako se recimo odločiti, katera od dvojnic bi bila za dosego nameravanega cilja sporočila primernejša. Vse to pa v obliki, ki je razumljiva ljudem, ki se z jezikoslovjem ne ukvarjajo poklicno.[1]

Osnovni cilj jezikovnega svetovanja, kot si ga predstavljamo sodelavci *Spletne jezikovne svetovalnice za slovenski jezik*, torej ni le zadovoljitev trenutne potrebe uporabnika temveč hkratno izobraževanje in ozaveščanje jezikovnih uporabnikov o tem, kaj „prav“ in „narobe“ v jeziku sploh je, in s tem spodbujanje tolerance do jezikovne drugačnosti. Pot do tega cilja vodi preko „demokratičnega“ svetovanja (Orešnik 1995, Marušič in Žaucer 2009).

1 http://www.jesv.eu/svetovanje.php

Marušič in Žaucer (2011) sta na primeru javne polemike na temo ustreznosti izrazov 'odnosi/stiki z javnostjo' in 'odnosi/stiki z javnostmi' oziroma pozivov po zamenjavi prve (starejše) različice z drugo (novo) problematizirala tip jezikovnega svetovanja, pri katerem gre na videz za demokratično svetovanje, vendar se da v njem prav tako prepoznavati preskriptivni nastop, le da v drugi preobleki kot pri klasičnem preskriptivizmu. Kadar svetovanje različico, ki predstavlja vzhajajočo rabo in s tem odklon od ustaljene in večinske rabe, podpre, seveda ravna demokratično. A če hkrati ne razlaga tudi ozadja intuicije, ki drugim govorcem to novo rabo zavrača kot nesistemsko, v tem postopa nedemokratično.

Na tem mestu bi radi opozorili še na eno past, ki vodi v zgornjo situacijo, v jezikovno svetovanje pa vstopa s sicer nadvse koristnim vključevanjem novih jezikovnih tehnologij, konkretno besedilnih korpusov. Kot eno glavnih koristi razpolaganja s korpusnimi podatki pri jezikovnem svetovanju se običajno vidi možnost, da svetovalec jezik predstavi tak, kot se zares rabi. Na primer v primeru dileme pri rabi dvojnic pridobi svetovalec iz korpusa podatke, kolikšen je delež ene in kolikšen delež druge. Če je delež ene večji, morda veliko večji, svetovalec iz tega včasih posploši, da je torej ta raba „ustreznejša", ob čemer to „ustreznejšo" rabo lahko še obrazloži. Na primer: „[…] Zato menim, da je poimenovanje **družbena omrežja** ustreznejše, vzporedno pa lahko uporabljamo tudi sopomenko **socialna omrežja**. Tako jezikovno rabo v praksi odraža tudi izbor ključnih besed, uporabljenih v treh izbranih katalogih […]"[2]. Problematično pa je, da se hkrati s tem, ko se eno na podlagi večje pogostosti in razlage njenega vzorca predstavi kot „pravo", ne poskuša razlagati tudi druge možnosti, ki pač odraža intuicijo drugih govorcev. S tem se na nek način iz ene skrajnosti pada v drugo skrajnost, oziroma če se je čomskijanskemu jezikoslovju še posebej ob vzniku korpusov očitalo idealizacijo jezika preko nerealnega koncepta idealnega govorca, se na ta način lahko dela ravno obratno, na račun posplošitve zmesi več sistemov lahko pride do ignoriranja sistema manjših skupin ali posameznika.

V svojih odgovorih, tudi v odgovoru o omrežjih, smo poskušali k razlagi pristopiti bolj demokratično. Nobena od možnih rešitev ne more biti kar apriori boljša, ker slučajno po kriteriju, ki smo si ga izbrali za edinega merodajnega, zmaga nad drugimi. Kriterijev, po katerih lahko ovrednotimo na primer ustreznost neke besede, je namreč več in pogostost v korpusih je le eden od možnih kriterijev, nikakor pa ne edini. Ravno tako pomemben kriterij je na primer vključenost v sistem, pri čemer seveda ne smemo štartati s pozicije, da je od več različic le ena del sistema (tako kot je tipično le ena najbolj pogosta); prav verjetno je, da je namreč sistemskih različic več. Ravno to je pogosto težava prakse jezikovnega svetovanja.

2 http://terminologija.blogspot.gr/2012/06/zakaj-ne-druzabno-omrezje.html

V *Spletni jezikovni svetovalnici za slovenski jezik* smo izhajali iz predpostavke, da je možnih odgovorov več in da v primerih, kjer se pojavi dvojnica, vsak izmed elementov dvojnice, lahko pa tudi dvojnica kot celota pripada nekemu sistemu. Naša naloga torej ni ugotoviti, katera od različic je pravilna in preskriptivno določiti „pravilno je X, Y pa ne“, temveč ugotoviti, kateremu sistemu pripada katera od dvojnic. S tega stališča smo torej usmerjeni raziskovalno.

Pripadnost nekemu sistemu je tu zgolj vzorčno merilo ustreznosti. Pripadnost sistemu je na nek način nujen pogoj, pri katerem pa je bolj problematična njegova uporaba. Tipično se namreč ne ugotavlja, kako izgleda sistem, kateremu bi lahko pripadala ena od različic, temveč se gleda le, ali neka različica pripada nekemu točno določenemu sistemu, ki ga jezikovni svetovalec edinega priznava ali morda celo edinega pozna.

Seveda so kriteriji ali merila ustreznosti odvisni tudi od tipa vprašanja, saj pri določenih vprašanjih, recimo pomenu konkretne besede, ni smiselno na enak način govoriti o vključenosti v nek slovnični sistem kot pri sklanjatveni obliki te iste besede. Na drugi strani je pri vprašanju o veliki začetnici običajno kot kriterij najbolj smiselno vzeti Slovenski pravopis, medtem ko si s Pravopisom pri sklanjatveni obliki neke nove besede ne bomo uspeli pomagati. Kar še dodatno kaže na to, da si z enim samim merilom pri jezikovnem svetovanju pač ne moremo pomagati. Svetovanje, kot ga razumemo tu, je res bolj predstavitev in obrazložitev različnih intuicij, ki vodijo do različnih rab, v primeru iskanja odločitve pa lajšanje le-te s predstavitvijo različnih kriterijev, ki bi lahko imeli vpliv na končno sodbo, ki pa vsaj načeloma ostane vedno v rokah spraševalca.

Navodila za branje knjige

Ker je naš tekst nastal kot odziv na neko konkretno vprašanje in ker se v odgovorih na konkretna vprašanja tudi večkrat sklicujemo, smo ob vsakem odgovoru pustili tudi originalno vprašanje (vprašanja smo mimimalno spremenili, popravili tipkarske napake itd.). Tako je razvidno, kaj nas je spodbudilo za pisanje o določeni temi.

V odgovorih se večkrat sklicujemo na različne vire, ki so zbrani na koncu knjige v razdelku *Viri in literatura*. Ko se v odgovoru sklicujemo na spletni vir, v opombi pod črto navajamo spletno povezavo. Ker vsak odgovor načeloma predstavlja samostojno besedilo, se nekatere bolj splošno uporabne spletne povezave pod črto skozi celo knjigo pojavijo večkrat, celotno število opomb pa je na koncu posledično kar veliko.

Branje knjige kot celote naj bi vsaj deloma olajšala ureditev sekcij, ki združujeja tematsko povezana vprašanja in odgovore, četudi so si tudi znotraj sekcij odgovori ponekod tematsko nesorodni, saj sekcije pač združujejo velika področja. 50 vprašanj s stališča jezika pač ni mnogo, a ker so odgovori v povprečju dolgi preko 3 strani, več kot toliko vprašanj z odgovori knjiga tako ali tako ne bi prenesla.

Vprašanja z odgovori so razdeljena v 5 tematskih sekcij, dve vprašanji, ki sta bolj splošnega značaja (*O „dobrem“ in „slabem“ jeziku* in *O umetniški vrednosti fužinščine*), ker ne odgovarjata na neko konkretno jezikovno zagato, pa smo postavili na začetek razdelka z odgovori, pred druga vprašanja razdeljena po sekcijah. Tematske sekcije, ki sledijo so: *Vprašanja o posameznih besedah*, kjer odgovori obravnavajo več možnih prevodov nekega izraza; *Vprašanja o pregibanju*, ki predstavljajo različne možnosti sklanjanja in spreganja neke konkretne besede; *Vprašanja o izbiri izrazov*, kjer je podobno kot pri vprašanjih o posameznih besedah govora o izbiri med večimi možnostmi za nek konkreten jezikovni izraz, le da tu dvojnost oz. vprašanje ne izvira iz še ne prevedene tuje besede; *Uporaba predlogov* in *Prevodi*, kjer so zbrana vprašanja z odgovori, ki obravnavajo rabo predlogov v konkretnih besednih zvezah. Zadnja sekcija, kjer so zbrana vprašanja z odgovori, ki ne ponujajo dosti več od samega prevoda neke besede oz. fraze, potrebuje daljši „uvod“.

Čeprav je bil namen Spletne jezikovne svetovalnice za slovenski jezik predvsem jezikovno svetovanje, so nas uporabniki večkrat prosili za pomoč pri prevodih – zlasti iz italijanščine v slovenščino. Pri tem smo bili postavljeni v rahlo neugoden položaj, saj naša domena ni prevajanje, pač pa jezikovno svetovanje, zato smo le stežka predlagali ustrezne prevode. Hkrati pa so se med poizvedovanji postavila tudi vprašanja o tem, kako ravnati, če iskanega prevoda v določenem slovarju ne najdemo. Zato smo se odločili, da v tej publikaciji objavimo „nasvet“ o tem, kako ravnati, če želite prevesti besedo ali besedno zvezo, ki je v slovarju ne najdete, ter da navedemo nekaj praktičnih primerov tovrstnih prevodov.

Pri prevajanju si lahko pomagate z različnimi viri. Uporabite lahko slovarje, ki se nanašajo na jezik, iz in v katerega želite besedo ali besedno zvezo prevesti. Pri prevodih iz italijanščine, ki smo jih v okviru Spletne jezikovne svetovalnice za slovenski jezik najpogosteje srečali, so to slovarji, kot je *Veliki italijansko-slovenski slovar* (Šlenc 2009), *Mali italijansko-slovenski in slovensko-italijanski slovar* (Brecelj s sod., 2010) itd. Uporabite pa lahko tudi na spletu dostopne slovarje, kot je Ponsov spletni slovar[3].

Poleg slovarjev je so uporabni tudi različni internetni viri. Med njih lahko uvrstimo Googlov prevajalnik[4]ali internetne zbirke, kakršna je Evroterm[5].

Če v pravilnost dobljene rešitve dvomimo (kar je pogosto povsem smiselno), jo lahko hitro preverimo z malo brskanja po slovenskih spletnih straneh (gl. primer 'morska plošča' spodaj). Včasih lahko, če znamo še kakšen jezik, poskusimo do rešitve priti tudi 'po ovinkih', recimo z ugotovitvijo angleške ustreznice za našo izvorno besedo, potem pa z iskanjem slovenskega prevoda angleške besede; ker je za angleščino na spletu več slovarjev, se namreč včasih zgodi, da s spletnimi pripomočki za italijansko besedo (ali besedo katerega koli drugega jezika) ne bomo neposredno našli slovenske ustreznice, bomo pa do tega prišli prek iskanja angleške ustreznice za iskano besedo in potem prek iskanja slovenske ustreznice za angleško besedo.

V knjigi uporabljamo nekaj za jezikoslovje standardnih notacij. Zvezdica (*) pred stavkom oz. besedo označuje neslovičnost oz. nesprejemljivost besede ali stavka, lojtra (#) pa označuje izraz, ki je sicer slovničen, a v danem kontekstu neprimeren.

3 http://sl.pons.eu/ita-slo/
4 http://translate.google.si/
5 http://evroterm.gov.si/

I differenti approcci alla consulenza linguistica

(riassunto)

Il compito di un servizio di consulenza linguistica come inteso in questo contesto non è quello di fornire delle risposte brevi e concise ad un determinato quesito, né quello di correggere un testo. La nostra consulenza linguistica prevede sempre un percorso formativo: il compito del consulente è quello di fornire all'utente i mezzi non solo per correggere il testo, ma anche per comprendere l'eventuale errore, classificarlo e, successivamente, modificarlo.

Un tale servizio di consulenza, inoltre, non si si sviluppa a partire da una concezione degli usi linguistici basata esclusivamente sul binomio corretto/scorretto o giusto/sbagliato, ma inserisce sempre i testi in un più ampio contesto pragmatico, dove ciò che conta maggiormente è l'adeguatezza del testo ad un suo determinato uso.

La consulenza linguistica (a differenza della semplice revisione o correzione) è inoltre essenzialmente »democratica«: essa presenta in maniera semplice e comprensibile varie possibilità, spiegandone la genesi, i riferimenti ed i possibili utilizzi a livello testuale, per lasciare poi all'utente stesso la decisione sulla versione definitiva.

VPRAŠANJA
IN
ODGOVORI

O „dobrem“ in „slabem“ jeziku

Pogosto slišimo, da je jezik medijev pri nas v zamejstvu „slab“. Kako ga ocenjujete vi? Na podlagi česa lahko rečemo, da je jezik slab ali dober? Je to, da se razlikuje od slovenskega jezika, kot se govori v Sloveniji, edino merilo?

S svojim vprašanjem ste nas postavili pred precejšno zagato, saj se nam je ob razmišljanju o odgovoru porajalo več novih vprašanj. Ocene „kvalitete“ nekega jezika so tipično subjektivne, kvaliteto pa seveda lahko merimo na različnih področjih in na različne načine. Kdo ocenjuje, da je jezik zamejskih medijev slab, nam ni znano, še manj pa vemo, na podlagi česa je bila ta ocena postavljena oziroma kaj konkretno ta ocena ocenjuje. Za kakšen bolj konkreten odgovor bi torej potrebovali več podatkov. Konkretno, kdo pravi, da je jezik medijev v zamejstvu slab, za katere medije ta ocena velja in kakšne argumente pri tem navaja oz. kaj naj bi bilo v jeziku teh medijev slabega. Seveda ne vemo niti, kaj ‘ocenjevalcu’ pravzaprav pomeni ‘slab’ in kaj ‘dober’ jezik in ali se ocena navezuje na pravopis, besedje, skladnjo … Naš odgovor bo zato le nek splošen pregled oz. razmišljanje, kaj bi ‘slab jezik’ lahko pomenilo.

Kot že omenjeno, nikakor ni jasno, kaj pomeni ‘slab’ jezik. Zelo verjetno v konkretni oceni ‘slab jezik’ pomeni preprosto ‘jezik, ki ni tak, kot je jezik medijev v Sloveniji’ oz. ‘jezik, ki ni tak, kot ocenjevalec misli, da je jezik medijev v Sloveniji, oz. kot ocenjevalec misli, da bi moral biti jezik slovenskih medijev’, pri čemer se, z ‘jezik v Sloveniji’ zelo verjetno misli na slovenski knjižni jezik oz. jezik, kakršnega uporabljajo osrednji slovenski mediji še posebej v okviru bolj formalnih oddaj, kot so recimo osrednje informativne oddaje (Dnevnik, 24 ur, Odmevi itd.) ali pa razne resne pogovorne oddaje. S tem dvojim pridemo do pričakovanega sklepa, da je večina slovenščine slaba, saj velika večina slovenščine, ki se govori izven formalnih položajev, precej drugačna od knjižne slovenščine, kakršno recimo slišimo na tretjem programu Radia Slovenija. Torej s takšnim razumevanjem „slabega jezika“ znamo govoriti „slabo slovenščino“ prav vsi. Seveda je v določenih jezikovnih položajih „slab jezik“ pričakovan ali pa celo zahtevan, saj bi v neformalnem pogovoru s prijatelji (recimo v gostilni) knjižni jezik deloval povsem neprimerno in nenaravno. V takem položaju pač tipično uporabljamo pogovorne različice jezika oz. narečja, ki pa bi po zgornji definiciji morala dobiti oznako „slab jezik“.

Vaše vprašanje seveda ni o jeziku, ki ga uporabljamo v gostilni, temveč o jeziku medijev, za katerega bi pričakovali, da bo knjižna slovenščina. Vendar pa tudi tu velja, da knjižna slovenščina ni ena sama. Knjižna slovenščina je naučen jezik, ki ga vsak govori malo drugače, saj vanj nevede vnašamo narečne in pogovorne prvine iz različic, ki so nam tako

ali drugače bližje (recimo iz lastnega narečja). Takšno vnašanje neknjižnih prvin je pri izkušenih in bolj pazljivih govorcih tako rekoč neopazno, pri manj izkušenih oz. manj pazljivih pa takšnih prvin ni malo. Seveda nekatere teh prvin zaradi njihove pogostosti niti ne sprejemamo kot neknjižnih, medtem ko take, ki jih slišimo bolj poredko, hitro zaznamo kot odmik od tistega, česar smo vajeni, in posledično kot odmik od (navidezne) norme. Tako smo prišli do nekega drugačnega razumevanja pojma „slab jezik“. Kot „slab jezik“ je namreč lažje proglasiti jezik oz. jezikovne prvine, ki jih slišimo poredko, preprosto zato, ker jih nismo vajeni slišati in nam kot take delujejo tuje ali pa vsaj nenavadno oz. nestandardno. Zaradi vsega tega so večinski jezikovni vzorci seveda v prednosti, v prednosti pa so tudi govorci teh večinskih vzorcev, saj je njihov jezik na nek način standard, vse ostale različice pa lahko hitro dobijo oznako „slab jezik“.

Pojem „slab jezik“ je gotovo povezan tudi s pojmom ‘prestiž’, ki ga pozna sociolingvistika (več o prestižu kot lastnosti jezika si lahko prebereta v geslu ‘Prestige (sociolinguistics)’ na Wikipediji[6]). ‘Prestiž’ opisuje nivo spoštovanja jezika ali dialekta v primerjavi z drugimi jeziki ali dialekti v neki jezikovni skupnosti. Običajno je pojem prestižnega narečja ali jezika vezan na govor višjega (socialnega) razreda ali pa standardnega jezika (standardni jezik kot prestižna različica). V primeru Slovenije ima prestiž gotovo osrednjeslovenski govor oz. standardna slovenščina, kakor jo govorijo v Ljubljani in okolici, precej manj prestižni pa so vsi pokrajinski pogovorni jeziki.

Sklepamo, da gre pri oceni jezika zamejskih medijev za kombinacijo zgoraj navedenih dejavnikov. V govoru zamejskih medijev je gotovo precej prvin „zamejske slovenščine“, če ne drugega, lahko kot govorci osrednjeslovenskih govorov potrdimo, da imajo takorekoč vsi zamejski Slovenci, tudi ko govorijo v knjižnem jeziku, neko specifično intonacijo, ki je ne znamo opisati drugače, kot da je tipično ‘zamejska’. Te prvine so tako zaradi njihove relativne redkosti v primerjavi s prvinami iz osrednje Slovenije kot zaradi večjega prestiža osrednjeslovenskih govorov lahko v očeh tistih, ki imajo reden stik s standardno slovenščino iz osrednje Slovenije, brez težav prepoznane kot neželene in vsaj v taistih očeh označene za „slab jezik“. Seveda ni slovenščina zamejskih medijev v tem pogledu prav nič posebna, saj bi bili podobne oznake gotovo deležni tudi jeziki drugih regionalnih medijev v Sloveniji, recimo štajerska standardna slovenščina na štajerskih radiih ipd.

S pojmom „slab jezik“ je povezan tudi pojav ‘jezikovnega purizma’ (gl. geslo ‘Linguistic protectionism’ na Wikipediji[7]). Purizem je pojmovanje ene različice določenega jezika kot bolj čiste. Purizem pogosto izganja elemente, ki so prevzeti iz tujih jezikov, kar utemeljuje kot ohranjanje jezika pred nasilnim vdorom tujega, ni pa to edina vrsta purizma. V vašem

6 http://en.wikipedia.org/wiki/Prestige_dialect
7 http://en.wikipedia.org/wiki/Linguistic_protectionism

primeru morda nekateri čutijo, da so zamejski elementi, ki se najdejo v standardnem jeziku, tja prišli pod vplivom italijanščine to pa je verjetno nezaželeno, saj v njihovih očeh ogroža sam obstoj slovenščine. Seveda v prvi vrsti obstoj slovenščine v zamejstvu.

Takšne ocene se zdijo problematične zaradi različnih razlogov. Gotovo imajo s standardnim jezikom večje težave govorci tistih narečij, ki so v geografskem (posledično jezikovnem smislu) bolj oddaljeni od centra in posledično tudi od standardnega narečja. Prva norma standardne slovenščine je temeljila na dolenjski narečni podstavi, kot je bila značilna za Ljubljano. To pomeni, da se bodo standardne slovenščine že tako ali tako najlažje naučili govorci iz centralne Slovenije, medtem ko bodo imeli govorci bolj oddaljenih govorov (tako na vzhodu kot na zahodu) večje težave. Zaradi geografske in narečne oddaljenosti bodo tako imeli govorci zamejske slovenščine več težav pri učenju standardne slovenščine kot jih imajo Ljubljančani. To seveda velja tudi za narečja znotraj slovenskih meja. Odmik od knjižne norme je iz tega stališča povsem razumljiv, medtem ko so ocene tega odmika kot 'slabega' nepotrebne, nesmiselne in po eni strani tudi škodljive, saj govorcem in piscem lahko jemlje jezikovno samozavest.

Zamejska slovenščina je jezik na slovensko-italijanskem jezikovnem stiku. Pričakovati, da italijanščina ne bo imela vpliva na to slovenščino, je tako precej nenavadno, saj se vpliv sosednjih jezikov, predvsem nemščine, pozna po celi Sloveniji (nemške izposojenke najdemo namreč tudi v primorskih narečjih, nekaj italijanskih pa je prišlo tudi v osrednjeslovenska narečja). Prisotnost besed ali stavčnih struktur, ki prihajajo iz italijanščine, je razumljiva in pričakovana. Ali te prvine škodijo 'čistosti' slovenščine? V strogem puristčnem smislu ji seveda „škodijo", vendar jo po drugi strani tudi bogatijo.

Ni jasno niti, kaj ocenjevalci jezika zamejskih medijev pojmujejo kot „dobro" slovenščino. Predvidevamo lahko, da imajo v mislih knjižno slovenščino, vendar pa tudi to ni nespremenljiv pojem. Knjižna slovenščina se je namreč od svojih začetkov pa do danes precej spremenila, razlikujeta se tudi knjižni jezik iz začetka 20. stoletja in danes. Mnogi kot 'lepo', 'dobro', 'prestižno' slovenščino razumejo prav knjižno slovenščino iz začetka 20. stoletja, ki pa danes obstaja tako rekoč samo še v knjižnicah. Pričakovati, da bodo govorci še vedno uporabljali to različico (ki je za take ocenjevalce edina 'dobra'), je nenavadno, saj govorci s knjižnim jezikom iz prve polovice 20. stoletja niso v rednem stiku. Prek medijev, sodobne književnosti in drugih novonastalih tekstov smo v stiku predvsem s sodobno knjižno slovenščino.

Naj za konec dodamo še tole. Sodelavci spletne jezikovne svetovalnice JeSv jezika ne ocenjujemo z 'dober' ali 'slab'. Jezike in narečja sprejmemo takšne, kakršni so. Jezika ne želimo ocenjevati ali govorcem predpisovati, kaj je dobro ali slabo, kaj je prav ali narobe ... Naš cilj je zgolj pojasniti, zakaj do različnih jezikovnih pojavov pride, v katerih različicah je-

zika se kakšni pojavi pojavljajo in v kakšnem razmerju so ti pojavi do drugih pojavov znotraj istega sistema ali sorodnih pojavov v drugih jezikovnih sistemih. Ocene jezika zamejskih medijev vam zato niti ne bi želeli podati, upamo pa, da smo v zgornjem tekstu pojasnili, kako do takšnih ocen lahko pride in kje verjetno izvirajo.

O umetniški vrednosti fužinščine

Lani je bil v Gorico povabljen Goran Vojnović. Zanima me, zakaj je umetnost, če Goran Vojnović piše napol hrvaško, če pa pišemo mi pol po italijansko, je to narobe. Po mojem se moramo vsi potruditi, da se bo naš jezik ohranil, nekateri moji sošolci pa mislijo drugače.

Goran Vojnović je roman z naslovom *Čefurji raus!*, za katerega je leta 2009 prejel Kresnikovo nagrado za najboljši slovenski roman preteklega leta (gl. Wikipedija, geslo Goran Vojnović[8]) ter nagrado Prešernovega sklada, res napisal le „napol" v slovenščini, drugi jezik romana pa ni ravno prava hrvaščina, temveč neka mešanica različnih južnoslovanskih elementov, ki naj bi bila značilna za govor te družbene skupine, kateri pripada glavni junak romana. Temu jeziku bi glede na naslov romana morda lahko rekli čefurščina, kakršna naj bi se govorila na ljubljanskih Fužinah, oz. kar fužinščina. Sam avtor o tej jezikovni mešanici pravi takole: „v romanu v resnici uporabljam tako hrvatizme kot bosančizme in srbizme. Srbščine je res manj, ker imam najmanj izkušenj z njo. Mama je iz Hrvaške, oče iz Bosne." (Delo 17. 5. 2009)[9]

Sodeč po nagradah, ki jih je Goran Vojnović prejel za omenjeni roman, gre očitno za zelo kvalitetno delo. Vsekakor velja, da je jezik ena izmed bolj pomembnih prvin v marsikaterem literarnem delu, in gotovo je res, da je bil roman *Čefurji raus!* deležen nekaj dodatnih simpatij, ker je napisan v takšnem jeziku, vendar to še zdaleč ni njegova edina kvaliteta. Nikakor ne velja, da je roman *Čefurji raus!* (ali kateri koli drugi roman) okvalificiran kot umetnost samo zato, ker je napisan v fužinščini. Podobno seveda tudi umetniško delo, napisano v zamejski slovenščini, ne bo označeno za višek umetnosti ali pa za manjvredno oz. brez umetniške vrednosti zgolj zaradi uporabljanega jezika.

V *Enciklopediji slovenskega jezika* (Toporišič 1992) je umetnostni jezik opisan kot ena izmed funkcijskih zvrsti slovenskega jezika, ki si za cilj postavi ustvarjanje „umiselnega" sveta. „Nosilna plast tega jezika je v konkretnem besedilu ena izmed socialnih zvrsti, danes pri nas knjižna zborna (vendar vse bolj tudi pogovorna knjižna in pokrajinska, v ljudskem slovstvu pa narečna), vendar se v njej dajo kot stilotvorne uporabljati vse prvine (ali odlomki besedil) vseh zvrsti, torej tudi narečne ali pokrajinskopogovorne socialne, iz prejšnjih obdobij jezika ipd." (Toporišič 1992: 340) Povedano drugače: umetnostna besedila so večinoma napisana v knjižnem jeziku, vendar so v njih pogosti elementi iz drugih govorov. V primeru romana *Čefurji raus!* je avtor za prikazovanja „umiselnega" sveta izbral t.i. fužinski sociolekt (po Strsogavec 2009), ki ga govorijo protagonisti romana in v resničnem svetu nekateri prebivalci Slovenije.

8 http://sl.wikipedia.org/wiki/Goran_Vojnović
9 http://www.delo.si/clanek/80975

Roman *Čefurji raus!* pa ni osamljen primer književnosti, ki ni napisana v slovenskem knjižnem jeziku. V podobni mešanici slovenščine in drugih južnoslovanskih jezikov, torej fužinščini, je napisan roman Andreja E. Skubica *Fužinski bluz*, ki je bil leta 2001 nominiran za Kresnikovo nagrado; v prekmurščini pogosto piše Feri Lainšček. Leta 1986 je nagrado Prešernovega sklada za pesniško zbirko *Baside* prejel Renato Quaglia, ki je znan po ustvarjanju v rezijanščini. Prvine tržaškega govora najdemo pri pesnici Mariji Mijot (pesniška zbirka *Souze jn smeh*) ter pri Marku Kravosu in še bi lahko naštevali. Bolj izčrpen seznam narečne književnosti lahko sicer najdete v geslu Narečna književnost na Wikipediji[10]. Ustvarjanje v neknjižnem jeziku seveda ni značilno samo za slovenščino, pač pa ga lahko najdemo tudi v svetovni književnosti (eden izmed bolj znanih je roman *Trainspotting* Irvina Welsha, ki je napisan v škotščini, škotski angleščini in angleščini, v slovenščino pa ga je prevedel prej omenjeni Andrej E. Skubic).

Seveda je treba ločevati med jezikom v književnosti ter jezikom, ki ga uporabljamo v drugih kontekstih. Goran Vojnović je na primer tudi avtor kolumn za slovenski časopis *Dnevnik*, ki jih piše v slovenskem knjižnem jeziku. Podobno se moramo tudi sami odločiti za zvrst slovenskega jezika, ki jo bomo uporabili v našem besedilu – znanstveno besedilo bomo napisali v slovenskem knjižnem jeziku; poezijo pa je morda lažje (ali morda tudi bolj iskreno) pisati v jeziku, ki nam je bližji, torej v neki bolj pogovorni različici jezika. To seveda ni celotna zgodba, saj bi, če bi bilo vse do sedaj res, vi nam brez težav odgovorili, da bi sledeč vsemu napisanemu v narečju moralo biti napisane precej več literature. Omenili bomo le dve težavi, ki nastopita ob rabi neknjižnega jezika. Pogovorni jezik in narečja niso ne zapisana ne standardizirana, kar pomeni, da vsaj ob prvem poskusu zapisa ne vemo, kako naj kako besedo zapišemo. Četudi je zapis v slovenščini zelo blizu izgovoru, je med njima še vedno velika razlika. In ko se za nek zapis odločimo, nimamo nikakršnega zagotovila, da bo tisti, ki bo za nami naše besedilo bral, besedo prebral točno tako, kot smo jo mi želeli zapisati. In kakor smo zapisali že v odgovoru *O uporabi besede 'ma'*, z rabo neknjižnega jezika kršimo družbene norme, ali pa vsaj neke ustaljene navade, in to bi lahko koga motilo, recimo vas. Take motnje pa vsekakor vplivajo na sprejem literarnega dela, zaradi česar lahko neko delo izgubi kar nekaj potencialnih bralcev.

Mi bi zagovarjali malo drugačno stališče kot vi. Po našem mnenju s pisanjem v neknjižnem jeziku slovenskemu jeziku ne škodimo in ga ne ogrožamo. Jezik (tudi slovenski knjižni jezik) lahko namreč razumemo kot organizem, ki se nenehno razvija in spreminja – knjige so v 19. stoletju pisali v slovenskem knjižnem jeziku 19. stoletja, ki ni enak knjižnemu jeziku 20. stoletja, kar pa tudi ni končna verzija slovenščine, saj očitno avtorji danes knjige pišejo drugače, kot so jih v 20. stoletju. Kakšna bo slovenščina čez sto let, lahko le ugibamo. Hkrati

10 http://sl.wikipedia.org/wiki/Narečna_književnost#Romani

ima vsak avtor pravico ustvarjati v tistem jeziku, ki se mu zdi najprimernejši, tako kot ima pravico pisati o takih ali drugačnih stvareh (če bi že bili striktni pri jeziku, zakaj ne bi bili striktni tudi pri vsebini knjig?). In če bo knjiga prepričala bralce in kritike, jo bodo imeli za umetnost (ne glede na to, ali bo napisana pol v italijanščini, pol v hrvaščini ali pol v nemščini). Večina avtorjev še vedno ustvarja v slovenskem knjižnem jeziku, deloma verjetno zaradi navade, deloma zaradi družbene norme, deloma verjetno tudi zaradi tehtnega premisleka glede jezika, ki bo enako razumljiv najširšemu občinstvu itd. Lahko pa se nam zdi, da bomo svet, ki ga želimo prikazati v našem besedilu, na boljši način prikazali v narečju ali kakem drugem govoru in pri nekaterih avtorjih to očitno prevlada. Vendar ponovno, sama izbira jezika ne bo vplivala na določitev, ali se nekaj šteje kot umetnost ali ne. V fužinščini sta zapisana gotovo več kot le dva romana, pa nihče ne trdi, da je zdaj vse, kar je napisanega v fužinščini, že kar takoj umetnost. Enako seveda velja za vas. Če boste napisali knjigo, zgodbico, črtico, pesem ali kaj podobnega, prvo merilo kvalitete ne bo oz. ne bi smelo biti, koliko italijanščine vsebuje.

1. Vprašanja o posameznih besedah

‘Plavo’ in ‘modro’ ter ‘plavolaske’ in ‘modrolaske’

Kakšna je razlika med „plavo“ in „modro“ („blu“ v italijanščini)? Spada beseda „plavo“ v knjižni jeziki? Kako ločimo plavolasko od dekleta, ki ima lase pobarvane na modro?

Odgovor bomo začeli z opisom osnovnega pomena danes najpogostejše rabe besed ‘plav’ in ‘moder’ in z zgodovino besed v teh pomenih. Nato bo sledil opis in zgodovinska osvetlitev drugega pomena besede ‘plav’, s čimer bo pojasnjen današnji „problem“ ločevanja plavolaske in modro pobarvanega dekleta (vaše drugo podvprašanje). Na koncu bomo osvetlili še zvrstne razlike besed ‘moder’ in ‘plav’, kadar imata isti osnovni pomen, torej pomen italijanskega ‘blu’ (vaše prvo podvprašanje, formalnost/pogovornost).

Glasovni niz ‘plav’ v pomenu moder in v pomenu svetlo rumenkast

V današnji slovenščini ima beseda ‘plav’ v svoji daleč najobičajnejši rabi isti osnovni pomen kot beseda ‘moder‘: obe poimenujeta isto barvno lastnost, na primer barvo jasnega neba (kot je pomen opisan pri besedi ‘moder’ v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, dalje SSKJ[11]) oziroma barvo, ki jo italijanščina poimenuje z ‘blu’.

Beseda ‘moder’ je v slovenščini prvič zapisana v 18. stoletju, njena vzporednica pa je znana že iz stare cerkvene slovanščine. Beseda ‘plav’ pa je v tem pomenu v slovenščini prvič zapisana v 16. stoletju, izvira pa iz bavarske nemščine, ki kot ustreznico standardnonemškega ‘blau’ rabi različico ‘plau’ (vsi podatki o izvoru besed v tem odgovoru so navajani po *Slovenskem etimološkem slovarju* (Snoj 2003)).

Hkrati pa SSKJ pri glasovnem nizu ‘plav’ poleg pomena ‘moder’ beleži tudi pomen ‘svetle barve z rumenkastim odtenkom’. Z drugimi besedami: v slovenščini obstaja beseda ‘plav’, ki poimenuje lastnost modre barve, obstaja pa – ali pa je vsaj nekoč obstajala – tudi beseda ‘plav’, ki poimenuje oziroma je poimenovala lastnost svetlorumenkaste barve.

Beseda ‘plav’ v pomenu ‘svetlorumenkast’ je v slovenščini prvič zapisana v 19. stoletju, prevzeta pa je bila iz drugih slovanskih jezikov. Njena starocerkvenoslovanska ustreznica je pomenila ‘bel’, ‘rumenkast’, v modernih slovanskih jezikih pa najdemo ustreznico ‘plav’ v hrvaščini, srbščini in ruščini, ‘plavy’ v češčini itd.

SSKJ besedi ‘plav’ v pomenu ‘svetlorumenkast’ (torej te rabi niza ‘plav’) ne pripisuje

11 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html

zastarelosti, narečnosti ali česa podobnega. Vendar moramo omeniti, da marsikateri rojeni govorec slovenščine v nizu ‘plav’ danes tega pomena ne prepoznava. To pomeni, da marsikateri rojeni govorec slovenščine namesto tega, da bi rekel, da se je mimo pripeljal svetlo rumenkast avto, spontano ne bo nikdar rekel ali zapisal, da se je mimo pripeljal plav avto. In če bo slišal koga reči, da se je mimo pripeljal plav avto, bo to razumel samo kot ‘moder avto’. Med take govorce vsekakor spadava oba avtorja tega odgovora. Še več, tudi če bo tak govorec koga slišal reči, da ima ‘Micka plave lase’, bo stavek običajno razumel samo kot ‘Micka ima modre lase (torej pobarvane na modro)’ in ne kot ‘Micka ima svetlo rumenkaste lase’.

Kljub temu pa seveda tudi taki govorci poznajo besede z glasovnim nizom ‘plav’, ki odražajo pomen ‘svetlo rumenkast’. Verjetno je med temi najpogostejša, če ne kar edina, ‘plavolaska’; če se ukvarjajo z vinarstvom mogoče poznajo še npr. besedo ‘plavec’, ki naj bi po SSKJ poimenovala trto z zlatorumenkastim grozdjem, ki se goji na Bizeljskem. Govorci, ki v nizu ‘plav’ ne prepoznavajo pomena ‘svetlo rumenkast’ ampak le ‘moder’, te besede interpretirajo kot pomensko neprozorne idiome, torej kot besede, ki sicer vsebujejo niz ‘plav’, je pa pomen celotni besedi pri njih pripisan ob ignoriranju običajnega pomena kakšnega od njenih sestavnih delov (v tem primeru dela ‘plav’; podobno kot na primer v pomenu besede ‘špeckahla’ prepoznamo pomen sestavnega dela ‘špec’, ki je isti kot pri ‘špecati’, ne vemo pa, kaj naj bi pomen besede ‘špeckahla’ imel opraviti z običajnim pomenom sestavnega dela ‘kahla’). Skratka, za take govorce pridevnik ‘plav’ sam zase nima pomena ‘svetlo rumenkast’, besedo ‘plavolaska’ pa interpretirajo kot pomensko neprozorno, kjer je pomen izpeljan ob ignoriranju običajnega pomena sestavnega dela ‘plav’.

Pojasnili smo torej, od kod današnja beseda ‘plavolaska’ s pomenom ‘blondinka’, ko pa ‘plav’ marsikateremu govorcu pomeni le ‘moder’. Pomen ‘blondinka’ izvira iz tega, da je v besedi ‘plavolaska’ ohranjena beseda ‘plav’ s pomenom ‘svetlo rumenkast’, ki z besedo ‘plav’ s pomenom ‘moder’ izvorno gledano nima zveze. Prva ima slovanske korenine, druga bavarskonemške.

Besedam, ki so sestavljene iz več delov z zunajjezikovnim pomenom (plav + las), je pogosto pripisan stalni pomen, ki pri spontani jezikovni rabi potem preprečuje, da bi besedo interpretirali vsakič sproti glede na pomen njenih sestavnih delov. Zato tudi ni zelo verjetno, da bo govorec, ki mu je ustaljeni pomen besede ‘plavolaska’ (torej ‘blondinka’) znan, v bolj ali manj spontani rabi ‘plavolasko’ uporabil ali interpretiral s pomenom ‘dekle z modrimi (modro pobarvanimi) lasmi’. Sistemsko gledano pa je načeloma tudi to možnost, saj bi šlo pač le za predvidljivo izpeljavo pomena sestavljene besede ob pripisu običajnega pomena ‘moder’ prvemu sestavnemu delu. Vendar kot rečeno, do takih rab načeloma pridemo šele ob premišljeni rabi, ne pa v bolj ali manj spontani rabi jezika. In hkrati za marsi-

katerega govorca niz ‘plav’ izven ‘plavolaske’, vsekakor pa kot samostojna beseda, pomeni samo ‘moder’. Zato bo vsaj pri teh govorcih že ‘dekle s plavimi lasmi’ običajno pomenilo le ‘dekle z lasmi, pobarvanimi v barvo jasnega neba’; še toliko bolj nedvoumno pa bo tako interpretirano ‘dekle z modrimi lasmi’.

Zvrstne razlike med v osnovi istopomenskima ‘moder’ in ‘plav’

SSKJ besedo ‘plav’ označuje kot pogovorno, podobno tudi zadnji *Slovenski pravopis* (dalje SP[12]), ki namesto ‘plav’ priporoči ‘moder’. To naj bi pomenilo, da govorci ob bolj formalni rabi slovenščine v povprečju uporabljajo ‘moder’, ‘plav’ pa se v povprečju pojavlja predvsem v manj formalni slovenščini.

Da priročnika v tem primeru ustrezno povzemata rabo, da torej besedo ‘plav’ v pomenu italijanskega ‘blu’ govorci zares občutijo kot predvsem pogovorno, lahko sklepamo iz dejstva, da se v korpusih pisne slovenščine beseda ‘moder’ pojavlja precej pogosteje kot beseda ‘plav’. Na primer v korpusu Gigafida[13] imajo vse oblike niza ‘plav’ skupaj samo 5.586 pojavitev, vse oblike niza ‘moder’/‘modr’ pa kar 101.522 pojavitev; v zapisanem jeziku, kjer prevladuje formalna slovenščina, je torej ‘moder’ precej običajnejši od ‘plav’ (v obe navedeni številki so sicer vštete tudi raznorazne nerelevantne pojavitve omenjenih nizov, vendar pri obojih prevladujejo relevantne rabe, zato lahko privzamemo, da to ne izkrivlja bistveno iskanega podatka). Seveda ta podatek ne pove ničesar o pogostosti v neformalnih zvrsteh slovenščine, saj je takih besedil v pisnih korpusih bistveno manj, edini korpus govorne slovenščine pa je trenutno še v testni fazi in zajema malo gradiva. Za govorjeno slovenščino lahko torej ta hip podamo le s sistematičnim spremljanjem nepodprt občutek, da se vsaj v nekaterih narečjih slovenščine ‘plav’ pojavlja vsaj enako pogosto ali celo pogosteje kot ‘moder’. Sklep bi torej bil, da SSKJ in SP ustrezno označujeta besedo ‘plav’ kot pogovorno.

Za konec

Če za konec še sestavimo prvi del odgovora (izvorna nepovezanost niza ‘plav’ v pomenu ‘moder’ in niza ‘plav’ v besedi ‘plavolaska’) in drugi del odgovora (pogovornost besede ‘plav’ nasproti besedi ‘moder’), lahko sklenemo, da tudi ni presenetljivo, da kljub temu, da SSKJ in SP besedi ‘plav’ (v pomenu ‘moder’) in ‘plavook’ označujeta kot pogovorni in uporabnika preusmerjata na besedi ‘moder’ in ‘modrook’, hkrati besede ‘plavolaska’ NE označujeta kot pogovorne in uporabnika NE preusmerjata na morebitno besedo ‘modrolaska’. Gre pač za odraz tega, da niz ‘plav’ v ‘plavolaska’ zgodovinsko gledano ne vsebuje besede

12 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html
13 http://www.gigafida.net/

‘plav’ v pomenu ‘moder’. A ker za razliko od avtorjev SSKJ in SP tega zgodovinskega zavedanja – povsem razumljivo – marsikateri današnji govorec slovenščine nima, ni povsem izključeno, da ne bo v izogibanju pogovorno prepoznanemu nizu ‘plav’ sem in tja kakšna ‘blondinka’ postala tudi ‘modrolaska’.

‘Orožniki’ ali ‘karabinjeri’?

V medijih se vedno pogosteje uporablja besedo ‘karabinjerji’ namesto ‘orožniki’, kot so nas naučili v šoli. Kdaj in zakaj je prišlo do te spremembe?

Verjetno vas v resnici ne zanima preprosto, kdaj se je zgodila sprememba od tega, da so vas učili ‘orožnik’, do tega, da mediji vse več pišejo ‘karabinjer’ (odgovor na to je jasen, enkrat med vašim šolanjem in današnjim časom); bolj vas verjetno zanima ozadje spremembe in razlogi te spremembe. Sicer vam moramo tudi ob takem tolmačenju vprašanja žal kar takoj povedati, da prav jasnega odgovora ne boste dobili. Zanimivo bi bilo sicer vedeti, ali ste takrat, ko je v šoli očitno veljalo ‘orožnik’, to besedo uporabljali tudi v spontanem govoru, recimo doma, ali pa ste že takrat v spontanem govoru govorili o ‘karabinjerjih’ – ampak poskusimo pač brez tega.

Stanje nekoč – orožnik, karabinjer, žandar

Če se v enem delu vprašanja privzema, da se eden od izrazov uporablja vse več, je smiselno začeti pri starejšem stanju. Za reprezentativno informacijo o tem, kakšna je bila raba nekoč, bi potrebovali korpus pisne in spontane govorjene slovenščine npr. celotnega prejšnjega in začetka tega stoletja, morda celo tak ločen korpus za slovenščino v italijanskem kontekstu. Čisto pravega tovrstnega korpusa ni, lahko pa za določena obdobja kot korpus lahko uporabimo razne časopise: za italijanski kontekst (s čimer mislimo na območje stikanja slovenščine in italijanščine, še posebej tisto, ki je danes v Italiji) poznega 19. in zgodnjega 20. stoletja, na primer časnike Edinost, Gorica, Goriška straža, Soča. Po tedanjih številkah teh časnikov lahko iščemo na portalu Digitalna knjižnica Slovenije[14]. Pogledali smo časnike Edinost, Goriška straža, Soča in Gorica, stanje pa je bilo naslednje.

Edinost (izhajala 1876–1928):	žandar- = 489,	karabinjer- = 161,	orožnik- = 4118
Goriška straža (izhajala 1918–1928):	žandar- = 6,	karabinjer- = 18,	orožnik- = 275
Soča (izhajala 1871–1915):	žandar- = 69,	karabinjer- = 13,	orožnik- = 827
Gorica (izhajala vsaj 1899–1913):	žandar- = 43,	karabinjer- = 1 (leta 1913),	orožnik- = 473

(Po nekaj pojavitev imajo tudi variantni zapisi ‘karabinijer-’, ‘žendar-’ in ‘orožniš-’.)

Po kratkem sondiranju zgleda, da se je ‘žandar’ rabil le za nanašanje na staroavstrijske, starojugoslovanske, francoske, ruske ... orožnike, ne pa tudi za italijanske, zato ga ne bomo več omenjali. Prav tako ne omenjamo izraza ‘policaj’/‘policist’, ki se sicer v gradivu tudi

14 http://www.dlib.si/

pojavlja, a je v stari Avstriji in stari Jugoslaviji poimenoval pripadnike ločenega organa javne varnosti, očitno pa pogosto tudi kot splošni izraz za organe javne varnosti v raznih drugih deželah, ne glede na njihovo organiziranost. Glede ostalih podatkov pa je treba omeniti še nekaj stvari.

Najočitnejši sklep ob zgornjih podatkih bi bil, da je imel v pregledanem obdobju torej 'orožnik' v časniški slovenščini bistveno večji delež kot 'karabinjer'. Ta sklep sicer ni povsem upravičen: gornje številke v precejšnjem delu pokrivajo leta, ko so bili kraji teh časnikov še pod Avstrijo in je torej precejšen del rabe izraza 'orožnik' v tem gradivu rabljen za nanašanje na staroavstrijske orožnike, ne samo na italijanske/karabinjerje, torej gornje številke pojavitev izrazov 'orožnik' in 'karabinjer' niso prave številke za primerjavo. (Le na kasnejše obdobje nam iskanja za Edinost žal ni uspelo omejiti.) A tudi če vzamemo le Goriško stražo, ki je izhajala samo po prvi svetovni vojni, se kaže, da je izraz 'orožnik' v tedanji pisni slovenščini prevladoval nad izrazom 'karabinjer' (pod predpostavko, da so v prvih desetih letih po vojni v časniku več pisali o tekočih domačih dogajanjih oziroma italijanskih orožnikih kot o preteklih in tujih dogajanjih oziroma avstrijskih/starojugoslovanskih/itd. orožnikih).

H gornjim podatkom velja dodati tudi, da so vse pojavitve izraza 'karabinjer' v Soči iz časa pred prvo svetovno vojno in da se je tudi v Edinosti izraz 'karabinjer' vsake toliko pojavljal že vsaj od leta 1899. Iz tega lahko sklenemo, da se je izraz 'karabinjer' v pisni slovenščini v italijanskem kontekstu pojavil že v času, ko sta bila Tržaška in Goriška še pod Avstrijo. Torej v samem obstoju izraza 'karabinjer' v današnji slovenščini nikakor ne moremo videti spremembe (kvečjemu v večjem deležu, če do njega res prihaja).

Hkrati je res tudi, da je velika večina pojavitev izraza 'karabinjer' v Edinosti vendarle iz obdobja med in po prvi svetovni vojni, v Goriški straži pa vsi. Zato lahko sklenemo, da se je 'karabinjer' v tržaških in goriških časnikih pojavljal že za časa stare Avstrije, čeprav se je po odhodu Avstrije prisotnost izraza 'karabinjer' v pisni slovenščini – vsaj glede absolutnih številk – povečala. To seveda ni presenetljivo, saj so bili pred vojno tam doma avstrijski orožniki in so italijanski orožniki/karabinjeri – in s tem izraz za njihovo poimenovanje – dobili priložnost za večje nastopanje v časopisih šele po vojni.

'Karabinjer' je torej v pisni slovenščini na Tržaškem in Goriškem prisoten že v 19. stoletju, po prvi vojni se raba tega izraza hitro poveča, vseeno pa kaže, da je bil takrat 'orožnik' še v dostojni prednosti. Seveda govorimo le o pisni slovenščini, medtem ko za spontani govorjeni jezik podatkov nimamo – lahko je bilo v krajih teh časnikov enako tudi v spontani govorjeni slovenščini, lahko pa tudi ne. Parov s sopomenskima izrazoma, od katerih se eden rabi v spontani govorjeni slovenščini, drugi pa v pisni slovenščini, že takrat ni manjkalo.

Stanje danes

Današnjega stanja ni najlažje določati, ker specializiranih korpusov slovenščine v italijanskem kontekstu ni. Za silo si lahko pomagamo s spletom. Če primerjamo npr. število pojavitev, ki jih Google najde za nize „tržaški karabinjerji“/“goriški karabinjerji“ in „tržaški orožniki“/“goriški orožniki“, se vaša trditev o porastu izraza ‘karabinjer’ na račun ‘orožnika’ vsekakor potrdi. Namreč na niza „tržaški karabinjerji“ in „goriški karabinjerji“ dobimo 22 oziroma 40 zadetkov, od česar jih je kar lep del iz Primorskega dnevnika (ostalo iz Slovenije), na niz „tržaški orožniki“ in „goriški orožniki“ pa le 1 oziroma 2 pojavitvi (podatki z 2. 12. 2011). Je pa seveda res, da gre pri tem vsaj kar se tiče zamejskih virov pravzaprav samo za Primorski dnevnik in bi načeloma torej lahko ti podatki odsevali tudi odločitev enega samega urednika ali lektorja. Na portalu www.slomedia.it iskalnik najde bolj uravnovešenih 10 pojavitev za ‘orožniki’ in 8 pojavitev za ‘karabinjerji’, ampak tako ali drugače so skupne številke majhne in jih torej težko vzamemo za kakršen koli trden dokaz. Do neke mere se očitno pojavljata oba izraza, je pa možno, da je v pisnih medijih ‘karabinjer’ danes res v prednosti.

Druga slovensko govoreča območja

Kot smo že omenili: ali se je izraz ‘orožnik’ v italijanskem kontekstu za italijanske orožnike/karabinjerje uporabljal tudi v spontani govorjeni slovenščini, ne le v pisni, ne vemo. Za starojugoslovanski kontekst smo vprašali gospoda, ki se starojugoslovanskih časov še spomni iz rane mladosti v Celju, in pravi, da je bil izraz ‘orožnik’ vsekakor najbolj običajni izraz za domače orožnike ne le v pisni temveč tudi v tamkajšnji govorjeni slovenščini. Je pa v slovenščini izven italijanskega konteksta pojem orožnika po razpadu stare Avstrije in potem stare Jugoslavije izginil, in s pojmom je iz splošne rabe izginil tudi izraz ‘orožnik’. (Skupaj s svojim sprva ločenim pojmom pa je ostal izraz ‘policaj’/‘policist’, pridružil se mu je še izraz ‘miličnik’.) To odraža tudi *Slovar slovenskega knjižnega jezika*[15], ki ‘orožnika’ v leta 1979 izdanem tretjem zvezku opisuje kot izraz za „nekdanji“ pojem pripadnika vojaško organiziranega organa javne varnosti – slovaropisci so na slovenščino v zamejstvu v tem primeru očitno ali pozabili ali je zavestno niso upoštevali.

Če se v italijanskem kontekstu po odhodu Avstrije izraz ‘orožnik’ za italijanske orožnike/karabinjerje JE uporabljal tudi v spontani govorjeni slovenščini, ni izključeno, da je k upadu izraza ‘orožnik’ oziroma k porastu izraza ‘karabinjer’ prispevalo tudi dejstvo, da je izraz ‘orožnik’ (četudi iz drugih razlogov) izginil iz osrednje slovenščine.

Omenimo lahko tudi, da obstoj izraza ‘karabinjer’ beleži tudi leta 1975 izdani drugi zvezek *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, in sicer s pripisanim poenostavljenim pomenom „v italijanskem okolju miličnik, policaj“.

15 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html

Sprememba, mediji, šola

Druga slovensko govoreča območja nam lahko služijo tudi kot primer tega, da ni neobičajno, da se kakšno poimenovanje v jeziku spremeni, da eno besedo nadomesti druga. Nenazadnje se je v slovenščini izven italijanskega konteksta nekaj podobnega zgodilo ne tako dolgo nazaj. Namreč, če so po prehodu iz stare Jugoslavije orožniki kot pojem in posledično tudi kot izraz iz splošne rabe izginili, pa se je ohranil pojem in izraz 'policaj'/'policist'. Vendar se je kljub temu na neki točki začel pojavljati še izraz 'miličnik' in v pisni slovenščini, še posebej pa v slovenščini, kot se jo je učilo v šoli, je ta tudi prekosil prejšnji izraz 'policaj'/'policist'. A so se stvari potem spet obrnile in je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja 'miličnik' spet izginil, čeprav tudi tokrat ni šlo za spremembo pojma ampak le izraza. Verjetno je šlo v tem primeru po eni strani za spremembe v moči vpliva drugega jezika – ko je bil večji, je rasla raba izraza 'miličnik', ko se je zmanjšal, se je spet okrepila raba izraza 'policaj' – po drugi strani pa tudi za uradno potrjeno zamenjavo izraza kot jezikovno spremljavo družbeno-ideoloških sprememb (kot v kontekstu Slovenije npr. tudi 'skupščina', ki sta jo v uradnem oziroma neuradnem nanašanju nadomestila 'državni zbor' oziroma 'parlament'). Pri poimenovanjih za bolj uradne zadeve bodo šola in pisni mediji spremembo iz spontane govorjene rabe običajno odklanjali dlje časa, pri poimenovanjih za manj uradne zadeve pa bo vloga šole in medijev kot vpliva na pisne spremembe pač manjša.

Za sklep sekcije omenimo, da se v italijanščini danes, če prav vemo, francoskim orožnikom ne reče 'carabinieri (francesi)', ampak se uporablja prilagojen izvorni izraz 'gendarmi'. Prav tako se jim v slovenščini običajno ne reče '(francoski) orožniki', bolj pogosto so 'žandarji'/'francoska žandarmerija' – običajno pa kar '(francoski) policaji' (trditve slonijo na površnem pregledu korpusov). Resda je današnja zamejska slovenščina do italijanskih orožnikov v drugačnem razmerju kot italijanščina do francoskih orožnikov, vsaj če je se je izraz 'orožnik' v spontanem govorjenem jeziku nekoč res redno uporabljal. A če se je in če se danes manj, se ni zgodilo nič neobičajnega: v jezikovnem in kulturnem stiku nekdanji, izvorno domač izraz nadomešča podomačena oblika izvorno tujega izraza, govorjenemu jeziku pa z zamikom sledi tudi pisni jezik. Če se 'karabinjer' v spontani govorjeni rabi pojavlja že dlje, pa se tudi ne dogaja nič neobičajnega: na neki točki začne spontani govorjeni rabi pač slediti tudi pisna raba. In ko se enkrat ta raba dovolj posploši, recimo v medijih in podobnih knjižnojezikovnih besedilih, se temu običajno počasi prilagodi tudi šola (ali se je v konkretnem primeru to že zgodilo, torej ali se npr. v Trstu danes v šolah učijo (tudi) o 'karabinjerjih' ali le o 'orožnikih', sicer žal ne vemo).

Sklep

V luči vašega vprašanja o spremembi od tega, da so vas učili ‘orožnik’, do tega, da mediji vse več pišejo ‘karabinjer’, smo poskusili preveriti, kakšno je bilo stanje nekoč in kakšno je zdaj. Pokazalo se je, da je ‘karabinjer’ v pisni slovenščini na Tržaškem in Goriškem prisoten že prek sto let, da se je raba okrepila po prvi svetovni vojni, čeprav je takrat vsaj v pisni slovenščini še vedno prevladoval ‘orožnik’. Danes se po sicer zelo omejenih podatkih zdi, da prevladuje ‘karabinjer’. Gre za spremembo, ki ni neobičajna, še posebej ne v območju jezikovnega stikanja.

Za dokončen sklep bi sicer morali pregledati vse stare pisne vire, da bi ugotovili, s kakšnim pomenom so se ta poimenovanja uporabljala, a se po pregledanem zdi, da se je do konca prve svetovne vojne ‘orožnik’ uporabljal le za staroavstrijske orožnike, medtem ko se je italijanskim takrat reklo le ‘karabinjer’. ‘Orožnik’ je bilo torej običajno ime za uniformiranega in oboroženega policista. Po prvi svetovni vojni, ko so se na obravnavanih področjih z državo zamenjali tudi organi javne varnosti, se je do neke mere ohranilo staro poimenovanje italijanskih orožnikov, v veliko večji meri pa se je, kot smo že omenili, vsaj v pisnih besedilih za pripadnika uniformiranega in oboroženega redarstva začela uporabljati beseda ‘orožnik’. Z drugimi besedami, ‘orožnik’ je sprva verjetno pomenilo približno to, kar danes pomeni ‘policaj’, in se je tako tudi uporabljalo. Zdi se, da se je po prvi svetovni vojni pomen besede ‘orožnik’ zožil, tako da je pomenila le še ‘karabinjerja’.

Oženje pomena ima zelo verjetno več razlogov. Po eni strani je bilo v Italiji že takrat več organov javne varnosti/policij, in ker so verjetno vsako policijo želeli poimenovati s svojim imenom, se je ‘orožnik’ reklo le ‘karabinjerjem’, ki so, če prav razumemo, na nek način najobičajnejši policisti z najširšim delovanjem, prav verjetno pa so bili hitro po prvi svetovni vojni še toliko pomembnejši. Različna poimenovanja različnih policij smo našli tudi v navedenih virih, recimo ‘finančni stražnik’, ‘kvestor’, ‘detektiv’.

Po drugi strani pa so se v takratni Jugoslaviji orožniki uradno imenovali ‘policaji’, tako da vsaj v osrednji Sloveniji po prvi svetovni vojni ‘orožnik’ ni bilo več uradno poimenovanje ‘policajev’, četudi je bilo to poimenovanje še zelo razširjeno, o tem več spodaj. Da je ‘policija’ sčasoma postalo najobičajnejše poimenovanje uniformirane državne varnostne službe pričajo tudi omembe policij iz različnih držav. Ko so namreč pisali o angleški, francoski, jugoslovanski, nemški, avstrijski itd. policiji, so jo v omenjenih virih namreč skoraj brez izjeme imenovali ‘policija’. Zanimivo je, da so ‘policija’ imenovali tudi avstrijsko policijo, ki se je v tistem času uradno imenovala ‘gendarmerie’, še pred prvo svetovno vojno pa so jo, kakor smo opisali zgoraj, tudi ti mediji imenovali ‘orožniki’.

V pregledanem gradivu se pojavljata tudi izraza ‘policaj’ in ‘policist’. V stari Avstriji sta bila policija in orožništvo sicer ločeni zadevi – prva lokalna v mestnih središčih, dru-

ga zvezna in sprva organizirana kot del vojske. Policijo naj bi imeli, kolikor nam je uspelo ugotoviti, samo v večjih mestih. V Soči (ki je izhajala samo pred 1. vojno) imata 'policaj' in 'policist' skupaj 245 pojavitev, v Goriški straži (ki je izhajala samo po 1. vojni, do 1982) 57; razmerje do pojavitev izraza 'orožnik' torej pred in po vojni ni bistveno različno (policaj/policist 245 : orožnik 827, policaj/policist 57 : orožnik 275). Za časa stare Avstrije se v tem gradivu 'policaj'/'policist', koliko nam je uspelo ugotoviti ob površnem pregledu, ni rabil za orožnike, se pa je pojavljal tudi kot splošni izraz za pripadnike organov javne varnosti raznih bolj oddaljenih tujih dežel (torej ne glede na vrsto organa javne varnosti).

O poimenovanju 'Friuli-Venezia Giulia' v slovenščini

Zadnjič sem na internetu v slovenskem časopisu na internetu prebral, da so bile poplave v 'Friuli-Venezia Giulia'. A ni prav, da se v Sloveniji napiše Furlanija?

V bistvu se strinjamo z vami, skušali pa bomo predstaviti še nekaj okoliščin, s katerimi lahko po našem mnenju pojasnimo, kako vseeno pride do takšnih zapisov v slovenskem dnevnem časopisju (zapis 'Friuli Venezia Giulia' smo namreč zasledili tudi sami).

Izvor imena sicer ni pomemben, a vseeno, nekje je treba začeti. V *Etimološkem slovarju slovenskih zemljepisnih imen* (Snoj 2009) lahko preberemo, da ime 'Furlanija' temelji na furlanskem pokrajinskem imenu 'Furlanìe' (torej Furlanija), ki je izpeljano iz italijanskega pokrajinskega imena 'Friuli' oz. iz furlanskega 'Friûl'. To se je razvilo iz latinskega 'Forum Julii' (sprva zgolj poimenovanje za Čedad), ki vsebuje latinsko poimenovanje za trg, forum, ter rodilnik osebnega imena 'Julius' (prvotnem pomen je bil torej 'Julijev trg').

Časopisi, naj gre za spletne ali tiskane, so običajno napisani v skladu z normo slovenskega knjižnega jezika, ki jo določa trenutni aktualni *Slovenski pravopis*. Slovenski poimenovanji 'Furlanija Julijska krajina' pa tudi samo 'Furlanija' se nahajata v zadnji izdaji *Slovenskega pravopisa* (SP 2001)[16]. Ob njiju ni zapisane kake druge različice, tako da lahko sklepamo, da je po *Slovenskem pravopisu* slovenska ustreznica edina primerna v knjižnem jeziku.

V pravilih SP 2001 je v poglavju o prevzemanju napisano nekaj več razlage. Tam piše, da „[v]ečbesedna zemljepisna imena večinoma v celoti prevajamo, če so sestavljena iz prvotno občnih sestavin, sicer pa le tiste njihove dele, ki so občni" (SP 2001, odstavek 199), vendar pa tudi tukaj nismo popolnoma dosledni (primeri neprevedenih večbesednih poimenovanj so 'New York', 'Rio de Janeiro', 'Los Angeles', 'San Francisco', tako rekoč vsa kitajska zemljepisna imena itd.). Iz zgoraj navedenega vodila bi lahko sklepali, da večbesedna imena, ki niso sestavljena iz občnih sestavin, sploh ne prevajamo, kar pomeni, da bi po *Pravopisu* torej smeli uporabljati tudi italijansko ime 'Friuli-Venezia Gulia' (saj ni sestavljeno iz občnih sestavin), podobno kot ne prevajamo imen nemških zveznih dežel 'Baden-Württemberg' in 'Schleswig-Holstein', medtem ko tista z občnimi sestavinami prevajamo: npr. 'Spodnja Saška', 'Severno Porenje-Vestfalija' (to ni povsem brez izjem, saj imamo tudi za večbesedna imena nemških zveznih dežel nekaj prevedenih poimenovanj, recimo 'Porenje-Pfalška').

Seveda to ni vse. *Pravopis* navaja tudi, da v nekaterih primerih namesto tujih imen uporabljamo slovenska in kot primer navaja tako imena mest kot držav, npr. Benetke,

16 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html

Videm, Čedad, Nemčija itd. (SP 2001, odstavek 191). Četudi je to pojasnilo znotraj oddelka o enobesednih imenih, lahko sklepamo, da ne velja le za enobesedna imena. Obstaja torej možnost slovenske ustreznice, ki jo v našem primeru navaja pravopisni slovar, kakor smo omenili že zgoraj. In ker pravopisni slovar italijanske različice ne ponuja kot alternative oz. jo celo niti ne omenja, lahko sklepamo, da je za sestavljavce *Pravopisa* edina pravilna oblika slovensko poimenovanje 'Furlanija - Julijska krajina'.

Pa tudi to seveda še ni vse. *Pravopis* v odstavku 191 v nekaterih primerih dopušča uporabo tujih imen, tudi ko imamo ustrezna slovenska poimenovanja. Tuja imena se uporabljajo ob domačih v mednarodnem občevanju in na dvojezičnih območjih, le tuja poimenovanja pa se uporabljajo v poštnem prometu. Tuja poimenovanja torej dejansko uporabljamo, a še vedno jih ne bi smeli uporabljati v časopisih, kjer ste jih opazili tudi vi, saj tam ne gre ne za poštni promet ne za mednarodno občevanje (kar koli to že pomeni).

Določanje zapisa 'Furlanija - Julijska krajina' narekuje tudi Zakon o javni slovenščine (Ur.l. RS, št. 86/2004)[17]. Ta v svojem 23. členu določa, da je v novinarskih (pa tudi oglaševalskih in poslovnih besedilih), "ki omenjajo kraje in druge zemljepisne danosti z območij sosednjih držav, kjer avtohtono prebiva slovenska narodna manjšina, [je] obvezna slovenska ali dvojezična raba krajevnih in drugih zemljepisnih lastnih imen." Zakon o javno rabi slovenščine določa tudi inšpektorski nadzor, za morebitne kršitve zakona pa so predpisane tudi globe (o tem lahko več preberete v Zakonu).

Tako po pravopisni kot po pravni normi je v medijih predvidena uporaba slovenske ustreznice poimenovanja 'Friuli-Venezia Giulia', torej 'Furlanija - Julijska krajina'. Zakaj torej vseeno najdemo tudi „napačno" in „protizakonito" poimenovanje?

Eden možnih razlogov je preprosto nepoznavanje slovenskega poimenovanja (torej tudi nepoznavanje *Pravopisa*). To je povsem običajen proces, ki ga omenja tudi *Pravopis*. Obstaja namreč cel kup starih slovenskih poimenovanj krajev, ki se jih danes preprosto ne uporablja več, na primer Monakovo za München, Trident za Trento, Draždani za Dresden, Turin za Torino itd. Podobno opažamo, da se počasi izgubljajo tudi slovenska imena krajev v Furlaniji. Tako je recimo v Sloveniji (tako v osrednji Sloveniji kot tudi v obmejnih območjih) vse pogosteje slišati 'v Udine', 'v Udinah' itd., dejansko je že prava redkost slišati koga reči 'v Vidmu', 'v Videm'. Priznam, da tudi sam skoraj ne uporabljam imena 'Tržič', temveč rečem 'Malfankon' (kar je dejansko neko alternativno poimenovanje izpeljano iz italijanske verzije imena). Tu kaj dosti ne moremo dodati. Drugemu možnemu vzroku uporabe italijanskega imena namesto slovenske ustreznice bi lahko rekli preprosto lenoba. Ko novinar povzema novico iz tujih medijev, povzame tudi tam uporabljeno poimenovanje brez razmišljanja, ali imamo za to zemljepisno ime v slovenščini kako ustreznico ali ne. Velika

17 http://www.uradni-list.si/1/content?id=50690

večina zemljepisnih imen se pač uporablja v njihovi originalni različici, tako da pri uporabi poimenovanja 'Friuli-Venezia Giulia' dejansko sledi večinskemu vzorcu prenosa tujega zemljepisnega imena v slovenščino. To bi se načeloma lahko celo sankcioniralo, a ni prav očitno, da bi kakšen tako radikalen ukrep imel želeni učinek.

Strinjamo se, da je po običajnih merilih slovenskosti bolj prav 'Furlanija - Julijska krajina', vendar dopuščamo možnost, da se nekatera slovenska poimenovanja krajev izven Slovenije počasi pozabijo. Seveda to ne bi pričakovali za področja, kjer se slovenščina uporablja, a je očitno tudi tega vedno več. Upamo, da smo vam odgovorili zadovoljivo, četudi se morda ne boste strinjali z našim skomiganjem z rameni (misleč na 'tu pač ni kaj narediti').

O uporabi besede 'ma'

Sem dijakinja liceja v Gorici. Prejšnji teden smo dobili zgibanko o univerzah v Sloveniji. Opazili smo, da se vsa vprašanja začnejo z „ma". Na primer: Ma zakaj je število mest omejeno? Ma kje dobim bone za hrano? Itd. Meni in nekaterim sošolcem to ni bilo všeč, drugi so rekli, da jim je všeč, ker je bolj mladostno. Tudi profesorjem in šolski svetovalki ni bilo všeč. Opozorili so nas, da je kalk huda napaka.
Kaj mislite vi? Če se za slovenski jezik borimo, je prav, da ga tako pačimo? Ali je bila to samo neka šala, igra?

Zgibanka z naslovom 'Na univerzo v Slovenijo? Ma zakaj …', ki jo omenjate, je namenjena dijakom, ki razmišljajo o študiju v Sloveniji in pri vpisu potrebujejo čim več informacij (na spletu se jo da videti na straneh Urada vlade za Slovence v zamejstvu in po svetu[18] in na straneh Slov.I.K.-a[19]). Zgibanka tako sicer ni tipičen primer oglasa oziroma reklame, še vedno pa je njen osnovni namen pritegniti čim večje število posameznikov, da bi te seznanili s koristnimi informacijami. Oglaševalska stroka to vrsto oglaševanja imenuje 'nedobičkonosno oglaševanje' (Wikipedija: Oglaševanje[20]) in razlaga, da se tudi pri tem oglaševanju tipično uporabljajo jezikovna in nejezikovna sredstva, ki so tipična za vsa oglaševalska besedila. (Več o tipologiji oglasov si lahko preberete recimo v sestavku Toma Korošca *K tipologiji oglaševalnih besedil* (Korošec 2004) oz. kje na internetu, Wikipediji itd.)

Verjetno tudi sami poznate različne izdelke, ki nosijo imena, ki niso tipična za slovenski knjižni jezik. V Sloveniji sta tako dva mobilna operaterja, očitno v želji, da bi pritegnila mlajše uporabnike, pakete telefonov in naročnin poimenovala 'Orto (U Nulo; Smart, Muziq)', 'Itak Džabest' ipd. Morda poznate tudi oglase za sadne sokove, ki uporabljajo slengovske besede, ki so napisane na neobičajen način, kot je npr. 'Oküs, embalažo in oglase boste prispevali zvesti fül kül üporabniki', podobna je tudi raba glagola 'dogaja' namesto 'se dogaja' v nekem oglasu za Fanto (o rabi glagola 'dogaja' si lahko preberete v odgovoru *'Dogaja' ali 'se dogaja'*, ki je objavljen na spletni strani jezikovne svetovalnice ŠUSS[21]). Pred nekaj leti se je na televiziji vrtel priljubljen televizijski oglas, v katerem so glavni liki govorili besedilo v ljubljanskem govoru ('Če b'mel vsaj dobre vile!' 'Medve sva dobre vile! Kva b'rad?' …). Podobnih primerov oglasov in imen izdelkov, v katerih so rabljena neknjižna jezikovna sredstva, je še veliko in seveda niso omejeni samo na Slovenijo in slovenščino. Kršenje pravopisnih norm se tako dogaja tudi v angleščini, recimo v imenu lahkega piva 'Miller

18 http://www.uszs.gov.si/fileadmin/uszs.gov.si/pageuploads/Slovik_brosura.pdf
19 http://www.slovik.org/cms/file/zgibanka%20text.pdf
20 http://sl.wikipedia.org/wiki/Oglaševanje#Oglaševalski_cilji
21 http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000104.html

Lite' (druge lahke pijače se imenujejo 'light', recimo Coca-Cola Light, Pepsi Light, Bud Light, Coors Light itd.), sami pa gotovo poznate tudi primerljive primere iz Italije oz. italijanščine (recimo angleška imena pijač italijanskih proizvajalcev 'Happyfresh', 'Plose Fresh', 'Skyway' itd.). Razlog za uporabo tovrstnih sredstev je tipično pritegniti pozornost naslovnika oglasnega sporočila.

Da bi vzbudili naslovnikovo pozornost ter nanj vplivali, oglasi uporabljajo različna sredstva. V tiskanih oglasnih sporočilih, kakršna je zgibanka, po kateri sprašujete, lahko tvorci besedila na vizualni ravni uporabijo različne barve, ilustracije (npr. fotografije v zgibanki), posebno oblikovanost besedila (npr. v zgibanki so na nekaterih mestih odebelili tisk) … Na jezikovni ravnini pa se oglaševalci pogosto poslužujejo različnih stilnih elementov, s katerimi oglaševalci delujejo predvsem na čustva naslovnikov. Primer tega so različne stilistične figure, na primer metafora (primer metafore: 'magična paleta okusov', ki poimenuje mešanico začimb) ali različni besedni stilemi. V oglaševalska besedila tvorec pogosto vplete besede, ki so, glede na slovenski knjižni jezik (oz. uradni jezik okolja, kateremu je reklama namenjena), kakor koli zaznamovane, recimo narečne besede, arhaične besede, slengizme, za pogovorni jezik tipične besede itd. V danem primeru se je tvorec besedila odločil za pogovorno oz. narečno besedico 'ma'. (Več o stilnih sredstvih oglasnih besedil si lahko preberete recimo v dveh diplomskih nalogah Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani, in sicer *Razčlenitev jezikovno stilnih pojavov v tiskanih oglaševalskih besedilih* (Šuster 2004)[22] in *Jezikovna norma in splošna raba v oglaševalskih besedilih* (Jagodič 2003)[23], v katerih boste našli tudi široko literaturo o jeziku v oglaševanju.)

Besedo 'ma' je tvorec zgibanke verjetno uporabil zato, da bi zbudil zanimanja naslovnikov, torej ravno vas, dijakov, in po vašem vprašanju sodeč je tvorcu zgibanke to očitno uspelo. Beseda 'ma' je bila najverjetneje izbrana, ker je še posebej v zahodni Sloveniji zelo pogosta v pogovornem jeziku (tudi med mladino). Avtor zgibanke je torej lahko predvideval, da se bo z rabo te besede lahko še posebej približal prav tistim, ki jim je zgibanka namenjena, da bodo mladi zahodnoslovenski govorci zgibanko zaradi rabe te besede že takoj prepoznali kot nekaj, kar je verjetno namenjeno njim, saj uporablja besedo, ki je še posebej prepoznavna za njihovo narečje, in besedo, ki je pogovorna in je torej v informacijski zgibanki, ki bi nagovarjala starejše bralce, ne bi pričakovali; in s tem, da se beseda ponavlja, avtor tudi jasno sporoča, da ni morda rabljena po pomoti, ampak popolnoma zavedno. Prepričani smo, da besedo tako ali drugače uporabljate tudi vi. Pogosto se uporablja kot neko mašilo, lahko pa ima tudi prav slovnično vlogo.

22 dk.fdv.uni-lj.si/dela/Suster-Mihela.PDF
23 dk.fdv.uni-lj.si/dela/jagodic-monika.pdf

Besedica ‘ma’ se nahaja v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ)[24] in bi jo zato lahko imeli tudi za del knjižnega jezika, je pa res, da ima v slovarju oznako ‘nar. zahodno’, kar pomeni, da jo vsaj SSKJ šteje med narečne besede zahodnoslovenskega območja (in torej očitno ne med običajne besede slovenskega knjižnega jezika). SSKJ našteje tri rabe oz. pomene besedice ‘ma’. Lahko je prislov s pomenom ‘ali’ oz. ‘kako’ v primeru ‘ma ste neumni’, lahko prislov s pomenom ‘da’ oz. ‘ja’ v primeru ‘ma, jasno, poznam ga’ ali pa veznik s pomenom ‘pa’ oz. ‘ampak’ v primeru ‘dela, ma ne rad’. Podobne pomene oz. rabe našteje tudi *Slovenski pravopis*[25], ki ravno tako navaja, da je ‘ma’ v vseh treh naštetih rabah narečno oz. pokrajinsko primorska beseda. Iz lastnih izkušenj lahko potrdimo, da se ‘ma’ (v vsaj nekaj registriranih rabah) uporablja tudi širše v osrednji Sloveniji, kar pa je prav mogoče vpliv zahodnih narečij.

Seveda besedica ‘ma’ obstaja tudi v italijanščini, od koder je bila zelo verjetno prevzeta v slovenščino, to predpostavlja tudi *Slovenski etimološki slovar* (Snoj 2003). Tako da je ‘ma’ sicer res prevzeta beseda (ne ‘kalk’, s čimer poimenujemo dobesedne prevode tipa ‘osnovna šola’ iz nemške ‘Grundschule’, ‘predstojnik’ iz ‘Vorstand’ itd.), vendar to še ne pomeni, da bi jo morali po vsej sili izgnati. V slovenščini je prevzetih besed oz. tujk kar nekaj in res ni razloga, da bi besedo postavili na črni seznam le zaradi njenega izvora. Nekaj tujk se je povsem udomačilo, recimo ‘čebula’ (iz ‘cebolla’ oz. ‘cipolla’), ‘čelada’ (iz ‘celada’ oz. ‘celata’) ali ‘miza’ (iz ‘mensa’), nekaj jih je še vedno v izgovorni izvorni obliki, recimo ‘avto’ ali pa ‘bojler’, nekaj pa jih ohranja tudi izvoren zapis, recimo ‘jazz’ ali pa ‘rock’. Sposojanje besed med jeziki je povsem običajen pojav, ki obstaja od vedno in je še posebej pogost na območjih, kjer se jeziki stikajo. Marsikatera prevzeta beseda deluje v slovenščini kot povsem običajna slovenska beseda. Za mnoge se niti ne zavedamo, da so sploh bile prevzete, saj smo jih v izgovoru in rabi morda povsem prilagodili slovenščini (poleg zgoraj omenjenih so take recimo še ‘krompir’, ‘fižol’, ‘češplja’, ‘čipka’, ‘žep’, ‘pulover’ itd.). Seveda to še ne pomeni, da bo kot slovenska štela vsaka na novo prevzeta beseda, vsekakor pa velja obratno, če je neka beseda prevzeta, to še ne pomeni, da ni del slovenščine.

Samo zato, ker beseda ni del slovenskega knjižnega jezika, slovenščini z rabo te besede prav nič ne škodimo. To velja tako za narečne kot za prevzete besede. Slovenščina namreč ne zajema zgolj slovenskega knjižnega jezika, pač pa vključuje različne pokrajinske govore, narečja, govore različnih interesnih skupin (npr. dijakov) itd. Slovenščina tudi ni nespremenljiva tvorba, ki že od nekdaj obstaja samo v eni obliki (spomnite se na knjižni jezik, kot je zapisan v Trubarjevem *Katekizmu*, in ga primerjajte z današnjo knjižno slovenščino). Je pa res, da se govorci slovenščine o uporabi določene zvrsti odločamo na podlagi tega,

24 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html
25 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html

komu in čemu je besedilo namenjeno. Če npr. pišemo uradno pismo, bomo v besedilu običajno uporabili knjižno slovenščino in se pri tem zavestno izogibali narečnim izrazom in prekomerni rabi tujk. Če govorimo s starši, bomo bolj verjetno uporabili naš narečni govor, z vrstniki pa se bomo verjetno pogovarjali v kakšni od knjižnega jezika še bolj oddaljeni različici jezika. Tudi v oglasnih besedilih je večina besedila napisana v knjižnem jeziku, saj je ta razumljiv vsem govorcem slovenščine, vendar pa ustvarjalci tovrstnih besedil le-ta radi popestrijo s prej opisanimi stilemi, saj na tak način pritegnejo pozornost naslovnikov.

Da strnemo: ustvarjalci zgibanke 'Na univerzo v Slovenijo? Ma zakaj …' so ustvarili oglasno besedilo, ki je namenjeno dijakom iz zamejstva, ki razmišljajo o študiju v Sloveniji. Ustvarjalci so z uporabo narečne besede 'ma' verjetno želeli pritegniti pozornost dijakov, ki tudi sami pogosto uporabljajo besedo 'ma', saj je del njihovega narečja. Na eni strani so se z narečno prvino želeli ciljni publiki približati, po drugi strani pa so z uporabo narečne prvine želeli dodatno „dvigniti prah", povzročiti, da bi brošura še bolj izstopala, da bi še bolj padla v oči, da bi torej postala bolj opazna. To jim je očitno uspelo. Sicer beseda 'ma' res ni del knjižnega jezika, vendar njena raba v zgibanki ni nujno problematična. Raba neknjižnih elementov v kontekstu oglasnih besedil je pogost pojav, ki je utemeljen s posebnim namenom oz. funkcijo, tj. pritegniti pozornost naslovnika. Seveda pa je povsem pričakovano, da bo med določenimi naslovniki raba takšnih prvin vzbudila tudi negativne reakcije. Takšna raba narečnih prvin je pač nenavadna in krši določene družbene norme. Kršitev norm pa bo vedno imela tako podpornike kot nasprotnike. Če nasprotnikov ni, je raba konkretne prvine očitno povsem običajna oz. ni dovolj nenavadna, da bi vzbudila zanimanje, kar pa je ravno to, kar si pisci reklam želijo.

‘Spletna stran’ ali ‘spletno mesto’?

Kako to, da dosledno uporabljate izraz ‘spletna stran’ za to, kar je v italijanščini ‘sito’. Spletna stran je ena sama, ‘sito’ pa je ‘spletno mesto’, ali pa kvečjemu ‘spletne strani’, ker je sestavljeno iz večjega števila strani. Uporaba izraza ‘spletna stran’ je sicer zelo razširjena v Sloveniji, čeprav se zadnje čase vidi tudi primernejši izraz „spletno mesto“.

Malo smo v zadregi, ker ne vemo prav dobro, kako vam odgovoriti. Tako kot v italijanščini tudi v slovenščini obstaja poimenovanje celega skupka spletnih strani, in sicer ‘spletno mesto’ ali ‘spletišče’, kar je v osnovi prevod angleškega poimenovanja ‘website’, kot lahko preberemo v geslu Spletišče na Wikipediji[26]. Del spletnega mesta je, kot ste že omenili, spletna stran (angleško ‘web page’).

Vendar po našem občutku vsaj v običajni rabi pomen zveze ‘spletna stran’ ni tako ozek, kot bi ga radi videli vi. Zanimiva je definicija zveze ‘spletna stran’ na slovenski Wikipediji[27], kjer v prvem odstavku spletno stran opišejo kot posamičen dokument, ki je del spletišča, v drugem odstavku pa o spletni strani že govorijo kot o skupku strani: „Pri ustvarjanju spletne strani je potrebno […] izdelati vsebino in nato vse to grafično in programsko sestaviti, da nastane skupek strani, ki so funkcionalno povezane med seboj ter se nahajajo na istem spletnem mestu, pod isto domeno.“

Spletna stran torej ne pomeni več enega samega dokumenta, temveč je skoraj že sopomenska s spletnim mestom oziroma spletiščem. Morda je k temu pripomogla tudi sodobna tehnologija, saj sodobne spletne strani niso več statični dokumenti .html, temveč dinamične, sproti se spreminjajoče strani, kjer se uporabniku lahko novi podatki izpisujejo, ne da bi zares zamenjal stran. Tako se je razlika med spletno stranjo in spletnim mestom še dodatno zabrisala, zato ni prav nič nenavadnega, da najdemo v slovenskem dnevnem časopisju takšne zapise:

- Spletna stran CNN je klonila, a so jo kmalu usposobili .
- Predlanskim je bila spletna stran Google (http://www.google.com/) prava uspešnica med stranmi, s pomočjo katerih iščete po svetovnem spletu.
- Uradna spletna stran evropskega prvenstva v nogometu na Nizozemskem in v Belgiji si je že pred začetkom prislužila status najbolj obiskane. Na njej je mogoče zaslediti vrsto aktualnih pogovorov z uglednimi strokovnjaki in največjimi zvezdniki držav udeleženk, med katerimi ima vidno vlogo tudi naš as Zlatko Zahovič.
- Spletna stran Muzeja je bila leta 1999 je bila uvrščena v najožji izbor spletnih strani na

26 http://sl.wikipedia.org/wiki/Spletišče
27 http://sl.wikipedia.org/wiki/Spletna_stran

festival novih medijev New Paths v Vigu (Španija), Britannica.com pa jo je uvrstila med najboljše Web strani s štirimi zvezdicami.

- Mednarodni olimpijski komite (MOK) je predstavil prenovljeno spletno stran (www.olympic.org), ki jo je obogatil z nizom informacij v tekstovni, avdio in video obliki o igrah in nastopajočih na olimpijskih igrah moderne dobe od prvega tekmovanja leta 1896 v Atenah do danes.

Nekaj zgoraj navedenih zapisov je bilo objavljenih v časopisu Delo že leta 2000, tako da za sopomenskost spletne strani in spletnega mesta ne moremo trditi, da je novotarija. Vsi zgoraj navedeni zapisi so pobrani iz korpusa Nova beseda[28], kjer smo preverili tudi pogostnost obravnavanih poimenovanj. Najpogostejša zveza je 'spletna stran', ki ima kar 1754 zadetkov. Seveda ima v kar nekaj primerih zveza 'spletna stran' tudi za vas sprejemljivi pomen enega samega dokumenta, vendar je primerov, kjer očitno pomeni skupek strani na istem spletnem naslovu, še vedno ogromno; mi smo zgornje izbrali le iz prve strani rezultatov, kjer je ta pomen med primeri vsekakor prevladoval. Nadalje ima beseda 'spletišče' 399 pojavitev, 'spletno mesto' pa 230. Kot rečeno, te številke seveda niso povsem primerljive med seboj, saj 'spletna stran' ni uporabljana sopomensko s 'spletnim mestom', še vedno pa tako velika razlika nakazuje, da je tudi v primerljivem pomenu 'spletna stran' v prednosti.

Podobne rezultate dobimo tudi z iskalnikom Google. Za iskalni niz 'spletna stran' dobimo kar 5,420,000 zadetkov, za 'spletno mesto' zgolj 173,000 zadetkov in za 'spletišče' borih 19,200 zadetkov. Ti rezultati ponovno kažejo na veliko razširjenost izraza 'spletna stran'.

Pri omenjenih izrazih je morda relevantna tudi naslednja okoliščina. Tako 'spletna stran' kot 'spletno mesto' sta termina, del računalniškega strokovnega izrazja. Termini imajo znotraj določenega področja natančno določen pomen, česar se zavedajo zlasti tisti, ki na nekem področju delujejo – v našem primeru programerji, informatiki ... (Kot zanimivost: na spletu lahko najdete Računalniški slovarček[29] ter English/Slovene dictionary of computer science[30] Inštituta Jožef Štefan). Vendar določeni strokovni izrazi iz strokovne rabe preidejo v širšo rabo, kjer lahko do neke mere izgubijo prvoten pomen, vsekakor pa nimajo več tako točno določenega pomena, kot ga imajo v strokovnem jeziku.

Za primer: Ko želimo v običajnem pogovoru poimenovati tisto enoto jezika, ki se začne z veliko začetnico in se konča s piko, običajno uporabimo poimenovanje 'stavek'. V slovenistiki pa se tipično ločuje med stavkom, ki ima en glagol, in povedjo, ki je zgrajena iz več

28 http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html
29 http://dis-slovarcek.ijs.si/
30 http://www.ijs.si/cgi-bin/rac-slovar

stavkov. Morda bi to lahko pripisali manjši potrebi po natančnem definiranju terminov v običajnem govoru pa tudi nepoznavanju natančnega pomena terminov.

Glede na rezultate spletnih iskanj lahko sklepamo, da je tovrstna „nenatančna“ raba (morda zaradi dejstva, da vsakič, ko obiščemo določeno ‘spletno mesto’ dejansko pridemo do ‘spletne strani’, ki je del ‘spletišča’) prešla v splošno zavest in se je na tak način pomen izraza ‘spletna stran’ razširil tako, da zdaj poimenuje tudi tisto, kar je v računalniški terminologiji znano kot ‘spletno mesto’. Posamezniki, ki vedo o področju več, pa še vedno, povsem legitimno, uporabljajo izraz ‘spletno mesto’. Takšni razvoji pomena (širjenje in krčenje) so v jeziku pogosti (npr. izraz ‘ikona’ je nekdaj poimenoval zgolj likovno upodobitev verskih motivov na ploščicah, zdaj pa se uporablja tudi v računalništvu …).

Zakaj smo torej uporabljali ‘spletna stran’ namesto ‘spletno mesto’? Ker očitno tako kot večina govorcev slovenščine tudi mi sami uporabljamo zvezo ‘spletna stran’ v pomenu ‘spletno mesto’.

Slovenska ustreznica poimenovanju 'social networks'

Zanima me, kako se v slovenskem jeziku pravilno reče 'social networks' - so to 'družabne mreže' ali 'družbene mreže'?

Najprej moramo omeniti, da iz vašega vprašanja ni nujno jasno, po kateri od (sicer povezanih) rab angleškega izraza 'social network' sprašujete. V angleščini se namreč ta izraz uporablja kot poimenovanje za:

1) povezave, s katerimi je posameznik vključen v družbo,
2) spletno platformo, ki omogoča ustvarjanje in vzdrževanje povezav, s katerimi je posameznik vključen v družbo.

(Opis pomena pod 1) najdete na Wikipediji v angleščini v geslu Social network[31], v italijanščini pa v geslu Rete sociale[32], opis pomena pod 2) pa v geslu Social networking site[33], v italijanščini Servizio di rete sociale[34] in v slovenščini Spletno socialno omrežje[35].

V pomenu 1), torej v pomenu povezav, s katerimi je posameznik – tudi tak, ki niti ne uporablja računalnika – vključen v družbo, slovenski sociologi očitno uporabljajo vsaj naslednje izraze:

- 'socialna mreža'
- 'socialno omrežje'
- 'družbena mreža'
- 'družbeno omrežje'

Vse te namreč v (vsaj približno) tem pomenu najdemo v diplomskih nalogah s Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani, kot lahko sami preverite s spletnim iskanjem. Ne najdemo pa, vsaj ob hitrem/površnem pregledu, v diplomskih nalogah s FDV UL v tem pomenu rabljenega izraza 'družabna mreža' ali 'družabno omrežje' – ta dva izraza v diplomah FDV UL najdemo rabljena le v pomenu druge rabe angleškega izraza 'social network' (torej poimenovanja za spletno platformo, ki omogoča ustvarjanje in vzdrževanje povezav, s katerimi je posameznik vključen v družbo). Pridevnik 'družaben' torej ob pomenu 1) ni v rabi.

Ker se nam vendarle zdi bolj verjetno, da ste spraševali po rabi izrazov v pomenu 2)

31 http://en.wikipedia.org/wiki/Social_network
32 http://it.wikipedia.org/wiki/Rete_sociale
33 http://en.wikipedia.org/wiki/Social_networking_service
34 http://it.wikipedia.org/wiki/Servizio_di_rete_sociale
35 http://sl.wikipedia.org/wiki/Spletno_socialno_omre%C5%BEje

(torej poimenovanje za spletno platformo, ki omogoča ustvarjanje in vzdrževanje povezav, s katerimi je posameznik vključen v družbo), se bomo od tu naprej posvečali le še temu pomenu. Če se motimo in vas je vendarle zanimal pomen 1) (povezave, s katerimi je posameznik vključen v družbo), pa omenimo, da bi se moralo dati spodnje ugotovitve glede izrazov za drugi pomen brez težav prilagoditi tudi za razlago stanja pri poimenovanjih za prvi pomen.

Pomen 'spletnih platform za …'

Od tu naprej se torej omejujemo na presojo različic za pomen 2). Za izhodišče omenimo, kar deloma razkriva že vaše vprašanje, da se v trenutni rabi pojavlja več izrazov. Z iskanjem po slovenskih spletnih straneh z iskalnikom Najdi.si lahko kot izraze, ki se rabijo za izražanje pomena 2), potrdimo vsaj naslednje:

družabno omrežje, socialno omrežje, družbeno omrežje, spletno omrežje, družabna mreža, družbena mreža, socialna mreža, spletna mreža

Poleg teh izrazov se pojavljajo tudi razne kombinacije zgornjih izrazov, npr. 'spletno družabno/družbeno/socialno omrežje/mreža'. V nadaljevanju bomo podrobneje prikazali, kakšna je dejanska raba (torej »kako se to po slovensko reče«, brez »pravilno«) in kakšno razumevanje bi – glede na soobsoj več različic – naslovnik utegnil pripisati posameznim poimenovanjem oziroma kako so avtorji posameznega poimenovanja pojav verjetno razumeli, soobstoječe različice pa bomo pokomentirali tudi glede na nekaj potencialnih kriterijev 'ustreznosti'. Še preden podamo svoje mnenje, povejmo, da je bilo na to vprašanje podanih že precej mnenj.[36]

Ustreznost posameznih soobstoječih poimenovanj

Ko govorimo o 'pravilnosti' ali 'ustreznosti', se včasih privzema, da govorimo o normiranem, predpisanem jeziku (kot ga v primeru slovenščine predpisuje npr. *Slovenski pra-*

36 http://www.had.si/blog/2011/02/21/socialna-druzbena-ali-druzabna-omrezja/ (objavljeno februarja 2011, zagovarja se 'družbeno omrežje')
http://www.islovar.org/izpisclanka.asp?id=9291 (več mnenj skozi leto 2011, zagovarja se različne možnosti)
http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/svetovalnica/socialna-dru%C5%BEbena-in-dru%C5%BEabna-omre%C5%BEja#v (objavljeno v začetku 2012, zagovarja se 'družbeno omrežje')
http://www.dsavic.net/2012/06/15/zakaj-druzaben-in-zakaj-ne-druzben/ (objavljeno v začetku 2012, zagovarja se 'družbeno omrežje')
http://terminologija.blogspot.gr/2012/06/zakaj-ne-druzabno-omrezje.html (objavljeno junija 2012, zagovarja se 'družbeno omrežje', a ima besedilo tudi nasprotujoče komentarje)

vopis 2001[37]). Zato za začetek povejmo, da v *Slovenskem pravopisu* nobenega od naštetih izrazov ne najdemo kot ustaljenega izraza/celote, hkrati pa so tam kot v normiranem jeziku neproblematične zabeležene vse posamične besede iz zgornjih poimenovanj (družaben, socialen, družben, spleten, mreža, omrežje), tako da si s kriterijem prisotnosti oziroma 'dovoljenosti' v *Slovenskem pravopisu* 2001 ne bomo mogli pomagati. Lahko pa poskusimo ustreznost zgoraj naštetih izrazov presojati s pomočjo raznih drugih kriterijev. Spodaj jih omenjamo nekaj (prevodna ustreznost, zgradba, ustaljenost/pogostost, izvor, eno-/večpomenskost, dolžina, pomenska prozornost), nikakor pa ne gre za dokončen nabor.

Prevodna ustreznost

Izraze se je verjetno kovalo kot prevod angleškega izraza 'social network'. Če ne vemo, kaj je bil v angleškem izrazu nameravani pomen večpomenskega pridevnika 'social', so kot dobesedni prevod načeloma možni tako prevodi z 'družaben', 'družben' kot 'socialen', saj je angleška beseda 'social' večpomenska in pokriva pomene vseh treh omenjenih slovenskih pridevnikov. Prevod s pridevnikom 'spleten' pa predstavlja nedobesedni prevod. Ker bi bilo ugotavljanje, s pomenom katerega od slovenskih pridevnikov angleški govorci v izrazu 'social network' interpretirajo pridevnik 'social', zapleteno, bomo prevodni vidik v nadaljevanju pustili ob strani in izraze presojali le kot sestavne dele slovenščine. Hkrati je prevodna ustreznost za znotrajjezikovni vidik, iz katerega v vprašanju izhajate, irelevantna; primerjava z izrazom v izvirnem jeziku lahko pojasni, od kod v slovenščini toliko soobstoječih izrazov, ne moremo pa z njo odločati, ali je posamezen izraz ustrezen kot element slovenščine.

Zgradba

Prvi možni znotrajjezikovni kriterij je zgradba. S stališča jezikovne zgradbe so vse te besede povsem neoporečne, saj ne nasprotujejo kakršnim koli pravilom za gradnjo besed ipd. S tega vidika torej ne moremo reči, da bi bilo katero koli od zgornjih poimenovanj manj ustrezno kot katero drugo.

Ustaljenost/pogostost

Naslednji možni kriterij je ustaljenost izraza. Najlažji (čeprav mogoče ne najboljši) način za merjenje ustaljenosti posameznega izraza je pogostost pojavljanja. Zgornji izrazi se glede na pogostost, kar smo preverjali z iskanjem po slovenskih spletnih straneh z iskalnikom Najdi.si, pojavljajo z naslednjimi vrednostmi:

37 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html

družabno omrežje = ca. 600.000 pojavitev
socialno omrežje = ca. 540.000 pojavitev
družbeno omrežje = ca. 150.000 pojavitev
spletno omrežje = ca. 8.000 pojavitev

družabna mreža = ca. 4.500 pojavitev
družbena mreža = ca. 7.500 pojavitev
socialna mreža = ca. 56.000 pojavitev
spletna mreža = ca. 41.000 pojavitev

Najpogostejši je izraz 'družabno omrežje', podobno pogost je izraz 'socialno omrežje', 'družbeno omrežje' pa je precej manj pogosto, a seveda še vedno pogosto. Pri številkah za niza 'socialno omrežje' in 'družbeno omrežje' je sicer treba omeniti, da vključujeta tudi nekaj pojavitev v za nas zdaj nerelevantnem pomenu 1), a je teh pojavitev relativno malo. Neredko se pojavljata tudi različici 'socialna mreža' in 'spletna mreža', spet pa velja, da gre pri večini pojavitev nizov 'socialna mreža' in 'spletna mreža' za relevantno rabo (torej za poimenovanje spletne platforme, kot je npr. Facebook), čeprav številke pri teh izrazih (in tudi pri 'družbeni mreži') vsebujejo tudi že kar nekaj pojavitev, pri katerih gre za rabo v za nas zdaj nerelevantnih pomenih (npr. „Javna dela niso trajna rešitev za nezaposlenega, pomenijo pa relativno (šibko) ekonomsko samostojnost ali samozadostnost in predvsem vključujejo posameznika v družbene mreže.").

Poleg naštetih poimenovanj se trenutno pojavljajo še kakšna, med drugim tudi kombinacije zgornjih, vendar so ta z najpogostejšimi zgornjimi po pogostosti popolnoma neprimerljiva ('spletno družbeno omrežje' 3500 pojavitev, 'spletno socialno omrežje' 6800, 'spletno družabno omrežje' 3300, 'spletna socialna mreža' 3100, 'spletna družbena mreža' 3700, 'spletna družabna mreža' 380). Z iskanjem po besedilnem korpusu Gigafida[38], dobimo med zgornjimi izrazi sicer drugačno razmerje, in sicer od najpogostejšega do najredkejšega takole: 'socialno omrežje' > 'socialna mreža' > 'družabno omrežje' > 'spletno omrežje' > 'spletna mreža' > 'družbeno omrežje' > 'družbena mreža' > 'družabna mreža'. Verjetno je sicer z vidika gole pogostosti stanje na slovenskih spletnih straneh ta hip relevantnejše od stanja v korpusu Gigafida, a v vsakem primeru ostaja dejstvo, da je vse prej kot zanemarljivo pogosto rabljenih več izrazov.

Govorci, ki najraje operirajo z izrazom, ki je rabljen najpogosteje, se bodo glede na zgornje ugotovitve odločili za 'družabno omrežje' ali 'socialno omrežje'. Pri tem je treba omeniti, da sama pogostost oziroma redkost ni kriterij, na podlagi katerega bi opisno je-

38 http://www.gigafida.net/

zikoslovje posamezen izraz opredelilo kot nesistemski; vsak jezik pozna mnogo parov besed/izrazov, ki pomenijo isto in od katerih je eden pač pogostejši od drugega. Povsem nerelevanten kriterij pogostosti oziroma ustaljenosti sicer le ni, kar je najlažje ponazoriti z ekstremom: z izrazom, ki se pojavi enkrat, bo govorec prav mogoče s strani velikega dela naslovnikov ostal nerazumljen, zato kriterija pogostosti gotovo ne moremo popolnoma zanemariti. A če se več izrazov za isto stvar pojavlja nezanemarljivo pogosto ali celo zelo pogosto – kar opažamo v našem primeru – opisno jezikoslovje ne more reči, da je ustrezen le najpogostejši izraz. Mogoče bo najuspešnejši s stališča razumljenosti med največ govorci slovenščine, vendar tudi razumljenost med le podskupino govorcev opisnemu jezikoslovju nikakor ne nudi podlage za trditev, da gre za neustrezen izraz.

Poudariti je treba tudi, da smo tule povzeli trenutno rabo (avgust 2012), ki pa se lahko ob današnji pogostosti nanašanja na omenjene pojave seveda hitro spremeni (kot spontano poenotenje, kot vodeno poenotenje s strani jezikovnih aktivistov ali kot kombinacija obojega).

Izvor/poreklo

Tretji možni kriterij je izvor besede (tuj nasproti domač). Med ‘mrežo’ in ‘omrežjem’ s tega stališča razlike ni, prav tako ne med ‘družben’ in ‘družaben’. Pogosto pa se ima za tujko besedo ‘socialen’, ki pred običajno slovensko pridevniško pripono ‘-en’ vsebuje neslovanski koren, pojavljati pa se je začela v slovenščini (po *Slovenskem etimološkem slovarju* (Snoj 2003)) v 19. stoletju. Pri tem sicer spet nikakor ne gre za kriterij, po katerem bi opisno jezikoslovje enega od izrazov opredelilo kot nesistemskega. Vsak jezik pozna poimenovanja, ki so bila v neki fazi prevzeta od drugod, in poimenovanja, ki se jim da v tem jeziku slediti daleč v preteklost. Se pa na podlagi tujega izvora za izogibanje besedam odločajo nekateri govorci; ti bodo kot s stališča izvora manj ustrezen verjetno označili pridevnik ‘socialen’.

Eno-/večpomenskost

Četrti možni kriterij je to, da se isti izraz ne uporablja že za kak drug pomen. Tudi pri tem ne gre za kriterij, po katerem bi opisno jezikoslovje kakršen koli izraz opredelilo kot nesistemski; do določene mere so istozvočnice in večpomenski izrazi namreč v jeziku povsem običajen pojav. A hkrati se govorcem včasih zdi (še posebej pri iskanju izraza za do tedaj nepoimenovan pojav, torej preden izraz preide v avtomatizirano rabo), da je enopomenskost vendarle prednost. Taki govorci bi utegnili najprej izločiti izraz ‘spletna mreža’, ki se (vsaj če ni obogaten s še enim pridevnikom) rabi tudi z drugimi pomeni. S tem argumentom se je npr. v blogu Bibliotekarska terminologija[39] zagovarjalo različice z besedo ‘omrežje’ nasproti

39 http://terminologija.blogspot.gr/2012/06/zakaj-ne-druzabno-omrezje.html

različicam z besedo ‘mreža’, češ da se npr. ‘družbena mreža’ rabi tudi za pomen pod 1) – a kot smo omenili v uvodu, se v slovenski sociologiji vendarle tudi ‘družbeno omrežje’ sreča rabljeno s pomenom 1), tako da vsaj v luči absolutne trenutne rabe trditve na podlagi tega kriterija niso utemeljene. Se pa res zdi, da je raba s pomenom 1) relativno pogostejša pri različicah z ‘mrežo’ kot pri različicah z ‘omrežjem’ in raba s pomenom 2) relativno pogostejša pri različicah z ‘omrežjem’ kot pri različicah z ‘mrežo’; govorcem, ki jim argument predstavlja relativna pogostost, bodo različice z ‘omrežjem’ torej predstavljale „manj večpomensko“ možnost. S kriterijem večpomenskosti se je v jezikovni svetovalnici Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša[40] zagovarjalo tudi izbiro izraza ‘družbeno omrežje’ nasproti ‘socialnemu omrežju’, češ da je pridevnik ‘socialen’ zaradi svojih dodatnih pomenov, kot je ‘povezan z gmotnim položajem’, pomensko preširok; a tu odločitev na podlagi tega kriterija ni ravno prepričljiva, kot prvo zato, ker je kot samostojna beseda večpomenski tudi ‘družben’ – npr. s svojim dodatnim pomenom ‘ki je last’ (v zvezah kot ‘družbeno premoženje’) – in kot drugo zato, ker naj bi se razsojalo med izrazoma ‘socialno omrežje’ in ‘družbeno omrežje’, ne med samostojno rabljenima pridevnikoma ‘socialen’ in ‘družben’, in bi morala biti torej relevantna morebitna večpomenskost izraza kot celote, ne njegovih posameznih, samostojno rabljenih poddelov.

Dolžina

Peti možni kriterij je dolžina (npr. enobesednost proti večbesednosti). Tudi to seveda ni kriterij, po katerem bi opisno jezikoslovje kakršen koli izraz opredelilo kot nesistemski, spet pa gre za kriterij, ki ga privzemajo nekateri govorci; a razen trobesednih kombinacij, kot so ‘spletno družbeno omrežje’, ‘spletno socialno omrežje’, ponekod omenjena (a pogostostno zanemarljiva) možnost ‘storitev socialnega omrežja’ ipd., so vsi zgornji izrazi dvobesedni in s tega vidika enakovredni.

Pomenska prozornost

Še en možen kriterij je pomenska prozornost – do kakšne mere gre ob rabi novega poimenovanja za kombinacijo že obstoječih pomenov besed oziroma do kakšne mere lahko iz novega poimenovanja z že obstoječim jezikovnim znanjem razberemo, kaj naj bi novo poimenovanje pomenilo. Zopet je treba dodati, da pri tem ne gre za kriterij, po katerem bi opisno jezikoslovje katerega koli od zgornjih izrazov opredelilo kot nesistemskega. Vsak jezik pozna poimenovanja, ki so glede na sestavne dele pomensko predvidljiva, in poimenovanja, ki so glede na sestavne dele pomensko nepredvidljiva. A hkrati govorci pogosto privzemajo, da je novo poimenovanje, ki je glede na sestavne dele pomensko predvidljivo,

40 http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/svetovalnica/socialna-dru%C5%BEbena-in-dru%C5%BEabna-omre%C5%BEja#v

ustreznejše. V naslednjem razdelku bomo izraze zato osvetlili s stališča pomenske prozornosti.

Še prej pa povzemimo, da so jezikovnosistemsko gledano torej vsi izrazi neproblematični. Hkrati bodo govorci, ki jim je pomembna čim večja ustaljenost izraza, posegali predvsem po 'družabnem omrežju' in 'socialnem omrežju'; govorci, ki jim je pomemben čim bolj domač izvor, bodo iz nabora izločili različice s pridevnikom 'socialen'; govorci, ki jim je pomembna „večja" enopomenskost, bodo prednost morda dajali različicam z 'omrežjem'; in govorci, ki jim je pomembna kratkost, bodo pred trobesednimi poimenovanji morda dajali prednost dvobesednim.

Pomenska prozornost/sporočilnost posameznih poimenovanj

V tem razdelku si bomo ogledali, kakšna je pomenska prozornost posameznih poimenovanj in kaj različna poimenovanja govorcem načeloma (torej preden preidejo v avtomatizirano uporabo) sporočajo. Omenili smo sicer, da z vidika opisnega jezikoslovja pomenska prozornost poimenovanja ni kriterij, ki bi odločal o njegovi večji ali manjši ustreznosti; a hkrati še posebej pri ustvarjanju novih izrazov govorci pogosto privzemajo, da je poimenovanje, ki je glede na sestavne dele pomensko predvidljivo, ustreznejše. Zdi se tudi, da je več predhodnih zapisov na obravnavano temo svoje odločitve utemeljevalo ravno s trditvijo, da je eno ali drugo poimenovanje ustreznejše zato, ker bolje odraža nameravani pomen. Morda so ta kriterij odražali prav vsi zapisi, do različnih sklepov pa so prišli zato, ker so kot eno od najpomembnejših lastnosti pojava, ki naj jih poimenovanje odraža, privzeli različne stvari.

Začnimo z izrazom 'družabno omrežje'. Kaj govorcu, pri katerem raba izraza še ni prešla v avtomatizirano rabo, ta različica sporoča? (Ko raba izraza preide v običajno, avtomatizirano rabo, govorec izraz tako ali tako interpretira brez ozira na pomene sestavnih delov: 'alpsko mleko' ni nič bolj povezano z Alpami kot 'navadno mleko', 'avtocesta' nič bolj ne izključuje pešcev kot 'hitra cesta' in hkrati se po 'avtocesti' lahko vozijo tudi motorji, z 'računalnikom' veliko ljudi precej več piše kot pa računa ...) Sporoča mu, da gre za omrežje, ki je povezano z družabnostjo, omrežje, ki je namenjeno družabnim aktivnostim. Sledi vprašanje: ali je družabnost definicijska lastnost poimenovanega pojava? In odgovor: za marsikaterega govorca slovenščine vsekakor je. Marsikateri govorec pač kot prototipično 'spletno platformo za …' prepoznava recimo Facebook, ki ga ima za nekaj, kar je namenjeno družabnim stikom. To je jasno npr. iz naslednjega zapisa na spletu: „Dragi ljudje, facebook naj bi bil prijetna spletna mreža za druženje in pogovarjanje s prijatelji, [...]" (blogovski zapis z naslovom Facebook kot življenje[41]). Z vidika teh govorcev je torej poimenovanje

41 http://matura.cosmopolitan.si/lajf/facebook-kot-zivljenjepis/

‘družabno omrežje’ pomensko povsem prozorno. Isto velja za izraz ‘družabna mreža’.

Kaj govorcu, pri katerem raba izraza še ni prešla v avtomatizirano rabo, sporočata izraza ‘socialno omrežje’ in ‘družbeno omrežje’? Po *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*[42] naj bi ‘socialen’ (med drugim) pomenil isto kot ‘družben’, torej lahko izraza ‘socialno omrežje’ in ‘družbeno omrežje’ z vidika pomenske prozornosti obravnavamo skupaj. Oba govorcu sporočata, da gre za omrežje, ki je v nekakšni zvezi z družbo. Ali je zveza z družbo definicijska lastnost poimenovanega pojava? Za nekatere je, zgoraj smo nenazadnje omenjali razlago pojava kot ‘spletna platforma, ki omogoča ustvarjanje in vzdrževanje povezav, s katerimi je posameznik vključen v družbo’. Tudi poimenovanji ‘družbeno omrežje’ in ‘socialno omrežje’ sta torej pomensko prozorni. Isto velja za izraza ‘družbena mreža’ in ‘socialna mreža’.

(Izrazi s ‘socialen’ so povsem mogoče nastali zgolj kot prevod iz angleškega ‘social’, ob katerem se o pomenih posameznih delov poimenovanja oziroma o prototipičnih namenih storitve sploh ni razmišljalo, temveč se je le avtomatično uporabilo enako zvenečo slovensko besedo; a to za nas ni relevantno, saj govorimo o tem, kaj izraz sporoča kot del slovenščine zdaj.)

In kaj govorcu, pri katerem raba izraza še ni prešla v avtomatizirano rabo, sporoča izraz ‘spletno omrežje’? Da gre za omrežje, ki je v nekakšni zvezi s svetovnim spletom, npr. da deluje s pomočjo svetovnega spleta. Ali je spletno delovanje definicijska lastnost poimenovanega pojava? Je. Tudi poimenovanje ‘spletno omrežje’ je torej pomensko prozorno. Isto velja za izraz ‘spletna mreža’.

Ne glede na to, s katerim od štirih rabljenih pridevnikov (‘socialen’, ‘družaben’, ‘družben’, ‘spleten’) sestavimo ‘omrežje’ ali ‘mrežo’, torej dobimo izraz, ki je (za podskupino govorcev) pomensko prozoren. Razlika je v tem, kateri od vidikov poimenovanega pojava je govorcu ob kovanju izraza pomembnejši/osnovnejši in kot tak izpostavljen v poimenovanju. Ali lahko trdimo, da je pogled, ki v ospredje postavlja družabni vidik pojava, manj ustrezen kot pogled, ki v ospredje postavlja družbeni vidik pojava, ali obratno? Pri računalniku predstavlja nekaterim uporabnikom pomembnejši vidik možnost igranja igric, drugemu možnost deskanja po spletu, tretjemu možnost pisanja besedil, četrtemu možnost udejstvovanja na Facebooku. Govoriti o tem, kateri vidik je ustreznejši, ni zelo smiselno – odvisno je pač od uporabnika.

Nadalje se lahko vprašamo, ali nam omrežje ali celo širše, vrsta programske opreme, ki je za en segment govorcev primarno oziroma najbolj tipično namenjena družabnim aktivnostim in posledično poimenovana z izrazom ‘družabno omrežje’, ne more hkrati služiti tudi za opravljanje aktivnosti, ki jih ne uvrščamo v sfero družabnosti temveč npr. službe? S stališča opisnega jezikoslovja je odgovor tu jasen, ‘lahko’. Po jezikih imamo veliko izrazov, ki

42 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html

so osnovani na (za nekatere govorce) primarni/najbolj tipični rabi poimenovane stvari, pa se vseeno za poimenovanje te stvari uporabljajo recimo tudi, kadar je stvar rabljena tako, da te najbolj tipične rabe sploh ne vključuje; to torej ni nič nesistemskega. En tak primer je že omenjena naprava, ki jo poimenujemo 'računalnik', čeprav je marsikateri uporabnik za računanje ne uporablja prav nikdar.

Ne glede na to predstavlja jezikoslovno realnost vsekakor tudi dejstvo, da govorce izraz, ki vsebuje npr. prepoznaven koren, a v njem ne prepoznavajo po njihovem dojemanju ustrezne pomenske povezave s poimenovanim pojavom, v nekem smislu 'moti', se jim zdi neustrezen – preden jim preide v avtomatizirano rabo. Zato tudi ni presenetljivo, da so si lahko govorci glede ustreznosti izrazov 'družabno omrežje' in 'družbeno omrežje' zelo trdno na nasprotnih bregovih: enim se zdi edino smiselno poimenovanje prvo, drugim drugo, pač v skladu z njihovim dojemanjem pojava. A z nevtralnega jezikoslovnega vidika v takem primeru težko trdimo, da je en ali drugi izraz ustreznejši.

V primerjavi izrazov 'družabno omrežje' in 'družbeno omrežje' lahko sicer rečemo, da je eden pomensko širši: 'družben' ne izključuje ne družabne ne npr. službene uporabe tovrstne storitve, medtem ko 'družaben' službeno uporabo načeloma izključuje. A hkrati govorci, ki to storitev uporabljajo le v družabne namene, v poimenovanju z 'družben' pač ne prepoznavajo lastnosti, ki bi bila po njihovem dojemanju pri storitvi kakor koli relevantna. (To, da sociološka stroka tudi v družabni uporabi Facebooka prepoznava vzpostavljanje in vzdrževanje družbenih mrež, je za 'običajne' govorce irelevanten podatek.) In kot smo že omenili, taki pomisleki se tako in tako porajajo predvsem tedaj, ko izraz še ni prišel v avtomatizirano rabo.

Če sklenemo: izrazi z vsemi štirimi pridevniki, ki jih v poimenovanju zadevnega pojava srečujemo pogosto ('socialen', 'družaben', 'družben', 'spleten'), so pomensko prozorni. Razlikujejo se v tem, kaj je poimenovalcem ob kovanju izraza predstavljalo očitnejšo definicijsko lastnost oziroma prototipični namen storitve. S stališča opisnega jezikoslovja ne moremo reči, da bi bila ena ali druga različica bolj/manj ustrezna. Hkrati je ob ogromni razširjenosti storitve v dveh različnih skupinah – skupini, ki storitev dojema predvsem kot storitev za družabne namene, in skupini, ki ji storitev očitneje predstavlja tudi storitev za profesionalne namene – razumljivo, da imata pri poimenovanju in presojanju alternativnih poimenovanj različno izhodišče, pač glede na svoje dojemanje prototipične rabe.

Razen na kratko ob kriteriju ustaljenosti/pogostosti nismo komentirali različic 'mreža' in 'omrežje'. Tudi pri presoji teh velja isto: po nobenem od kriterijev opisno jezikoslovje ne bi enega ali drugega izraza označilo za neustreznega. Ampak da tale zapis ne bo še daljši, tega ne bomo sistematično demonstrirali.

Sklep

Angleški izraz, po slovenski ustreznici katerega sprašujete, ima dva pomena. Ugibali smo, da vas zanima pomen ‘spletne platforme za …’, za kar se v slovenščini rabi več poimenovanj. K temu je verjetno pripomoglo to, da so izrazi nastajali kot prevod angleškega izraza s pridevnikom ‘social’, ki – odvisno od naše interpretacije nameravanega pomena izvirnika – lahko ustreza kar trem slovenskim pridevnikom. Slovenska poimenovanja, od katerih v predpisovalnih priročnikih kot *Slovenski pravopis* ne najdemo nobenega, so pa kot neproblematične v njih navedene vse sestavne besede teh izrazov, smo potem presojali glede na več kriterijev (prevodna ustreznost, zgradba, ustaljenost/pogostost, izvor, eno-/večpomenskost, dolžina, pomenska prozornost). Sklenili smo, da opisnemu jezikoslovju nobeden od kriterijev ne nudi podlage, da bi katerega koli od izrazov opredelilo kot za slovenščino problematičnega in morda manj ustreznega od drugih. A hkrati smo ugotavljali tudi, da se govorci pri presojanju izrazov teh kriterijev vendarle poslužujejo. Če vam je pomembna čim večja ustaljenost, se boste odločali za ‘družabno’ ali ‘socialno omrežje’, čeprav je z vse prej kot zanemarljivo pogostostjo prisotno tudi ‘družbeno omrežje’; če vam je pomemben domač izvor, boste iz nabora morda izločili različice s pridevnikom ‘socialen’, čeprav imamo besedo v slovenščini že krepko prek 100 let; če vam je pomembna „večja“ enopomenskost, boste morda prednost dajali različicam z ‘omrežjem’; če vam je pomembna kratkost, boste pred trobesednimi poimenovanji dajali prednost dvobesednim. Glede pomenske prozornosti pa smo sklenili, da je pač odvisna od uporabnika oziroma skupine govorcev. Če se nam zdi prototipična lastnost teh storitev družabnost, hkrati pa kot definicijske lastnosti morda ne prepoznavamo družbenega vidika, kot prozoren izraz prepoznavamo ‘družabno omrežje’ in ne ‘družbenega’ in ‘socialnega omrežja’; če pa nam pri teh storitvah družabnost ne predstavlja dovolj prototipične lastnosti, prepoznavamo pomensko neprozoren izraz v ‘družabnem omrežju’. Kot smo večkrat omenili, govorci o pomenski neprozornosti običajno ne razmišljamo več, ko izraz preide v avtomatizirano rabo.

Nismo vam torej povedali, „kako se v slovenskem jeziku pravilno reče ‘social networks‘“; upamo pa, da se boste po pojasnitvi trenutnega stanja v rabi z več vidikov znali zase odločiti sami, hkrati pa razumeti in tolerirati morebitno drugačno rabo drugih govorcev.

‘Vstopnica’, ‘listek’ ali ‘karta’?

Mi zamejci uporabljamo ‘listek’ namesto ‘vstopnice za koncerte’. To je zgrešeno. Ampak zakaj lahko Ljubljančani rečejo ‘karta’? Tudi to je zgrešeno, ampak se ne nihče zgraža. Zakaj?

Zgrešeno ni ne eno ne drugo. Oboje se očitno uporablja in če se uporablja, je del jezika. Je pa res, da verjetno ne eno ne drugo ni del slovenskega knjižnega jezika. Oboje je del pogovornega jezika, le da je ena različica doma očitno predvsem v zamejstvu (vsaj občasno se jo da sicer slišati tudi v obmejnem pasu na vzhodni strani meje), druga pa v Ljubljani oz. osrednji Sloveniji in prav verjetno tudi širše, torej po celi Sloveniji. Različna poimenovanja za en sam pojem niso prav nič neobičajna že znotraj enega narečja, še toliko bolj pogosta pa so med različnimi narečji oziroma pogovornimi jeziki.

V vašem pogovornem jeziku se tako namesto izraza ‘vstopnica’ pojavlja beseda ‘listek’. Morda je ta izraz povezan z italijanskim ‘biglietto’, ki sicer pomeni tako ‘listek’, torej majhen list’, pa tudi vstopnica, vozovnica, kot lahko preberemo v *Velikem italijansko-slovenskem slovarju* (Šlenc 2009). V nekem drugem govoru, vi izpostavljate ljubljanščino, pa se vstopnici reče ‘karta’, ki je sodeč po *Slovenskem etimološkem slovarju* (Snoj 2003) ravno tako prevzeto, eventualno preko nemščine, iz italijanščine. Torej, vsaj kar se tujosti tiče, sta oba izraza primerljiva.

Dejansko se zdi, da sta v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ)[43] tako pri pomenu besede listek kot pri pomenu besede karta evidentirana tudi relevantna pomena. Tako je obrazložitev drugega pomena gesla ‘listek’ ‘*pravokoten kos papirja, kartona, navadno z določenim besedilom, za posebne namene’,* pri čemer ni napisano, kaj naj bi tak namen bil oz. ali bi lahko pod te posebne namene spadal tudi vstop v kino ali gledališče. Najbližje pomenu vstopnice se zdi primer ‘kupiti vozni listek do Celja’, saj bi tudi pri vlaku potencialno lahko govorili o vstopnicah (tak pomen sicer ni evidentiran v SSKJ pri geslu ‘vstopnica’), vsekakor pa je ta pomen prekriven tako z italijanskim ‘biglietto’ kot z besedo ‘karta’. O sorodnosti teh dveh pomenov verjetno pove nekaj tudi to, da sta pri geslu ‘karta’ oba pomena združena pod isto številko, saj (3a) podaja razlago za ‘vstopnico’ in (3b) za ‘vozovnico’. Tako rekoč identičen zapis najdemo tudi v slovarskem delu *Slovenskega pravopisa* (SP)[44].

Torej sta obe besedi, strogo po knjigah gledano, še toliko bolj primerljivi, kar pa ste navedli že vi sami sledeč lastni intuiciji. Seveda to velja le za SSKJ, za katerega bi lahko rekli, da evidentira rahlo zastarelo stanje v zapisani slovenščini, in *Slovenski pravopis*, ki pa je še toliko bolj konservativen. Za razliko od nas vi sicer pravite, da sta obe poimenovanji zgrešeni, verjetno pa s tem mislite le, da nista del knjižnega jezika.

43 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html
44 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html

Kakor smo videli, oba priročnika sicer res navajata obe besedi, a eno označita za pogovorno, drugi pa ne pripišeta točno tistega pomena, ki ga iščemo. Po drugi strani je vključitev v slovar četudi z oznako 'pog.' vsekakor priznanje obstoja te besede in na nek način vključitev te besede v nek širše pojmovani knjižni jezik, tako da bi vsaj za 'karto' lahko rekli, da po kriteriju prisotnosti v priročnikih ni več tako neknjižna oz. 'zgrešena'. V kolikor ta zadnji preskok ni najbolj jasen, pomislite, koliko pogovornih besed ni vključenih v SSKJ, iz česar sledi, da so tiste, ki so vključene, priznane kot besede neke vrste slovenščine, tiste, ki niso vključene, pa še to ne. Če sprejmemo to logiko, je 'karta' v pomenu vstopnica' bolj knjižna kakor 'listek' v istem pomenu. In vsaj sledeč našem razumevanju vaše intuicije, bolj knjižno verjetno pomeni tudi manj zgrešeno.

Do sedaj smo privzemali, da vaša intuicija sloni na poznavanju knjižnega jezika in priročnikov, vendar tega seveda ne vemo. Vaša intuicija bi lahko slonela tudi na pomenski motiviranosti obeh besed. Tako 'listek' kot 'karta' bi lahko videli kot zgrešeni poimenovanji, ker nista direktno razumljivi, saj njuna morfološka razgradnja ne pove vsega, kar pove beseda 'vstopnica'. To je po eni strani res, po drugi strani pa tega ne moremo jemati kot argument, saj bi potem morali tudi druge pomene besede 'karta', ki so tako v SSKJ kot v SP dovoljeni tudi v običajnem knjižnem jeziku, zamenjati s čim bolj pomensko motiviranim, 'listek' pa bi lahko pomenil le 'majhen list'/'listič', ne pa tudi 'vozovnica'.

Do sedaj smo vsaj delno odgovorili na prvi del vašega vprašanja, ki govori o 'zgrešenosti', nič pa še nismo povedali o zgražanju, ki vas očitno najbolj moti. Torej, ljudje se verjetno 'zgražajo' nad uporabo pogovorne besede, saj so verjetno v neki dani situaciji pričakovali kako drugo, morda bolj knjižno besedo. Kakor smo razložili zgoraj, je po eni strani takšno zgražanje neupravičeno, saj sta obe besedi na nek način del knjižnega jezika, po drugi strani pa prav nič presenetljivo, saj so tisti, ki se zgražajo, pogosto precej strožji od knjig, ki bi jim radi sledili.

Pa vendar, zakaj prihaja do razlikovanja v zgražanju nad uporabo obeh besed? Kakor smo zapisali zgoraj, je 'karta' tudi v pomenu 'vstopnica' vključena v SSKJ, tako da bi manjše zgražanje nad to besedo lahko pripisali temu. Precej bolj verjetno pa je, da je to preprosto posledica področja, kjer se obe besedi uporabljata. Osrednje področje slovenščine, torej tisto, ki v največji meri diktira razvoj jezika, je osrednja Slovenija oz. Ljubljana s širšo okolico (na tem področju živi več kot četrtina vseh Slovencev). Na tem področju je 'karta' povsem običajna beseda, ki jo vsi poznajo, in prav verjetno marsikdo niti ne ve, da je ta beseda „zgrešena". O splošni prepoznavnosti besede 'karta' priča tudi njena prisotnost na spletu. Našli smo namreč dve strani, ki prodajata vstopnice za koncerte in raznorazne prireditve in imata v imenu besedo 'karta' – www.mojekarte.si in www.kupikarto.si, primerljive strani, ki bi imela v naslovu ali pa le v opisu svoje dejavnosti besedo 'listek', pa nismo našli. Tudi

sicer smo ob iskanju niza ‘prodaja kart’ z Googlom med prvimi desetimi zadetki našli devet prodajalcev vstopnic, ob iskanju niza ‘prodaja listka’ pa tudi med prvimi dvajsetimi zadetki niti en ni vezan na prodajo vstopnic. Sodeč po tem hitrem pregledu je ‘listek’ večinoma vezan na tombolo, srečelov in stave.

Po eni strani smo vprašanje zgražanja zreducirali na vprašanje knjižnosti in odgovorili, da je ‘karta’ v pomenu ‘vstopnica’ bliže knjižnosti kakor ‘listek’ in da posledično ni čudno, da je deležna tudi manj zgražanja. Po drugi strani pa lahko vprašanje primerljivosti zgražanja prevedemo v vprašanje, zakaj je ‘listek’ manj pogosta beseda kot ‘karta’ (seveda vedno govorimo o besedah ‘listek’ in ‘karta’ v relevantnem pomenu). Odgovor je preprost, ker več govorcev slovenščine pozna in uporablja besedo ‘karta’, ima ta posledično večjo prepoznavnost in je posledično deležna večje sprejemljivosti.

Seveda pa to gotovo ne velja za vsa področja rabe. V različnih situacijah uporabljamo različne jezikovne oblike. Doma bomo bolj verjetno govorili v narečju, kot pa na radiu ali televiziji, pa tudi med radii bomo na državnem radiu verjetno govorili bolj knjižno kot na lokalni radijski postaji. Tako bo tudi izbiro med besedami ‘listek’, ‘karta’ in ‘vstopnica’ vsaj do neke mere diktiralo, uravnavalo oz. sankcioniralo okolje. Kakor pravite, zamejci uporabljate besedo ‘listek’, tako da vsaj za zamejstvo verjetno velja, da je ‘listek’ bolj prepoznavna beseda in bi po prej razviti logiki morala biti v zamejstvu deležna tudi manj zgražanja kakor ‘karta’. Verjamemo, da je tako, preverjati pa tega ne znamo.

2. Vprašanja o pregibanju

Sklanjanje besede ‘musical’ oz. ‘muzikal’

V SSKJ najdem pod besedo ‘muzikal’ različne možnosti ‘musical’, ‘muzikal’, ‘mjuzikl’. Zanima me, kako tvorimo različne genitive te besede. Npr. V petek se bomo udeležili mjuzi...

V odgovoru se bomo najprej posvetili različnim variantam zapisa in izgovora iskane besede v „slovarski“/imenovalniški obliki, potem pa še v rodilniku/genitivu oziroma splošneje ob pregibanju. Ker pa je odgovor dolg, kot povzetek vnaprej povejmo, da je v rabi vsekakor več različic: po *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ)[45] sta možna imenovalniško-rodilniška zapisna vzorca ‘muzikal‘-‘muzikala’ in ‘musical‘-‘musicala’ ter izgovorna vzorca [muzikál]-[muzikála] in [mjúzikəl]-[mjúzikla]; v drugih priročnikih najdemo še pisni vzorec ‘mjuzikel‘-‘mjuzikla’ in izgovorni vzorec [múzikal]-[múzikala]; v spontani rabi pa še kaj četrtega.

1. Različice (zapis in izgovor) – priročniki in korpusna raba

Priročniki

Kot pravilno ugotavljate, najdemo v SSKJ več različnih zapisov iskane besede:

muzikál in musical -a [druga oblika muzikál in mjúzikl] (SSKJ)

Vendar imajo te različice v slovarskem geslu (torej opisu besede) različno vlogo: obliki, ki nista oglatih oklepajih, ponazarjata zapis, obliki, ki sta v oglatih oklepajih, pa ponazarjata izgovor. Izgovor je ponazorjen samo za drugo zapisno različico, izgovor prve naj bi bil očitno predvidljiv iz zapisa.

Torej: po SSKJ naj bi v slovenščini za pomen „odrsko glasbeno delo z elementi operete, kabareta, glasbena komedija“ imeli dve zelo podobni besedi oziroma dve izgovorni različici ene besede. Prva se izgovarja [muzikál] in zapisuje ali z ‘muzikal’ ali z ‘musical’, druga se izgovarja [mjúzikl] in zapisuje samo z ‘musical’ (poševna črtica pri izgovorih označuje mesto naglasa). Oziroma če vam je naravneje obrnjeno: po SSKJ zapis ‘muzikal’ beremo samo kot

45 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html

[muzikál], zapis ‘musical’ pa ali [muzikál] ali [mjúzikl]. Kot prednostno različico SSKJ navaja ‘muzikal’ [muzikál], saj od druge različice napotuje na to. Poleg SSKJ velja omeniti še stanje v treh drugih priročnikih.

Slovenski pravopis (SP)[46] pozna dve izgovorni in dve zapisni različici. Izgovorna različica [mjúzikəl] naj bi se zapisovala ‘musical’, izgovorna različica [múzikal] pa ‘muzikal’. Kot prednostno različico SP navaja ‘muzikal’ [múzikal], saj od druge različice napotuje na to.

V primerjavi s SSKJ torej opažamo dve razliki:
a) zapis ‘musical’ naj bi predstavljal le eno različico oziroma naj bi se vedno bral [mjúzikəl];
b) izgovor [múzikal], ki se zapisuje z ‘muzikal’, naj bi imel poudarek na glasu [u], ne na glasu [a] – SSKJ-jevega izgovora [muzikál] v SP torej ni.

Ob tem naj omenimo, da je drugi zvezek SSKJ-ja, v katerem je geslo ‘muzikal’, izšel leta 1975, SP pa leta 2001. Če SP rabo vsaj deloma tudi povzema, ne le predpisuje, lahko torej sklepamo, da je nekoč obstajal izgovor [muzikál], ki pa je nato izginil ali postal preredek, da bi ga v letu 2001 SP še beležil oziroma priporočal.

Veliki slovar tujk (2002) navaja geslo ‘musical’ z izgovorom [mjúzikəl] in geslo ‘muzikál’ z izgovorom [muzikál]. Kot prednostno različico navaja ‘musical’ [mjúzikəl], saj od druge različice napotuje na to.

Glede izgovora zapisa ‘muzikal’ *Veliki slovar tujk* torej s poudarjanjem [a]-ja in ne [u]-ja sledi starejšemu SSKJ, ne SP. Pri tem je sicer treba omeniti, da je *Veliki slovar tujk* izšel praktično sočasno z SP, tako da ne moremo vedeti, ali glede izgovora druge različice SP-ju ne sledi po premisleku ali le zato, ker SP-ja ob pripravi *Velikega slovarja tujk* še ni bilo.

Gledališki terminološki slovar (2007)[47] prinaša še eno zapisno različico, in sicer zapis ‘mjuzikel’ s predvidljivim izgovorom [mjúzikəl]. To različico navaja kot prednostno, saj od drugih dveh različic – ‘musical’ [mjúzikəl] in ‘muzikal’ [muzikál] – napotuje na različico ‘mjuzikel’ [mjúzikəl].

Skupaj z *Velikim slovarjem tujk* in za razliko od SP in SSKJ torej *Gledališki terminološki slovar* ponuja izgovor [mjúzikəl] kot prednostno različico, hkrati pa jo za razliko od vseh ostalih treh priročnikov navaja s podomačenim zapisom, ‘mjuzikel’. Sodeč po letnici izida *Gledališkega terminološkega slovarja* lahko o tej različici sklepamo, da so jo avtorji gotovo vključili ob zavedanju SP-ja in da verjetno odseva njihovo oceno, da je v zadnjem času različica [mjúzikəl] običajnejša od različice [muzikál] in da se je ali v rabi že sama od sebe podomačila tudi zapisno ali pa se jo njim zdi smiselno kot najobičajnejšo sprejeti in zato začeti po domače tudi zapisovati. Po pregledu stanja v priročnikih poglejmo še, kaj izkazuje raba v besedilnih korpusih.

46 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html
47 http://bos.zrc-sazu.si/c/term/gledaliski/index.html

Korpusna raba

Korpusa pisnih besedil Gigafida[48] in FidaPLUS[49] izkazujeta nezanemarljivo rabo vseh treh zapisov, ki smo jih zasledili v priročnikih – 'musical', 'muzikal', 'mjuzikel' – in še dveh dodatnih zapisov, 'mjuzikl' in 'mjuzikal'. Če za konkretnost navedemo številke iz Gigafide:

'muzikal' = 3437
'musical' = 1478
'mjuzikel' = 42
'mjuzikal' = 31
'mjuzikl' = 252

Zapisa 'muzikal' in 'musical' torej močno prevladujeta, kar glede na bistveno večjo vplivnost SP-ja in SSKJ-ja v primerjavi z ostalima dvema zgoraj omenjenima priročnikoma nikakor ni presenetljivo. Med ostalimi tremi je najpogostejši zapis 'mjuzikl', ki pa ga knjižna norma (npr. SP) skoraj gotovo v kakšnem doglednem času ne bo sprejela. Podobno stanje izkazuje tudi raba na slovenskih straneh svetovnega spleta: tudi tu je ob nepodomačenem 'musical' daleč najpogostejša podomačena različica 'muzikal'. Seveda je treba ob omenjanju rabe v pisnih korpusih poudariti, da ne moremo vedeti, kakšen izgovor je nameraval pisec s tem zapisom ponazoriti, ko najdemo v korpusu določen zapis: ne moremo vedeti, ali je z obliko 'musical' nameraval zapisati izgovor [muzikál], [múzikal] ali [mjúzikəl]; ali je z obliko 'muzikal' nameraval zapisati izgovor [muzikál], [múzikal] ali morda tudi po priročnikih za ta zapis sicer ne predvidni izgovora [mjúzikəl]; itd.

Korpus govorjenih besedil GOS[50] kaže bistveno drugačno stanje kot omenjena pisna korpusa: izpričana je samo raba izgovora [mjúzikəl], izgovora [muzikál] ali [múzikal] pa sploh ne. Je pa res, da je korpus trenutno majhen in da je tudi pojavitev izgovora [mjúzikəl] samo 6, za povrhu pa teh 6 pojavitev prihaja celo od samo 3 različnih govorcev. Utemeljenost posploševanja s podatkov iz tega korpusa je torej zelo vprašljiva; v najboljšem primeru jih lahko morda vzamemo kot indikacijo, da med govorjeno in pisno rabo prihaja do razhajanja, ko je najobičajnejša govorjena različica [mjúzikəl], medtem ko je najobičajnejša zapisna različica 'muzikal', ki naj bi v svoji podomačenosti ponazarjala ali izgovor [muzikál] ali izgovor [múzikal], ne pa [mjúzikəl].

48 http://www.gigafida.net/
49 http://www.fidaplus.net/
50 http://www.korpus-gos.net/

Sklep

V priročnikih srečamo tri zapisne in tri izgovorne različice. Najstarejši SSKJ na prvo mesto postavlja različico ‘muzikal’ [muzikál], drugi najstarejši, a najvplivnejši, SP na prvo mesto postavlja različico ‘muzikal’ [múzikal], torej z drugim mestom naglasa, *Veliki slovar tujk* in najnovejši *Gledališki terminološki slovar* pa na prvo mesto postavljata različico [mjúzikəl], slednji tudi s podomačenim zapisom ‘mjuzikel’. Pisni korpusi nepresenetljivo izkazujejo rabo vseh priročniških zapisov in še dveh dodatnih, govorni korpus pa izkazuje samo rabo izgovora [mjúzikəl], a ob razmeroma majhni in torej deloma nereprezentativni količini podatkov. Kaže, da med govorjeno in pisno rabo trenutno prihaja do razhajanja: najobičajnejša govorjena različica je [mjúzikəl], najobičajnejša podomačena zapisna različica pa ‘muzikal’, ki naj bi ponazarjala ali izgovor [muzikál] ali [múzikal], ne pa [mjúzikəl].

2. Rodilnik (zapis in izgovor) – priročniki, razlaga, korpusna raba

Priročniki

V priročnikih, kot so zgoraj omenjeni, je vzorec zapisnega pregibanja, ki se običajno prekriva z izgovornim, razviden ali iz dela rodilniške oblike, ki je naveden za uvodno obliko, ali pa iz odsotnosti take navedbe. Na primer v primeru gesla ‘muzikal’ bi bile z vidika ponazarjanja pregibalnega vzorca možnosti načeloma tri:

muzikal: „odrsko glasbeno delo z elementi operete, kabareta, glasbena komedija“
muzikal -a: „odrsko glasbeno delo z elementi operete, kabareta, glasbena komedija“
muzikal -kla: „odrsko glasbeno delo z elementi operete, kabareta, glasbena komedija“

Prvi zapis bi pomenil, da bomo imeli ob imenovalniku ‘muzikal’ v rodilniku najbolj neposredno pričakovani zapis, torej ‘muzikala’, brez vsakih „posebnosti“. Drugi zapis bi prav tako pomenil, da je rodilnik ‘muzikala’ – le da bi sporočal še, da je to nekaj, kar je vredno posebne omembe. Tretji zapis pa bi za razliko od prvih dveh pomenil, da je ob imenovalniku ‘muzikal’ rodilnik ‘muzikla’. (V SSKJ lahko primerjate npr. geslo ‘detel’, ob katerem v ponazoritev rodilnika stoji ‘-tla’, in ‘betel’, ob katerem v ponazoritev rodilnika stoji ‘-a’; rodilnik od ‘detel’ naj bi bil ‘detla’, rodilnik od ‘betel’ pa ‘betela’.)

Če s temi ponazarjalnimi možnostmi v mislih pogledamo zgoraj omenjane priročnike, pridemo do naslednjega stanja, ki ga je najlažje prikazati v razpredelnici.

IMENOVALNIK		RODILNIK
‘muzikal’ [muzikál]	>	‚muzikala’ [muzikála]
‘musical’ [muzikál] ali [mjúzikl]	>	‚musicala’ [muzikála] ali [mjúzikla]
(SSKJ, 1975)		
‘muzikal’ [múzikal]]	>	‚muzikala’ [múzikala]
‘musical’ [mjúzikəl]	>	‚musicala’ [mjúzikla]
(SP, 2001)		
‘musical’ [mjúzikəl]	>	‚musicala’ [mjúzikla]
(Veliki slovar tujk, 2002)		
‘mjuzikel’ [mjúzikəl]	>	‚mjuzikla’ [mjúzikla]
‘musical’ [mjúzikəl]	>	‚musicala’ [mjúzikla]
‘muzikal’ [muzikál]	>	‚muzikala’ [muzikála]
(Gledališki terminološki slovar, 2007)		

Razlaga

Navedeno priročniško stanje ni naključno, temveč odseva naslednje fonološko-morfološke značilnosti slovenščine in prenos teh jezikovnih značilnosti v standardnoslovenski zapisovalni sistem:

1) Če se beseda konča z naglašenim zlogom, njegov samoglasnik ob pregibanju ne izpada (npr. [admirál], [admirála], ne [admirla]); zato bo ob imenovalniškem izgovoru [muzikál] rodilnik vedno predvidljivo [muzikála]. V tem primeru podomačenost/nepodomačenost zapisa, torej ‘muzikal’ ali ‘musical’, ne igra nobene vloge: v obeh primerih bo rodilniški zapis povsem predvidljivo ‘muzikala’ oziroma ‘musicala’.

2) Če se v imenovalniku beseda konča z nenaglašenim zlogom s polglasnikom [ə] (ali s tako imenovanim zlogotvornim soglasnikom), ta polglasnik (ali zlogotvorni soglasnik) v knjižni slovenščini in tudi v večini slovenskih narečij v rodilniku običajno izpade (npr. [detəl], [detla], ne [detəla]). V zapisu ‘mjuzikel’ gre za podomačen zapis, pri katerem črka ‘e’ predstavlja polglasnik [ə] (enako kot v npr. ‘detel’ [detəl], ‘veter’ [vetər]) – za polglasnik pač ne uporabljamo posebne črke. Ker gre ob zapisu ‘mjuzikel’ torej za podomačen zapis, ki naj bi pretežno posnemal izgovor, bo ob imenovalniškem izgovoru [mjúzikəl] tudi rodilniški zapis povsem predvidljivo ‘mjuzikla’, saj ponazarja izgovor [mjúzikla]; v izgovoru

izpade polglasnik [ə] in v zapisu izpade črka ‘e’, ki v podomačenem zapisu ta polglasnik ponazarja.

3) Če se beseda konča z nenaglašenim zlogom s samoglasnikom [a], ta [a] ob pregibanju običajno ne izpada (npr. [jántar], [jántarja], ne [jántra]; [kémal], [kémala], ne [kémla]). Če zapis ‘muzikal’ torej beremo [múzikal], bo rodilnik [múzikala] in tudi rodilnik tega podomačenega zapisa potem predvidljivo ‘muzikala’. (Pri marsikaterem govorcu bo sicer ne glede na zapisni ‘a’ imenovalniški izgovor verjetno pogosto prešel v [múzikəl], kar bi pomenilo, da črka ‘a’ dejansko predstavlja glas [ə], in ker ta v rodilniku izpade, bo pisce po vzoru ‘detel’, ‘detla’ v zapisu morda vleklo v rodilnik brez ‘a’, torej ‘muzikla’ – a priročniki imenovalniškega izgovora [múzikəl] ob zapisu ‘muzikal’ preprosto ne predvidevajo, zato ne predvidevajo niti rodilniškega izgovora [múzikla], posledično pa seveda tudi rodilniškega zapisa ‘muzikla’ ne.)

Ko priročniki torej ponujajo podomačeni zapis, naj bi ta pretežno posnemal izgovor, zato je tudi zapis rodilniške oblike govorcu slovenščine načeloma predvidljiv: zapis ‘mjuzikel’ naj bi ponazarjal izgovor [mjúzikəl], kar bo dalo v rodilniku izgovor [mjúzikla] in posledično zapis ‘mjuzikla’; ‘muzikal’ naj bi predstavljal ali izgovor [muzikál] ali [múzikal], kar bo dalo v rodilniku izgovor [muzikála] in zapis ‘muzikala’ oziroma izgovor [múzikala] in zapis ‘muzikala’.

Manj predvidljivosti zapisa na podlagi izgovora pa je v primeru nepodomačenega zapisa ‘musical’, in to tako v imenovalniški kot rodilniški obliki. V zapisu ‘musical’ črki ‘s’ in ‘c’ ne ustrezata svoji običajni vrednosti v slovenščini, v vseh izgovornih različicah iz razpredelnice se bereta kot [z] oziroma [k] (in ne kot [s] oziroma [c]), zato o tem sploh govorimo kot o nepodomačenem izgovoru. Priročniki so tu pristali na nepodomačen zapis in zato ni nenavadno, da potem tudi ne glede na to, ali kot imenovalniški izgovor zapisa ‘musical’ navajajo [muzikál], [múzikal] ali [mjúzikəl], kot rodilniški zapis vsi štirje navajajo ‘musicala’. Pri zapisu ‘musical’ gre pač za nepodomačen zapis na celi črti, zato tudi ob morebitnem izgovoru [mjúzikəl], ki bo dal v rodilniku izgovor [mjúzikla], zapis izgovora tako ali tako ne odseva in potem ni nenavadno, če tisti korenski ‘a’ obdržimo tudi v rodilniku, torej ‘musicala’ [mjúzikla] in ne morda ‘musicla’.

Korpusna raba

Po pregledu priročniških napotkov si za konec poglejmo še, kakšno stanje glede rodilniške oblike oziroma, splošneje, pregibanja izpričuje korpusna raba, najprej pisna, potem govorjena.

Kot smo že omenili: ko najdemo v korpusu določen zapis, ne moremo vedeti, kakšen

izgovor je nameraval pisec s tem zapisom ponazoriti. Ravno tako ne moremo vedeti, ali mu je npr. rodilniški zapis ‘mjuzikla’ predstavljal rodilnik imenovalnika ‘mjuzikel’, ‘mjuzikl’ ali ‘mjuzikal’. Govorimo lahko torej samo o zapisu brez navezave na izgovor, in samo o rodilniškem zapisu brez navezave na imenovalniški zapis.

Pisna korpusa Gigafida in FidaPLUS kažeta bolj ali manj primerljivo stanje, iz obeh se kaže nezanemarljiva raba več rodilniških oblik – oblik ‘muzikala’, ‘musicala’ in ‘mjuzikla’, kar so vse oblike, predvidene v vsaj enem od omenjenih priročnikov, in oblik ‘muzikla’ in ‘musicla’, ki ju priročniki ne predvidevajo. Če navedemo številke iz Gigafide:

‘muzikala’ = 1633 pojavitev
‘musicala’ = 249 pojavitev
‘mjuzikla’ = 232 pojavitev
‘muzikla’ = 139 pojavitev
‘musicla’ = 54 pojavitev

Podobno stanje se kaže tudi skozi pregled rabe na slovenskih straneh svetovnega spleta – daleč najpogostejša rodilniška oblika je ‘muzikala’, v nezanemarljivem obsegu pa se pojavljajo tudi vse ostale pravkar navedene oblike. Glede relativne pogostosti se torej kaže podobno stanje kot ob imenovalniški obliki, dodatno pa smo izvedeli še, da se v rabi najdeta tudi dve rodilniški obliki, ki ju priročniki ne predvidevajo (‘muzikla’, ‘musicla’). Oblika ‘musicla’ predstavlja „polpodomačeno, polnepodomačeno“ različico: nepodomačena je npr. v tem, da ohranja tujo izgovorno vrednost črk ‘s’ in ‘c’, podomačena pa v tem, da v zapisu ponazarja v izvornem jeziku neobstoječe izpadanje samoglasnika (oziroma zlogotvornega soglasnika) v končnem zlogu.

Korpus govorjenih besedil GOS vsebuje, kot je bilo omenjeno že zgoraj, zelo malo pojavitev katere koli iskane različice: 6 pojavitev in celo samo 3 različne govorce. Gre pa v vseh teh primerih za obliko osnovne izgovorne različice [mjúzikəl], ne morda [muzikál] ali [múzikal]. Kot je bilo tudi že omenjeno, je ob imenovalniški obliki [mjúzikəl] izgovor rodilniške različice načeloma popolnoma predvidljiv, vedno bo [mjúzikla]; izpad imenovalniškega [ə] v končnem nenaglašenem zlogu v rodilniški obliki je tako splošna značilnost slovenščine, da tudi sestavljalci priročnikov niso imeli praktično nobene druge možnosti, zato je povsem predvidljivo, da se bo s priročniki v tem pogledu skladala tudi kar najširša raba. In od omenjenih šestih GOS-ovih zgledov osnovne izgovorne različice [mjúzikəl] se v edinem primeru, ko gre za neimenovalniško/netožilniško obliko, res pojavi oblika [mjúzikla].

3. Sklep

Omenili ste, da v enem od priročnikov najdete več različic, in vprašali po rodilniku posameznih različic.

Glede „osnovnih“/imenovalniških oblik smo ugotovili, da od različic, ki ste jih našli v SSKJ, sicer ene ponazarjajo zapis, druge pa izgovor, a da vseeno drži, da že priročniki ponujajo več različic tako za zapis kot za izgovor, v dejanski rabi pa se kaže še nekaj dodatnih različic. V priročnikih najdemo naslednje zapisno-izgovorne imenovalniško-rodilniške vzorce: ‘muzikal‘-‘muzikala’ za izgovor [muzikál]-[muzikála] ali [múzikal]-[múzikala], ‘musical‘--‘musicala’ za izgovor [muzikál]-[muzikála] ali [mjúzikəl]-[mjúzikla] in ‘mjuzikel‘-‘mjuzikla’ za izgovor [mjúzikəl]-[mjúzikla].

Korpusi razkrivajo, da sta ob nepodomačenih zapisih ‘musical’ in ‘musicala’ najpogostejša zapisa ‘muzikal’ in ‘muzikala’, poleg priročniških različic pa izkazujejo še rabo zapisov ‘mjuzikl’, ‘mjuzikal’, ‘mjuzikala’, ‘musicla’. V korpusu govorjenih besedil pa smo zasledili samo rabo izgovora [mjúzikəl] oziroma [mjúzikla].

Med trenutno govorjeno in pisno rabo očitno prihaja do razhajanja, saj je najpogostejši izgovor [mjúzikəl] oziroma [mjúzikla], najpogostejši zapis pa vsaj med podomačenimi različicami ‘muzikal’ oziroma ‘muzikala’, kar naj bi ponazarjalo ali izgovor [muzikál]-[muzikála] ali [múzikal]-[múzikala], ne pa izgovora [mjúzikəl]-[mjúzikla].

S stališča fonološko-morfoloških značilnosti slovenščine in prenosa jezikovnega sistema v standardnoslovenski zapis smo pojasnili tudi, da bo v rodilniku [a] zaradi naglašenosti predvidljivo obstal tako v izgovoru kot v zapisu, če je imenovalniški izgovor [muzikál]; da bo v rodilniku zadnji korenski samoglasnik spet predvidljivo obstal tako v izgovoru kot v zapisu, če je imenovalniški izgovor [múzikal]; in da bo v rodilniku zadnji korenski samoglasnik predvidljivo izpadel tako v izgovoru kot v zapisu (podobno kot v [detəl]), če je imenovalniški izgovor [mjúzikəl].

Dvojina in množina samostalnika ‘nebo’

Kako naredimo dvojino in množino samostalnika ‘nebo’? Dve nebi, tri neba? Ali nebesi, nebesa?

Preden odgovorimo na vprašanje, naj najprej pojasnimo, zakaj do takšnih vprašanj sploh pride. ‘Nebo’ je (v svojem osnovnem pomenu) snovni samostalnik (nebo seveda ni snov, a ima slovnično gledano podobne lastnosti kot drugi snovni samostalniki, recimo ‘moka’, ‘pesek’, ‘vino’ itd.) in se kot tak tipično uporablja le v ednini. Tudi pravopis navaja le sklonske končnice za ednino, verjetno iz istega razloga, saj tega samostalnika v množini tipično ne uporabljamo. Ker ga ne uporabljamo v množini, ga seveda v množini nismo vajeni niti sklanjati. ‘Nebo’ je ob tem še majhna posebnost, saj je po eni strani soroden samostalnikom ‘drevo’, ‘kolo’, ‘telo’ itd. (vsi imajo naglas na zadnjem samoglasniku), ki se v odvisnih sklonih sklanjajo s podaljševanjem osnove z ‘-es’, sklanja pa se tako kot samostalniki ‘mesto’, ‘kladivo’, ‘tnalo’ itd. torej brez podaljševanja osnove. Ker torej ne pade prav lepo v sistem, imamo pri uporabi našega ponotranjenega sistema sklanjanja manjšo težavo, ‘nebo’ bi lahko sklanjali na dva različna načina, katerega bi uporabili, pa pač ne vemo, saj tega samostalnika v množini ne uporabljamo niti ne slišimo uporabljati druge.

Uporaba samostalnika ‘nebo’ v dvojini in množini seveda ni vprašljiva. Lahko bi recimo govorili o nebu nad zemljo in o nebu nad Marsom ali pa o jasnem in oblačnem nebu. ‘Nebo’ pa je tudi del človeškega telesa (nebo nad ustno votlino), kar vsekakor je števna kategorija. Vprašanje, kako sklanjati ‘nebo’ v dvojini in množini, je tako vsekakor upravičeno.

Kadar se sprašujete, kako pregibati ali tvoriti množino ali dvojino iz določene besede, si lahko pomagate z Amebisovim pregibalnikom[51]. Tega lahko uporabite tudi za sklanjane samostalnika ‘nebo’. Sodeč po tem spletnem orodju se ‘nebo’ sklanja kot običajni samostalniki prve srednje sklanjatve brez podaljševanja osnove, enako kot v samostalnik ‘mesto’ (torej: dve mesti, tri mesta/dve nebi, tri neba). Spodaj navajamo celotno paradigmo samostalnika ‘nebo’, kakor jo izpiše omenjani pregibalnik:

Ednina: nebo, neba, nebu, nebo, o nebu, z nebom
Dvojina: nebi, neb, neboma, nebi, o nebih, z neboma
Množina: neba, neb, neboma, neba, o nebih, z nebi

Sodeč po Amebisu torej prevlada sklanjatveni vzorec iz ednine, saj se ‘nebo’ že v ednini sklanja brez podaljševanja osnove. Pa vendar se zdi možno tudi sklanjanje s podaljševanjem.

51 http://besana.amebis.si/pregibanje/

Kot že omenjeno se samostalniki ‘kolo’, ‘drevo’, ‘telo’ itd., ki se vsi končajo na naglašeni ‘o’, v dvojini in množini glasijo ‘kolesi/kolesa’, ‘drevesi/drevesa’ in ‘telesi/telesa’. Ker se tudi ‘nebo’ v imenovalniku ednine naglašuje na končni ‘o’, se zdi, da bi ta vzorec lahko prenesli nanj in dobili ‘nebesi/nebesa’. Ta vzorec je po eni strani olajšan z dejstvom, da je samostalnik ‘nebesa’ pomensko soroden samostalniku ‘nebo’ (seveda je iz njega izpeljan) in da je ravno nasprotno od samostalnika ‘nebo’, za katerega smo rekli, da je v osnovnem pomenu samo edninski, samo množinski samostalnik. ‘Nebesa’ so že v svoji citatni slovarski obliki v množini, edine pa preprosto ne poznajo: ‘Ena nebesa so čisto dovolj.’ (neslovnično pa bi bilo reči ‘Ena nebesa je čisto dovolj.’). ‘Nebo’ in ‘nebesa’ se tako na nek način dopolnjujeta, kar ju dela še toliko bližnja. Po drugi strani pa je ravno zaradi obstoja samostalnika ‘nebesa’ ta prehod otežen. Samostojen samostalnik z lastnim pomenom na nek način blokira uporabo te oblike za kako drugo rabo.

Zgodovinsko gledano bi verjetno lahko rekli, da je primernejša množinska oblika za ‘nebo’ ‘nebesa’, vendar pa ima v sodobni slovenščini očitno prednost oblika ‘neba’. Oblika ‘neba’ bi verjetno imela prednost tudi če bi upoštevali obmejna narečja, saj se vsaj v nekaterih od teh narečij že primerljivi samostalniki srednjega spola sklanjajo brez podaljševanja (primerjaj kola, dreva, oka, uha, tela …).

Pregibanje imena 'Giuseppe' in kraja 'Bibione'

Kako sklanjamo italijanska moška imena, ki se končajo na '-e', kot na primer 'Giuseppe' ('Giuseppeja' ali 'Giuseppa')?
Kaj pa italijanske kraje, kot je na primer 'Bibione' ('v Bibioneju' ali 'v Bibionu', 'v Sacileju' ali 'v Sacilu')?

Da bomo na vaše vprašanje lažje odgovorili, začnimo s splošnim dejstvom o pregibanju besed. Ko govorimo o pregibanju besed, na primer o sklanjanju, lahko besede delimo na dva dela: en del je nespremenljiv in mu pravimo osnova, drugi pa se spreminja in mu pravimo končnica (npr. v besedi 'lipa', ki se sklanja kot 'lipa', 'lipe', 'lipi' ..., je 'lip-' torej osnova, '-a', '-e' in '-i' pa so končnice). Pojma osnove in končnice bosta v tem odgovoru pomembna, saj pri tovrstnih tujih imenih pri izbiri med sklanjatvenima možnostima, ki ju navajate v vprašanju, govorce v spontani jezikovni rabi namreč vodi prav to, ali končni '-e' nezavedno oziroma intuitivno obravnavajo kot del osnove ali kot končnico. In tudi predpisi priročnikov kot *Slovenski pravopis*[52], ki povzemajo ali pa poskušajo uravnavati vzorce slovenščine v formalni rabi, načeloma le prevzemajo to načelo iz nezavedne rabe govorcev.

Italijanska moška imena na nenaglašeni '-e' (npr. Giuseppe)

Začnimo z osebnimi moškimi imeni, kot je 'Giuseppe'. Če govorec ob uporabi tega imena v slovenščini njegov končni '-e' nezavedno prepozna kot končnico, torej kot pri pregibanju spreminjajoči se del besede, bo v rodilniku uporabil obliko 'Giuseppa'. Če njegov končni '-e' nezavedno prepozna kot del osnove, torej kot zadnji glas pri pregibanju nespremenljivega dela besede, pa bo v rodilniku osnovi 'Giuseppe' dodal še sklonsko končnico '-a', pri čemer se iz za nas nepomembnih razlogov v takih primerih pojavi še '-j-' (o tem se govori kot o „podaljševanju osnove z -j-"); skratka, uporabil bo obliko 'Giuseppeja'. Od tega, ali govorec v končnem '-e' prepoznava del osnove ali končnico, dejansko ni odvisen le sklonski vzorec, ampak tudi na primer oblika svojilnega pridevnika: če v končnem '-e' govorec prepoznava končnico, bo svojilni pridevnik izrekel kot 'Giuseppov', če v končnem '-e' govorec prepoznava del osnove, pa bo svojilni pridevnik izrekel kot 'Giuseppejev'.

Tako torej razložimo, zakaj se v spontani rabi pojavljata dva sklanjatvena vzorca: eni govorci v '-e' prepoznavajo del osnove, drugi končnico. In če zdaj pogledamo, kaj za formalno rabo svetuje zadnji *Slovenski pravopis* (2001, dalje SP), ugotovimo, da tamkajšnji napotek načeloma samo povzema pravkar opisano razlago spontane rabe slovenskih govorcev. V paragrafu 781 SP namreč zapiše, da (razen v primerih drugačnega podaljševanja) osnovo

52 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html

z ‘-j’ daljšajo med drugim samostalniki, katerih osnova se končuje na nenaglašeni -e: se pravi, če končni ‘-e’ predstavlja osnovo, bo v npr. rodilniški obliki ta končni ‘-e’ po SP ostal, dodala pa se bosta še ‘-j-’ in rodilniški ‘-a’, kar bi nam iz ‘Giuseppe’ torej dalo ‘Giuseppeja’. Hkrati SP dodaja, da samostalniki, ki se končujejo na nenaglašeni ‘-e’, ne dodajajo ‘-j’, če je ‘-e’ končnica. SP torej za slovenščino v formalni rabi svetuje točno isto vodilo, kot smo ga višje opisali že za spontano rabo: odvisno od tega, ali je končni nenaglašeni ‘-e’ del osnove ali končnica. In hkrati SP ne dodaja kakšnega ključa, po katerem naj bi določali, ali je končni ‘-e’ v posamezni besedi del osnove ali končnica. Edina možnost v tem primeru je seveda to, da je določitev statusa končnega ‘-e’ tudi za potrebe formalne rabe slovenščine prepuščena intuiciji govorca. In če verjetno kakšne šibke smernice, po katerih govorci določamo, ali je končni ‘-e’ v posamezni besedi del osnove ali končnica, sicer obstajajo (do neke mere morda vplivata dolžina besede in mesto naglasa), pa je vsekakor jasno tudi, da imajo pri marsikaterem tujem imenu različni govorci glede statusa končnega ‘-e’ različne intuicije. Zato je razumljivo, da se bosta tudi v formalni rabi pojavljala dva sklanjatvena vzorca.

Ob tem je treba sicer dodati, da SP v istem paragrafu omenja tudi eno moško ime na ‘-e’, ‘Arne’, pri katerem naj bi bil ‘-e’ del osnove in rodilniška oblika torej samo ‘Arneja’ (in ne morda ‘Arna’). In takoj nato navaja priimek ‘Čašule’, ki naj bi se lahko v rodilniku glasil ali ‘Čašuleja’ ali ‘Čašula’, pač odvisno od tega, ali nam je ‘-e’ del osnove ali končnica. Iz tega lahko morda sklepamo, da je končni ‘-e’ pri nekaterih imenih možno interpretirati samo kot del osnove, pri drugih pa ali kot del osnove ali kot končnico (in morda pri tretjih tudi samo kot končnico, čeprav takega zgleda v SP nismo zasledili). A potem se postavlja vprašanje: kako to določimo pri imenih, ki jih SP posebej ne omenja? Kot rečeno, kakšnega ključa za tako določanje SP ne ponuja, v spontani rabi pa med različnimi govorci v primeru marsikaterih tujih imen prihaja do različne intuicije glede statusa končnega ‘-e’ in posledično do različne rabe. In glede na to, da SP tako v pravilih kot v slovarskem delu dejansko navaja samo nekaj naključnih zgledov tujih imen, je smiselno kot splošen napotek glede formalne rabe iz SP-ja odnesti to, kar uravnava pregibanje tujih imen tudi v spontani rabi, torej intuicija glede statusa končnega ‘-e’.

Če smo ugotovili, da SP za imena vašega tipa načeloma ne daje prednosti ne enemu ne drugemu sklanjatvenemu vzorcu, si zdaj poglejmo, kakšno je stanje v dejanski rabi. V ta namen navajamo nekaj podatkov iz besedilnega korpus Gigafida[53] (številka ob posamezni obliki predstavlja število pojavitev te oblike v korpusu):

Giuseppeja: 538	Giuseppeju: 79	Giuseppejem: 83	Giuseppejev: 2
Giuseppa: 382	Giuseppu: 30	Giuseppom: 25	Giuseppov: 0

53 http://www.gigafida.net/

Vidimo torej, da so v primeru imena ‘Giuseppe’ oblike, ki odražajo intuicijo, po kateri je ‘-e’ del osnove, približno enkrat pogostejše kot oblike, ki odražajo intuicijo, po kateri je ‘-e’ končnica. V grobem podobno razmerje enih in drugih oblik v Gigafidi najdemo tudi npr. za imeni ‘Ettore’ in ‘Salvatore’. Po stanju v omenjenih korpusih sodeč bi torej lahko sklenili, da se skozi slovenska besedila kot večinska odraža tista intuicija, ki ‘-e’ v ‘Giuseppe’ obravnava kot del osnove. Kar pa seveda nikakor ne pomeni, da ta zato avtomatično postane v formalnem komuniciranju edina sprejemljiva.

Preden gremo na krajevna imena, naj omenimo še tri deloma obstranske zadeve glede razdelka o osebnih imenih. Glede pravkar navedenih številk iz Gigafide omenimo, da je seveda mogoče, da je v območju intenzivnejšega slovensko-italijanskega stikanja razmerje med pogostostjo obeh intuicij drugačno kot v občeslovenski Gigafidi, ker so italijanska imena v tamkajšnji slovenščini pač manj tuja. Vendar tega ne moremo ugotavljati, ker korpusa, kjer bi lahko iskali samo po tako geografsko omejenem gradivu, ni.

Ob bok preštevanima vzorcema imena ‘Giuseppe’ omenimo tudi, da v obeh korpusih v zelo majhni meri najdemo tudi pojavitve oblik s ‘-t-’, npr. rodilnik ‘Giuseppeta’. Ker SP za formalno rabo slovenščine ta tip podaljševanje pri imenih na ‘-e’ eksplicitno omejuje na nekatera domača imena (npr. ‘Jože’), pri nekaterih drugih imenih pa ima podaljševanje s ‘-t-’ eksplicitno za neformalno/pogovorno, tega vzorca tu ne omenjamo podrobneje. To pa seveda ne pomeni, da trdimo, da je samo po sebi z njim kar koli narobe. Številke z rabo tega vzorca bi bile verjetno tudi večje, če bi gledali rabo v govorjeni slovenščini, za kar pa trenutno korpus z zadovoljivo velikim naborom gradiva še ni na voljo. Možno – pa zaradi že omenjenega neobstoja korpusa, kjer bi lahko iskanje omejili na gradivo italijansko-slovensko stičnih narečij – bi bilo tudi, da je ta tip pregibanja pogostejši v območju intenzivnejšega slovensko-italijanskega stikanja, kar bi se potem dalo razlagati tako, da intuicija pri govorcih teh različic slovenščine ime ‘Giuseppe’ bolj pogosto prepoznava kot domače ime, podobno kot na primer ime ‘France’, medtem ko ga v raznih drugih različicah slovenščine bolj pogosto prepoznava kot tuje ime. Glede na precej večjo prisotnost izvorno italijanskih imen v območju stikanja slovenščine in italijanščine bi bilo to seveda povsem razumljivo.

In kot zadnje omenimo še, da ime iz vašega vprašanja, torej ‘Giuseppe’, najdemo tudi v Amebisovem spletnem pregibalniku Besana[54] in da ta kot sklanjatveni vzorec ponuja samo ‘Giuseppe’, ‘Giuseppeja’ ... in ne morda tudi ‘Giuseppe’, ‘Giuseppa’ ... A kot smo ugotavljali že zgoraj, ključa, po katerem bi prišli do sklepa, da je pri ‘Giuseppe’ v slovenščini kot rodilnik ustrezen samo ‘Giuseppeja’, ni ne v SP ne v drugih priročnikih, splošni napotek iz SP in širša raba, kot jo razberemo iz korpusa, pa takega sklepa tudi ne podpirata. In hkrati je vključitev posameznih imen v Besani podobno naključna, kot smo ugotavljali za navedbe

54 http://besana.amebis.si/pregibanje/

posameznih tujih imen v SP – za razliko od imena 'Giuseppe' raznoraznih drugih tujih imen (npr. Ettore, Salvatore) Besana ne pozna in torej tudi sklanjatvenega vzorca ne ponuja. Očitno navedbo vzorca 'Giuseppe', 'Giuseppeja' ... in ne morda (tudi) vzorca 'Giuseppe', 'Giuseppa' ... v Besani ne stoji kak ključ za določanje osnove in končnice, ampak prej za odsev tega, kar je avtorjem pregibalnika za dotično ime slučajno narekovala lastna intuicija.

Italijanska krajevna imena na '-e' (npr. Bibione', 'Sacile')

Kar smo zgoraj dognali za osebna imena, velja tudi za krajevna imena. V spontani rabi sklanjatveni vzorec tudi pri teh določa to, ali govorec v končnem '-e' prepoznava del osnove ('Bibione', 'Bibioneja') ali končnico ('Bibione', 'Bibiona'). In SP tudi tu ne določa kakšnega ključa, po katerem bi za posamezna imena določali, ali naj bi bil njihov končni '-e' del osnove ali končnica, torej se tudi tu tudi formalna raba ravna enako kot spontana raba, pač po intuiciji govorca. Zato tudi pri tovrstnih krajevnih imenih lahko pričakujemo soobstoj dveh vzorcev.

Spet lahko omenimo, da SP sicer naključno eksplicitno navaja nekatera krajevna imena, npr. krajevno ime Pordenone, kjer SP predvidi samo rodilnik Pordenona (in s tem v skladu navaja tudi pridevniško obliko 'pordenonski' in samostalnik za poimenovanje prebivalcev 'Pordenončan'/'Pordenončanka'), iz česar lahko zaključimo, da pri imenu 'Pordenone' končni '-e' šteje za končnico, ne del osnove. A kot smo ugotavljali že zgoraj, to dejansko ne sledi iz kakšnega SP-jevega ključa, po katerem bi določili, da bo 'Pordenone' padel v to skupino, tako da nam kot splošno vodilo iz SP-ja ostane le sledenje intuiciji tudi v formalni rabi.

In če gremo v korpuse gledat dejansko rabo, tudi pri krajevnih imenih pridemo do istega sklepa kot pri osebnih imenih. V Gigafidi se že na primer 'Pordenone', ki je v SP eksplicitno naveden s samo eno od obeh možnosti, pojavlja v obeh vzorcih, četudi je razmerje tu še bolj prepričljivo v prid intuicije, ki v '-e' prepoznava končnico (Pordenona 190 – Pordenoneja 19, Pordenonu 290 – Pordenoneju 58, Pordenonom 9 – Pordenonejem 4). V obeh vzorcih se pojavljata tudi vaša Sacile (Sacila 4 – Sacileja 2, Sacilu 8 – Sacileju 4) in Bibione (Bibiona 1 – Bibioneja 3, Bibionu 5 – Bibioneju 11), a s premajhnimi številkami, da bi lahko o razmerju med vzorcema sklenili kar koli zanesljivega.

Sklep

S pomočjo korpusov smo ugotovili, da se v spontani rabi tako pri italijanskih osebnih kot krajevnih imenih na nenaglašeni '-e' pojavljata dva sklanjatvena vzorca, četudi se razmerje enkrat bolj, drugič manj prepričljivo nagiba v eno smer. En vzorec je razložen s tem, da govorci končni '-e' interpretirajo kot del osnove, drugi s tem, da govorci končni '-e' interpretirajo kot končnico. Videli smo, da se vsaj na splošno gledano tudi SP poslužuje

istega nasveta in s tem dopušča dvojnost tudi v formalni rabi: če nam je '-e' del osnove, naj v formalni rabi sklanjamo s podaljševanjem, če nam je končnica, brez.

Morda ste pričakovali, da vam bomo v odgovoru povedali, katera različica od vsakega para, po katerih ste vprašali, je pravilna in katera nepravilna, mi pa vam tega nismo ponudili ne za spontano rabo ne za formalno rabo, kot jo predpisuje SP. Zato bi radi poudarili še, da ne samo da so dvojni vzorci, vsak s svojim pravilom, povsem običajni v spontani rabi, tudi za formalno rabo oziroma SP-jeve predpise nikakor ne velja kar na splošno, da bi SP, kadar se v rabi pojavljata dva vzorca/dve obliki, za formalno komuniciranje predpisal le en vzorec/eno obliko. V podporo tej trditvi naj omenimo primer imen, kot so Luka, Žiga, Miha in tako naprej, ki jih verjetno nobena podskupina govorcev slovenščine ne čuti kot tuja imena in pri katerih se v rabi pojavlja več načinov sklanjanja: Luka, Lukata, Lukatu ...; Luka, Luka, Luku ... in Luka, Luke, Luki ... In medtem ko prvega od naštetih sklanjatvenih vzorcev (Luka, Lukata, Lukatu ...) standardizirajoči priročniki kot SP opisujejo kot neprimernega za formalno slovenščino, tudi ti priročniki v formalni rabi drugemu in tretjemu vzorcu mirno priznavajo enakovrednost – se pravi, v formalni rabi sta tudi po SP pri teh imenih sprejemljiva dva vzorca. Podobno velja za imena, ki se končujejo na '-r' (npr. 'Shakespeare'). SP za nekatera taka imena namreč spet ugotavlja, da se v rabi npr. rodilniške oblike pojavljata dva izgovora – izgovor z 'j' in izgovor brez 'j' – in s tem v skladu tudi v formalnem komuniciranju dopusti dva izgovora in posledično dva zapisa, Shakespearja in Shakespeara (paragraf 781). Tudi v predpisani formalni različici slovenščine torej obstoj dveh vzorcev, kot smo ga prepoznali v vaših primerih, sam po sebi ni nujno nekaj posebnega in nekaj problematičnega.

Sklanjanje imena 'Godot'

Kako se sklanja: 'Giuseppeja Verdija' ali 'Giuseppa Verdija'? Kaj pa 'Godot'? Je res, da se piše 'Godot', 'Godota', bere pa 'Godo', 'Godoja'? Kako vemo, kako pišemo in kako beremo?

Za začetek vam predlagamo, da si preberete tudi odgovor *Pregibanje imena 'Giuseppe' in kraja 'Bibione'*, saj ta odgovor ni tako enostaven, da bi ga lahko tu na kratko povzeli.

O imenu Godot, o katerem tudi sprašujete, pa tole. Pri pregibanju tujih imen in priimkov je potrebno upoštevati izgovor le-teh v izvirnem jeziku. Danes si pri ugotavljanju izvirne izgovorjave najlažje pomagamo z internetom, nekatere priimke svetovno znanih posameznikov pa lahko najdete tudi v *Slovenskem pravopisu* 2001[55] (npr. Rousseau -ja [rusó], Diderót -a [didro -ja] itd.; z oglatimi oklepaji zaznamujemo izgovorjavo).

Na angleški Wikipediji lahko v geslu Waiting for Godot[56] preberemo, da je zadnji 't' v imenu 'Godot' nem (tako naj bi ime izgovarjal avtor drame Samuel Beckett). To je v skladu s francoskim branjem imena in je torej pričakovano, saj je bila drama prvotno napisana v francoščini, kjer je večina končnih soglasnikov nemih (kot na primer tudi v zgoraj citiranem imenu 'Diderot' [didro]). Se pa v tovrstnih primerih (zlasti francoskih) v slovenskem knjižnem jeziku zaplete pri pregibanju, saj med njihovo izgovorjavo in zapisom ni popolne skladnosti.

Moške priimke in imena, ki se v zapisu končajo na 't', v zapisu sklanjamo kot samostalnike 1. moške sklanjatve (tako, kot bi sklanjali kateri koli samostalnik moškega spola, ki se konča na 't'). V primeru (1) je sklanjanje samostalnika 'robot', ki spada v prvo moško sklanjatev, v primeru (2) sklanjanje slovenskega priimka Koglot, ki se koča na 't', v primeru (3) sklanjanje imena Borut, v (4) pa sklanjanje imena Godot, kot ga predvideva *Slovenski pravopis*:

(1) robot, robota, robotu, robota, o robotu, z robotom
(2) Koglot, Koglota, Koglotu, Koglota, o Koglotu, s Koglotom
(3) Borut, Boruta, Borutu Boruta, o Borutu, z Borutom
(4) Godot, Godota, Godotu, Godota, o Godotu, z Godotom

V zapisu torej ohranjamo takšno pregibanje, kot ga poznamo za običajne slovenske samostalnike moškega spola, ki se končajo na 't'. Vendar pa to sklanjanje velja le za zapis.

Po *Slovenskem pravopisu* 2001 velja, da zgolj v izgovoru z 'j' podaljšujemo samostalnike in imena, ki se v govoru končajo na govorjeni samoglasnik ali 'r' (torej [a, e ..., r]), v

55 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html
56 http://en.wikipedia.org/wiki/Waiting_for_Godot

zapisu pa se končajo na nemi soglasnik (kot je recimo soglasnik ‘t’ v imenu ‘Godot’). Za ime Godot smo videli, da ima predvideno izgovorjavo [godo], torej ga, kadar govorimo, pri pregibanju podaljšujemo z ‘j’, kar nadalje pomeni, da je sklonska paradigma imena ‘Godot’ v izgovoru sledeča:

(5) [godo, godoja, godoju, godoja, o godoju, z godojem]

SP 2001 navaja še sledeče podobne primere: *Dumas -a*, *Diderot -a*, *Macquart -a*, *Andrew -a* [dimá dimája, didró didrója, makár makár(j)a, éndru éndruja].

Raba v zapisanih besedilih običajno sledi Slovenskemu pravopisu, saj v korpusu Gigafida[57] najpogosteje najdemo zapis Godot (83) in pregibanje po prvi moški sklanjatvi, najdemo pa tudi dva zapisa ‘Godo’ (vsekakor je mišljen ‘Godot’) ter pregibanje z zapisanim ‘j’ (torej ‘Godoja’).

Opisana neskladja med zapisom in izgovorjavo v slovenskem knjižnem jeziku niso pogosta, saj se pojavljajo predvsem pri tujih imenih in priimkih, posledično pa govorcem in piscem knjižne slovenščine povzročajo precej težav.

V neknjižnem jeziku se ime ‘Godot’ občasno izgovarja tudi kot [godot], torej z izgovorjenim končnim ‘t’. Tako so pred nekaj leti v Slovenskem narodnem gledališču Nova Gorica uprizorili dramo *Čakajoč Godota* v primorskem narečju, pri čemer so ‘Godot’ izgovarjali skupaj s končnim ‘t’, kar pa je v uprizarjanju te drame bolj izjema kot pravilo. Do kakšne mere se ‘Godot’ s končnim ‘t’ izgovarja v govoru je sicer težko oceniti, saj v korpusu govorjene slovenščine GOS[58] ne najdemo zadetka za ime Godot.

Torej, zapis in izgovor imena Godot sledi zapisu in izgovoru v izvirnem jeziku, v konkretnem primeru v francoščini. Seveda iz tujega jezika poberemo le imenovalniško obliko, oblike za druge sklone pa moramo narediti znotraj našega jezikovnega sistema. Sklanjanje imena Godot je za knjižni jezik predpisano v *Slovenskem pravopisu*. S *Pravopisom* predpisano sklanjanje je na nek način rahlo nenavadno, saj se sklanjanje v zapisu razlikuje od sklanjanja v izgovoru. Medtem ko se v izgovoru osnova podaljšuje z ‘-j-’, podaljševanja osnove ne izpisujemo, obenem pa v zapisu ohranjamo končni nemi soglasnik (izg. [godoja] – zapis ‘Godota’). Vendar pa je po drugi strani takšno sklanjaje tudi povsem naravno. Sklanjanje s podaljševanjem osnove z ‘-j-’ sledi naši intuiciji glede sklanjanja imen, ki se v izgovoru končajo na samoglasnik, recimo ‘taksi/taksija’, ‘rolo/roloja’, ‘komite/komiteja’ (to sicer ne velja za čisto vse samostalnike, ki se končajo na samoglasnik, o čemer si lahko več preberete v zgoraj citiranem odgovoru, ki se nanaša na pregibanja imena ‘Giuseppe’, oz. v

57 http://www.gigafida.net/
58 http://www.korpus-gos.net/Support/About

odstavku 780 *Slovenskega pravopisa* 2001), sklanjanje v zapisu pa sledi naši intuiciji glede sklanjanja samostalnikov moškega spola, ki se končajo na '-t'. Tako torej obe sklanjanji, tako v zapisu kot v izgovoru, sledita neki naši intuiciji, je pa seveda še vedno neintuitivno, da sta ti dve sklanjanji različni, ker pač sledita dvema različnima intuicijama.

Sicer pa tudi *Slovenski pravopis* v Sloveniji ni vsemogočen, saj se očitno najde oziroma sliši tudi primere sklanjanja imena 'Godot', kjer sta sklanjanji v zapisu in izgovoru enotni. Našli smo namreč tako 'Godo'/[godo] - 'Godoja'/[godoja] kot 'Godot'/[godot] - 'Godota'/[godota].

Pregibanje samostalnika ‘vrv’

Z ‘vrvemi’ ali ‘z vrvmi’?

Začnimo vaš odgovor pri sklanjatvenem vzorcu samostalnika ‘vrv’, ki je predviden za slovenski knjižni jezik:

Ednina: vrv (im.), vrvi (rod.), vrvi (daj.), vrv (tož.), o vrvi (mest.), z vrvjo (or.)
Dvojina: vrvi (im.), vrvi (rod.), vrvema (daj.), vrvi (tož.), o vrveh (mest.), z vrvema (or.)
Množina: vrvi (im.), vrvi (rod.), vrvem (daj.), vrvi (tož.), o vrveh (mest.), z vrvmi (or.)

Ta vzorec lahko preberete ob samostalniku ‘vrv’ v *Slovenskem pravopisu* 2001[59], lahko pa ga najdemo tudi s pomočjo Amebisovega spletnega orodja za pregibanje[60]. Če vas zanima tudi naglaševanje besede, vam v branje priporočamo prispevek *Kako naglasiti samostalnik ‘stvari’ v dvojini*[61], ki ga najdete na spletni strani ŠUSS.

Kot je razvidno iz zgornjega vzorca, je v knjižnem jeziku ob predlogu ‘z’ v množini določena oblika ‘vrvmi’, kar pomeni, da se tudi odgovor na vaše vprašanje (znotraj konteksta knjižnega jezika) glasi ‘z vrvmi’. Na to kaže tudi raba. V korpusu Gigafida[62] lahko besedno zvezo ‘z vrvmi’ najdemo 353-krat, medtem ko zveze ‘z vrvemi’ v tem korpusu ne moremo najti (niti ne najdemo oblike ‘vrvemi’). Podobno ne najdemo oblike ‘z vrvemi’ v korpusu Nova beseda[63], kjer zopet ne najdemo niti oblike ‘vrvemi’, medtem ko ima zveza ‘z vrvmi’ 89 zadetkov. To bi morda lahko pripisali dejstvu, da je večina besedil v teh korpusih lektorirana, kar pomeni, da se oblika ‘z vrvmi’ morda uporablja zgolj zato, ker gre za normirano obliko, vendar nam da enako sliko tudi pogled v nelektorirana besedila, saj nam spletni iskalnik Google za obliko ‘z vrvmi’ ponudi 13.600 zadetkov, oblika ‘z vrvemi’ pa se na spletu ne pojavlja. Ker pa težko trdimo, da so na spletu zgolj knjižna besedila, to nadalje pomeni, da se zveza ‘z vrvemi’ v zapisanih besedilih ne pojavlja niti izven knjižnega jezika. (Za govorjeno slovenščino teh podatkov na žalost ni, saj je korpus GOS[64], v katerem najdemo govorjena besedila, precej majhen in ne beleži ne oblike ‘z vrvemi’ niti zadetkov za očitno precej pogostejšo obliko ‘z vrvmi’).

Vseeno se je vredno vprašati, zakaj do obeh oblik sploh pride, saj ste se s tem vprašanjem soočili vsaj vi. Dilema najverjetneje nastane, zaradi celotnega sklonskega vzorca

59 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html
60 http://besana.amebis.si/pregibanje/
61 http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000428.html
62 http://www.gigafida.net/
63 http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html
64 http://www.korpus-gos.net/

samostalnika ‘vrv’. Samostalnik ‘vrv’ spada v drugo žensko sklanjatev, kamor uvrščamo samostalnike kot so ‘miš, ‘plavut’, ‘stvar’, ‘oblast’, ‘perut’ itd. ‘Vrv’ se obnaša malce drugače od tipičnega primera druge ženske sklanjatve ‘perut’. Samostalnike druge ženske sklanjatve delimo v dve skupini – v skupino, kamor v večini uvrščamo večzložne samostalnike te sklanjatve (plavut, perut …) pa tudi nekaj enozložnih (npr. miš), ter v skupino, v katero v večini spadajo enozložne besede (stvar, vrv …) ter nekaj večzložnih besed (reber, oblast …). Kot tipični primer prve skupine se običajno navaja primer ‘perut’, kot primer druge skupine pa vzemimo samostalnik ‘stvar’. Spodaj navajamo paradigmi obeh samostalnikov (ki se jih lahko posploši na vse samostalnike ene ali druge skupine). Kakor lahko vidite je paradigma samostalnika ‘stvar’ popolnoma enaka zgoraj navedeni paradigmi samostalnika ‘vrv‘:

Perut

Ednina: perut (im.), peruti (rod.), peruti (daj.), perut (tož.), o peruti (mest), s perutjo (or.)
Dvojina: peruti (im.), peruti (rod.), perutma (daj.), peruti (tož.), o perutih (mest.), s perutma (or.)
Množina: peruti (im.), peruti (rod.), perutim (daj.), peruti (tož.), o perutih (mest.), s perutmi (or.)

Stvar

Ednina: stvar (im.), stvari (rod.), stvari (daj.), stvar (tož.), o stvari (mest.), s stvarjo (or.)
Dvojina: stvari (im.), stvari (rod.), stvarema (daj.), stvari (tož.), o stvareh (mest.), s stvarema (or.)
Množina: stvari (im.), stvari (rod.), stvarem (daj.), stvari (tož.), o stvareh (mest.), s stvarmi (or.)

Med obema vzorcema je razlika v dajalniku, mestniku in orodniku dvojine ter v dajalniku in mestniku množine, pa tudi v naglasnem vzorcu. Naglas pri večzložnih samostalnikih je nepremičen (v primeru ‘peruti’ in ‘plavuti’ na zadnjem zlogu osnove), pri enozložnih samostalnikih pa se premika iz osnove na pripono. Kaj natančno povzroči zmedo oz. vpliva, da sploh pomislimo na obliko iz vprašanja ‘vrvemi’ (in po analogiji ‘stvaremi’) v orodniku dvojine, ni prav jasno. Verjetno je eden virov analogije različna oblika orodnika (pa tudi dajalnika) dvojine, ki je za samostalnik ‘perut’ ‘s perutma’, za samostalnika ‘stvar’ in ‘vrv’ pa ‘s stvarema’ oz. ‘z vrvema’. Zakaj pride do te razlike med eno- in večzložnimi samostalniki nam ni prav jasno. Morda sta posredi dve nasprotujoči si zahtevi, da naglas ne sme biti na prvem zlogu in da naglas ne sme biti na samoglasniku, ki sledi priponskemu soglasniku. Slednja zahteva je tu formulirana zelo nerodno in prav gotovo v tej obliki ni prava zahteva, a se sedaj ne bomo spuščali v analize naglasa. Slednja zahteva je prekršena v orodniku množine in morda druga oblika orodnika obstaja ravno zato, da ne bi kršili omenjene zahteve.

Da se ne bo zdelo, kot da iščemo razlago pojava, ki sploh ne obstaja, naj dodamo, da

smo uspeli na spletu najti tudi nekaj zadetkov alternativne oblike za samostalnik ‘stvar’. Ponovno pa velja, da zaradi razmerja – 76.500 zadetkov ‘s stvarmi’ in le 6 zadetkov ‘s stvaremi’ – tu morda res ni smiselno govoriti o neki pravi alternativni obliki, morda le o napakah. V korpusu Gigafida oblike ‘stvaremi’ nismo našli. Torej je ena od obeh možnosti, ki ste jih ponudili v vprašanju, še vedno zelo zelo redka, če bi o njej sploh lahko govorili kot o pravi alternativni možnosti.

Če se torej vrnemo k samostalniku ‘vrv’, lahko sklenemo, da se v knjižnem jeziku pa tudi bolj splošno v slovenščini, kakor se ta uporablja na internetu, ob predlogu ‘z’ v množini uporablja oblika ‘vrvmi’. Oblika ‘vrvemi’ bi lahko nastala ali po analogiji z dvojinsko obliko orodnika (vrvema) ali pa z obliko za dajalnik množine (‘vrvem’), lahko pa bi prišli do nje tudi ob brezizjemnem sledenju prav postavljenih zahtev in omejitev. Podatki iz korpusov kažejo, da se oblika ‘z vrvemi’ v dejanski rabi ne pojavlja (vsaj z iskanjem po ustaljenih virih je nismo uspeli dobiti), da pa bi ta oblika še vedno lahko obstajala, tako kot obstaja oblika ‘s stvaremi’. Ravno tako ne moremo nič konkretnega reči o rabi v narečjih, saj teh podatkov nimamo.

Sklanjanje samostalnika 'otrok'

Kako se sklanja 'otrok' v množini? 'Pri otrocih', 'z otroki'? Tu se velikokrat zmotim.

Kadar vas zanima pregibanje določenega samostalnika v slovenskem knjižnem jeziku, si lahko pomagate z Amebisovim pregibalnikom[65] in s *Slovenskim pravopisom* 2001[66]. Spodaj vam podajamo celotni sklonski vzorec za pregibanje samostalnika 'otrok', kot ga navaja Amebisov pregibalnik:

Ednina: otrok (im.), otroka (rod.), otroku (daj.), otroka (tož.), o otroku (mest.), z otrokom (or.)
Dvojina: otroka (im.), otrok (rod.), otrokoma (daj.), otroka (tož.), o otrocih (mest.), z otrokoma (or.)
Množina: otroci (im.), otrok (rod.), otrokom (daj.), otroke (tož.), o otrocih (mest.), z otroki (or.)

Pregibalnik prepove (sodeč po tem, da jih navaja prečrtane) oblike 'o otrocih' v mestniku dvojine, 'z otroki' v orodniku dvojine, 'otroki' v imenovalniku ednine, 'o otrokih' v mestniku množine ter obliki 'z otroci' in 'z otrocmi' v orodniku množine. Celotni sklonski vzorec za množino samostalnika 'otrok' je naveden tudi v slovarskem delu *Slovenskega pravopisa* 2001, v katerem so navedene vse posebnosti, ki se jih zaradi neobičajnosti pregibalnega vzorca ne da predvideti. Paradigma je enaka oblikam, ki so navedene zgoraj, hkrati pa je v SP 2001 ob oblikah 'o otrokih' (mest. mn.) ter 'z otroci' (or. mn.) črna pika, ki zaznamuje prvino, ki je v knjižnem jeziku „prepovedana" (torej nikakor ne ustreza normi knjižnega jezika). V knjižnem jeziku tako velja zgoraj navedeni vzorec. Oblike, ki od tega vzorca odstopajo, so v knjižnem jeziku nezaželene oz. celo prepovedane, kar pomeni, da sta povedi v (1) v knjižnem jeziku sprejemljivi, medtem ko sta povedi v (2) v knjižnem jeziku napačni (oz. očitno celo prepovedani):

(1) a O otrocih se je v preteklosti že precej pisalo.
b Z otroki smo odšli v šolo v naravo.
(2) a O otrokih se je v preteklosti že precej pisalo.
b Z otroci smo odšli v šolo v naravo.

Če pogledamo dejansko rabo oblik lahko vidimo, da se oblika 'otrokih' za mestnik množine v korpusu Gigafida[67] pojavi 187-krat, oblika 'otrocih' pa več kot šestnajsttisočkrat, kar pomeni, da v korpusu, kjer so besedila pretežno lektorirana, močno prevladuje oblika, ki

65 http://besana.amebis.si/pregibanje/
66 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html
67 http://www.gigafida.net/

jo predpisuje *Slovenski pravopis* 2001. V korpusu govorjenih besedil GOS[68], v katerem so besedila nelektorirana, pa je kontrast med zadetki manjši, a še vedno prevladuje oblika 'otrocih', ki ima 9 zadetkov, medtem ko ima oblika 'z otroki' samo 3 zadetke. Podobno je z oblikami za orodnik množine. Oblika 'z otroci' se v korpusu Gigafida pojavi 1549-krat, oblika 'z otrocmi', ki za slovenski knjižni jezik ni tipična, se pojavi zgolj trikrat, medtem ko se oblika 'z otroki' pojavi kar 15592-krat. Vidimo, da znova prevladuje oblika, ki jo predpisuje *Slovenski pravopis* 2001, vendar je v tem primeru le 10-krat pogostejša. V korpusu govorjene slovenščine GOS se 'z otroci' pojavi 5-krat, oblike 'z otrocmi' ne najdemo, oblika 'z otroki' pa ima deset pojavitev in je torej dvakrat pogostejša od prepovedane oblike.

Pravopis sicer jasno predvidi množinsko paradigmo otroci (im.), otrok (rod.), otrokom (daj.), otroke (tož.), o otrocih (mest.), z otroki (or.), vendar pa podatki iz korpusov na drugi strani pokažejo, da so v rabi tudi oblike, ki so v SP 2001 prepovedane. Pričakovano je v korpusih od prepovedanih najpogostejša oblika 'z otroci' za orodnik množine, saj ta dejansko sledi sistemu, ki ga lahko povzamemo na podlagi drugih oblik. V vseh drugih končnicah se namreč pred '-i' vedno pojavlja 'c', kar je načeloma rezultat relativno običajnega fonološkega procesa prednjenja meknonebnikov (prim. tek – teci, pek – peci …, oz. srbohrvaških junak – junaci itd.).

Še vedno pa velja, da slovenski knjižni jezik (SKJ) na nek način definira *Slovenski pravopis*, tako da glede pravilne oblike v SKJ niti ne more biti kake obširne debate. Drugače je seveda, če se nočemo omejiti na SKJ. V običajni (pogovorni) slovenščini so namreč nekatere oblike, ki so v SKJ prepovedane, povsem običajne. Katero obliko boste uporabili sami, pa je odvisno predvsem od položaja in jezikovnega registra, ki ga boste v danem položaju želeli uporabljati.

68 http://www.korpus-gos.net/

Sklanjanje samostalnika 'hči'

Na sprehod je šel s svojo 'hčerko'. Kako sklanjamo sam. 'hči'?

Kako sklanjamo samostalnik 'hči', je eno izmed pogostejših vprašanj, ki ga govorci slovenščine postavljajo na internetu. Odgovor na podobno vprašanje lahko najdete tudi na spletni strani ŠUSS pod naslovom Sklanjanje besed 'hči' in 'gospa'[69].

Kadar vas zanima pregibanje določenega samostalnika v slovenskem knjižnem jeziku, si lahko pomagate z Amebisovim pregibalnikom[70] pa tudi s *Slovenskim pravopisom* 2001[71]. Spodaj vam podajamo celotni sklonski vzorec za pregibanje samostalnika 'hči', kot ga navaja Amebisov Pregibalnik:

Ednina: hči (im.), hčere (rod.), hčeri (daj.), hčer (tož.), o hčeri (mest.), s hčerjo (or.)
Dvojina: hčeri (im), hčer/hčera (rod.), hčerama (daj.), hčeri (tož.), o hčerah (mest.), s hčerama (or.)
Množina: hčere (im.), hčer/hčera (rod.), hčeram (daj.), hčere (tož.), o hčerah (mest.), s hčerami (or.)

Kjer sta navedeni dve obliki, ki ju loči poševnica, npr. rodilnik dvojine 'hčer/hčera', gre za dvojnico, tj. obliki, ki sta enakovredni in se obe uporabljata v knjižnem jeziku. Hkrati pa pregibalnik navede tudi oblike, ki so v knjižnem jeziku nezaželene, tj. v imenovalniku ednine 'hčer' in 'hčera' (gl. primer (1)) ter v tožilniku ednine 'hčero' in 'hči' (gl. primer (2)). V knjižnem jeziku so tako spodnje povedi nepravilne:

(1) a Moja hčer je odšla na kavo.
b Moja hčera je odšla na kavo.
(2) a Soseda je na kavo povabila mojo hčero.
b Soseda je na kavo povabila mojo hči.

V knjižnem jeziku se poved, ki jo navajate v vašem vprašanju, glasi:

(3) Na sprehod je šel s svojo hčerjo.

Drugačno pa je stanje v različnih slovenskih narečjih in govorih – med drugim lahko v teh najdemo vse oblike, ki so v knjižnem jeziku prepovedane, tj. tiste iz primerov (1) in (2).

Pregledali smo tudi rabo konkretne oblike v korpusih in na internetu. V korpusu pisa-

69 http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000415.html
70 http://besana.amebis.si/pregibanje/
71 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html

nega jezika Gigafida[72] je oblika ‘s hčerjo’ približno desetkrat pogostejša od oblike ‘s hčero’, ki ima v tem korpusu 149 pojavitev. V korpusu govorjenega jezika GOS[73], ki je precej manj obsežen, pa se nahaja le en zadetek za obliko ‘s hčero’, medtem ko zadetkov za obliko ‘s hčerjo’ preprosto ni. Tudi na internetu je v prednosti oblika ‘s hčero’, ki ima 0,2 milijona pojavitev, oblika s ‘s hčerjo’ pa le 0,1 milijon. Očitno je torej, da je v pogovornem jeziku oblika ‘s hčero’ pogostejša od knjižne oblike ‘s hčerjo’.

Pregled pogostosti posameznih oblik pokaže še eno posebnost samostalnika ‘hči’. Zdi se namreč, da je med govorci živo tudi sklanjanje samostalnika ‘hči’, kjer v neimenovalniških (potencialno tudi v netožilniških) sklonih samostalnik ‘hči’ „podaljšamo“ s pomanjševalniško končnico ‘-ka’. Oblika ‘hči’ je namreč približno tako pogosta kot oblika ‘hčerka’ v imenovalniku, v drugih sklonih pa je oblika ‘hčerka’ približno dvakrat pogostejša od oblike ‘hči’.

Samostalnik ‘hčerka’ nadomešča samostalnik ‘hči’ v pogovornem jeziku tudi v imenovalniku in tožilniku. O tem priča primerjava pogostosti teh dveh samostalnikov med različnimi korpusi. V korpusih pisanega jezika se oba samostalnika pojavljata približno enako pogosto (37 tisoč zadetkov za ‘hči’ in ‘hčer’ nasproti 40 tisoč zadetkom za ‘hčerka’ in ‘hčerko’), v korpusu govorjenega jezika in na internetu pa je ‘hčerka’ skoraj dvakrat pogostejša (13 zadetkov za ‘hči’ in ‘hčer’ nasproti 21 zadetkom za ‘hčerka’ in ‘hčerko’ v govornem korpusu ter 1,7 milijona zadetkov za ‘hči’ in ‘hčer’ nasproti 3,5 milijona zadetkov za ‘hčerka’ in ‘hčerko’ na internetu).

Pravopis, ki načeloma predpisuje knjižni jezik, je glede pravilne oblike nedvoumen, pravilna oblika je ‘s hčerjo’. Vendar pa se ta odgovor brez težav relativizira, saj se tudi v korpusih pisane slovenščine najde precej zadetkov ‘s hčero’, povsem običajna pa je ta oblika očitno v pogovornem jeziku, kakršnega najdemo na internetu. Prav mogoče je tudi, da je oblika ‘s hčero’ v katerem od slovenskih narečij edina možna. Ali med ta narečja spada tudi vaše, pa veste vi sami seveda najbolje.

72 http://www.gigafida.net/
73 http://www.korpus-gos.net/

Sklanjanje zaimka 'kar'

Kaj je bolj prav: 's čemer' ali 's čimer'?

'Čemer' oz. 'čimer' sta dve različici orodniške oblike zaimka oziralnega zaimka 'kar', pri tovrstnih zadregah o pregibanju pa si lahko pomagate s spletno stranjo Amebis Besana, na kateri najdete tudi Amebisov pregibalnik[74]. Ta za pregibanje 'kar' podaja spodnji vzorec:

Kar
kar (im.), česar (rod.), čemur (daj.), kar (tož.), o čemer (mest.), s čim (or.)

Pri tem navaja tudi prečrtano obliko 'čemer' za dajalnik in za orodnik, torej ju ima očitno za napačni obliki. Ta vzorec navaja tudi *Slovenski pravopis* 2001 (SP 2001)[75]. V SP 2001 ima oblika 's čemer' oznako „nepravilno" v knjižnem jeziku (tj. prazen krožec), oblika 'o čemur' za mestnik pa oznako „prepovedano" (črna pika). Po SP 2001 je torej v slovenskem knjižnem jeziku edina pravilna orodniška oblika 's čimer'.

Vendar pa se je potrebno vprašati, zakaj do dileme med oblikama 's čimer' in 's čemer' sploh prihaja. Verjetno k temu prispeva celotna paradigma. Skozi celoten vzorec se namreč pojavljajo oblike z 'e': 'česar', 'čemur' in '(o) čemer'. Govorci torej morda le sledijo vzorcu, ki je razviden iz teh oblik. Drugi možen vir zapleta je podobnost 'i'-ja in 'e'-ja v danem glasovnem okolju. V nekaterih besedah, kjer se v zapisu 'e' ravno tako pojavlja za 'č', je namreč ta 'e' po izgovoru skoraj bližji 'i'-ju (kar je seveda odvisno tudi od narečja govorca oz. poslušalca), recimo v besedi 'zvečer'.

Težava pri zapisu oblike za mestnik sicer pojavlja tudi pri pregibanju zaimkov 'kaj', ko ta nastopa v vlogi vprašalnega zaimka in poljubnega zaimka, ter nikalnega zaimka 'nič'. O pregibanju 'kaj' si lahko preberete v odgovoru 'S čem' ali 's čim', 's čemer' ali 's čimer'[76] na spletni strani jezikovne svetovalnice ŠUSS. Težava je v tem, da sta v knjižnem jeziku obliki za mestnik in orodnik zopet minimalno različni ('o čem', 's čim'), govorci pa se znajdejo pred podobno dilemo, ali naj zapišejo 's čem' ali 's čim'. Razmerje med pogostnostjo obeh oblik v korpusih gre krepko v korist 's čim', ki se pojavlja približno 70-krat pogosteje kot oblika 's čem' v pisnem korpusu Gigafida[77] in desetkrat pogosteje v korpusu govorjenega jezika. Podobno pa velja tudi za zaimek 'nič', kjer sta predpisani obliki za mestnik 'o ničemer', za orodnik pa 'z ničimer'. Še posebej v zadnjem primeru velja, da govorci bolj pogosto od

74 http://besana.amebis.si/pregibanje/
75 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html
76 http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000156.html
77 http://www.gigafida.net/

predpisane oblike uporabljajo po SP 2001 prepovedano obliko ‘z ničemer’ (v *Slovenskem pravopisu* ima črno piko). V korpusu govorjene slovenščine GOS[78] najdemo le en zadetek za (prepovedano) obliko ‘z ničemer’ in nobenega zadetka za (knjižno) obliko ‘z ničimer’, v Gigafidi pa je razmerje zelo očitno v korist (prepovedane) oblike ‘z ničemer’ (‘z ničemer’ : ‘z ničimer’ = 11.819 : 2.470).

Da imajo ljudje pri zapisu orodnika oziralnega zaimka ‘kar’ res težave, kaže tudi dejstvo, da se na spletu pojavljajo besedila, v katerih se za zapis orodniške oblike zaimka ‘kar’ znotraj enega samega besedila pojavita obe obliki (torej ‘s čemer’ in ‘s čimer’). Tako lahko v geslu ‘Kaznilnica odrešitve‘[79] na Wikipediji najdemo spodnji povedi:

(1) Andy mu razloži, kako se lahko izogne plačilu davka na premoženje, s čemer prisluži sebi in sodelavcem kratek predah in pivo.
(2) Upravnik zapora kmalu zatem začne zapornike izkoriščati kot ceneno delovno silo za javna dela, s čimer bogato služi, Andyja pa prisili, da zanj pod lažno identiteto pere denar v zameno za lastno zaporniško celico, dovoljenje za urejanje knjižnice ter nekatere druge ugodnosti.

Na neenotnost v rabi kažejo tudi podatki iz korpusov in spleta. V korpusu Gigafida se oblika ‘s čimer’ pojavi skoraj 56.000-krat, medtem ko lahko obliko ‘s čemer’ zasledimo 1.700-krat. Če številki primerjamo, se zdi številčen prepad precejšen, vendar je večina besedil v tem korpusu lektoriranih, zato tudi manjša prisotnost oblike ‘s čemer’ kaže na neustaljenost oblike ‘s čimer’. Podobno velja tudi za korpus Nova beseda[80], kjer se oblika ‘s čimer’ pojavi 17.923-krat in oblika ‘s čemer’ 611-krat. Tudi na spletu se pojavljata obe obliki, hkrati pa je razmerje med obema oblikama manjše (‘s čemer’ ima 0,2 milijona pojavitev, ‘s čimer’ pa 1,6 milijona). To lahko verjetno pripišemo dejstvu, da besedila na spletu niso nujno lektorirana in pisci pri zapisu pogosto sledijo zgolj lastni intuiciji.

Slovenski pravopis, v katerem je zapisana norma slovenskega knjižnega jezika, torej predpisuje zapis ‘s čimer’. Vendar obenem vidimo, da je norma v konkretnem primeru zaradi različnih dejavnikov pretirano določna, saj imamo pri oblikah orodnika v običajnem jeziku zelo očitno dvojnice. Podobne dvojnice najdemo tudi pri zaimkih ‘nič’ in ‘kaj’. Morda bi bilo torej bolje, da bi namesto prepovedi oblike ‘s čemer’ (in primerljivih oblik ‘s čem’ in ‘z ničemer’) to obliko v knjižni jezik raje normirali kot dvojnico obliki ‘s čimer’.

78 http://www.korpus-gos.net/
79 http://sl.wikipedia.org/wiki/Kaznilnica_odre%C5%A1itve
80 http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html

Uporaba besede ‘milijarda’

Kako pišemo: ‘Pred pet milijardi let?’ Pred pet milijardami let?

Iz vašega vprašanja in drugih okoliščin sklepamo, da vas zanima, katerega spola je beseda ‘milijarda’ v slovenščini oziroma po kateri sklanjatvi se sklanja, po ženski ali moški. Kakor ste zapisali v vprašanju, bi namreč ena verzija lahko bila množinska oblika po moški sklanjatvi (‘pred pet milijardi let’), druga pa po ženski (‘pred pet milijardami let’). Nadalje je beseda ‘un miliardo’ v italijanščini moškega spola, pa tudi besedi ‘milijon’ in ‘bilijon’, ki se ravno tako nanašata na velike številke, sta v slovenščini moškega spola in se posledično sklanjata po moški sklanjatvi, torej ‘pred pet milijoni let’.

‘Milijarda’ je v slovenščini vsekakor samostalnik ženskega spola in se tudi sklanja kot samostalniki prve ženske sklanjatve (torej tisti samostalniki ženskega spola, ki imajo v končnici imenovalnika ednine ‘-a’, npr. lip-a, miz-a, milijard-a …):

Ednina: ena milijarda, ene milijarde, eni milijardi, eno milijardo, o eni milijardi, z eno milijardo
Dvojina: dve milijardi, dveh milijard, dvema milijardama, dve milijardi, o dveh milijardah, z dvema milijardama
Množina: tri milijarde, treh milijard, trem milijardam, tri milijarde, o treh milijardah, s tremi milijardami

Ker je ‘milijarda’ samostalnik, odpade tudi možnost, da bi ga sklanjali po kakšni drugi, recimo pridevniški sklanjatvi. Pri tem, da je v konkretnem primeru, torej orodniku množine, končnica pridevniške sklanjatve tako ali tako identična končnici prve ženske sklanjatve, torej ‘-ami’.

V konkretnem primeru se ‘milijarda’ pojavlja v orodniku množine zaradi predloga ‘pred’. Predlog ‘pred’, ko izraža časovna razmerja, se v slovenščini veže z orodnikom. V nekaterih drugih pomenih se predlog ‘pred’ lahko veže tudi z drugimi skloni, npr. ‘pred’ za izražanje smeri se veže s tožilnikom: ‘stopil sem pred hišo’ oz. ‘stopil sem pred 5 milijard komarjev’, vendar je to očitno drugačne raba od tiste, ki zanima vas.

Med predlogom in besedo ‘milijarda’ se v vašem primeru nahaja še številnik ‘pet’, ki ima do svojega dopolnila tudi nekaj zahtev, a te v konkretnem primeru ne pridejo do izraza. Številnik 5 namreč zahteva dopolnilo v rodilniku množine (podobno zahtevo imajo tudi vsi številniki višji od 5 ter nekateri nedoločni številniki kot so ‘nekaj’, ‘malo’, ‘mnogo’ itd.). Vendar pa ta zahteva velja le, ko se celotna samostalniška zveza nahaja v imenovalniku oz. tožilniku, v vseh drugih sklonih pa se samostalniško dopolnilo številnika 5 nahaja v sklonu,

ki ga ima celotna samostalniška zveza. ‘Pet milijard’ torej sklanjamo takole (seveda le v množini):

Množina: pet milijard, petih milijard, petim milijardam, pet milijard, o petih milijardah, s petimi milijardami

V zgornji paradigmi smo številnik 5 pregibali, saj je to v slovenščini običajnejše od možnosti, ki jo navajate v vprašanju, kjer je tudi v orodniku množine oblika številnika nepregibna, torej ‘pet’. Knjižni jezik dopušča oboje, možno je tako sklanjanje s pregibanjem številnika 5 kot sklanjanje brez pregibanja samega številnika (temu se lahko reče tudi sklanjanje številnika z ničtimi končnicami). Sklanjanje bi torej lahko zvenelo takole:

Množina: pet milijard, pet milijard, pet milijardam, pet milijard, o pet milijardah, s pet milijardami

Na hitro smo preverili pogostost sklanjane oblike številnika. Zveza ‘pred pet’ ima na korpusu FidaPLUS[81] 59 zadetkov, medtem ko ima zveza ‘pred petimi’ kar 6587 zadetkov. Sklanjanje številnika 5 z glasovnimi končnicami je očitno daleč pogostejše od sklanjanja z ničtimi končnicami.

Ne zdi pa se možno uporabiti kake drugačne oblike za samostalnik ‘milijarda’. Ta se mora sklanjati, oblika za orodnik množine pa je nujno ‘milijardami’. Besedna zveza, po kateri sprašujete, se najobičajnejše uporablja takole: ‘pred petimi milijardami let’.

81 http://www.fidaplus.net/

3. Vprašanja o izbiri izrazov

‘Biti star’ ali ‘imeti X let’

Kaj je bolje: ‘ima 14 let’ ali ‘star je 14 let’? Kdaj se uporablja eno in kdaj drugo? Se sploh lahko kdaj uporablja ‘ima X let’? Težko namreč rečeš, da je nekdo „star“ dve leti.

Kot pravilno ugotavljate, pozna slovenščina dva načina izražanja starosti. Eden sloni na glagolu ‘imeti’, (1), drugi na glagol ‘biti’ s pridevnikom ‘star’, (2). Sreča se sicer tudi tretji način, ponazorjen v (3) s stavkom iz Cankarjevega *Martina Kačurja*, a je ta način na vaše vprašanje navezan manj direktno, pa tudi najde se ga predvsem v starejših ali starinsko obarvanih besedilih, zato ga bomo v nadaljevanju pustili ob strani.

(1) Tone ima pet let.
(2) Tone je star pet let.
(3) Šest let mu je bilo, pa je bil komaj shodil in govoril je nerazločno, jecljaje in težko sopeč.

Spodaj bomo poskusili pokazati, da jezikovnosistemsko gledano ne različica (1) ne različica (2) ne predstavljata nič neobičajnega ali problematičnega.

Imeti X let

Že v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ)[82] vidimo, da je ob glagolu ‘imeti’ navedena tudi raba ‘imeti X let’. Po SSKJ lahko glagol ‘imeti’ uporabimo s prislovnim določilom velikosti ali mere:

(4) krava ima tristo kilogramov (izraža velikost krave, po SSKJ tudi ‘tehta’)
(5) ima osemdeset let (po SSKJ ‘je star’)

Izražanje starosti z glagolom ‘imeti’ je zabeleženo tudi v zadnjem *Slovenskem pravopisu* (SP)[83]:

(6) imeti osemdeset let

82 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html
83 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html

SP primer (6) pomensko razloži z ‘biti toliko star’. Ena interpretacija dejstva, da SP ‘imeti X let’ razlaga z ‘biti toliko star’, ‘biti star’ pa ne razlaga z ‘imeti X let’, je sicer ta, da ima različico ‘imeti X let’ za v knjižnem jeziku na nek način manj nevtralno. Vendar ‘imeti X let’ hkrati v SP ni označena s katero od tamkajšnjih negativnih oznak (npr. ‘odsvetovano’), torej ta izraz že v knjižnem jeziku, kot je ta predpisan v SP, nikakor ni označen kot nesprejemljiv.

Hkrati pa seveda velja tudi, da ne bi nikakor pomenilo, da ta raba ne more biti običajna in sprejemljiva v različnih spontanih slovenskih govorih, če bi SP ta izraz označil za v knjižnem jeziku nesprejemljiv. In res se zdi, da je ta raba v enih narečjih bolj doma, v drugih manj: manj pogosta se zdi na primer v osrednjeslovenskih govorih, precej pogosta pa se zdi v zahodnih govorih. V korpusu govorjene slovenščine GOS[84] najdemo dva zadetka, ki izkazujeta prav to rabo in izhajata iz zahodne slovenščine:

(7) … imam novo številko, ker so mi ono skenslali, veš, ker imam enaintrideset let in zdaj moram … (Goriška)

(8) … ko je imela dvanajst let, ona je mogla je bila tipo je imela tako malo železa da je šla praticamente in coma … (Italija)

Glede na njeno pogostost zlasti v zahodnih govorih, je vsekakor mogoče, da je raba izraza ‘imeti x let’ povezana z italijanščino, ki (kot je običajno v romanskih jezikih) izraža starost z glagolom ‘imeti‘:

(9) Ho ventotto anni. (dobesedno: Imam osemindvajset let.)

Sicer je po drugi strani res tudi, da pozna izražanje starosti z glagolom ‘imeti’ (kot eno od različic) tudi slovenščini prav tako sosednja hrvaščina, (10), pa tudi, da se izraz ‘imeti X let’ vsaj občasno sreča tudi v drugih slovenskih govorih (pri tem je sicer treba paziti na rabe, ki se zdijo podobne, pa niso, kot npr. v korpusnem zgledu ‘Podjetje ima še pet let do začetka prodaje delnic’). A vendar je v nezahodnih slovenskih govorih precej pogostejša raba zveze ‘bit star X let’.

(10) Imam šest godina. (dobesedno: Imam šest let.)

Izraz ‘imeti X let’ je torej v slovenščini prisoten, izpričan je v korpusih, beleži ga SSKJ, kot potencialno nesprejemljivega ga ne označuje niti SP. Znan je tudi iz drugih jezikov, npr. iz italijanščine, francoščine itd. V slovenščini je doma predvsem v zahodnih govorih, in vsaj v teh različicah je prav mogoče izvorno povezan ali vsaj podkrepljen z italijanščino.

84 http://www.korpus-gos.net/

Biti star X let

Kot rečeno, v nezahodnih slovenskih govorih je precej pogostejša od 'imeti X let' raba izraza 'bit star X let'. V luči trditve iz vprašanja, da težko rečemo, da je Mihec „star" dve leti, pripomnimo, da ima 'star' v slovenščini več pomenov. V enem pomenu po SSKJ 'star' res označuje človeka „ki je v zadnjem obdobju življenja", nekaj, kar „obstaja že dolgo časa" … Vendar v zvezi 'biti star X let' pomen pridevnika 'star' po SSKJ „izraža število časovnih enot, preteklih od rojstva koga ali od nastanka česa". Zato je povsem običajno, da tudi za dojenčka rečemo:

(11) Mihec je star šele pet tednov.

S primerom (11) ne izražamo tega, da je Mihec že starček. Oba pomena sta seveda povezana, oba imata opraviti z izražanjem količine, zato tudi ni presenetljivo, da za oba rabimo isto besedo, vendarle pa gre za različna pomena.

Ravno tako kot slovenščina ni posebna v tem, da starost v nekaterih svojih različicah izraža z 'imeti X let', ni posebna niti v tem, da v drugih svojih različicah za pomen 'kar/kdor obstaja že dolgo časa' in pomen 'izražajoč število časovnih enot, preteklih od rojstva koga ali od nastanka česa' uporablja en in isti pridevnik. Slednje najdemo namreč tudi v slovenščini prav tako sosednji nemščini ('alt'), v angleščini ('old') itd.

'Old' v angleškem zgledu (12) izkazuje prvi pomen, v zgledu (13) drugi pomen, in 'alt' v nemškem (14) izkazuje prvi pomen, v zgledu (15) drugega.

(12) This is a very old city. (dobesedno: To je zelo staro mesto).
(13) Mary is six years old. (dobesedno: Mary je šest let stara.)
(14) Hans ist alt un krank. (dobesedno: Hans je star in bolan.)
(15) Hans ist 25 Jahre alt. (dobesedno: Hans je 25 let star.)

Dvopomenskost angleškega 'old' potrjuje tudi slovar Merriam-Webster[85], ki temu pridevniku pripisuje več pomenov, med njimi sta tudi naslednja (v našem prevodu):

- izraža dejstvo, da nekaj obstaja določeno količino časa
- pripisuje izvor v daljni preteklosti

Slovenščina torej v dvopomenskosti pridevnika, s katerim se izraža starost, nikakor ni osamljena. Nadalje pa je treba poudariti tudi, da v tem, da se kot ta 'zgornji' od para na-

85 http://www.merriam-webster.com/

sprotnih pridevnikov rabi za izražanje točno določene količine, v slovenščini ni osamljen niti pridevnik ‘star’. V jezikih za izražanje količine namreč pogosto obstajata dva nasprotna izraza (protipomenki). V slovenščini poznamo npr.: star-mlad, visok – nizek, težek – lahek, dolg – kratek … In za izražanje točno določene količine oziroma za vpraševanje po določeni količini običajno uporabimo le en izraz iz para, ki očitno nosi širši pomen oziroma ima (v istem smislu kot ‘star’) dva pomena, (16)–(19). (V spodnjih zgledih z vprašajem pred stavkom ponazarjamo, da stavek – razen v posebnih kontekstih – deluje precej nenavadno oziroma kar nesprejemljivo.)

(16) Ta miza je dolga en meter./?Ta miza je kratka en meter.
(17) Visok sem meter in pol./?Nizek sem meter in pol.
(18) Koliko si velik?/?Koliko si majhen?
(19) Koliko je težka ta omara?/?Koliko je lahka ta omara?

Izraz ‘star’ torej tudi znotraj slovenščine ni nikakršna izjema.

Za konec omenimo še, da bi lahko v zelo podobnem smislu oporekali smiselnosti izraza ‘imeti X let’, če bi le-tej pač poskušali oporekati, kadar govorimo o dveletnem otroku – namreč, so leta res nekaj, kar lahko v najosnovnejšem pomenu glagola ‘imamo’? Tako kot pri dveh letih v nekem smislu nismo ‘stari’, tudi let nikoli zares ne ‘posedujemo’. Vendar, kot smo že razlagali pri ‘biti star X let’, gre pri takem oporekanju smiselnosti predvsem za pozabljanje večpomenskosti oziroma posebnih rab uporabljenih izrazov. Tako kot se ‘star’ rabi tudi za izražanje točno določene količine, se ‘imeti’ uporablja tudi v raznih ‘neposedovalnih’ ali manj dobesedno ‘posedovalnih’ pomenih.

Sklep

Sklenemo lahko, da različni jeziki za izražanje starosti posameznika uporabljajo različne načine. V slovenščini sta tako v rabi kot v priročnikih izpričana dva načina – z ‘imeti X let’ in z ‘biti star X let’. Njuna raba je verjetno določena pretežno geografsko – prvi vzorec, ki je znan tudi iz italijanščine, je doma predvsem v zahodnih govorih. Če je eden od vzorcev vplivnejši pri določanju knjižnega različice, to ne pomeni, da je z drugim vzorcem jezikovnosistemsko gledano kar koli narobe; a v našem primeru ne drži niti to, da ‘imeti X let’ v predpisani knjižni različici (SP) ne bi bilo dovoljeno. Če se vam oglaša skrb, da ‘biti star X let’ npr. ob dvoletnem otroku ni smiselno, je to verjetno zato, ker pozabljate na eno od dveh rab pridevnika ‘star’; taka raba ni niti omejena na slovenščino niti v slovenščini na pridevnik ‘star’. In povsem za konec lahko še omenimo, da imamo tudi v slovenščini primere, kjer se verjetno v kar večini narečij zdijo običajni tudi po trije vzorci, npr. ‘Koliko imaš kil?’, ‘Koliko si težek?’ in ‘Koliko tehtaš?’.

‘En’ ali ‘nek’

Kdaj se uporablja ‘en’, ‘eden’, ‘ena’ ... in kdaj ‘neki’, ‘nek’, ‘neka’? Je med njimi kakšna razlika? Je prav, če recem: vedno hodim jest v eno gostilno?

Slovenka slovnica (Toporišič 2000) uvršča zaimka ‘neki’ in ‘en’ med t. i. nedoločne zaimke, ki izražajo neznano lastnost oziroma tako lastnost, ki je ne moremo ali nočemo natančno povedati (npr. ime gostilne, ki jo obiskujemo vsak dan), pri tem pa je, po *Slovenski slovnici*, ‘en’ pogovorna različica zaimka ‘neki’. Oba odgovarjata na vprašanje ‘kateri’ in se besedi, ob kateri stojita, prilagajata v spolu (en kozarec, ena skodelica, eno mesto; nek kozarec, neka skodelica, neko mesto), številu (en kozarec, eni kozarci; nek kozarec, neki kozarci) in sklonu (en kozarec, enega kozarca; nek kozarec, nekega kozarca). Tu moramo dodati, da ima ‘en’ več pomenov oz. rab in da je opisana raba kot nedoločni zaimek le ena od njih. To bomo podrobneje razložili spodaj.

‘Nek’ in ‘neki’ sta dejansko dve verziji iste besede. V standardnem jeziku imajo končnico ‘-i’ v imenovalniku moškega spola ednine določni pridevniki oz. pridevniki v določnih samostalniških zvezah (en rdeč svinčnik – ta rdeči svinčnik), pojavlja pa se tudi na nekaterih obsamostalniških zaimkih, recimo na kazalnem (tisti, oni, taisti), na istostnem (isti), na vrstilnih številnikih (prvi, drugi, tretji, četrti itd.) itd. Zakaj natančno obstaja v knjižnem jeziku oblika ‘neki’, ni prav jasno, saj se z izjemo štajerskih narečij, kjer imajo tudi nedoločni pridevniki končnico ‘-i’, v običajni oz. večinski govorjeni slovenščini ‘nek’ ne pojavlja v dolgi obliki pa tudi pomensko gledano ‘nek/neki’ ne spada v določno samostalniško zvezo (tako ‘*ta neki človek’ kot ‘*ta nek človek’ se sliši nemogoče, kar bomo označevali z zvezdico pred primerom). Zdi se, kot da je ‘neki’ popolnoma umetna tvorba, ki obstaja le v knjižnem jeziku, pa tudi tam je ob ‘neki’, sodeč po geselskem članku ‘neki’ v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ)[86], očitno dovoljena tudi oblika ‘nek’. Kar bomo tu povedali o ‘nek’, torej velja tudi za ‘neki’.

Za razliko od ‘en’ in ‘nek’, ki se oba obnašata kot pridevniki in se lahko uporabita ob samostalniku (‘en/nek človek’), se ‘eden’ obnaša kot samostalnik, tako da ga nikoli (ali pa vsaj v veliki večini primerov) ne najdemo ob drugem samostalniku, saj je ‘eden’ vedno jedro samostalniške zveze (‘eden od njih’ je možno, ‘*eden človek’ pa ne).

Kljub zgoraj opisanim podobnostim se pomena in rabi zaimkov ‘nek’, ‘en’ in ‘eden’ do določene mere razlikujejo. Najbolj sta si različna ‘eden’ in ‘nek’, medtem ko ‘en’ deli nekaj lastnosti z ‘eden’ in nekaj z ‘nek’. Ta dvojnost besedice ‘en’ je najbolj očitna v skladenjski distribuciji.

86 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html

Kakor smo že zapisali, se ‘nek’ in ‘en’ obnašata kot pridevniki. Tudi sklonske končnice, ki jih najdemo na ‘en’ in ‘nek’, pripadajo pridevniški paradigmi. Tako imata recimo v dajalniku ednine moškega spola končnico ‘-emu‘: ‘nekemu visokemu fantu’, ‘enemu visokemu fantu’. Ker ‘eden’ kot posebna oblika obstaja samo v imenovalniku ednine, v vseh drugih sklonih in številih pa je nerazločljiv od ‘en’ oz. preprosto ne obstaja, testa samostalniškosti ne moremo opraviti s sklonskimi končnicami. Za razliko od ‘en’ in ‘nek’, ki imata tudi oblike za srednji in ženski spol (‘ena, eno’, ‘neka, neko’), ima ‘eden’ v standardni/večinski slovenščini le obliko za moški spol – ‘*ed(e)na’ in ‘*ed(e)no’ v večinski slovenščini ne obstajata. ‘Edna’ kot oblika za ženski spol obstaja v prekmurskem narečju, na primer v naslovu prekmurske narodne pesmi ‘Nocoj je edna lüštna noč’. Sorodne oblike pa obstajajo tudi v drugih južnoslovanskih jezikih: srbohrvaščina tako pozna ‘jedan – jedna – jedno’, makedonščina pa ‘eden – edna – edno’ itd.

‘Eden’ je nemogoč ob drugem samostalniku, lahko pa tvori jedro samostalniške zveze: ‘*eden stric’, ‘eden od tistih tam’, ‘eden je bil visok’. ‘Nek’ se na drugi strani lahko pojavlja le ob samostalniku, ne more pa biti jedro samostalniške zveze: ‘nek stric’, ‘*nek od tistih tam’, ‘*nek je bil visok’. ‘En’ pa se lahko pojavlja v obeh okolji, tako ob samostalniku, kot v jedru samostalniške zveze: ‘en tip’, ‘en od njih’, ‘en je bil kar visok’. Tu lahko omenimo še zgoraj omenjeno prekmursko obliko ‘edna’, ki se že v citiranem naslovu pesmi pojavlja ob samostalniškem jedru (‘edna noč’) in je tako primerljiva z večinskoslovenskim ‘en/ena’ ne pa z obliko ‘eden’. Podobno se obnašajo tudi srbohrvaške oblike ‘jedan/jedna/jedno’ in makedonske ‘eden/edna/edno’, ki so po distribuciji vse primerljive s slovensko obliko ‘en’. Samostalniški ustreznik besedici ‘nek’ je ‘nekdo’ (‘Nekdo je prišel’, ‘Nekdo od njih’, ‘*nekdo človek’).

Pomenska razlika med temi besedicami se zdi precej manj jasna. ‘En’ ima precej širok spekter pomenov, izmed treh besedic gotovo najširšega. Na eni strani se zdi, da se v vseh primerih, kjer se lahko pojavlja ‘eden’, lahko pojavlja tudi ‘en’, kar pa seveda ne velja v drugo smer, saj ima ‘eden’ ožji spekter rabe in pomenov kot ‘en’. Ker to velja le za okolja, kjer sta ‘en’ oz. ‘eden’ jedri samostalniških zvez, v teh primerih seveda ne moremo uporabiti ‘nek’, saj se ta pojavlja samo ob samostalniku, ne pa namesto njega. Trditev o zamenljivosti ‘eden’ z ‘en’ lahko preverimo na primerih iz *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*: eden je obstal, dva sta zbežala – en je obstal, dva sta zbežala; eden izmed stražnikov ga je opazil – en izmed stražnikov ga je opazil; ti si eden med mnogimi – ti si en med mnogimi; bil je eden prvih … – bil je en prvih; to je eden (izmed, od) glavnih vzrokov – to je en (izmed, od) glavnih vzrokov; eden drugega se bojita – en drugega se bojita; odšli so eden za drugim – odšli so en za drugim; hodijo eden za drugim – hodijo en za drugim … Morda se primeri z ‘eden’ slišijo bolj knjižno, primeri z ‘en’ pa bolj pogovorno, vsekakor pa se zdi, da se ‘eden’ brez težav zamenja z ‘en’.

Na drugi strani se zdi, da imata podoben pomen tudi ‘nek’ in ‘en’, saj v veliko primerih ‘nek’ brez težav in brez očitnih pomenskih posledic zamenjamo z ‘en‘: Srečal sem neko žensko – Srečal sem eno žensko; Prišel je nek mlad moški – Prišel je en mlad moški itd. Razlika pa vseeno obstaja. Tako ‘nek’, kot ‘en’ se uporabljata v samostalniških zvezah, kjer je nanosnik neznan ali pa ga nočemo oz. ne moremo imenovati. To si lahko ponazorimo s primeri iz *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*: ‘v neki vasi na Gorenjskem je včeraj menda gorelo’ se sliši za spoznanje bolje kot ‘v eni vasi na Gorenjskem …’, vendar tudi druga možnost ni nemogoča, vsekakor pa je bolj pogovorna; ‘poznam neko osebo, ki ji to ne bo všeč’ pa je mojemu ušesu prav enako sprejemljivo kot ‘poznam eno osebo, ki ji to ne bo všeč’ pa tudi prizvoka pogovornosti ne čutim več tako močno. Vendar se po eni strani ‘nek’ lahko uporablja s pomenom poljubnosti tako kot besedici ‘kak’ in ‘kakšen’, ‘en’ pa ne: ‘kadar se pripravlja na neko pomembno akcijo, je zelo nervozen’ je možno in vsekakor boljše kot ‘kadar se pripravlja na eno pomembno akcijo, je zelo nervozen’, ki bi mu skoraj dal spredaj zvezdico (vsaj v relevantnem pomenu). V zadnjem primeru ‘nek’ brez težav zamenjamo z besedico ‘kak’ (‘kadar se pripravlja na kako pomembno akcijo, je zelo nervozen’).

Na drugi strani si lahko zamislimo primere, kjer lahko uporabimo besedico ‘en’, ‘nek’ pa se v njih zdi neprimeren. To velja vsaj v običajni nedoločni rabi, recimo v stavkih ‘Ali bi pojedel eno jabolko?’, ‘Ali bi pogledal en film?’, ‘Najdi si en lokal in naroči si eno kavo.’ V teh primerih se zdi raba zaimka ‘nek’ nemogoča – ‘#Ali bi pojedel neko jabolko?’, ‘#Ali bi pogledal nek film?’, ‘#Najdi si neko kavarno in spij neko kavo.’ Primeri so označeni z višajem (oz. lojtro) raje kot z zvezdico, saj se ne zdijo neslovnični, le pomen je drugačen od nameravanega. Primer ‘neko jabolko’ bi tako morda lahko uporabili v situaciji, ko bi imeli pred sabo več različnih vrst jabolk in bi nekomu v bistvu zapovedali, naj eno od teh različnih jabolk poje. Tudi ‘neko kavo’ se razume, kot da imamo v mislih deset različnih kav, izmed katerih naj ogovorjeni pač eno izbere. Pomenske razlike torej so, so pa precej težko ulovljive in še težje predstavljive.

Našli smo torej precej očitno razliko med ‘eden’ in ‘nek’ ter videli, da je ‘eden’ povsem primerljiv enemu od pomenov besedice ‘en’. Razlika med ‘en’ in ‘nek’ je precej težje ulovljiva. V večini pomenov je ‘nek’ povsem primerljiv z ‘en’, obstaja pa raba, kjer je zamenljiv s ‘kak’. V tej slednji rabi je ‘en’ nemogoč. ‘En’ ima na drugi strani precej širši spekter rabe in pomena. Poleg svoje številske vloge (torej s pomenom ‘en po količini’), kjer je nezamenljiv, se pogosto rabi tudi precej podobno kot nedoločni zaimki iz jezikov, ki take zaimke imajo. Recimo tako kot italijanski ‘un’. Tudi v teh primerih se zdi nezamenljiv, vendar raba ‘en’ kot nedoločnega zaimka spada tako ali tako v pogovorni jezik, v knjižnem jeziku pa naj bi se nedoločnost izražalo z ‘nek’.

Bojim se, da vam prav dobrega odgovora nismo dali, a je za to krivo predvsem vpraša-

nje, ki je vse prej kot enostavno, jasnega odgovora pa tako ali tako ni. *Slovnica* sicer trdi, da sta 'nek' in 'en' le dve različici iste besede, vendar pa se zdi, da se razlikujeta vsaj v niansah njunega pomena. Za zares natančno določitev razlike bi potrebovali malo več časa in prostora, kolikšna bi bila uporabnost takšne natančnosti pa tudi ni jasno. Kako uporabljati eno ali drugo besedo, seveda ve vsak govorec zase, problem je le tem, da zaradi slovenske jezikovne dvojnosti med knjižnim in pogovornim jezikom dostikrat nočemo slediti lastnemu jezikovnemu čutu, češ da bomo potem uporabljali pogovorni jezik. Vendar knjižni jezik dostikrat niti ni predpisan v vse možne detajle, pogosto pa so slovničarji ravno v izogib prevelikim komplikacijam kakšno pravilo preprosto posplošili in tako povzročili še več zmede, saj potem knjižni jezik našemu čutu deloma sledi, mi pa bi morali sami ugotoviti, na kateri točki naš čut postane nezanesljiv.

Na kratko povedano, zelo verjetno boste vse te besedice uporabljali še najbolj pravilno, če se boste ob vsakem dvomljivem primeru ustavili in se povprašali, ali sledi vašemu jezikovnemu čutu, in primer uporabili, če se bo vam zdel sprejemljiv.

Uporaba ‘dva’ in ‘dve’

Kdaj uporabljamo ‘dva’ in kdaj ‘dve’? Ali lahko pri štetju rečemo ena, dva, tri ... ali nujno ena dve tri? Kaj pa pri letnicah, telefonskih številkah itd.?

V odgovoru bomo najprej izločili rabo, v kateri se dvojnost med ‘dve’ in ‘dva’ sploh ne pojavlja, nato bomo predstavili, kaj o dvojnični rabi sporočajo priročniki, v tretjem delu pa bomo v luči podatkov iz priročnikov predstavili še, kaj najdemo v spontani rabi.

Pridevnik in samostalnik/ime števila

Beseda za 2 se lahko uporablja za poimenovanje količine poleg sebe stoječega samostalnika ali pa kar za poimenovanje števila 2 samega. Primer prvega je v (1), primer drugega pa npr. branje telefonske številke ali matematične formule, ki vsebuje 2, kot v (2).

(1) Vidim 2 fanta in 2 punci.
(2) Pokličite telefonsko številko 5871 392.

Ko se 2 rabi za poimenovanje količine poleg sebe stoječega samostalnika, kot v (1), se 2 slovnično obnaša kot pridevnik, kar pomeni, da se v svoji obliki ravna po samostalniku: ob samostalniku moškega spola bo številnik v obliki za moški spol, ob samostalniku ženskega spola bo številnik v obliki za ženski spol, ob samostalniku srednjega spola bo številnik v obliki za srednji spol. Isto velja za besede za 1, 3 in 4:

(3) dva fanta, dve punci, dve mesti (in ne npr. *dve fanta, *dva punci, *dva mesti)
(4) en fant, ena punca, eno mesto; trije fantje, tri punce, tri mesta

Glede te, pridevniške rabe številnika 2 ni dvoma: tu so si glede možnih oblik načeloma enotni tako jezikovni občutek govorcev slovenščine kot dejanska nezavedna raba, izpričana v pisnih in govorjenih besedilih, in tudi priročniki kot *Slovar slovenskega knjižnega jezika*[87], *Slovenski pravopis*[88], Toporišičeva *Slovenska slovnica* itd. V nadaljevanju se bomo zato posvečali le še rabi številnika 2 za poimenovanje števila 2 samega, torej rabi iz zgleda (2).

(Opomba: Na primer v gorenjskih govorih se samostalniki, ki so v knjižni slovenščini srednjega spola, v ednini in dvojini obnašajo kot samostalniki moškega spola, npr. ‘mest’ namesto ‘mesto’ – v teh govorih se bo številnik 2 ob teh pač pojavil v obliki za moški spol,

87 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html
88 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html

‘dva mesta’, torej še vedno velja pravilo, da se številnik v obliki ravna po samostalniku, le spol samostalnika je v teh govorih različen od spola istega samostalnika v knjižni slovenščini. V nekaterih govorih pa se razlika kaže glede številnikov 3 in/ali 4, ki imata v imenovalniku obliki ‘tri’/‘štir(i)’ tudi ob samostalnikih moškega spola, npr. ‘tri prašički’, ‘štir(i) računalniki’.)

Samostalnik/ime števila v knjižnem jeziku glede na predpisovalne priročnike: načeloma ‘dve’, včasih ‘dva’

Glede rabe številnika 2 kot poimenovanja za število priročniki zavzemajo naslednja stališča. *Slovenska slovnica* (Toporišič 2000: 332) piše, da se kot imena števil rabijo oblike ‘ena’, ‘dve’, ‘tri’, ‘štiri’, torej bi bil odgovor na vaše vprašanje glede telefonske številke ‘dve’. A komaj par vrstic nižje Toporišič brez dodatnega komentarja podaja zgleda ‘Osem deljeno z dva bo dalo štiri’, iz česar bi sklenili, da je odgovor na vaše vprašanje glede telefonske številke ‘dva’, in še zgled ‘Zmagala je Olimpija z 2 : 1 (z dva (dve) proti ena)’, iz česar bi sklenili, da je odgovor na vaše vprašanje glede telefonske številke ali ‘dva’ ali ‘dve’. Toporišičeva *Enciklopedija slovenskega jezika* (1992) v geslu ‘glavni številnik’ kot poimenovanja števil navaja ‘ena’, ‘dve’/‘, ‘tri’, ‘štiri’, ‘pet’ …, kar da za vaše vprašanje glede telefonske številke odgovor ali ‘dva’ ali ‘dve’. Greenbergova slovnica *A short Reference Grammar of Standard Slovene* (2006) eksplicitno oblike imena števila 2 ne omenja, navaja pa na strani 57 zgled ‘Deset deljeno s pet je dva’, torej obliko ‘dva’ kot ime števila 2 vsekakor prepoznava. Po teh treh priročnikih sodeč torej za ime števila 2 obstajata tako oblika ‘dve’ kot oblika ‘dva’.

Bolj omejevalno se opredelita *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ) in *Slovenski pravopis* (SP), ki kot ime števila 2 omenita obliko ‘dve’ in to ponazorita na primer z zgledom ‘ena in ena je dve’. Iz tega bi sklenili, da se v knjižni slovenščini 2 v telefonski številki prebere kot ‘dve’.

Torej, prva dva priročnika vsaj posredno kot ime števila zabeležita obe obliki, Greenbergova slovnica obliko ‘dva’ vsaj posredno tudi zabeleži, SSKJ in SP pa ponujata samo obliko ‘dve’. Glede na stanje v priročnikih je torej zelo verjetno, da se v spontani rabi pojavljata obe obliki, za potrebe normativne, predpisane rabe knjižne slovenščine pa se običajno kot najbolj merodajnega jemlje SP, ki ponuja le obliko ‘dve’. Če vas zanima raba, ki ne bo šla v nos jezikovnim preskriptivistom, je torej za ime števila na mestu oblika ‘dve’ (lahko pa bo v določenih primerih ta raba šla v nos kakšnemu drugemu govorcu slovenščine).

Vendar, preden potegnemo kakšen pretrden oziroma presplošen sklep, je treba iz priročnikov omeniti tudi nekaj rab, ki od zgornjega vzorca odstopajo. Kljub svoji načelni odločitvi za zgolj obliko ‘dve’, namreč tako SSKJ kot SP v nekaterih primerih za ime števila navajata tudi ali celo samo obliko ‘dva’.

En tak primer je raba ob številniku ‘tisoč’, kjer tako SSKJ kot SP navajata ‘dva tisoč’. Enako velja tudi za sestavljena števila vzorca ‘dvain-’, na primer ‘dvaintrideset’, ‘dvainštirideset’ …, kjer je tudi po SSKJ in SP možna samo oblika ‘dva’, ne pa ‘dve’. Samo ‘dva’ srečamo po SSKJ in SP tudi v kombinaciji številnika 2 s ‘-krat’, torej ‘dvakrat’ in ne ‘dvekrat’. In nadalje za knjižni jezik SSKJ in SP samo obliko ‘dva’ predvidevata tudi v sestavljenem številniku ‘dvajset’. Spet pa ne moremo zaključiti, da SSKJ in SP obliko ‘dva’ predvidita kar za vsa sestavljena števila, ker navajata tudi ‘dvesto’.

Nadalje SSKJ – ne pa SP – za medmetno rabo navaja tako zgled z ‘dve’ kot tudi zgled z ‘dva’, kjer ‘dva’ ni del sestavljenega števila:

(5) otroci so korakali: leva, desna, ena, dve (SSKJ in SP)
(6) daj, skoči: ena, dva, tri (SSKJ)
(7) daj, skoči: ena, dve, tri (SP)

In tako SSKJ kot SP navajata obliko ‘dva’ v nekaterih zloženkah (npr. dvatisočleten, dvamilijonski), a hkrati drugič samo obliko z ‘dve’ (‘dveleten’, ‘dvetretjinski’).

Vidimo torej, da kljub načelni odločitvi za zgolj obliko ‘dve’ tako SSKJ kot SP mestoma za ime števila navajata samo oblike z ‘dva’. Kot rečeno, če vas zanima raba, ki ne bo šla v nos jezikovnim preskriptivistom, je za ime števila načeloma na mestu oblika ‘dve’, vendar ob zavedanju, da vsaj pri nekaterih (ne vseh) sestavljenih številih obstajajo tudi imena, kjer SSKJ in SP predvidevata samo obliko ‘dva’. Morda pa bi lahko sklenili tudi, da je glede dvojničnosti oblik ‘dva’ in ‘dve’ slovenščina preprosto premalo dosledna tudi za to, da bi jo lahko vsaj za knjižni jezik preskriptivni standardizirajoči priročniki poenotili, ne da bi hkrati čisto preveč nasprotovali spontani rabi.

Samostalnik/Ime števila v spontanem jeziku

S pregledom stanja v pisnih in govorjenih korpusih slovenščine hitro ugotovimo, da se – glede oblike ‘dva’/‘dve’ v sestavljenih številih (npr. ‘dva tisoč’, ‘dvaintrideset’, ‘dvesto’), tvorjenkah s ‘-krat’ in podobno – SSKJ in SP z dejansko rabo praktično ne razhajata. (V nekaterih vzhodnih govorih se namesto ‘dvesto’ sicer rabi ‘dvasto’, v večini drugih govorov pa je ta oblika ni povsem odsotna, tako da se tu priročnika še vedno skladata s spontano rabo pri večini slovenskih govorcev.)

Korpusi razkrijejo tudi, da se SSKJ in SP v svoji odločitvi za samo obliko ‘dve’ kot imenom števila 2 skladata s spontano rabo v raznih jasno določenih kontekstih, kot je na primer kontekst ure: na slovenskih spletnih straneh se namreč najde tisoče pojavitev zveze „ura je dve“, medtem ko za „ura je dva“ najdemo samo pojavitev na neslovenski strani

Goethe Verlag[89], ki ponuja prevod te in podobnih fraz med razno raznimi jeziki.

Po drugi strani pa pregled stanja v pisnih in govorjenih korpusih slovenščine hitro razkrije, da se glede oblike imena števila 2 izven takih jasno določenih kontekstov dejanska raba daleč razhaja s SSKJ in SP in se precej bolj sklada z opisom v Toporišičevi *Slovenski slovnici* (2000), Toporišičevi *Enciklopediji slovenskega jezika* (1992) in Greenbergovi slovnici slovenskega jezika (2006), ki v tej rabi beležijo tudi obliko 'dva'. In ne samo, da obliko 'dva' v dejanski rabi zasledimo, brez težav jo srečamo tudi v besedilih, ki po svoji naravi spadajo v formalno komunikacijo in torej predvidoma izkazujejo različico jezika, ki jo imajo govorci za knjižno. Tak primer sta naslednja zgleda iz korpusa govorjene slovenščine GOS[90]: pri (8) gre namreč za govor univerzitetno izobraženega govorca med javnim predavanjem ob dnevu ene od fakultet Univerze v Mariboru, pri (9) pa gre za govor univerzitetno izobražene govorke med učno uro slovenščine v osnovni šoli.

(8) … posamezne valovne dolžine imajo primanjkljaj imajo luknjo v svetlobi, manj jo je tudi zaradi tega, ker posamezen element, recimo za ena dva tri je to kalcij …

(9) … zapomni si številko ena, dva, tri, štiri, pet …

Očitno torej kljub SSKJ in SP marsikateri govorec oblike 'dva' nikakor nima za neknjižne oziroma neprimerne za rabo v formalni komunikaciji.

Dvojnično rabo najdemo tako v govorjeni kot pisni slovenščini v vseh mogočih kontekstih. Kot lahko hitro preverite sami, najdemo v kontekstu športnih rezultatov na slovenskih spletnih straneh veliko pojavitev tako z 'dve' kot z 'dva'. Na športnih novicah RTV Slovenija se zadnje čase v kontekstu rezultatov morda sicer res sliši izključno obliko 'dve', a pri tem verjetno ne gre za spontano poenotenost napovedovalcev, temveč za napotek hišne lektorske službe, ki je vsaj v napotkih voditeljem informativnih oddaj vsekakor ena najbolj ozkih in preskriptivnih. Dvojnično rabo najdemo tudi v kontekstu raznih matematičnih izrazov. Na slovenskih spletnih straneh se na primer zveza 'dvakrat dva'/'dva krat dva' pojavi 8550-krat, zveza 'dvakrat dve'/'dva krat dve' pa štirikrat manj pogosto, namreč 2200-krat; podobno se zveza 'dva plus dva' pojavi 15100-krat, 'dve plus dve' pa približno trikrat manj pogosto, namreč 6460-krat. A hkrati se zveza 'deljeno z dve' pojavi 7900-krat, 'deljeno z dva' pa pol manjkrat, namreč 4150-krat. Dvojnično rabo najdemo tudi v kontekstu štetja, „ena dva tri" se na slovenskih spletnih straneh pojavi 143000-krat, „ena dve tri" pa 107000-krat. Dvojnično rabo najdemo v govornem korpusu GOS izpričano tudi pri telefonskih in poštnih številkah, vključno z rabo v formalni situaciji pogovora med stranko

89 www.goethe-verlag.com

90 http://www.korpus-gos.net/

in informatorjem v klicnem centru podjetja.

Dejanska raba – vključno z rabo, kjer sodeč tako po formalnosti situacije kot po drugih uporabljenih jezikovnih prvinah govorci rabijo formalno različico oz. knjižni jezik – torej prepričljivo izpričuje dvojnično rabo, rabo tako oblike ‘dva’ kot ‘dve’. To pomeni, da pri marsikaterem govorcu oblika ‘dva’ ni občutena kot samo pogovorna. SP-jev napotek se torej v tem primeru ne sklada z dejansko rabo v knjižnem jeziku.

Očitno je torej, da se v slovenščini v marsikateri rabi imen števila 2 pojavlja ali različica, ki je enaka obliki za moški spol (‘dva’, prim. ‘dva stola’), ali različica, ki je enaka obliki za ženski in srednji spol (‘, prim. ‘dve mizi/drevesi’). V manjši meri to opažamo tudi pri imenu za število 1 (prim. sprejemljivost zveze ‘število ena’ in nesprejemljivost zveze ‘število en’, sprejemljivost tako štetja ‘en dva tri’ kot štetja ‘ena dva/dve tri’ in sprejemljivost samo oblike ‘enkrat’, ne pa ‘enakrat’), medtem ko pri imenu števil 3 in 4 tega sploh ne opažamo (prim. popolno nesprejemljivost štetja ‘en dva trije’, zveze ‘število trije’, kakršnih koli sestavljenih števil ali tvorjenk s ‘trije’ ...). Oblika ‘dva’ se kot ime števila, kolikor smo uspeli na hitro ugotoviti, pojavlja tudi v raznih drugih slovanskih jezikih (npr. češčini, hrvaščini, bolgarščini). Še več, očitno se tudi dvojničnost pojavlja tudi v drugih slovanskih jezikih: v češčini se na spletu v velikem številu pojavlja tako zveza ‘čislo dve’ (dobesedno ‘številka dve’) kot ‘čislo dva’ (dobesedno ‘številka dva’).

Preden sklenemo, čisto na kratko omenimo še, da se po SSKJ in SP poleg oblike ‘dvo-’ obliki ‘dve-’ in ‘dva-’ pojavljata tudi v zloženkah (npr. ‘dveleten’, ‘dvatisočleten’), a nam hiter pregled rabe v korpusih in na spletu razkriva, da se v razen v par ustaljenih zloženkah pojavlja skoraj izključno različica ‘dvo-’ (prim. pogost ‘dvonadstropen’ in neizpričana ‘dvenadstropen’ in ‘dvanadstropen’; pogost ‘dvostranski’ in neizpričana ‘dvestranski’ in ‘dvostranski’; pogost ‘dvoslojen’ in neizpričani ‘dvaslojen’; pogost ‘dvojezičen’ in neizpričani ‘dvajezičen in praktično neizpričani ‘dvejezičen’).

Sklep

Kadar se beseda za 2 pojavlja kot poimenovanje količine poleg sebe stoječega samostalnika, se ob samostalnikih moškega spola pojavlja samo oblika ‘dva’ (npr. ‘dva stola’), ob samostalnikih ženskega in srednjega spola pa samo oblika ‘dve’ (npr. ‘dve mizi/drevesi’). Kadar se beseda za 2 pojavlja za poimenovanje števila 2 samega, kar vključuje tudi pojavljanje v telefonskih številkah, pa je situacija precej manj striktna. V nekaterih jasno določenih kontekstih se sicer tako v priročnikih kot v dejanski rabi pojavlja praktično samo po ena oblika (npr. ‘dva tisoč’, ‘dvesto’); izven tega pa SSKJ in SP načeloma navajata samo obliko ‘dve’, trije drugi priročniki pa navajajo tako ‘dve’ kot ‘dva’, in dvojnično stanje izpričuje tudi dejanska raba – in to nikakor ne samo v neformalnem govoru.

Če želite obliko, ki ne bo šla v nos jezikovnim preskriptivistom, boste torej telefonske številke brali z 'dve' – lahko pa bo v določenih primerih ta raba šla v nos kakšnemu drugemu govorcu slovenščine. Sicer pa se zdi, da je glede dvojničnosti oblik 'dva' in 'dve' slovenščina preprosto premalo dosledna tudi za to, da bi jo lahko vsaj za knjižni jezik preskriptivni standardizirajoči priročniki poenotili, ne da bi hkrati čisto preveč nasprotovali dejanski (tudi formalna) rabi.

Čisto za konec še omenimo, da smo na to temo na spletu našli vsaj tri jezikovnosvetovalne zapise in en intervju. Na strani ŠUSS lahko preberete odgovor Oblike števila dve[91], na spletni strani Čopi se zapis nanaša na letnico 2002[92], forum Al' prav se piše se ukvarja z razliko med dva in dve[93], intervju pa se nanaša na oddajo Jutranji svetovalni servis, kjer na to temo odgovarja dr. Marko Stabej (od 32 minut in 30 sekund dalje)[94]. V nekaterih boste sicer našli marsikaj, s čimer se mi ne strinjamo in za kar upamo, da smo zgoraj razložili bolj smiselno, a za popolnost informacije prispevke vseeno navajamo.

91 http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv_k.html
92 http://www.copi.at/koticek_comments.php?id=141_0_24_0_C
93 http://med.over.net/forum5/read.php?125,2540498
94 http://ava.rtvslo.si/predvajaj/gost-prof-dr-marko-stabej-govorimo-slovensko/ava2.112814181/

Svojilni zaimki - prvič

Lahko razložite uporabo povratno svojilnih zaimkov?

Ker je vaša prošnja zastavljena zelo široko, je tudi naš odgovor lahko samo zelo splošen.

Povratno svojilni zaimek je neke vrste besedna spremenljivka, ki nima že vnaprej znanega zunajjezikovnega pomena, pač pa tega dobi vsakokrat sproti, in sicer preko nanašanja na osebek povedi (tj. tisti element v stavku, ki pove, kdo/kaj v povedi vrši neko dejanje ali je nosilec nekega stanja). Za samostalniško zvezo, v kateri se pojavlja, povratni svojilni zaimek izraža, da je lastnina osebkove samostalniške zveze. Izražanje lastnine osebka je prikazano v spodnjih povedih:

(1) Tončka rada vozi svoj avto.
(2) Maja in Tončka radi vozita svoj avto.
(3) Maja, Tončka in Janez radi vozijo svoj avto.

Z rabo svojilnega zaimka ‘svoj’ smo v primeru (1) ‘avto’, o katerem govorimo, opisali kot lastnino ‘Tončke’, ki je osebek te povedi. Podobno smo z rabo svojilnega zaimka ‘svoj’ v primeru (2) avto opisali kot lastnino ‘Maje in Tončke’, ki skupaj tvorita osebek povedi, v (3) pa smo ‘avto’ opisali kot lastnino ‘Maje, Tončke in Janeza’.

V slovničnem številu (ednina, dvojina, množina) in spolu (moški, ženski, srednji) se povratno svojilni zaimek, kot običajni pridevniki, ujema s spolom in številom samostalnika, ob katerem se pojavlja. V primerih (1)–(3) je to samostalnik ‘avto’, ki je v ednini moškega spola, zato je v ednini moškega spola tudi zaimek ‘svoj’. Ujemanje v slovničnem spolu in številu sicer pomeni, da imamo lahko tudi ‘svoje avtomobile’ (moški spol, množina), ‘svojo sobo’ (ženski spol, ednina), ‘svoji sobi’ (ženski spol, dvojina), ‘svoje mesto’ (srednji spol, ednina) … Prav tako se s povratno svojilni zaimek s samostalnikom, ob katerem se pojavlja, ujema tudi v sklonu:

(4) Tončka ne najde svojega avtomobila.
(5) Tončka je zamenjala gume svojemu avtomobilu.

Tako ‘svojega’ kot ‘avtomobila’ v (4) sta rodilniški obliki, in tako ‘svojemu’ kot ‘avtomobilu’ v (5) sta dajalniški obliki.

Tako kot povratno svojilni zaimek lastnino izražajo tudi običajni („nepovratni“) svojilni zaimki (na primer ‘moj’, ‘tvoj’, ‘njegov’ …). Od teh se povratno svojilni zaimek razlikuje po

tem, da se vedno nanaša na lastnino osebka svojega stavka, kot vidimo v (6)/(7), medtem ko se običajni svojilni zaimek nanaša na kakšno drugo samostalniško zvezo v svojem stavku (predmet) ali na kakršno koli samostalniško zvezo izven svojega stavka, kot vidimo v (8)/(9).

(6) Tone je Petru pokazal svojo žogo. [žoga je lahko le osebkova/Tonetova, ne pa Petrova ali od koga tretjega]
(7) Tone je Petru povedal vse o svoji mami. [mama je lahko le osebkova/Tonetova, ne pa Petrova ali od koga tretjega]
(8) Tone je Petru pokazal njegovo žogo. [žoga je lahko Petrova ali pa od koga tretjega, ki v stavku ni omenjen, npr. Janezova]
(9) Tone je Petru povedal vse o njegovi mami. [mama je lahko Petrova ali od koga tretjega, npr. Janezova]

Komentar k stavkoma (8) in (9) lahko sicer še malo dopolnimo. Vsaj za nekatere slovenske govorce interpretaciji, ki sta navedeni ob teh dveh zgledih, nista edini možni. Nekateri govorci slovenščine namreč za običajne tretjeosebne svojilne zaimke (vsaj včasih) dovoljujejo tudi nanašanje na osebek, tako kot za povratno svojilni zaimek; za te govorce bi bile možne interpretacije stavka v (9) tri, kot je dopolnjeno v (10):

(10) Tone je Petru povedal vse o njegovi mami. [mama je lahko Petrova ali od koga tretjega, npr. Janezova, za nekatere govorce pa tudi osebkova/Petrova]

V primeru prvo- in drugoosebnih svojilnih zaimkov (moj, tvoj) je raba z nanašanjem na osebek morda še bolj splošno sprejemljiva kot v primeru tretjeosebnih svojilnih zaimkov, prav tako v primeru tretjeosebnih svojilnih zaimkov za več lastnikov (vaš) proti edninskemu tretjeosebnemu svojilnemu zaimku (njegov/njen). V vsakem primeru pa gre pri rabi, ko se običajni svojilni zaimek nanaša na osebek svojega stavka, za rabo, ki je v svojem spontanem jeziku ne poznajo vsi slovenski govorci in ki je *Slovenski pravopis*[95] (2001) ne priznava za knjižno slovenščino. V knjižni slovenščini se torej običajni svojilni zaimek rabi le takrat, ko se zaimek ne nanaša na osebek svojega stavka; ko pa se svojilni zaimek nanaša na osebek svojega stavka, mora iti v knjižni slovenščini za povratni svojilni zaimek.

Kljub temu pa so dobro znani primeri, kot je televizijskonapovedovalski stavek v (11), ko se običajni svojilni zaimek za več ljudi (‘naši’) nanaša na osebek (v (11) neizraženi ‘mi’); v takih primerih se vsaj v prvo- in drugoosebni rabi običajni svojilni zaimek verjetno zdi naravnejši od povratnega svojilnega zaimka prav vsem slovenskim govorcem.

95 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html

(11) Danes v Planici vsi držimo pesti za naše šampione.

Ob rabi povratnega svojilnega zaimka ‘svoj’ bi se v (11) zdelo, da držimo pesti vsak za svoje, da torej nimamo samo enih skupnih šampionov oziroma ne navijamo vsi za iste, z rabo običajnega svojilnega zaimka ‘naši’ pa izražamo prav to. So pa ti stavki z ozirom na stavke (8)–(10) deloma poseben primer.

To bi bilo nekaj splošnega o rabi povratno svojilnega zaimka. Za konec pa dodajmo še, da si lahko na temo rabe povratno svojilnih zaimkov preberete tudi naslednji odgovor.

Svojilni zaimki - drugič

Včasih imam težave s povratnimi osebnimi zaimki. Vem, da se uporabljajo takrat, ko se nanašajo na osebek, a zdi se mi, da ni vedno tako. Na primer: Spoznala sem 'podobe teh žensk o sebi'. Morda bi bilo bolje napisati 'podobo, ki so jo te ženske imele o sebi'. A če pustimo izvirnik: tisti 'sebi' bi se moral nanašati na osebek stavka, torej name. V resnici pa se nanaša na ženske, ki so neke vrste osebek besedne zveze 'podobe o sebi'. Toda osebki besednih zvez ne obstajajo, ne? Vsaj jaz o tem ne vem ničesar. Mi lahko pomagate? Takih primerov je veliko, vedno jih srečujem, a zdaj se ne spomnim nobenega drugega.

O rabi povratnih zaimkov smo pisali že v prejšnjem odgovoru, zato vas lahko, da ne ponavljamo nekaterih dejstev, napotimo k temu odgovoru. Strinjamo se z vami, da običajno velja, da se povratni zaimki nanašajo oz. navezujejo na osebek. In prav tako vam lahko le pritrdimo, da so v slovenščini zveze, ki so podobne vašemu primeru, povsem običajen pojav. In tudi nam samim se zdi v pomenu, ko gre za 'podobe, ki jih imajo te ženske o sebi', vaš primer slovnično povsem sprejemljiv; v (1) smo ga le rahlo priredili in poenostavili.

(1) Spoznala sem podobe teh žensk o sebi.
(2) Maji je všeč Tonetov opis sebe (in svojih težav).
(3) To se ne sklada z njegovo podobo samega sebe. (revija Problemi, 1998, št. 7/8, str. 20)

Verjetno ni veliko govorcev slovenščine, ki bi trdili, da so zgledi od (1) do (3) nesprejemljivi, in ki bi vztrajali, da 'sebe' v povedi (2) opisuje Majo in ne Toneta. Zato je naloga jezikoslovja pojasniti vlogo povratnih zaimkov, kadar se ti ne navezujejo na osebek povedi. Da nam bi to uspelo, si bomo morali pobliže pogledati pojem 'osebka' in razložiti, kako moramo njegovo tradicionalno definicijo razširiti. Kot pogled naprej pa že tule napovejmo, da bo končni sklep našega odgovora to, da so stavki v (1) do (3) sprejemljivi zato, ker imajo tudi samostalniške zveze (redefiniran) osebek.

'Osebek' v tradicionalnem pristopu

Običajno se v slovenistični literaturi osebek definira kot tisti stavčni člen, ki je pomensko vršilec dejanja ali nosilec stanja, ki načeloma ujemalno uravnava povedkovo obliko (torej število, spol, osebo) in je načeloma v imenovalniku. Po osebku se vprašamo 'kdo' ali 'kaj' + povedek (gl. *Enciklopedija slovenskega jezika*; Toporišič 1992: 167). Če pogledamo spodnji primer:

(4) Tone pije kavo.

Če se za stavek (4) vprašamo ‘Kdo pije (kavo)?’, je odgovor ‘Tone’, zato v skladu z zgornjo definicijo brez težav zaključimo, da je osebek povedi v (4) ‘Tone’. Tone je tudi vršilec dejanja pitja kave. Ker je osebek povedi, tj. ‘Tone’, v ednini in nosi tretjo osebo, je tudi glagol v tretji osebi ednine. Na ta osebek se običajno nanaša tudi povratni osebni zaimek, kot recimo v primeru (5):

(5) Tone gleda sebe v ogledalu.

Po osebku povedi (5) se vprašamo z ‘kdo gleda (sebe v ogledalu)?’, in ker je odgovor na vprašanje ‘Tone’, je ‘Tone’ torej osebek povedi. Tudi tu se osebek in povedek ujemata v številu in osebi, ‘sebe’ pa se navezuje na osebek, tj. na samostalniško zvezo ‘Tone’. Do tu vse prav in dobro.

Redefinicija pojma osebek

Ne glede na zgornjo definicijo očitno obstajajo primeri, v katerih se povratno osebni zaimek ne nanaša na tisto, kar imamo po zgornji definiciji za osebek povedi. In če osebki besednih zvez, kakor razmišljate v vprašanju, res ne obstajajo (takšna ugotovitev je povsem v skladu s tradicionalno slovnico slovenskega jezika, kakršno nas učijo v osnovni ter srednji šoli), potem nam tradicionalna slovenska slovnica ne more odgovoriti na vprašanje, zakaj v (1) samostalniško zvezo ‘podobe teh žensk o sebi’ razumemo kot ‘podobe, ki jih imajo te ženske o sebi’; zakaj je v (2) opisan Tone in ne Maja (oziroma gre za to, da ‘Tone opiše sebe’); in zakaj gre v stavku (3) za ‘podobo, ki jo ima on o sebi’ in ne za ‘podobo, ki jo ima on o tem’ (osebek povedi je ‘to’). Da bi odgovorili na to vprašanje, moramo sprejeti drugačno razumevanje osebka.

Če hočemo torej razložiti, zakaj so primeri od (1) do (3) sprejemljivi, oziroma napisati pravilo, ki bo zajelo tudi te primere, imamo načeloma dve možnosti: prvič, lahko poskušamo pojem ‘osebek’ razumeti drugače, tako da bo zajel tudi „osebke“ v primerih (1) do (3); in drugič, v „navodilih“ o navezovanju povratnih zaimkov lahko ‘osebek’ zamenjamo z nečim širšim (da torej povratni zaimki ne bi bili navezani nujno na osebek, temveč ali na osebek ali na nek drug element). Na prvi pogled se sicer zdi, da je med obema možnostima le terminološka razlika – pač, kako bomo poimenovali tisto dodatno okolje, ki tudi omogoča navezovanje povratnih zaimkov – a dejansko je med možnostima tudi nekaj povsem teoretičnih razlik. Vendar se v te razlike ne bomo spuščali, povejmo le to, da se za enostavnejšo oziroma boljšo možnost izkaže spremenjeno razumevanje pojma osebek.

Torej, ob predpostavki, da se povratni zaimki vedno navezujejo na osebek, in ob dejstvu, da so primeri tipa (1) do (3) v slovenščini sprejemljivi, lahko zaključimo, da imajo

očitno tudi samostalniške zveze neke vrste osebek oziroma nekaj, kar ima podoben učinek na navezovanje povratnih zaimkov kot stavčni osebki. To je po eni strani čudno, saj le stavki opisujejo dogodke, v katerih je udeleženih več stvari oziroma oseb – kar je seveda pogoj, da delovanje navezovanja sploh opazujemo – medtem ko samostalniške zveze načeloma opisujejo le posamične stvari oziroma osebe. Vendar lahko tudi posamična stvar predstavlja povezavo med več stvarmi oz. osebami, tudi samostalnik lahko izraža oziroma pomeni nek dogodek, v katerega je udeleženih več stvari oziroma oseb. Seveda se to ne zdi več tako nenavadno, če vemo, da se lahko tako rekoč vsak glagol spremeni v tako imenovani 'glagolnik' oz. izglagolski samostalnik, ki seveda ohrani pomen dogodka oz. dejanja, ima pa drugačne slovnične lastnosti in je v tem pogledu čisto običajen samostalnik (kot tak npr. nosi obrazila za spol in sklon). Iz glagola 'dajati' lahko tako naredimo samostalnik 'dajanje', iz glagola 'gledati' 'gledanje', iz 'kupiti' 'kupovanje' in tako naprej. Vsi ti samostalniki imajo pomen dogodka in v vsakem takem dogodku je, enako kot v njihovih izvornih glagolih, udeleženih več stvari oziroma oseb, kar se lepo vidi tudi v primerih (6) in (7). Povedi v (6) in (7) izražata isti dogodek, in hkrati se glagol 'kupuje' v (6) in samostalnik 'kupovanje' v (7) pojavljata z istima udeležencema dogodka, vršilcem dogodka 'Petrom' in kupovanim udeležencem 'avtomobilom'. V tradicionalni slovnici se kot o osebku sicer govori le o besedi 'Peter' v (6), a če pogledamo na omenjene paralele med (6) in (7) drugače, lahko rečemo, da imata tako glagol 'kupuje' v (6) kot samostalnik 'kupovanje' v (7) predmet 'avtomobil' in osebek 'Peter'.

(6) Peter kupuje avtomobil (že celo večnost).
(7) Petrovo kupovanje avtomobila (traja že celo večnost.)

Če je torej zgradba samostalniške zveze res tako sorodna zgradbi stavka, seveda povsem upravičeno pričakujemo, da bo navezovanje povratnih zaimkov na mestu predmeta možno tudi znotraj samostalniške zveze:

(8) Peter je včeraj opisoval sebe (zelo poetično).
(9) Petrovo včerajšnje opisovanje sebe (je bilo zelo poetično.)
(10) Vid je popravljal svoj bicikel (še kar uspešno pred svojim očetom).
(11) Vidovo popravljanje svojega bicikla (pred svojim očetom je bilo še kar uspešno.)

Alternativa?

Morda bi sicer lahko poskušali trditi, da so izglagolski samostalniki vendarle posebna vrsta samostalnikov, ker se v njih pač skriva glagol in ta zamaskiran glagol v samostalniku

potem razumljivo dopušča dodatne udeležence dogodka/dejanja, ki lahko stopajo v takšna in drugačna medsebojna razmerja. Dopuščanje navezovanja znotraj samostalniške zveze v zgledih z izglagolskimi samostalniki bi bilo potem dejansko le navidezno, saj bi šlo v takih primerih pač za nekakšen stavek, četudi zamaskiran, ta pa bi imel kot stavek seveda tudi predmet in osebek. V tem primeru bi ohranili klasični pogled in samostalniška zveza sama še vedno ne bi imela ne predmeta ne osebka; vendar bi po drugi strani morali našo teorijo obremeniti z dodatnimi razlagami, npr. kako to, da tudi samostalniška zveza z izglagolskim samostalnikom še vedno deluje kot povsem običajna samostalniška zveza in se npr. glede uporabe pridevnikov, kazalnih zaimkov in številnikov obnaša kot samostalniška zveza, ne pa kot stavek ('Tisto Vidovo popravljanje avtomobila ...', 'Prvo Črtovo dolgo opisovanje svojega avtomobila ...' itd.). Ravno tako bi morali našo teorijo obremeniti z nekakšno dodatno razlago za dejstvo, da povratni zaimki v stavkih od (1) do (3) dopuščajo navezovanje na elemente, ki niso osebek povedi, pa čeprav v teh primerih ne gre za izglagolske samostalnike. Povsem smiselno je torej zaključiti, da lahko tako kot glagol tudi samostalnik (torej samostalnik na splošno, ne le izglagolski samostalnik) pomensko povezuje različne stvari oziroma osebe in da samostalniška zveza s stavkom pač deli nekaj slovničnih lastnosti; med te spada tudi omogočanje navezovanja med samostalniškimi zvezami, ki so zbrane okrog jedrnega elementa (torej samostalnika v primeru samostalniške zveze oziroma glagola v primeru stavka).

Posplošenost, razlike med govorci, drugi jeziki

Dejstvo, da načeloma dopuščamo navezovanje med samostalniškimi zvezami tudi znotraj večje samostalniške zveze (ne le znotraj stavka), seveda še ne pomeni, da bo to omogočal kar vsak samostalnik oz. samostalniška zveza, saj marsikateri samostalnik niti ne dopušča dodajanja takšnih elementov. A čim samostalnik svoj „predmet" ima, se zdi, da mu brez težav dodamo tudi osebek in vzpostavimo okolje, v katerem lahko opazujemo tudi navezovanje povratnih zaimkov. (Enako dejansko velja tudi za stavek oziroma glagol: dodajanja predmeta ne dopušča kar vsak glagol, če ga dopušča, pa mu načeloma lahko dodamo tudi osebek in vzpostavimo okolje, v katerem lahko opazujemo tudi navezovanje povratnih zaimkov.)

Primer neizglagolskega samostalnika, ki dodajanje „predmeta" dopušča in s tem vzpostavlja tudi okolje za uporabo povratnega zaimka ter za dodajanje osebka in opazovanje navezovanja, je gotovo samostalnik 'podoba', ki ga v svojem zgledu navajate vi. Podobno se obnašajo tudi drugi samostalniki iz istega pomenskega polja, torej samostalniki, ki pomenijo neko stvar, ki opisuje, izraža, slika itd. nekaj drugega, na primer 'opis Petra', 'slika Vidovega motorja', 'zgodba o Butalcih' itd. Ob vseh teh samostalnikih se zdi možno upora-

biti povratni zaimek, ki se (lahko) nanaša na osebek samostalniške zveze.

(12) Petrov opis svoje družine / Vidova zgodba o sebi / Janezova slika svoje hiše

Morda se vam kateri od zgornjih primerov ne zdi najboljši, in če je tako, bi se zelo verjetno z vami strinjal še kak govorec slovenščine. A hkrati je ravno tako enostavno najti tudi govorce, ki so jim primeri v (12) povsem sprejemljivi. (Še posebej veliko razlik naj bi se med govorci oz. narečji kazalo glede zgledov s povratnosvojilnim zaimkom 'svoj', a to ne velja le za primere v (12), torej primere z navezovanjem znotraj samostalniške zveze, temveč tudi za zglede, kjer se z njim navezujemo na osebek stavka.)

Naj za konec dodamo še, da v dopuščanju navezovanja povratnega zaimka na osebek samostalniške zveze slovenščina ni prav nikakršna posebnost, saj se tako obnašajo naravni jeziki na splošno. Za vzorec v (13) navajamo en tak zgled iz angleščine (pobran iz Golden 2000, str. 104):

(13) Mary believes John's description of himself. ('Mary verjame Johnovemu opisu sebe.')

Osebek povedi je 'Mary', 'sebe' pa se navezuje na 'Johna', ki je osebek samostalniške zveze 'John's description of himself'.

Sklep

V tradicionalni slovnici res velja, da samostalniške zveze nimajo osebkov oziroma da imajo osebke samo stavki, vendar nam taka teorija ne pojasni sprejemljivosti navezave, ki jo prepoznavate v (prirejeni verziji) vaše povedi 'Spoznala sem podobe teh žensk o sebi', zato moramo obstoječo teorijo popraviti. Če sprejmemo, da so samostalniške zveze v nekaterih lastnostih precej bolj sorodne stavkom, kot se zdi na prvi pogled, naše začetno vprašanje ni več problematično, temveč je možnost takih pojavov celo predvidena.

Obrazložitev, ki smo jo podali zgoraj, ne izhaja iz tradicionalnega teoretičnega okvira, ki se ga običajno sreča ob debatah o slovenščini, temveč iz teoretičnega okvira tvorbeno-pretvorbene slovnice (znane tudi kot generativne slovnice ali čomskijanske slovnice, v angleščini med drugim 'generative grammar'). Teoriji smo se skušali čim bolj izogniti, tako da naše teoretično ozadje niti ni tako pomembno, ta odstavek pa dodajamo zgolj kot pojasnilo morebitnih nenavadnih trditev in zaključkov v zgornjem pojasnilu.

‘Ki’ ali ‘kateri’

Kdaj se uporablja ‘ki’ in kdaj ‘kateri’? Npr.: Fant, ki sem mu rekla ... ali Fant, kateremu sem rekla? Kdaj se uporabljajo zraven tudi zaimki? Vem, da obstaja neko pravilo, a se ga ne spomnim. Se lahko npr. rece ‘kateremu sem mu rekla’? Jaz tega ne bi uporabljala, samo ne vem zakaj.

Vprašanje o rabi ‘ki’ in ‘kateri’ je pogosto vprašanje govorcev slovenščine, saj ga lahko zasledimo na mnogih forumih in blogih, ki se ukvarjajo s slovenskim jezikom, pred časom pa so na podobno vprašanje odgovarjali tudi na spletni svetovalnici ŠUSS, v kateri je odgovor objavljen pod naslovom Ali je pravilna zveza ‘naši strokovnjaki, kateri so usposobljeni ...’[96].

‘Ki’ in ‘kateri’ sta t.i. oziralna zaimka oziroma veznika, ki se uporabljata v oziralnih odvisnih stavkih. To pomeni, da uvajata stavke, ki natančneje pojasnjujejo besedo ali besedno zvezo, na katero se nanašajo. ‘Kateri’ se sicer lahko pojavlja tudi v drugih pomenih (npr. vprašalni zaimek: ‘Kateri fant je šel v šolo?’), vendar se bomo v nadaljevanju zaradi jasnosti omejili zgolj na ‘kateri’ (in ‘ki’) v vlogi oziralnega zaimka oziroma veznika. Več informacij o ostalih pomenih lahko najdete v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ)[97].

V vprašanju omenjate pravilo o rabi, s čimer verjetno mislite na načela o uporabi dvojice ‘ki’ in ‘kateri’, ki jih najdemo v *Slovenski slovnici* (Toporišič 2004: 341, 342). V *Slovenski slovnici* namreč preberemo, da lahko ‘ki’ uporabimo v vseh sklonih, medtem ko je raba ‘kateri’ omejena, saj naj bi se ‘kateri’ uporabljal le:

1. V zvezi s predlogom (primer (1b) naj bi torej bil bolj zaželen kot (1a)):

(1) a. Fant, ki hodim z njim v šolo, ima hitro kolo.
b. Fant, s katerim hodim v šolo, ima hitro kolo.

2. Za pomen ‘tisti, ki‘:

(2) a. Tisti, ki imajo odmor, naj ne bodo glasni.
b. Kateri imajo odmor, naj ne bodo glasni.

3. Pri izražanju svojine (primer (3b) naj bi bilo bolj zaželen kot (3a)):

(3) a. Fant, ki je včeraj njegova mama prišla na obisk, se je danes v šoli tepel.
b. Fant, katerega mama je včeraj prišla na obisk, se je danes v šoli tepel.

4. Kadar je raba ‘ki’ nejasna:

(4) a. Sestra mojega prijatelja, ki cele dneve gleda TV, je šla na sprehod.
(‘ki cele dneve gleda TV’ se lahko nanaša na ali sestro ali mojega prijatelja.

96 http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000155.html
97 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html

b. Sestra mojega prijatelja, katera cele dneve gleda TV, je šla na sprehod.
c. Sestra mojega prijatelja, kateri cele dneve gleda TV, je šla na sprehod.

V *Slovenski slovnici* lahko preberemo še, da se je 'kateri' v 19. stoletju uporabljal tudi tam, kjer danes rabimo zgolj 'ki' (npr. v korpusu Beseda[98] najdemo 'Pavle je šel h gospodarju, kateri mu je v rodu bil …'. Zadetek je iz prve slovenske povesti 'Sreča v nesreči' Janeza Ciglerja iz 1836).

Podobno razliko v rabi 'ki' in 'kateri' v slovenskem knjižnem jezu opisuje tudi *Slovenski pravopis* 2001 (SP)[99]. V SP lahko beremo, da se 'kateri' namesto 'ki' običajno rabi ob predlogih (gl. (1) zgoraj) ter da je raba 'kateri' zastarela v primerih, kjer lahko rabimo 'ki':

(5) a. Fant, ki je še vedno v šoli, je hotel kupiti sendvič.
b. Fant, kateri je še vedno v šoli, je hotel kupiti sendvič. (Po SP zastarelo)

V SP lahko preberemo tudi, da ob svojilnih zaimkih (tisti, ki nam povejo 'čigav') 'ki' v knjižni slovenščini nadomestimo s 'čigar' oziroma 'katerega/katere/katerih'.

(6) a. Mama, ki je njena hči šla v kino, je jedla kosilo pri sosedu.
b. Mama, katere hči je šla v kino, je jedla kosilo pri sosedu.
c. Fant, čigar mama je šla v kino, je kosilo jedel pri sosedu.

V grobem načela rabe iz priročnikov, ki smo jih omenili do sedaj, sledijo dejanski rabi, saj so tudi v običajnem pogovornem jeziku oziralni stavki s 'ki' pogostejši od tistih s 'kateri', slednji pa so običajnejši ravno v primerih, ko je pooziraljena predložna zveza oz. svojilni pridevnik ali rodilnik. Če vzamemo primer iz vašega vprašanja, torej lahko zaključimo, da je najobičajnejše reči: Fant, ki sem mu rekla …

Seveda pa to ne velja za vsa narečja. Zdi se, da obstajajo narečja, kjer ima 'kateri' prednost, govorci pa ga uporabljajo tudi tam, kjer norma knjižne slovenščine (pa tudi večinska raba večine narečij) predvidi uporabo 'ki' (torej zgoraj opisana okolja). Vendar vam ta trenutek ne znamo dati pametnega odgovora glede lokacije teh narečij. V korpusu govorjene slovenščine GOS[100] smo našli par primerov iz severovzhodne, par iz jugozahodne in par iz osrednje Slovenije, tako da je natančnejša lokalizacija pač nemogoča. Možna pa je tudi, da primeri iz korpusa niti niso primeri narečnih govorov temveč le posledica hiperkorekcije.

98 http://bos.zrc-sazu.si/main_si_l2.html
99 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html
100 http://www.korpus-gos.net/

Zdi se namreč, da se oziralni zaimek ‘kateri’ pogosto uporablja, ker se govorci v strahu, da ne bodo uporabili pravilnega veznika oziroma zaimka misleč, da je tisti, ki bi ga uporabili brez razmišljanja, gotovo pogovorni in torej v knjižnem jeziku prepovedan, odločijo za tisti veznik, ki ga v pogovornem jeziku sicer ne bi uporabili, četudi je ravno ta veznik oziroma zaimek v knjižnem jeziku označen za neprimernega. (Več o tem si lahko preberete v že omenjenem ŠUSS-ovem odgovoru.)

Glede zaimkov ob ‘kateri’ in ‘ki’ lahko v *Slovenski slovnici* beremo, da je osebni zaimek ob ‘ki’ v imenovalniku izpuščen vedno, (8), medtem ko naj bi za ostale sklone veljalo, da tudi tam zaimek ob vezniku ‘ki’ lahko kdaj umanjka. Zdi se, da *Slovenska slovnica* glede tega le napačno interpretira primer, ki ga navaja, saj je izpuščanje zaimkov v rodilniku, tožilniku, dajalniku itd. v oziralnih stavkih z veznikom ‘ki’ preprosto nemogoče (zvezdica pred primerom označuje neslovničnost tega primera):

(8) a. Fant, ki rad pije sok, je šel v trgovino.
b. *Fant, ki on rad pije sok, je šel v trgovino.
(9) a. *Maja je pismo poslala fantu, ki je ime Tone. (‘ki mu je ime Tone’)
b. *Fanta, ki je včeraj Peter opetnajstil za 100 €, ni doma. (‘ki ga je včeraj …’)
c. *Avtomobil, ki včeraj Janez ni kupil, je še v trgovini. (‘ki ga včeraj Janez …’)

Zaimki ob oziralnem zaimku ‘kateri’ pa naj tudi ne bi bili možni. To nas pripelje do nadaljevanja vašega vprašanja, kjer omenjate možnost (10), za katero pravite, da je vi ne bi uporabili.

(10) Fant, kateremu sem mu rekla …

Potrdimo lahko, da to nikakor ni del standardne slovenščine ter da je vsaj v pogovornem jeziku osrednje Slovenije primer (10) neslovničen. Na internetu smo našli kar nekaj sorodnih primerov, vendar obenem prav nobenega v že zgoraj omenjanem korpusu govorjene slovenščine. Prav lahko, da gre v teh primerih za napako oziroma nedosledno popravljanje oziralnih stavkov s ‘ki’ v oziralne stavke s ‘kateri’ (da pisci torej pri pisanju nadomeščajo ‘ki’ s ‘kateri’, ker mislijo, da je poved s ‘kateri’ boljša, pri tem pa niso pozorni na okolico, v kateri se ‘ki’ pojavlja, in iz nje pozabijo izbrisati zaimek, ki ga ‘ki’ potrebuje), lahko pa da je to tudi kakšna povsem slovnična posebnost katerega od (zahodnih) slovenskih narečij.

Lahko bi namreč šlo za primer t. i. podvajanja naslonk. To je jezikovni pojav, v katerem govorci poleg določene samostalniške besede uporabijo še breznaglasnico (npr.

‘mu’), ki se nanaša na to samostalniško besedo. Takšno podvajanje poznajo npr. nekatera italijanska narečja, bolgarščina, grščina … pa tudi skoraj vsa zahodna slovenska narečja, kot recimo v primerih:

(11) a. Mene me zebe.
b. Meni se mi zdi.

Več o podvajanju si lahko preberete v članku *On Clitic Doubling in Gorica Slovenian* (Marušič in Žaucer, 2008), kjer možnost podvajanja oziralnega zaimka sicer ni omenjena, vendar obenem tudi ni izključena. Tu ostaja vaše vprašanje odprto. Lahko, da je vse skupaj le napaka, lahko pa da je to del nekega sistema, ki ga poznamo iz zahodnih narečij.

‘Eventuelno’ ali ‘eventualno’

‘Eventuelno’ ali ‘eventualno’?

Pri presojanju istopomenskih različic ‘eventuelno’ in ‘eventualno’ si bomo najprej pomagali s pregledom opisov v priročnikih, nato bomo s pregledom besedilnih korpusov ocenili še stanje v dejanski rabi. Na koncu bomo obe obliki postavili še v širši kontekst slovenskega besedišča (oblikovno sorodnih besed) in na kratko predstavili tudi zgodovinski vidik.

Priročniki

Slovenski pravopis (izdaja 2001, odslej SP)[101] označuje prislov ‘eventuelno’ s praznim krožcem, kar je znak za opisno oznako „nepravilno“; to se običajno interpretira, kot da gre za izraz, ki ne ustreza predpisani normi slovenskega knjižnega jezika. Da bo stanje jasnejše, omenimo, da ob oznaki „nepravilno“ SP operira tudi z oznakama „prepovedano“ in „odsvetovano“, iz česar sklepamo, da gre pri „nepravilno“ za srednjo od treh stopenj negativnosti (raba teh oznak v SP ni razložena, nekaj malega o njej pa lahko najdete v členu 1062 SP-ja). Kot ustreznejšo dvojnico navaja SP izraz ‘eventualno’. Po *Slovenskem pravopisu* je ‘eventualno’ torej za knjižno slovenščino ustreznejša različica od ‘eventuelno’. Podobno velja za pridevnik ‘eventualen’, ki je po SP nevtralnejša oblika kot ‘eventuelen’ (medtem ko sta po SP ‘morebiten’ in ‘mogoč’ za knjižni jezik morda še nevtralnejši možnosti), in za samostalnik ‘eventualnost’, ki je po SP za knjižno slovenščino nevtralnejša oblika kot ‘eventuelnost’. Pojasnila, zakaj naj bi bila ena različica v knjižnem jeziku „nepravilna“, v SP ni.

Čeprav ne omenja besede ‘eventualen’/‘eventuelen’, lahko v podobnem duhu interpretiramo že starejšo trditev Jožeta Toporišiča v članku ‘Stilna vrednost glasovnih, prozodijskih, (pravo)pisnih, morfemskih in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika‘: „Priponsko obrazilo -elen je nezborno [...], priin. vizuelen proti vizualen. To velja tudi za pridevnike ob drugačni podstavi: virtuelen.“ (Toporišič 1973: 247)

Slovar slovenskega knjižnega jezika (odslej SSKJ)[102], katerega zvezek z gesli na ‘e-’ je iz 70-ih let, pa za pridevnik, samostalnik in prislov (pri čemer pomen pridevnika opisuje kot *„po predvidevanjih mogoč, ne pa gotov; morebiten, možen*“) navaja samo oblike ‘eventualen’, ‘eventualnost’ in ‘eventualno’. Oblik ‘eventuelno’, ‘eventuelen’ in ‘eventuelnost’ SSKJ ne pozna. Samo obliki ‘eventualen’ in ‘eventualnost’ navaja tudi *Slovar tujk* (Verbinc 1997).

101 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html
102 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html

Dejanska raba v besedilnih korpusih

Podatki iz korpusa pisnih besedil Gigafida[103] kažejo, da se v dejanski pisni slovenščini – oziroma v podvzorcu dejanske pisne slovenščine besedil, ki jih vključuje ta korpus – rabita obe obliki prislova, tako 'eventualno' kot 'eventuelno'. Je pa raba prislova 'eventuelno' redkejša. Tako ima prislov 'eventualno' v korpusu Gigafida 965 pojavitev, prislov 'eventuelno' pa se pojavi skoraj štirikrat manj, namreč 260-krat; pri pridevniku je razlika še večja, 1334 pojavitev za 'eventualen' in 250 za 'eventuelen'. Možno je, da je večja pogostost oblik z 'a' tudi posledica *Slovenskega pravopisa* in *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, ki vsak na svoj način oba dajeta jasno prednost oblikam z 'a'.

Nadalje lahko – poleg z namensko sestavljenimi korpusi, kot je Gigafida – stanje v dejanski rabi preverjamo tudi z iskanjem po slovenskih spletnih straneh z običajnimi spletnimi iskalniki. S tem izvemo stanje, ki odraža le rabo v podvzorcu tistih slovenskih pisnih besedil, ki so na spletu in so dosegljiva spletnim iskalnikom. Tak podvzorec verjetno zajema večji delež bolj spontano zapisanih besedil, manj lektoriranih besedil in manj 'samolektoriranih' besedil; skratka večji delež besedil, ki so bližje spontano govorjenemu jeziku. Stanje, ki se kaže tu, daje oblikam z 'a' celo manjšo prednost kot besedilni korpus Gigafida. Z iskalnikom Najdi.si najdemo na slovenskih straneh 29.185 pojavitev za „eventualno" in 15.294 za „eventuelno", torej je „eventualno" v prednosti le še v razmerju 2 : 1. Sodeč po iskanju z Googlom pa je na slovenskih spletnih straneh oblika „evetuelno" celo v prednosti pred „eventualno", in sicer z 283.000 pojavitvami proti 131.000.

Ob obstoječih korpusih pisnih besedil nastaja tudi korpus govorjene slovenščine GOS[104]. Tu je v prednosti različica 'eventuelno', ki ima 9 pojavitev, medtem ko ima 'eventualno' le eno. Je pa res, da gre za manjši korpus in s tem manjšo zanesljivost. A ob primerjavi rezultatov iz korpusa pisne slovenščine Gigafida, korpusa pisne slovenščine slovenskih spletnih strani z relativno večjim deležem bolj spontane pisne slovenščine in korpusa govorjene slovenščine GOS je tendenca vendarle jasna: bolj ko gre za spontano in 'ne(samo) cenzurirano' rabo slovenščine, večji je delež oblik z 'e', čeprav so tudi v spontani rabi kot celoti vsekakor v rabi oboje oblike. Možno je seveda, da je večji ali manjši delež enih oziroma drugih oblik odvisen od narečja, družbenega sloja itd., a določanje česar koli takega bi bilo vse prej kot preprosto, zato se bomo tu zadovoljili s pravkar navedenimi ugotovitvami glede slovenščine kot celote.

Zanimivo je videti tudi, da nekateri pisci celo v enem in istem formalnem besedilu uporabljajo obe različici. Iz tega bi morda lahko sklepali, da sta tem govorcem obliki v formalnem pisnem jeziku pač zamenljivi; možno pa bi bilo seveda tudi, da pri pisanju svojo spon-

103 http://demo.gigafida.net/
104 http://www.korpus-gos.net/

tano različico – katero koli že – sproti popravljajo, vendar jim avtokorekcija včasih zataji. Hkratno rabo obeh oblik v enem in istem besedilu lahko vidimo v besedilih na spletu.[105]

Kontekst oblikotvorno sorodnih oblik

Govorec slovenščine med besedami intuitivno dela povezave. Recimo besedo 'smučar' med drugim intuitivno povezuje z drugimi besedami, ki so tej besedi oblikovno podobne v svojem končnem delu: 'kuhar', 'balinar', 'bobnar' ipd. Če je ob soobstoju dveh različic ena različica del močnejšega vzorca, druga pa del šibkejšega vzorca, bo to prav mogoče vplivalo na prihodnost ene in druge različice. Če pomislimo na različico z 'a' – 'eventualen' – je hitro jasno, da jo govorci verjetno intuitivno povezujejo z besedami, kot so 'aktualen', 'virtualen', 'vizualen' ipd.: morda mu vse te zvenijo kot tujke (res so korenine vseh v latinščini), vsekakor pa med njimi prepoznava določeno oblikovno podobnost.

Če po spletnem SSKJ iščemo z nizom 'ge=*ualen' (s čimer dobimo izpis vseh gesel, ki se končajo na -ualen), dobimo 33 besed: 'aktualen', 'aseksualen', 'avdiovizualen' ... 'virtualen', 'vizualen'. Če iščemo z nizom 'ge=*uelen', ne dobimo nobene. Podobno velja za SP: če po njem iščemo z nizom 'ge=*ualen', dobimo 33 besed, če iščemo z nizom 'ge=*uelen', dobimo le besedo 'eventuelen' (označeno kot „nepravilno"). Če stanje v teh dveh priročnikih ni povsem skregano z realnostjo, potem lahko iz tega hitro sklenemo vsaj to, da je govorec slovenščine izpostavljen bistveno več besedam – oziroma celo samo takim besedam – ki ga bodo po oblikovni analogiji navajale na rabo oblik z 'a', torej 'eventualno'/'eventualen' /'eventualnost'.

Stanje iz SSKJ in SP – sicer ne tako absolutno, pa vendar – potrjuje tudi provizoričen pregled rabe na spletu. Izmed SSKJ-jevih besed na '-ualen' smo vzeli 10 po naši oceni širše znanih (aktualen, homoseksualen, individualen, intelektualen, konceptualen, procentualen, virtualen, tekstualen, spiritualen, vizualen) in na hitro preverili, ali se ob oblikah z 'a' pojavljajo tudi oblike z 'e'. Z iskalnikom Najdi.si na slovenskih straneh pri vsem naštetem za oblike z 'a' najdemo veliko pojavitev, pojavitev oblik z 'e' pa za devet od desetih besed sploh ne najdemo, za 'aktuelen' pa najdemo eno relevantno pojavitev – pa še to v starejšem besedilu (iz leta 1944). Preverjali smo sicer samo pridevniške oblike za imenovalnik ednine moškega spola, npr. 'aktuelen', 'vizuelen' itd. (in ne morda tudi 'aktuelnih', 'aktuelno' itd.), a je slika vsekakor dovolj jasna. Podobne rezultate da iskanje po slovenskih straneh z Googlom: za oblike z 'a' pri vseh naštetih besedah najdemo veliko pojavitev, za oblike z 'e' pa najdemo po eno ali dve relevantni sodobni pojavitvi pri 'individuelen', 'inte-

105 http://www.romko.eu/o_podjetju2.html; http://www.povezava.com/content.php?action=show_agreements&from=agree_page&requestfor=customermasteragreement; http://www.nebojse.si/ForumArhiv/index.php?topic=5771.20;wap2

lektuelen' in 'virtuelen', eno relevantno pojavitev v sodobnem besedilu in eno pojavitev v starejšem besedilu (iz leta 1907) za 'procentuelen' in dve pojavitvi v starejših besedilih (iz leta 1910 in 1938) za 'aktuelen'.

Stanje smo v tem razdelku sicer ponazorili le za pridevniški različici 'eventualen'/'eventuelen', a privzemamo, da je bolj ali manj podobno pri prislovnem in samostalniškem paru 'eventualno'/'eventuelno' oziroma 'eventualnost'/'eventuelnost', zato bomo zaključek zdaj podali kar posplošeno za vse tri dvojnice. Oblike z 'a' ('eventualno'/'eventualen'/'eventualnost') so del številčno večjih skupin besed, ki so prepoznavno tujega (latinskega/posredno latinskega) izvora in jih druži oblikovna podobnost končnega niza -ualen/-ualno/-ualnost, medtem ko so oblike z 'e' ('eventuelno'/'eventuelen'/'eventuelnost') v najboljšem primeru del danes precej šibkih skupin besed z oblikovno podobnostjo končnega niza -uelen/-uelno/-uelnost. Tako stanje lahko vsekakor krepi rabo različic 'eventualno'/'eventualen'/'eventualnost' in šibi rabo različic 'eventuelno'/'eventuelen'/'eventuelnost', saj rabo 'a'-jevskih oblik pri govorcih utrjujejo analogni zgledi več drugih besed, rabe 'e'-jevskih oblik pa ne. Seveda pa zgolj pičlost ali odsotnost zalednega analognega vzorca v današnji slovenščini še ne pomeni, da je z 'e'-jevskimi različicami samo po sebi kar koli sistemsko narobe. Kot bomo videli v naslednjem razdelku, obstajajo za njihovo drugačnost pač specifični zgodovinski razlogi, ob katerih so 'e'-jevske različice sistemsko gledano povsem primerljive z 'a'-jevskimi različicami.

Zgodovina

Če imamo v slovenščini skupino besed prepoznavno tujega (posredno latinskega) izvora, ki se končujejo na -ualen, od kod potem ob 'eventualen' še različica 'eventuelen'? *Slovenski etimološki slovar* (Snoj 2009) navaja, da obe različici v končni fazi izvirata v latinščini, in sicer v kombinaciji samostalnika 'eventus' „pripetljaj" in pridevniškega obrazila '-al-'. Naslednik te besede v moderni francoščini je 'éventuel', v moderni nemščini 'eventuell', in slovenska različica 'eventuelen' naj bi po Snoju (in tudi po že omenjenem Toporišiču 1973: 247) nastala prav s prevzetjem iz francoščine po zgledu nemškega 'eventuell'; a hkrati naj bi imela nemščina tudi starejšo različico 'eventual(l)', in tudi starofrancoska različica je vsebovala 'a'. Podobno etimologijo – torej prevzetost iz latinščine (actualis), potencialno prek nemščine/francoščine (aktuell/actuel) – Snoj pripisuje tudi še npr. besedi 'aktualen'.

Očitno smo torej izvorno latinske besede iz te oblikovne družine prevzemali ali v dveh fazah (v prvi fazi, ko so imele v nemščini/francoščini 'a', in v drugi fazi, ko so imele v nemščini/francoščini 'e') ali pa smo jih prevzemali iz dveh jezikov (npr. iz nemščine/francoščine z 'e' in npr. iz italijanščine ali latinščine z 'a', pri čemer bi prevzemanje iz latinščine oziroma po latinskem zgledu prav lahko kronološko nastopilo istočasno ali celo kasneje kot prevze-

manje iz nemščine/francoščine). V vsakem primeru to pojasni, kako to, da sta danes vsaj do neke mere v rabi po dve različici, 'eventualno'/'eventualen'/'eventualnost' in 'eventuel no'/'eventuelen'/'eventuelnost'.

Poleg pravkar podane razlage bi bilo načeloma sicer možno tudi, da bi imeli v slovenščini do nedavnega v rabi samo recimo oblike z 'a' in da bi oblike z 'e' prevzeli bolj nedavno: na spletu se da v laičnih zapisih sem in tja prebrati tezo, da so oblike z 'e' srbohrvatizem (primer tega smo našli v komentarjih k članku na spletni strani časopisa Delo[106]). Možno bi torej bilo, da bi bile različice z 'a' oblike, ki so v slovenščini prisotne že dlje (so bile prevzete prej), različice z 'e' pa bi bile prevzete iz srbohrvaščine bolj nedavno, recimo v tako imenovani 'polpretekli' zgodovini, torej v času obeh Jugoslavij. Vendar vse kaže, da ta teza ne drži. Kot prvo česa takega ne omenjajo slovenski etimološki priročniki; kot drugo da vsaj površen pregled spletnih slovarjev in rabe na srbskih in hrvaških straneh misliti, da je stanje v srbščini in hrvaščini podobno stanju v slovenščini – da je 'eventuelno' v srbščini in hrvaščini torej v najboljšem primeru le dvojnica različice 'eventualno', nikakor pa ne edina ali glavna različica (je pa res, da so za razliko od slovenščine oblike z 'e' še posebej v srbščini očitno pogostejše pri drugih oblikovno podobnih besedah, npr. 'aktuelno'); kot tretje pa lahko obliko 'eventuelen' v slovenščini brez težav zasledimo že vsaj pred 150 leti (glej spodaj), od takrat pa brez prekinitev ostaja prisotna do danes, torej tudi če se v zadnjem času oblike z 'e' pri kakšnih govorcih pojavljajo pod vplivom srbščine ali hrvaščine, to nikakor ne pomeni, da lahko prisotnost teh oblik v slovenščini kar na splošno razlagamo kot prevzemanje iz srbščine ali hrvaščine.

Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* (prvi zvezek, 1894)[107] navaja celo samo različico 'eventuelen', v dejanski rabi tistega časa pa zasledimo bolj ali manj enakovreden soobstoj obeh različic. V časniku Kmetijske in rokodelske novice (pod različnimi naslovi je izhajal 1843–1902) dobimo na 'eventuelen' 125 pojavitev, na 'eventualen' 166 (pri obeh različicah sega najstarejša pojavitev v tem časopisu v leto 1866); v časniku Soča (1871–1915) dobimo na 'eventuelen' 204 pojavitve, na 'eventualen' 119; v časniku Gorica (1890–1914) dobimo na 'eventuelen' 103 pojavitve, na 'eventualen' 91. Posplošeno stanje različic 'eventuelen' in 'eventualen' je bilo ob koncu 19. stoletja torej približno 1 : 1. Najdemo celo tudi rabo obeh različic v istem besedilu, npr. v istem časopisnem članku 'Potres' iz leta 1895 sta le nekaj vrstic narazen rabljeni obe različici:

„Glasom komisijskih zapisnikov morajo se nadalje podreti: hiša Elizabete Kuhar v Merosodnih ulicah št. 1 (takoj), [...], eventualno celo poslopje pri hiši Fr. Bahovca ml. v Trubarjevih

106 http://www.delo.si/clanek/139787

107 Elektronsko različico slovarja lahko najdete na spletu: http://bos.zrc-sazu.si/pletersnik.html

ulicah št. 1, [...], na Marijinem trgu št. 5 prečni trakt do pritličja, celi stranski trakt, sprednji novi trakt do prvega nadstropja eventuelno do pritličja, [...]“ (Kmetijske in rokodelske novice, 25. 5. 1895, št. 21, 208–209)

In v pisni slovenščini sta od takrat obe različici prisotni brez prekinitve, obe se pojavljata v vsakem desetletju po letu 1900. Dvojničnost pri ‘eventuelen’/‘eventualen’ torej ni nič novega, je pa tudi brez težav razložljiva – pri eni obliki gre za prevzemanje po enem zgledu (latinskem ali italijanskem), pri drugi za prevzemanje po drugem zgledu (nemškem ali francoskem). Brez navajanja podrobnosti naj dodamo, da so bile v začetku prejšnjega stoletja oblike z ‘e’ (ob oblikah z ‘a’) razmeroma neredke tudi pri nekaterih drugih besedah iz omenjene skupine, npr. ‘vizuelen’, ‘aktuelen’, ‘individuelen’. Kot smo videli zgoraj, pa vsaj sodeč po rezultatih iskanja z iskalnikom Najdi.si danes ni več tako. Če je imela različica ‘eventuelen’ torej nekoč „podporo“ tudi v tem, da je bila del vzorca večje skupine prepoznavno prevzetih besed na ‘-uelen’, je ta „podpora“ sčasoma očitno upadla, tako da je v primerjavi z različico ‘eventualen’ danes različica ‘eventuelen’ bolj osamljena in ob tem ni presenetljivo, da jo bo marsikateri govorec zavračal na račun različice ‘eventualen’.

Kot zgodovinsko zanimivost omenimo še, da smo pri pregledu stanja v starejši slovenščini naleteli tudi na časopisni članek Mateja Cigaleta ‘Kako pisati besede po izvoru latinke’, objavljen davnega leta 1874 v rubriki ‘Slovstvene stvari’ tednika ‘Novice – gospodarske, obrtniške in narodne’; Cigale je že tedaj med drugim pozival, da naj pisci izvorno latinske besede kot ‘intelektualen’, ‘virtualen’, ‘kazualen’, ‘uzualen’ ipd. (če že ne rabijo raje slovenskih ustreznic), zapisujejo po latinskem oziroma italijanskem zgledu, torej z ‘a’, in ne po francoskem ali nemškem zgledu, torej z ‘e’. Zakaj bi bil zapis po latinskem/italijanskem zgledu boljši od zapisa po francoskem/nemškem zgledu, ni pojasnjeno. Verjetno pa gre preprosto za to, da je imela vsaj v nekaterih krogih latinščina prestižnejši status od francoščine in nemščine, da se je imelo prevzemanje iz mrtvega jezika za manj ‘škodljivo’ od prevzemanja iz živih jezikov in da se je imelo starejšo obliko za ‘boljšo’ oziroma francosko in nemško obliko v nekem smislu za popačeno. S stališča modernega jezikoslovja bi torej rekli, da je bila odločitev verjetno pogojevana izključno s sociolingvističnimi dejavniki, ne pa s kakšnimi sistemsko jezikovnimi dejavniki. Do relevantne številke časopisa v obliki zapisa pdf lahko dostopite na spletni strani Digitalne knjižnice Slovenije[108].

Sklep

Z ozirom na jezikovni sistem (slovnični ustroj slovenščine) ni med istopomenskima različicama ‘eventualno’ in ‘eventuelno’ nobene razlike, obe sta povsem legitimni tvor-

108 http://www.dlib.si/, oziroma neposredno http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-F877SEEJ

bi (ena je npr. v predvidljivi besedotvorni povezavi s pridevnikom ‘eventuelen’, druga s pridevnikom ‘eventualen’, nobena ni kakor koli problematična s stališča glasoslovja itd.). Do različice z ‘a’ je vodilo prevzemanje iz latinščine oziroma zgledovanje po latinščini, do različice z ‘e’ pa prevzemanje izvorno sicer latinske besede iz nemščine/francoščine. Različici preverjeno soobstajata že vsaj 150 let. Različico z ‘a’ danes verjetno krepi močnejše zaledje vzorca drugih besed na ‘-ualen’ (intelektualen, spiritualen, virtualen, vizualen itd.), medtem ko je zaledje različice z ‘e’ v morebitnih besedah na ‘-uelen’ danes precej šibkejše.

V dejanski rabi, tudi v formalnem pisnem jeziku, se danes – čeprav različno pogosto – pojavljata obe. A hkrati priročniki, ki jim slovenska družba v jezikovnem normiranju pripisuje neko avtoriteto (predvsem *Slovenski pravopis*), za formalni jezik priporočajo različico ‘eventualno’.

Na kaj lahko ob tem računamo? Ob soobstoju dveh nezanemarljivo pogostih različic je vedno možno, da vam bo rabo ene ali druge kdo očital kot po njihovem mnenju napačno – preprosto zato, ker sam rabi le eno različico in meni, da bi morala biti pravilna/možna samo ena. Tako prepričanje tipično izvira bodisi iz nezavedanja, da tudi druga različica predstavlja nezanemarljivo pogosto obliko, ali preprosto iz tega, da bi imel govorec rajši, če bi vsi govorili enako, kot intuicija veleva njemu, ali pa iz prepričanja, da je jezik lahko samo enoten, brez različic, češ da dvojničnost pomeni nekakšno slabost, morda grožnjo nerazumevanja. Jezikoslovno gledano ni sicer nič od naštetega upravičeno, a hkrati je vse troje pogosto in z več vidikov razumljivo človeško vedenje.

V našem primeru gre poleg samega soobstoja dveh različic še za to, da *Slovenski pravopis* eno označuje za „nepravilno“. V takih primerih je še posebej verjetno, da vam bo rabo tiste različice, ki jo SP označuje kot manj primerno, kdo očital kot neustrezno, napačno, slabo ... Kot smo sicer že omenili, ni ozko jezikovnosistemsko gledano različica ‘eventuelno’ v ničemer „slabša“ od različice ‘eventualno’, a čim je v SP označena kot „nepravilna“, je nasprotovanje te rabi s strani določenih ljudi precej verjetno.

Če vam kot govorcu slovenščine intuicija narekuje različico ‘eventuelno’, se torej odločate med tem, ali boste sledili svoji intuiciji (s katero ni jezikovnosistemsko seveda nič narobe) in hkrati puščali možnost, da vam rabo kdo očita ne le kot nasprotujočo njegovi rabi temveč tudi kot neustrezno po avtoriteti *Slovenskega pravopisa*, ali pa se boste zato, da odpravite možnost očitka s sklicevanjem na SP, odpovedali svoji intuiciji in rabili različico ‘eventualno’. Če pa vam kot govorcu slovenščine intuicija narekuje različico ‘eventualno’, se vam o možnosti očitka s *Slovenskim pravopisom* ne bo treba odločati; še vedno pa seveda obstaja možnost, da vam kdo rabo te različice očita kot nasprotujočo njegovi rabi. Odločitev je vaša.

‘Urejati’ in ‘urejevati’

Katera je razlika med glagoloma ‘urejati’ in ‘urejevati’? Časopis se ‘ureja’ ali ‘urejuje’?

Razlika med oblikama ‘urejati’ in ‘urejevati’ (in ‘ureja’ – ‘urejuje’ itd.) bi lahko bila v pomenu, v registru (npr. pogovorno/narečno nasproti knjižno), v pogostosti ali pa samo v obliki.

Če sodimo po trenutno najširše uporabljanem slovenskem slovarju – Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)[109] – lahko sklepamo, da pomenske razlike med obema oblikama ni. V geslu ‘urejevati’ namreč najdemo nekaj primerov rabe, namesto pomenske razlage pa smo v tem geslu preusmerjeni na geslo ‘urejati’, tam pa najdemo pomensko razlago, ki torej pojasnjuje pomen obeh različic. Za vaš primer (‘urejevati časopis’, ‘urejati časopis’) najbolj relevantni del pomenske razlage je: „delati, da dobi objavi namenjeno besedilo, gradivo ustrezno obliko, razporeditev“. Za vaše vprašanje neposredno relevanten je tudi podatek, da v SSKJ v geslu ‘urejevati’ med drugim najdemo zgled ‘urejevati časopis’, v geslu ‘urejati’ pa med drugim najdemo zgled ‘urejati časopis’. Vsekakor lahko torej zaključimo, da se lahko po SSKJ časopis brez pomenske razlike tako urejuje kot ureja. Podobno velja za nerazlagalni *Slovenski pravopis* (SP)[110], ki prav tako navaja obe obliki, in jima očitno pripisuje tudi isti pomen, saj pri obliki ‘urejati’ navaja zgled ‘urejati revijo’, pri obliki ‘urejevati’ pa zgled ‘urejevati časopis’. Tudi po SP se torej časopis lahko brez pomenske razlike tako ureja kot urejuje.

Res je sicer, da bi iz dejstva, da SSKJ obliko ‘urejati’ razlaga samostojno, pri obliki ‘urejevati’ pa preusmerja na geslo ‘urejati, morda lahko sklepali, da je za SSKJ oblika ‘urejati’ v nekem smislu očitno osnovnejša, morda stilno nevtralnejša ... Isto bi morda lahko zaključili za SP, ki pri obliki ‘urejevati’ navaja tudi različico ‘urejati’, pri obliki ‘urejati’ pa ne navaja tudi različice ‘urejevati’. Vendar po drugi strani SSKJ obliko ‘urejevati’ uporablja tudi v razlagi (‘aranžirati’, ‘česati’, ‘frizirati’, ‘manikirati’, ‘montirati’, ‘pedikirati’) in primerih (‘listovnik’, ‘papir’) več drugih gesel. Enako SP zgled ‘aranžirati izložbo, stanovanje’ (v geslu ‘aranžirati’) razlaga z ‘urejevati’, ‘opremljati’, ne z ‘urejati’, ‘opremljati’, in v geslu ‘papir’ v ponazoritev pomena „listina“ navaja zgled ‘urejevati papirje’, ne morda ‘urejati papirje’. Tega vsekakor ne bi pričakovali, če bi imel SSKJ oziroma SP obliko ‘urejevati’ za v knjižni slovenščini kakor koli manj nevtralno od oblike ‘urejati’. Torej dejstvo, da SSKJ in SP razlagata obliko ‘urejati’ neposredno, obliko ‘urejevati’ pa posredno preko oblike ‘urejati’, odraža kvečjemu morebitno mnenje sestavljalcev SSKJ-ja in SP-ja o relativno pogostosti ene in druge oblike, ne pa mnenja o kakšni manjši stilni nevtralnosti oblike ‘urejevati’. Vedno pa je pri interpretaciji

109 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html
110 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html

podatkov iz SSKJ in SP relevanten tudi podatek, da je zvezek SSKJ-ja z besedami na 'u-' izšel leta 1991, torej poroča o slovenščini do največ konca 80-ih let 20. stoletja, čeprav gre pri SSKJ-u za trenutno najširše uporabljani razlagalni slovar slovenščine, SP pa je izšel leta 2001, torej poroča o slovenščini do največ konca 90-ih let 20. stoletja.

Dejanska raba (nekoč in danes)

Videli smo, da današnji priročniki (SSKJ, SP) tako 'urejati' kot 'urejevati' prepoznavajo kot obliki knjižnega jezika. Zdaj pa si bomo pogledali, kakšno je stanje v dejanski rabi, najprej malo starejši, potem še današnji.

Za ugotavljanje rabe v starejših obdobjih slovenščine smo uporabili dva vira. Pogledali smo *Pleteršnikov slovensko-nemški slovar* iz leta 1895 in pobrskali po starih časopisih, dostopnih prek portala Digitalna knjižnica Slovenije[111]

Kot kasneje SSKJ je tudi Pleteršnikov slovar beležil tako obliko 'urejati' kot 'urejevati', in ravno tako je obliko 'urejati' razlagal neposredno, obliko 'urejevati' pa posredno preko 'urejati'. Poleg tega pa je v geslu 'urejevati' v oklepajih navedel še obliko 'uredovati'. Ker je Pleteršnik gradivo za svoj slovar nabiral na terenu, ga lahko jemljemo kot dokaz za to, da soobstoj dveh oblik torej nikakor ni nov. To se potrdi tudi s kratkim pregledom starega časopisja, iz katerega je hitro razvidno, da sta obe obliki soobstajali že pred več kot sto leti, in to tako v zahodnoslovenskem prostoru kot v osrednjeslovenskem prostoru; za prvega smo pregledali goriške časopise Soča (izhajala 1871–1915), Gorica (1899–1913), Goriška straža (1918–1928) in tržaško Edinost (1876–1928), za drugega ljubljanski časopis Slovenec (1873–1945). Skupni podatki za Sočo, Gorico, Goriško stražo in Edinost so naslednji:

urejati (z vsemi pregibnimi oblikami) – 1059 pojavitev
urejevati (z vsemi pregibnimi oblikami) – 1200 pojavitev

Podatki za Slovenca pa so naslednji:

urejati (z vsemi pregibnimi oblikami) – 2934 pojavitev
urejevati (z vsemi pregibnimi oblikami) – 3811 pojavitev

Že pred sto leti in več so se torej pojavljale oblike obeh vzorcev, tako v zahodno- kot osrednjeslovenskem prostoru. Očitno je bil soobstoj tudi razmeroma uravnotežen, v majhni prednosti so bile oblike vzorca 'urejevati' (zgoraj so podatki za tri goriške in tržaški časopis sicer združeni, je pa bila ta oblika pogostejša tudi v vsakem posebej).

111 http://dlib.si/

Zanimivo pa je, da je vsaj s stališča slovenščine kot celote danes stanje precej drugačno. Sodeč po korpusih pisnih besedil Nova beseda[112] in Gigafida[113], kjer je večina besedil razmeroma nedavnega izvora, se veliko pogosteje pojavljajo oblike vzorca 'urejati'.

Nova beseda:
ureja – 11906; urejal – 2180
urejuje – 179; urejeval – 98

Gigafida:
ureja – 29727; urejal – 6366
urejuje – 375; urejeval – 167

Očitno se je torej v zadnjih stotih letih glede posplošenosti oblik vzorca 'urejati' in 'urejevati' zgodila sprememba, v kateri so oblike vzorca 'urejati' kar suvereno prevladale nad oblikami vzorca 'urejevati' – vsaj s stališča slovenščine kot celote. Ker do kakšnega korpusa, ki bi bil omejen na sodobna besedila s skrajno zahodnega slovenskega govornega prostora, nimamo dostopa, težko ugotavljamo, kakšno je razmerje med obema oblikama tam danes in ali je morda drugačno od razmerja v slovenščini kot celoti. Če je ohranjeno bolj uravnoteženo stanje ali pa če je stanje morda celo ravno zasukano (da je torej 'urejevati' pogostejši od 'urejati'), to pač pomeni, da glede te konkretne dvojnice razvoj v zahodnih in osrednjih narečjih ni potekal enako. Da se razvoj glede takih dvojnic po različnih narečjih odvije različno, ni prav nič neobičajnega. Vsekakor pa tudi s stališča slovenščine kot celote ne moremo kar kategorično skleniti, da se danes pojavlja le vzorec 'urejati', saj pojavitev vzorca 'urejuje' nikakor ni tako malo, da bi jih lahko morda kar zanemarili kot šum. S stališča slovenščine kot celote se danes pojavljata dva vzorca, je pa eden močno prevladujoč. Po posameznih narečjih pa bi lahko bilo stanje tudi drugačno.

Primerljive dvojnice

Ogledali smo si torej stanje v priročnikih in dejansko rabo, zdaj pa moramo omeniti še, da situacija, ko vsaj do neke mere iz osnove 'ured-' soobstajata dve nedovršni obliki, tudi ni prav posebej neobičajna. 'Urediti' namreč v tem, da ima v nedovršni obliki dve različici, nikakor ni osamljen. Podobno opažamo še pri marsikaterem morfološko in glasoslovno podobnem glagolu. Spodaj jih je nekaj navedenih (spisek je nabran „iz glave" in nikakor ni mišljen kot popoln, pri vsaki od dvojničnih oblik pa je navedeno, ali je navedena v SSKJ ali

112 http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html
113 http://www.gigafida.net/

samo v dejanski rabi na svetovnem spletu):

razgraditi - razgrajati (SSKJ), razgrajevati (SSKJ)
zakaditi se - zakajati se (splet), zakajevati se (splet)
prekaditi - prekajevati (SSKJ), prekajati (SSKJ)
izposoditi - izposojati (SSKJ), izposojevati (SSKJ)
potrditi - potrjati (SSKJ), potrjevati (SSKJ)
pomladiti - pomlajati (SSKJ), pomlajevati (SSKJ)
oploditi - oplajati (SSKJ), oplojevati (SSKJ)
zasmraditi - zasmrajati (SSKJ), zasmrajevati (splet)
presoditi - presojati (SSKJ), presojevati (SSKJ)
ponarediti - ponarejati (SSKJ), ponarejevati (splet)
razporediti - razporejati (SSKJ), razporejevati (splet)
vzporediti - vzporejati (SSKJ), vzporejevati (splet)
presaditi - presajati (SSKJ), presajevati (splet)
izgladiti - izglajati (Pleteršnikov slovar, splet), izglajevati (SSKJ)

Poleg glagolov z osnovo na '-d' tako dvojnično stanje kažejo tudi razni glagoli z osnovo na '-j', '-s' itd.:

razkrojiti - razkrajati (SSKJ), razkrajevati (splet)
naglasiti - naglašati (SSKJ), naglaševati (SSKJ)
oglasiti - oglašati (SSKJ), oglaševati (SSKJ)
ugasiti - ugašati (SSKJ), ugaševati (SSKJ)

Pri enih je s stališča slovenščine kot celote danes pogostejša daljša oblika (razgrajevati > razgrajati (v pomenu 'povzročati razgradnjo'), zakajati se > zakajevati se), pri drugih krajša oblika (urejati > urejevati). To seveda ne pomeni, da pogostnostno stanje pri posameznih dvojnicah ne bi moglo biti v posameznih narečjih ravno obrnjeno, kot tudi ne, da ne bi mogla biti v posameznem narečju ali v različici posameznega govorca sprejemljiva samo ena od različic. A s stališča slovenščine kot celote danes očitno pri marsikaterih takih glagolih opažamo večjo ali manjšo mero soobstoja obeh različic. Za tvorjenje nedovršne oblike ene skupine glagolov, ki se v dovršni obliki končajo na naglašen priponski niz *-íti* (npr. *uredíti*; poševnica nad črko ponazarja mesto naglasa), imamo v slovenščini danes pač dva načina. Eden je z na drugem zlogu naglašenim nizom *-eváti*/*-ováti* (urejevati), drugi z naglaševanjem korena in končnim nizom *-ati* (urejati).

Še posebej v luči dvojnic kot 'urejati'/'urejevati', pri katerih prevladujejo oblike krajše

različice/‘urejati’, velja omeniti tudi, da hkrati obstajajo izglagolske izpeljanke, ki jih najdemo tvorjene samo na oblikah daljšega vzorca/‘urejevati’. Že SP navaja samo obliko ‘urejevalnik (besedil)’, ne pa ‘urejalnik (besedil)’, pa ‘urejevalec (podatkov)’, ne pa ‘urejalec (podatkov)’. Podobno SP navaja samo obliko ‘ponarejati’, ne pa ‘ponarejevati’ (na spletu in v korpusih se jo sicer zasledi), hkrati pa navaja samo ‘ponarejevalec’ (‘ponarejevalci denarja’), ne pa ‘ponarejalec’ (‘ponarejalci denarja’). In oblik ‘urejalnik’, ‘urejalec’ in ‘ponarejalec’ ne zasledimo niti na spletu in v korpusih, pa tudi intuicija verjetno pri večini te oblike bolj ali manj odklanja. Že zaradi tega pa se zdi možno, da bodo oblike nedoločnika ‘urejevati’ morda vendarle težko popolnoma izginile, čeprav so očitno glede na prejšnje stoletje oblike nedoločnika ‘urejevati’ v upadu (z ozirom na oblike nedoločnika ‘urejati’), saj jih vsaj v majhni meri pri življenju ohranja posploševanje vzorca z oblik ‘urejevalec’, ‘urejevalnik’, ‘urejevalen’ ipd.

Sklep

Videli smo, da v SSKJ in SP najdemo tako ‘urejati’ kot ‘urejevati’, in sicer kot sopomenski obliki, torej so že v smislu predpisovalnega priročnika SP sprejemljive tako oblike vzorca ‘urejati kot vzorca ‘urejevati’. S stališča predpisane knjižne slovenščine se torej časopis lahko tako ureja kot urejuje. Videli smo tudi, da primerljiv soobstoj dvojnih oblik oziroma dveh vzorcev kaže še vrsta drugih glagolov in da torej soobstoj vzorcev ‘urejati’ in ‘urejevati’ v tem pogledu tudi ni nič kaj posebnega – za tvorjenje nedovršne oblike glagolov, podobnih glagolu ‘urediti’, imamo v slovenščini pač dva načina. Pri nekaterih je pogostejši en vzorec, pri drugih drug. Pri dvojnici ‘urejati’/‘urejevati’ je bilo tako v zahodno- kot osrednjeslovenskem prostoru pred okrog sto leti razmerje precej uravnoteženo, v rahli prednosti je bil vzorec nedoločnika ‘urejevati’. Danes pa je vsaj s stališča slovenščine kot celote bistveno pogostejši vzorec nedoločnika ‘urejati’. Kot rečeno, nam rabe/pogostosti enega in drugega vzorca v skrajnozahodnih narečjih ni uspelo ugotoviti, tako da ne vemo, ali se tudi tu vzorec nedoločnika ‘urejati’ danes uporablja pogosteje, ali se oba vzorca uporabljata enako pogosto, ali pa se pogosteje uporablja vzorec nedoločnika ‘urejevati’. Če velja prvo, je šel razvoj pri tej konkretni dvojnici v skrajno zahodnih narečjih enako kot v osrednjih narečjih; če velja drugo ali tretje, pa je za razliko od osrednje slovenščine raba tu ohranila prejšnje uravnoteženo stanje oziroma je šel razvoj tu ravno v drugo smer kot v osrednjih narečjih. Tudi s stališča slovenščine kot celote, kjer vzorec ‘urejati’ danes močno prevladuje nad ‘urejevati’, pa se nikakor ne zdi nujno, da bo vzorec ‘urejevati’ popolnoma zamrl. To verjetno preprečuje obstoj primerljivih glagolov, kjer je pogostejši ravno nasprotni vzorec (npr. ‘potrjevati’), kot tudi obstoj nekaterih vrst izglagolskih tvorjenk (npr. ‘urejevalnik’).

Ko je sklep že tako ‘ali ali’, pa naj zaključimo z navedbo zgleda, ki je bil leta 2009 izrečen

na seji Državnega zbora Slovenija (najdeno v korpusu Nova beseda) in v katerem v enem in istem stavku zasledimo enkrat obliko vzorca ‘urejati’ in enkrat obliko vzorca ‘urejevati‘:

“Predvsem zaradi tega, ker nismo končali tega poglavja urejanja [prim. urejevanja] štipendijske politike danes tukaj v Državnem zboru, ampak smo dobili jasno zagotovilo ministra za delo, družino, socialne zadeve in invalide, da se bo še to leto pripravil nov zakon, ki bo celostno urejeval [prim. urejal] štipendijsko politiko.”

Besedni red in tečaj slovenščine

Slovenščina ni moj materni jezik. Zato imam težave z vrstnim redom besed, tudi ko drugi govorijo ali pišejo, se mi zdi vrstni red vedno čuden.
Na primer, v oglasu Primorskega dnevnika piše: Če se niste naročeni, naročite se čim prej. Jaz bi pisala: Če še niste naročeni, se naročite čim prej.
Kaj je prav ali bolje in zakaj? Kje dobim informacije o tem?
Ali obstaja v Trstu tečaj slovenščine C1? Vsi tečaji so osnovni, jaz osnove že poznam.

Besednemu redu bo posvečen odgovor od drugega odstavka naprej, najprej pa en kratek odstavek o drugemu delu vašega vprašanja, torej iskanju tečajev. Iz vprašanja je razvidno, da so vam znane ne le osnove slovenščine, temveč da slovenščino zelo dobro obvladate. Začetni tečaji so zato v vašem primeru res nesmiselni. Glede tečajev stopnje C1 v Trstu vam zanesljivega odgovora žal ne moremo dati, vam pa predlagamo, da se na tečajih, ki jih poznate, pozanimate za možnost individualnega pouka, saj boste na tak način pridobili inštruktorja slovenščine, ki se bo lahko prilagodil vašim željam in znanju. Poleg tega lahko omenimo, da lahko tečaje najvišje stopnje gotovo najdete kje v Sloveniji v okolici Trsta, npr. Sežana, Koper … (Nekaj povezav, ki jih verjetno poznate, a za vsak slučaj vseeno, lahko najdete v opombi.[114]) Morda lahko prek tržaških kontaktov s predzadnje povezave najdete individualnega inštruktorja.)

Besedni red

Besedni red je v slovenščini – še posebej v govorjeni slovenščini, kjer interpretacijo vodi tudi intonacija – v veliki meri prost, zato je težko dati kakršna koli jasna 'navodila', ki bi se jih lahko držali. Pa vendar naj bi v slovenščini v običajnih povedih (torej tistih, ki nimajo posebnega poudarka in so torej še posebej pogoste v pisnem jeziku) besedni red urejala t. i. členitev po aktualnosti. Po tem načelu naj bi v prvem delu povedi navedli temo (ali izhodišče), v drugem pa jedro (ali remo) – z drugimi besedami, na začetku povedi tipično stoji nekaj že znanega, v drugem delu pa vse, kar je novega, torej na nek način pomembnejšega (več o tem si lahko preberete v *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000/2004)). Zelo preprost primer bi bil npr. v (1), kjer jedro (nova informacija) iz prvega stavka, ki v tem stavku stoji na koncu, postane tema (znana informacija) v drugem stavku in zato stoji na začetku stavka, jedro (nova informacija) in s tem končni element drugega stavka pa je 'Petrov':

114 http://www.lu-sezana.si/html/izobrazevanje/jezikovno.html, http://www.lu-koper.si/povezava.aspx?pid=321, http://rim.veleposlanistvo.si/index.php?id=3381, http://www.fhs.upr.si/sl/poletne-sole/sloj/

(1) Pred vrati je stal avto. Ta avto je Petrov.
tema jedro tema jedro

Vendar so to zgolj splošna vodila, ki niso nujno uporabna v vsakem stavku in ki: a) postanejo manj nedvoumna, ko ima stavek več elementov; b) v slovenščini nikakor ne veljajo enako jasno na vseh nivojih besednega reda (npr. znotraj samostalniške zveze); c) nikakor ne veljajo za vse tipe besed. En tip besed, pri katerem si s tem vodilom glede njihove stavčne pozicije ne moremo prav nič pomagati in za katerega gre pri vašem vprašanju, so naslonke oziroma klitike, torej besede, ki nimajo svojega naglasa, kot so 'je', 'se', 'ga' … Te besede imajo v večini različic slovenščine v stavku precej fiksno mesto za prvim stavčnim sestavnikom, kjer skupaj tvorijo tako imenovani naslonski niz, če jih je več:

(2) [Janez] [mu ga je] prinesel v šolo.
(3) [V šolo] [mu ga je] prinesel Janez.
(4) [Prinesel] [mu ga je] v šolo Janez.

Verjetno pri branju zgornjih povedi opazite, da imajo povedi soroden pomen, a se razlikujejo po tem, kaj izpostavljajo kot izhodišče in kaj kot novo informacijo (glej omembo o členitvi po aktualnosti višje gor). Ne glede na to pa je v vseh naslonski niz na drugem mestu, vsaka druga pozicija naslonskega niza pa bi bila vsaj ob nevtralni intonaciji in v običajni (nepesniški, neizumiteljski) rabi slovenščine nesprejemljiva – to je označeno z zvezdico pred stavkom:

(5) *Mu ga je v šolo prinesel Janez.
(6) *V šolo prinesel Janez mu ga je.
(7) *V šolo prinesel mu ga je Janez.

Te osnovne informacije o besednem redu naslonk smo navedli zato, ker se primera, ki ju primerjate v vprašanju, razlikujeta ravno v položaju naslonke:

(8) Če še niste naročeni, naročite se čimprej.
(9) Če še niste naročeni, se naročite čimprej.

Kot pravite, bi za razliko od tržaškega Primorskega dnevnika, kjer so uporabili besedni red iz (8), vi uporabili besedni red iz (9). Kot prvi vidik primerjave različic v (8) in (9) naj povemo, da bi se v standardni slovenščini in v večini slovenskih narečij omenjeni stavek glasil

tako, kot bi ga zapisali vi, torej z besednim redom iz (9). Vaša intuicija je torej povsem na mestu in tudi v skladu z intuicijo večine slovenskih govorcev.

Morda se vam zdaj postavlja vprašanje, kako gresta skupaj dejstvo, da je v večini različic slovenščine sprejemljiv besedni red iz (9), in naša prejšnja trditev, da imajo naslonke v večini različic slovenščine v stavku precej fiksno mesto za prvim stavčnim sestavnikom. To dvoje ni nekompatibilno zato, ker v vašem primeru kot prvi sestavnik v glavnem stavku šteje cel odvisni stavek 'če še niste naročeni'; zato ni nepričakovano, da vam intuicija narekuje, da naslonko postavite takoj za prvim delom celotne povedi, torej takoj za odvisnim stavkom:

(10) [Če še niste naročeni,] [se] naročite čimprej.

Skratka, z vidika rabe večine slovenskih govorcev je sprejemljiva samo vaša različica, naslonka v tej različici vašega stavka pa stoji na drugem mestu zato, ker kot prvi sestavnik glavnega stavka šteje cel odvisni stavek 'če še niste naročeni'.

Kot naslednji vidik pa omenimo skrajno zahodna narečja slovenščine kot podsistem slovenščine, ki je kot vsako narečje deloma samosvoj. In kot ena od posebnosti skrajno zahodnih narečij se kaže ravno postavljanje naslonk. Kot ste seveda opazili že sami, primer, ki ste ga navedli v vprašanju, nikakor ni osamljen. Če navedemo še dva izmed več deset zgledov, ki smo jih zasledili sami na spletnih straneh raznih slovenskih organizacij v Italiji ali v spontanem govoru slovenskih govorcev iz Italije:

(11) Če želiš biti obveščen o morebitnih spremembah, vpiši se v mailing listo.
(pisno, spletna stran slovenske organizacije v Italiji)

(12) Če to trdiš, povej mi, kako ...
(govorjeno, predstava slovenske gledališke skupine iz Italije)

V teh zgledih se naslonka pojavlja na enakem mestu kot v vašem primeru iz Primorskega dnevnika, in kot rečeno, taki zgledi v skrajnih zahodnih narečjih nikakor niso zanemarljivo redki; iz tega zaključujemo, da na nivoju teh narečij ne gre za napako, temveč za, v primerjavi z večinskim vzorcem, deloma drugačno pravilo razvrščanja naslonk. Za razliko od večine slovenskih narečij, kjer se naslonke pojavljajo na drugem mestu, se v skrajnih zahodnih narečjih/v zamejstvu (in morda do neke mere tudi širše v zahodni slovenščini) naslonka vsaj na prvi pogled očitno pojavlja na tretjem mestu v stavku, (13).

(13) [Če želiš biti obveščen o morebitnih spremembah,] [vpiši] [se] v mailing listo.

Vendar se postavlja vprašanje, če se tudi v teh zgledih na mesto naslonke vendarle ne da gledati kot na drugo mesto, le da ne v stavku/skladenjski enoti, temveč v tako imenovani intonacijski zvezi/glasoslovni enoti. Odvisni stavek v (13) bi tako lahko bil ločena intonacijska zveza, zato za postavljanje naslonke v skrajnih zahodnih narečjih „ne bi štel" in naslonka bi bila torej tudi tu na drugem mestu v relevantni enoti, le da bi bilo to drugo mesto izračunano na osnovi rahlo drugačnih jezikoslovnih parametrov kot v večini slovenskih narečij (tako uravnavano razvrščanje naslonk je znano npr. v srbohrvaščini). Kakor koli že, ali je položaj naslonke v teh primerih najbolje opisati kot po svoje izjemno razporejanje na tretje mesto, kot razporejanje na drugo mesto znotraj intonacijske zveze, kot razporejanje po ločenem načelu postavljanja za glagol ali še kako drugače, je stvar precej resnejše analize, v katero se tule ne bomo spuščali. Poudarili bi radi le, da je tovrstnega postavljanja naslonk v skrajnih zahodnih narečjih toliko, da gotovo ne moremo govoriti preprosto o zanemarljivem vzorcu in s tem nepredvidljivi nesistemskosti („napaki"), temveč le o delno samosvojem podsistemu.

Trditev, da tudi primeri pod (11), (12) in vašim (8) niso morda preprosto „napake", temveč samo sledijo nekemu drugačnemu pravilu postavljanja naslonk, ki niti ni nujno zelo drugačen od večinskoslovenskega, lahko podpremo s tem, da tudi v skrajno zahodni slovenščini naslonk ne moremo postaviti npr. kar na sredo stavka ob glagol in da so vsaj v običajnih stavkih naslonke v zamejskih narečjih še vedno na drugem mestu, torej tam, kjer stojijo tudi v večini drugih slovenskih narečij. Primeri, kjer bi naslonko postavili kar sredi stavka, kot v spodnjem zgledu (14), so neslovnični tudi v skrajnih zahodnih narečjih, prav tako so enako kot v osrednji slovenščini v skrajno zahodnih narečjih neslovnični tudi zgornji zgledi (5), (6), (7).

(14) Mogoče vsi ne vejo, da tudi pujsi se morajo spopadati z identitetnimi težavami. (pisno, spletna stran slovenske organizacije v Italiji)

(15) *…, da tudi pujsi morajo se spopadati z identitetnimi težavami;

Vsekakor torej velja, da primer iz Primorskega dnevnika ni preprosto napačen, zdi se le, da sledi rahlo drugačnemu pravilu razvrščanja naslonk, kot velja v večini slovenskih narečij. Če slovenščino jemljemo kot celoto, imamo torej dva sistema razvrščanja naslonk. Ker vsebuje večina slovenskih narečij samo enega od teh sistemov, bi bilo razvrščanje po sistemu skrajnih zahodnih narečij v npr. osrednjih narečjih res napaka, ne predstavlja pa tako razvrščanje napake v sistemu skrajnih zahodnih narečij; in ne eden ne drugi od teh

sistemov ni nič boljši ali slabši od drugega, oba uravnavajo običajna jezikoslovna pravila.

In če se od primerjave skrajno zahodnih narečij z večino drugih narečij preusmerimo na primerjavo s knjižno slovenščino, se lahko vprašamo, kako je uravnavano razvrščanje naslonk v standardni slovenščini. A odgovor na to vprašanje ni nujno jasen. Pri tako podrobnih vprašanjih, kot je položaj naslonke v konkretnem stavku, je namreč praktično nemogoče govoriti o pravilnosti v knjižnem jeziku, saj priročniki, kot sta *Slovenski pravopis* (2001) in *Slovenska slovnica*, ne predpisujejo jezika do takšnih podrobnosti (še posebej kadar alternativne različice prihajajo iz takih narečnih sistemov, ki jih imata pravopisec in večinski govorec manj v zavesti). Lahko bi sicer rekli, da se pri podrobnostih, ki v normativnih priročnikih niso predpisane, običajno privzema večinsko pravilo; da je torej pravilno tisto, kar je sprejemljivo v večini slovenskih narečij. V tem primeru bi bil konkretni primer iz Primorskega dnevnika nestandarden. Vendar tudi takšno privzemanje ni nikjer eksplicitno predvideno, zato tega zaključka ne moremo potegniti tako preprosto. Na nek način je to torej v knjižni slovenščini prepuščeno govorcem samim. Če bodo želeli pisati v sistemu slovenščine večine narečij/govorcev, bodo trenutni vrstni red iz vašega zgleda obrnili, če pa hočejo obdržati sistem tržaške slovenščine, bodo lahko trenutni vrstni red iz vašega zgleda ohranili. Vi ste očitno usvojili sistem večine slovenskih narečij, zato vam intuicija obrnjeni vrstni red zavrača.

‘Porabiti’, ‘plačati’, ‘dati’ ali ‘zapraviti’ ter ‘udariti žogo’

Opažam, da nekateri ljudje pogosto uporabljajo glagol ‘zapraviti’ namesto glagolov ‘porabiti’, ‘plačati’, ‘dati’ ... Prosim za vaše mnenje.
Športni novinarji so pri poročanju o nogometu začeli uporabljati izraz: „udariti žogo“. Kaj menite o tem?

Odgovorili vam bomo tako, kot ste zastavili vprašanje: najprej bomo pokomentirali rabo glagola ‘zapraviti’, nato še nogometno ‘udarjanje žoge’.

Sklepamo, da s prošnjo po našem mnenju glede uporabe glagola ‘zapraviti’ v kontekstih, kjer se sicer pojavljajo glagoli ‘plačati’/‘dati’/‘porabiti’, pričakujete naše mnenje glede upravičenosti tega „zamenjevanja“.

‘Zapraviti’ kot ‘porabiti’, ‘plačati’, ‘dati’

Za komentiranje upravičenosti rabe glagola ‘zapraviti’ v naravnih kontekstih glagolov ‘plačati’/‘dati’/‘porabiti’ je smiselno najprej pogledati, kakšne pomene naj bi tem glagolom širša slovenska govorna skupnost sploh pripisovala oziroma v kakšni meri naj bi bili prekrivni. To ugotavljamo iz opisov v priročnikih, na primer v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ)[115].

Priročniki

Glagol ‘zapraviti’ ima po SSKJ dva glavna pomena. Prvi je »z nepremišljenim ravnanjem narediti, da ni več razpoložljive materialne dobrine« (npr. zapraviti denar); drugi pomen pa se nanaša na nematerialne dobrine, »zaradi kakega negativnega, nepremišljenega ravnanja izgubiti« (npr. zapraviti čast, zapraviti ugled). Razlika med pomenoma je torej le v tem, da v drugem primeru ‘zapravljeno’ ni nujno materialna dobrina ampak bolj ali manj kar koli, za kar se privzema, da je kaj vredno (je ‘dobrina’).

Tudi glagol ‘plačati’ ima po SSKJ več med seboj povezanih pomenov. Pomeni lahko dajanje določene vrednosti, običajno denarja, s čimer si pridobimo pravico do lastništva (npr. ‘plačati knjigo’) ali do rabe nečesa (npr. ‘plačati najemnino’); drugi pomen glagola ‘plačati’ je »z denarjem narediti, da preneha plačilna obveznost« (npr. ‘plačati davke’, ‘plačati dolg’) in tretji »dati komu določeno vrednost, navadno denar, za opravljeno delo, storitev« (npr. ‘plačati delavce’, ‘koliko je plačal za varstvo’). Nadalje ima glagol ‘dati’ seveda ogromno pomenov, med katerimi SSKJ navaja tudi zadnji pomen glagola ‘plačati’ (npr. ‘Koliko si dal za avto?’). Glagol ‘porabiti’ pa po SSKJ med drugim pomeni narediti, da ni več na voljo

115 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html

razpoložljivih materialnih dobrin (npr. ‘denar smo porabili za stanovanje’) ali možnosti, ugodnosti (npr. ‘porabil je zadnjo priložnost’).

Po pregledu vseh pomenov, ki nas ta trenutek zanimajo, lahko torej sklenemo, da imajo vsi navedeni glagoli – ‘zapraviti’, ‘plačati’, ‘dati’, ‘porabiti’ – vsaj eno skupno lastnost. Pri vseh gre lahko za to, da se (za plačilo nečesa) rabi določena materialna dobrina (pogosto denar). V tem so ti štirje glagoli torej pomensko prekrivni. Se pa po SSKJ glagol ‘zapraviti’ od ostalih treh razlikuje po tem, da gre za ‘nepremišljeno’ porabo materialne dobrine.

Če bi pregled stanja končali tu, bi bil sklep, da je vsem štirim glagolom vsaj eden od osnovnih pomenov skupen, da pa le pri enem od teh glagolov ta osnovni pomen obvezno spremlja tudi stranski pomen ‘nepremišljenosti’. Iz tega bi sledilo, da povprečni govorec slovenščine, ko sliši npr. spodnji stavek (1), tega ne bo interpretiral le kot gole informacije o višini porabljenega denarja, temveč bo izjavo interpretiral kot informacijo o višini porabljenega denarja in hkrati kot informacijo, da je bila po mnenju govorca poraba nepremišljena. Stavek (2) pa naj bi povprečni govorec slovenščine lahko interpretiral tudi samo kot golo informacijo o višini porabljenega denarja.

(1) Za obleke smo zapravili 300 evrov.
(2) Za obleke smo plačali/dali/porabili 300 evrov.

Dejanska raba

Videli smo torej stanje, kot ga beleži SSKJ. Vendar vi opažate, da nekateri govorci glagol ‘zapraviti’ uporabljajo tudi v kontekstih, kjer bi vi pričakovali katerega od ostalih treh glagolov. Vedeti sicer ne moremo, sklepamo pa, da s tem mislite ravno to, da glagol ‘zapraviti’ slišite tudi v kontekstih, kjer se vam zdi, da govorec sporočanemu dejstvu o višini porabljenega zneska ni nameraval dodajati informacije, da je bila poraba nepremišljena; da je torej glagol ‘zapraviti’ uporabil za sporočanje gole informacije o višini porabljenega denarja.

Če bi šlo pri tem za osamljen primer, bi lahko stvar pustili vnemar kot naključen odklon. Če se taka raba ponavlja, in to pri nezanemarljivem številu govorcev, pa to pomeni, da smo priča sistemskemu vzorcu, ki v SSKJ pač ni zabeležen. Zabeležen morda ni zato, ker gre za besednopomenski razvoj, ki se je odvil po sestavi relevantnega dela SSKJ (del, ki vsebuje geslo ‘zapraviti’, je nastajal v 80-ih letih 20. stoletja); morda zato, ker po mnenju avtorjev SSKJ pri tem ne gre za knjižno rabo; morda zato, ker raba po mnenju avtorjev SSKJ ni dovolj razširjena ali pomembna v slovenski govorni skupnosti kot celoti, ampak je omejena npr. na določeno zemljepisno ali socialno zamejeno podskupino; itd. Kakor koli že, dejstvo, da tako rabo pri nekaterih govorcih opažate pogosto, kaže ravno na to, da ima glagol ‘zapraviti’ v slovenščini (kot skupku vseh različic slovenščine) vsaj en pomen oziroma

rabo več, kot ga beleži SSKJ.

Da o tem, ali gre za enkraten, naključen odklon ali za ponavljajoč vzorec, ne bi presojali samo na podlagi vaše trditve, si lahko pomagamo še s preverbo stanja dokumentirane rabe, za kar nam bo služil kar svetovni splet. Izkaže se, da se glagol 'zapraviti' tudi na spletu brez težav najde rabljen v kontekstih, iz katerih vsaj mi ne razberemo, da bi se namigovalo na kakšno 'nepremišljenost' – taka sta npr. spodnja zgleda v (3) in (4).

(3) Literatura in stari izpiti se dobijo v fotokopirnici na faksu, letos smo imeli pa tudi sejem rabljene literature. Za knjige sem zapravila okoli 100 evrov na semester mogoče kaj več. Obvezne so samo vaje, pa mogoče dvojna predavanja.
(4) Potrebno gradivo se lahko dobi od tutorjev, starejših študentov, na skupnem mailu, na internetu. Mislim, da je najcenejša varianta kopiranje. Sama sem za letnik zapravila približno 100 evrov. Najtežji predmeti so Statistika, Matematika in Biokemija.

Najdejo se tudi zgledi, kjer govorec (oziroma prvoosebni pisec) celo eksplicitno omeni nekaj takega, iz česar lahko sklepamo, da se mu poraba ne zdi 'nepremišljena', npr. (5) in (6):

(5) Za lepotne posege sem sicer zapravila kar 23 tisoč evrov, a vredno je bilo vsakega centa.
(6) Ne vem kaj naj še napišem, da sem spičil cca 2300 Eurov in da mi spet ni žal niti enega centa ki sem ga zapravil …

Še več, najdejo se tudi zgledi, v katerih se 'zapraviti' sopojavlja s 'pametno', kot (7) in (8), v katerih 'zapraviti' ne more vsebovati sopomena 'nepremišljeno', saj ta ne bi smel biti združljiv s prislovom 'pametno'.

(7) Ampak jst ne bi riskiral - zato sm vzel 850W, dal svoj denar, ampak sedaj vsaj vem, da sem ga pametno zapravil.
(8) Kljub enormni količini denarja, ki ga imam, me zanima ali bom z 200€, kolikor stane ventil, to vsoto relativno pametno zapravil.

V dejanski rabi torej kljub SSKJ-jevi definiciji z obvezno 'nepremišljenostjo' res neredko srečamo glagol 'zapraviti' rabljen tudi brez tega sopomena. Očitno torej 'nepremišljenost' za nekatere govorce ni povsem nujna sestavina pomena glagola 'zapraviti'. V zgornjih zgledih se hkrati sicer zdi, da so zneski, ki se pojavljajo ob glagolu 'zapraviti', vedno razmeroma veliki in bi torej lahko bila splošna omejitev pri rabi glagola 'zapraviti' vsaj to. A se vendarle

precej hitro najde tudi primere, kjer govorec (prvoosebni pisec) očitno privzema, da je porabljeni znesek razmeroma majhen, npr. zgled (9), ki je bil zapisan v kontekstu starševske diskusije na temo mesečne porabe v trgovini (ne npr. decembrskega nakupovanja daril), in zgled (10), ki je bil zapisan v kontekstu razglabljanja o porabi denarja.

(9) Kako tebi uspe zapraviti samo 150 eur?
(10) ... Recimo, da ste ta mesec želeli zapraviti za hrano 100€. Predstavljajte si, da pride nekdo do vas in da vam reče, da vam bo on kupil hrano, če mu date polovico zneska. ...

Nenazadnje tudi v SSKJ kljub definiciji z 'nepremišljenostjo' najdemo zgled, pri katerem tega sopomena najverjetneje ni, namreč »za hrano se dosti zapravi«. SSKJ sicer ta zgled označuje kot »ekspresiven« (čustveno nenevtralen), a kar koli naj bi »ekspresivenost« pri tem zgledu že bila, je kot 'nepremišljenosti' verjetno ni smiselno interpretirati.

Vaša opažanja smo tu torej potrdili še s pregledom rabo na svetovnem spletu. 'Nepremišljenost' torej v slovenščini (kot skupku vseh različic slovenščine) ni obvezni sopomen glagola 'zapraviti'. To seveda še ne pomeni, da je ta raba nujno del vseh različic slovenščine oziroma del slovenščine vseh govorcev; možno je, da zgornjih zgledov v svoji slovenščini ne sprejemajo vsi govorci. Če je tako, se govorci slovenščine pač delijo na dve podskupini, ki glagolu 'zapraviti' pripisujeta rahlo različna pomena. Taka delitev ne bi bila nič posebnega. Prav tako naš sklep ne pomeni, da raba s sopomenom 'nepremišljenosti' ali nečesa podobnega ne bi mogla še vedno biti najpogostejša oziroma tako ali drugače primarna raba glagola 'zapraviti'.

Pomenski razvoj

Sopomen 'nepremišljenosti' oziroma sopomen, da je šel denar za nekaj nepotrebnega, pri glagolu 'zapraviti' ni presenetljiv, saj glagol vsebuje predpono 'za-', za katero je znano, da v eni od svojih rab prinaša nekaj takega kot 'nepremišljenost' oziroma podatek, da je dejanje privedlo do neke negativne, nezaželene situacije. Taki glagoli so tudi npr. 'zafrčkati', 'zakockati', 'zakvartati', 'zapiti' itd. Verjetno lahko torej privzamemo, da je 'zapraviti' sprva res obvezno nosil sopomen 'nepremišljenosti' oziroma nečesa podobnega. Če je tako, se lahko vprašamo, ali je pojav opaženega pomenskega premika (delne možnosti nevtralizacije sopomena 'nepremišljenosti') presenetljiv. Odgovor je verjetno negativen.

Namreč, če sem – npr. za obleke – zapravil 300 evrov, sem ostal brez tega denarja; in če sem za obleke porabil (dal, plačal) 300 evrov, sem prav tako ostal brez tega denarja. Osnovna posledica dejanja je torej ob obeh glagolih enaka. In hkrati lahko v dejstvu, da sem ostal brez denarja, praktično vedno (tudi ko je šel denar za dober nakup) vidim neza-

želeno situacijo, zato se lahko tudi glagol, ki sopomen 'nezaželenosti'/'nepremišljenosti' vključuje načeloma obvezno, uporablja skoraj ob vsakem trošenju. Ob tako razširjeni rabi pa bo seveda ravno sopomen 'nezaželenosti'/'nepremišljenosti' izgubljal opaznost. Čim na jezik torej pogledamo kot na nekaj, kar se s časom neizbežno tudi spreminja, možnost, da se ob 'nepremišljenem' pojavi tudi nevtralizirani pomen, ni presenetljiva.

Da tak premik oziroma delna možnost nevtralizacije sopomena 'nepremišljenosti' ni neobičajna, posredno kaže tudi dejstvo, da enak premik pri glagolu s prav istega pomenskega področja opazimo tudi v kakšnem drugem jeziku, npr. angleščini. Angleški glagol 'blow' v osnovi pomeni 'pihati/pihniti', v pogovornem jeziku pa je razvil tudi pomen 'zapraviti', (11) in (12), vključno s pomenom 'nepremišljene porabe denarja', (13).

(11) I blew a great chance. ('Zapravil sem odlično priložnost'.)
(12) The team blew the lead. ('Moštvo je zapravilo vodstvo'.)
(13) Today I blew 300 euros (on unnecessary clothes). ('Danes sem zagonil 300 evrov (za nepotrebne cote)'.)

A medtem ko spletni slovar *Merriam Webster's*[116] pri tem glagolu v kontekstu denarja beleži samo pomen 'nepremišljeno porabiti', elektronski slovar *Random House Webster's Unabridged Dictionary* (1996) poleg pomena 'nepremišljeno porabiti denar' ponuja tudi osnovnejši pomen 'porabiti denar'. Čeprav glagol 'blow' v ostalih prenesenih pomenih ('blow a great chance', 'blow the lead') ohranja nujni sopomen 'nesrečnosti' izgube/zašuštranja, pa je lahko v kontekstu denarja očitno ta sopomen tudi nevtraliziran.

Sklep

V primerjavi z glagoli 'porabiti'/'plačati'/'dati' rabo glagola 'zapraviti' v kontekstu denarja pogosto spremlja sopomen 'nepremišljenosti' oziroma nečesa podobnega. SSKJ-jev opis ta sopomen predstavlja celo kot obvezno komponento pomena tega glagola, vendar raba kaže (kot opažate tudi sami), da lahko danes marsikateri govorec ta sopomen vsaj delno nevtralizira in v kontekstu denarja glagol uporabi bolj ali manj zamenljivo z glagolom 'porabiti'. Po vsej verjetnosti je to kasnejši razvoj osnovne pomenske podobe glagola, a hkrati nikakor ne razvoj, ki bi bil kaj posebej nepričakovan; paralelne primere razvoja najdemo tudi pri neposrednih pomenskih ustreznicah v drugih jezikih. Seveda pa to ne pomeni, da z obstojem take nevtralizirane rabe morda prihaja tudi do izginotja rabe s sopomenom 'nepremišljenosti', kot tudi ne, da je ta možnost nevtralizacije sopomena 'nepremišljenosti' nujno posplošena na vse govorce slovenščine. Dejstvo, da tako rabo opaža-

116 http://www.merriam-webster.com/

te in izpostavljate, prav lahko pomeni, da gre ta vsaj deloma navzkriž z vašo ponotranjeno različico slovenščine. Da prihaja med govorci do takih razlik, ni v jeziku nič neobičajnega.

Udariti žogo

Prosili ste nas za komentar zveze ‘udariti žogo’. Upamo, da bo spodnji komentar vsaj približno to, kar ste pričakovali – iz vprašanja nam namreč ni jasno, kateri vidik te zveze vas zanima. Na misel nam prideta dve stvari, ki bi ju lahko imeli v mislih kot vredni komentarja (= potencialno odstopajoči od siceršnjih vzorcev), in ju tule predstavljamo kot vprašanji:

1) Ali ni tako, da udarjamo z roko, z nogo pa brcamo? (‘Udariti žogo’ bi pri npr. odbojki potem šlo, pri nogometu – torej v kontekstu sunka, ki ni sprožen z roko temveč z nogo – pa ne.)

2) Z živim v tožilniškem predmetu je ‘udariti’ nesporno sprejemljiv (npr. ‘Maradona je udaril sodnika’), z neživim v tožilniškem predmetu pa nekako ne (npr. ‘Maradona je udaril mizo’). Zakaj bi bil potem sprejemljiv ‘Maradona je udaril žogo’, saj imamo v tožilniškem predmetu tudi tu nekaj neživega?

V nadaljevanju bomo najprej povzeli relevantne informacije iz priročnikov, potem bomo to dopolnili s pregledom nekaterih vidikov rabe, kot jih izkazujejo besedilni korpusi, nato pa se bomo v luči teh uvodnih podatkov bolj ciljno posvetili obema pravkar zastavljenima vprašanjema. Poskusili bomo razložiti, zakaj pojav take rabe vendarle ni odklon od običajnih tirnic slovenščine. Ni pa nikakor nujno, da bi morala biti taka raba posplošena na vse govorce. če to rabo pozna različica ene skupine govorcev Če ni, gre za povsem običajno vrsto razlike med govorci istega jezika.

Priročniki

Za izhodišče bomo postregli z nekaj podatki iz *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ). Iz tovrstnih priročnikov naj bi izvedeli, kakšni pomeni, rabe in zveze so bili v jeziku širše slovenske govorne skupnosti ob pripravi slovarja značilni za besedi ‘udariti’ in ‘žoga’. Včasih pa lahko v opisih prepoznamo tudi kaj takega, kar dela morebitno sopojavljanje teh dveh besed v čemer koli posebno.

SSKJ na več mestih uporablja zveze ‘udariti žogo’, ‘udarjena žoga’ in ‘udarec žoge’. V geslu ‘udariti’ npr. navaja podpomen oziroma posebno rabo ‘sunkovito dotakniti se česa, navadno z določenim namenom’, kar med drugim ponazarja tudi z zgledom ‘udariti žogo’;

v geslu ‘žoga’ pa (namizno)teniško zvezo ‘rezana žoga’ razlaga kot ‘z nagnjenim loparjem odbita, udarjena žoga’. SSKJ torej zvezo ‘udariti žogo’ navaja kot zgled, uporabi pa jo tudi v razlagah. Je pa res, da v teh primerih ni razvidno, ali naj bi šlo le za npr. odbojkarsko in teniško rabo, kjer se po žogi udarja z roko/loparjem, ali tudi nogometno rabo, kjer se žogo (pretežno) brca.

Vendar vsaj posredno informacijo o tem prinaša razlaga v geslu ‘strel’, kjer za športno rabo tega izraza SSKJ ponuja razlago ‘močen sunek, udarec žoge proti vratom’. V igrah z žogo, kot so tenis, odbojka ipd., namreč ni gola, torej avtorji niso imeli v mislih teh iger; pri npr. rokometu, kjer se žogo pošilja naokrog z roko, pa gre za metanje in ne udarjanje. To verjetno pomeni, da se avtorjem SSKJ zveza ‘udarec žoge’ tudi za kontekst nogometa očitno ni zdela neustrezna za uporabo v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* in torej za rabo v knjižni slovenščini. (Obstajajo sicer igre kot hokej na travi, kjer se igra z žogo, strelja na gol, žogo pa pošilja naokrog z udarcem s palico, vendar ob relativno manjši razširjenosti teh iger verjetno vseeno ni neupravičeno sklepati, da je bila tu razlaga, ki vsebuje zvezo ‘udarec žoge’, rabljena za kontekst nogometa.)

In da ne ostanemo samo pri priročniških opisih izpred več kot četrt stoletja (zvezek T-Ž je izšel 1991 in torej odraža stanje največ do konca 80-ih let, zvezek Preo-Š pa je izšel 1985 in torej odraža stanje največ do začetka 80-ih let), omenimo še bolj nedavno rabo, kot jo izpričujejo besedilni korpusi.

Nedavna raba – korpusi

Korpus pisnih besedil Gigafida[117] vsebuje skoraj 200 pojavitev zveze ‘udariti žogo’ (številka vsebuje katero koli obliko tega glagola in edninski ali množinski tožilnik samostalnika ‘žoga’, torej poleg ‘udariti žogo’ tudi ‘udaril žogo’, ‘udarjala žoge’ ipd.). Enega po enega zgledov sicer nismo pregledovali, na podlagi sondiranja pa lahko vseeno rečemo, da jih je med temi največ iz konteksta nogometa (precej je tudi tenisa, odbojke, golfa). Spodaj jih nekaj navajamo, skupaj z virom in letnico:

(1) Avstrija se je s prvim golom v igro vrnila šele sedem minut do konca, ko je igralec s klopi Andreas Ibertsberger udaril žogo s 25 metrov, žoga se je odbila od enega od igralcev in pristala v zgornjem kotu drugega škotskega vratarja Raba Douglasa.
(časopis Ekipa, leto 2000)

(2) Ker pa nogomet nekje pač mora biti, smo jim našli začasen prostor ob Savi. Teren sicer ni najbolj raven, naj pa zato malo bolj pazijo, kako udarijo žogo pa bo.
(revija Hopla, 2006)

117 http://www.gigafida.net/

(3) Ko sem udaril žogo, sem imel občutek, da bo zletela v mrežo, ko se je od vratnice vendarle odbila za hrbet vratarja Interblocka, pa so me preplavila zares neverjetna čustva.
(časopis Ekipa, leto 2009)

(4) Kombiniramo bazične veščine z bolj zahtevnimi, denimo: če se je otrok prej naučil brcniti žogo, se zdaj lahko uči udariti žogo na različne načine, denimo čim dlje, z rotacijo…
(časopis Gorenjski glas, leto 2008)

(5) Takrat je Malbranque s približno 25 metrov silovito udaril žogo, vendar jo je Simeunović najprej izbil izpod prečnika, nato pa jo je ujel.
(časopis Večer, leto 1999)

Stanje torej potrjuje vaše opažanje: v nogometnem kontekstu je zveza ‘udariti žogo’ danes vsekakor živa. Najverjetneje je sicer omejena na formalne različice jezika (pisni jezik časopisov, govorjeni jezik komentatorjev), a to tu niti ni pomembno. (V bolj spontanem govoru so se vsaj na osrednjeslovenskem območju pred kakšnimi dvajsetimi leti v nogometnem pomenu ‘streljati’ rabili glagoli kot ‘nažgati’, ‘užgati’, ‘nabiti’, ‘usekati’, ‘našutirati’, najobičajneje verjetno kar brez predmeta ‘žoga’.)

Roka kot privzeto „orodje’ pri eni od rab glagola ‘udariti’

V eni od rab pomeni glagol ‘udariti’ ‘nenamensko se česa sunkovito dotakniti’, ‘nenamensko se v kaj zaleteti’. V tem pomenu je stavek brez tožilniškega predmeta, kot osebek pa ima lahko tudi nežive predmete, npr. SSKJ-jev ‘Avtomobil je čelno udaril v ograjo’. V tem pomenu verjetno nikomur ne hodi na misel, da bi moral ‘udariti’ vključevati ‘roko’ – avtomobili ‘roke’ niti nimajo. Zglede kot (6), ki imajo tožilniški predmet in živ osebek, pa bi izven vsakega konteksta verjetno res interpretirali, kot da je šlo za sunek z roko; v nadaljevanju govorimo le o tej rabi.

(6) Tone je udaril Petra.

Na prvi pogled se nam torej zdi, da lahko z glagolom ‘udariti’ v tej rabi poimenujemo le suvanje z roko. Če bi bilo tako, bi nam za suvanje z nogo ostajali glagoli kot ‘brcniti’, na zahodu ‘cebniti’ itd. Vendar, kot smo videli višje, nam daje že razlaga v SSKJ-jevem geslu ‘strel’ vsaj posredno misliti, da slovar za samostalnik ‘udarec’ izkazuje tudi rabo v kontekstu nogometa oziroma suvanja z nogo. In tudi nogometnih pojavitev zveze ‘udariti žogo’ v npr. Gigafidi ni tako malo, da bi jih lahko kar odpisali kot naključne odklone.

Hitro se tudi pokaže, da je v tej rabi glagola ‘udariti’ in samostalnika ‘udarec’ sicer tipično „orodje“ res roka, čeprav je to le osnovni pomen, ki ga lahko s sobesedilom prekličemo.

Čeprav bi zgornji zgled (6) izven konteksta interpretirali kot sunek z roko, se ob takih zgledih brez težav pojavljajo predložne zveze kot ‘s palico’, ‘s kladivom’, ‘s steklenico’, ‘z glavo’ in vsaj za mnoge govorce tudi ‘z nogo’, (7) in (8).

(7) Tone je udaril Petra s palico.
(8) Tone je z nogo udaril Petra v glavo.

Tega v korpusih in na spletu najdemo ogromno, za niz ‘udarec z nogo’ našteje Google na slovenskih straneh kar 10200 pojavitev. Ogromno se tega najde v kontekstu borilnih športov, kjer se ‘udarec’ rabi kot krovni izraz, tako da se v formalnih jezikovnih različicah o tovrstnih brcah redno govori kot o ‘udarcih z nogo’, kot lahko vidite npr. v seznamu nožnih udarcev na spletni strani Karate kluba Shotokan Ajdovščina[118] in v geslu Kickbox[119] na Wikipediji. Zvezo ‘udariti z nogo’ pa najdemo uporabljeno tudi v SSKJ, in sicer kot razlago glagola ‘brcniti’.

Po eni strani torej glagol ‘udariti’ res pomeni ‘suniti z roko’, vendar hkrati tako raba kot priročniki kažejo, da je to le tipični/privzeti pomen, ki ga lahko vsaj večina govorcev s sobesedilom prekliče. Običajno sta ta preklic in vrsta udarca sporočena z eksplicitno predložno zvezo (npr. ‘s palico’ oz. ‘z nogo’ v (7)–(8)), lahko pa je očitno omogočen tudi s kontekstom: v kontekstu nogometne tekme lahko očitno za marsikaterega govorca ‘žogo udarimo’ tudi, če ne ekspliciramo, da smo to naredili ‘z nogo’.

Če za razliko od pravkar omenjenih govorcev taki stavki vam niso sprejemljivi – da za vas v tej rabi glagola ‘udariti’ torej noga nikakor ne more biti „orodje“ udarjanja – smo pač priča dvema različicama slovenščine, ki se glede enega dela pomena besede ‘udariti’ razlikujeta. Take majhne razlike v besedišču so tako v slovenščini kot po jezikih nasploh vse prej kot neobičajne.

(Mimogrede lahko omenimo, da soobstoj ožjega in širšega pomena ne velja kar za vse glagole na splošno; ni nam npr. uspelo najti govorca, ki bi mu bila sprejemljiva stavka ‘Brcnil ga je z roko (v glavo)’ ali ‘Boksnil ga je s kolenom (v glavo)’. Pri ‘brcniti’ in ‘boksniti’ je torej omejenost na suvanje z nogo oziroma roko verjetno del neprekličljivega pomena kar za vse govorce slovenščine.)

(Ne)sprejemljivost neživega v tožilniškem predmetu

Če primerjamo stavke od (9) do (13), je razlika v sprejemljivosti med (10) in ostalimi očitna (vsaj delno nesprejemljivost tule označujemo z dvema vprašajema pred stavkom,

118 http://www.karateajd.si/tekst/STALNI%20TEKSTI/JAPONSKI%20IZRAZI/nozni_udarci.html
119 http://sl.wikipedia.org/wiki/Kickbox

sprejemljivost pa z odsotnostjo take oznake).

(9) Maradona je udaril sodnika.
(10) ??Maradona je udaril mizo.
(11) Maradona je udaril žogo. [vsaj za avtorje gornjih stavkov (1)–(5)]
(12) Maradona je udaril po mizi.
(13) Maradona je udaril po žogi.

V vseh zgledih gre za rabo glagola ‘udariti’ s pomenom ‘osebkovega namenskega sunkovitega dotika nečesa’, razlike pa so v elementu desno od glagola. (9) vsebuje tožilniški predmet z živim, (10)–(11) tožilniška predmeta z neživim, (12)–(13) pa predložna predmeta z istim neživim kot tožilniška predmeta v (10)–(11). Če ne bi bilo zgleda (11), bi lahko torej sklenili, da se pri tej rabi glagola ‘udariti’ živo izraža kot tožilniški predmet, neživo pa kot predložni predmet. Ker se ob zgledu (11) tak sklep podre, se postavlja vprašanje, zakaj je tožilniški predmet z neživo ‘žogo’ sprejemljiv.

Za sprejemljivost stavkov kot (11) sta morda lahko zaslužna dva dejavnika. Eden je tendenca, prisotna v mnogih jezikih, da ob določenih razredih glagolov tožilniška izraženost predmetu prinese tako imenovano „prizadetost“ v glagolskem dejanju, nekakšno spremembo v predmetu kot predpostavljano posledico glagolskega dejanja, predložna izraženost pa tega ne prinese. Ker za živa bitja tipično predpostavljamo, da udarec na njih pusti nekakšno ustaljeno posledico, npr. bolečino oziroma tako ali drugačno škodo, so ob naši rabi glagola ‘udariti’ največkrat izražena kot tožilniški predmet – kot ‘sodnik’ v (9). Za nežive predmete pa tipično ne predpostavljamo, da udarec na njih pusti kakšno ustaljeno posledico, zato so ob glagolu ‘udariti’ izraženi v predložni zvezi – kot npr. ‘miza’ v (12). Če tožilniškega ‘sodnika’ iz zgornjega (9) izrazimo kot predložno zvezo, kot v (14) spodaj, se zdi, kot da je sodnik npr. ležal na tleh mrtev, ko je Maradona udaril po njem, pri čemer seveda ne privzemamo kakšne ustaljene posledice (ali pa da gre za preneseno/nefizično rabo glagola ‘udariti’, npr. da je začel Maradona čez sodnika bentiti, čemur ravno tako ne pripisujemo ustaljene posledice).

(14) Maradona je udaril po sodniku.

Če ob glagolu ‘udariti’ z neživo ‘žogo’ v tožilniku marsikateri govorec nima težav, medtem ko jih ob neživi ‘mizi’ v tožilniku ima, se ob zgornji razlagi pomenske razlike med tožilniško in predložno izraženostjo postavlja vprašanje, ali v športnem kontekstu ‘žogi’ ob udarcu pripisujemo neko ustaljeno posledico, oziroma za kakšno ustaljeno posledico bi

lahko šlo – za razliko od ‘sodnika’ namreč bolečine ‘žogi’ (kot tudi ne ‘mizi’) z udarcem ne prizadanemo.

Razlaga, ki se nam zdi verjetna, je, da je za možnost tožilniške izraženosti ‘žoge’ ob glagolu ‘udariti’ res odgovorno to, da ‘žogo’ v kontekstu športa vidimo kot „prizadeto“ oziroma ji pripisujemo nekakšno ustaljeno posledico, in sicer posledico spremembe lokacije oziroma tega, da žoga kot posledica udarca odleti. Zato tudi ni presenetljivo, da ‘udariti žogo’ v nogometu pravzaprav avtomatično razumemo preprosto kot ‘streljati’, ‘sprožiti strel’, ‘izstreliti žogo’, ‘poslati žogo proti golu’, kar vse predpostavlja, da v dogodku municija – v našem primeru ‘žoga’ – spremeni lokacijo. To bi bil torej razlog, zakaj je v športu lahko neživa ‘žoga’ ob ‘udariti’ rabljena kot tožilniški predmet, medtem ko je lahko npr. neživa ‘miza’ ob ‘udariti’ običajno izražena le v predložni zvezi, kot smo videli v primerjavi stavkov (9)–(13).

Višje smo sicer omenili, da sta za sprejemljivost stavkov kot (11) morda lahko zaslužna dva dejavnika. Prvi je, da ob udarcu v kontekstu športa ‘žogo’ vidimo kot „prizadeto“ (predvidoma zaradi spremembe lokacije), kar sproži tožilniško izraženost. Drugi, seveda povezani dejavnik, ki bi lahko omogočal tožilniško izraženost ‘žoge’ ob glagolu ‘udariti’, pa bi lahko bila prisotnost elementa smeri. Znano je namreč, da lahko elementi smeri – kot so predložne zveze smeri (npr. ‘na gol’, ‘v avt’ ipd.) in predložne predpone (npr. ‘na-’, ‘iz-’, ‘u-’ ipd.) – včasih omogočijo sprejemljivost predmetov, ki ob istih glagolih brez teh elementov niso sprejemljivi, in dodatnih pomenov, ki jih isti glagol brez teh elementov prvotno nima. Taki primeri so npr. (15)–(17).

(15) a. * Maradona je jokal v slačilnico.
b. Maradona je odjokal v slačilnico. [=jokajoč oditi v ...]
(16) a. * Maradona je treščil torbo.
b. Maradona je treščil torbo v kot. [=s treskom poslati torbo v ...]
(17) a. * Maradona je žgal žogo na gol.
b. Maradona je nažgal žogo na gol.

V vseh zgledih pod (b) sprememba pomena in sprejemljivost stavka sovpada z dodatkom elementa smeri. Zgleda (15a) in (16a) v primerjavi z ustreznicama pod (b) nimata pomena premikanja, zgled (17b) pa ima z ozirom na ustreznico pod (a) pomen preprosto spremenjen v ‘(športno) streljanje’, torej povzročanje spremembe lokacije.

Nekaj podobnega bi lahko privedlo do današnje športne rabe zveze ‘udariti žogo’. ‘Udariti’ morda prvotno ni imel pomena ‘sunkovitega sproženja spremembe lokacije’, se je pa ta lahko razvil ob prisotnosti elementov smeri. V (18) tako dobimo namesto osnov-

nejšega pomena ‘sunkovito se dotakniti’ pomen ‘s sunkovitim dotikom poslati’ (= športni ‘streljati’), v (19) pa ‘sunkovito priti’; v obeh primerih gre torej pomen spremembe lokacije.

(18) Maradona je udaril žogo v levi spodnji kot vrat. [= z udarcem odposlati žogo v ...]
(19) Voda je udarila iz cevi na treh mesti hkrati. [= s sunkom priti iz ...]

Ko se taka zveza glagola in smernega elementa v kakšnem kontekstu rabi pogosto, lahko postane drugotni pomen včasih dosegljiv tudi brez izraženega smernega elementa. Ni izključeno, da se je nekaj takega dogajalo tudi pri zvezi ‘udariti žogo’, ki se danes s smernimi elementi sicer pojavlja pogosto, npr. (20), a hkrati za nogometni pomen ‘streljati’ izraženega smernega elementa očitno ne potrebuje nujno, (21).

(20) Novinec v koprskih vrstah Josip Barišić je na robu mariborskega kazenskega prostora podal Daliborju Volašu, ta pa je naredil korak okrog mariborskih branilcev in z levo nogo udaril žogo v levi spodnji kot mariborskih vrat.
(Gigafida, časopis Ekipa, leto 2007)
(21) Ko sem udaril žogo, sem imel občutek, da bo zletela v mrežo, ko se je od vratnice vendarle odbila za hrbet vratarja Interblocka, pa so me preplavila zares neverjetna čustva.
(Gigafida, časopis Ekipa, leto 2009)

Poskusili smo torej razložiti, v kakšnem smislu pri rabi športne zveze ‘udariti žogo’ kljub prvemu vtisu ne gre za nekaj, kar bi bilo v jeziku sistemsko gledano nepričakovano. Omenili smo dva dejavnika, ki bi bila morda lahko zaslužna za sprejemljivost stavkov kot (11). Prvi je, da v kontekstu športa ‘žogo’ ob udarcu vidimo kot „prizadeto“ (predvidoma zaradi spremembe lokacije), kar sproži tožilniško izraženost; drugi pa bi lahko bil prisotnost elementa smeri. V našem primeru je seveda možen tudi preplet obeh dejavnikov.

‘Udariti žogo’ = nova raba?

Pravite, da so športni novinarji pri poročanju o nogometu „začeli“ uporabljati izraz ‘udariti žogo’. Sicer iz te trditve ni nujno jasno, kdaj se vam zdi, da so s tem začeli, zdi pa se, da menite, da gre za razmeroma nedaven pojav. V tej luči naj ponovimo, da so jo imeli sestavljalci SSKJ očitno za ustaljeno vsaj že v času pred izdajo četrtega zvezka, torej v zgodnjih 80-ih letih, ko so jo, kot smo zapisali zgoraj, uporabili v razlagi besede ‘strel’, zvezo ‘udariti z nogo’ pa še prej, saj je bila v razlagi glagola ‘brcniti’ uporabljena že v prvem zvezku, torej že v 70-ih letih. Dejansko pa lahko rabo zvez ‘udariti koga z nogo’ in ‘udariti žogo’ (tudi v

nogometu) na portalu Digitalna knjižnica Slovenije[120], kjer lahko iščemo po raznem starem tisku, izsledimo že za okrog sto let nazaj. Med zadetki za razne oblike teh dveh zvez smo našli tudi naslednje zglede:

(22) Igralec A vodi žogo in jo udari proti vratom.
(Pravila nogometne igre, časopis Slovenec, leto 1937)

(23) Igralec A udari žogo proti vratom.
(Pravila nogometne igre, časopis Slovenec, leto 1937)

(24) V petek, 15. t. m. se je vršila v Postojni revanšna nogometna tekma med moštvima S. K. Postojna in S. K. Nanos iz Vipave, katera je končala z lepo zmago mladih postojnskih nogometašev v razmerju 3 : 0 (polčas 2 : 0). Po enourni zamudi zažvižga sodnik pričetek tekme. Sledijo pozdravi kapetanov ter izmenjava šopkov med moštvima in nato prične igra. Začetni udarec ima S. K. Nanos, kateri po lepo izpeljani kombinaciji udari žogo proti vratom S. K. Postojna, katera pa obtiči v rokah spretnega vrataria Dolenca.
(časopis Edinost, leto 1924)

(25) Udaril ga je z nogo v trebuh, kjer je dobil take poškodbe, da je drugi dan umrl v deželni bolnici, kamor so ga prepeljali po zdravniškem nasvetu.
(kranjski časnik Sava, leto 1913)

Za prav nedavno inovacijo torej ne gre, 'udarjanje z nogo' in 'udarjanje žoge' v nogometu imamo izpričano že pred okrog sto leti. Vsekakor pa je možno, da se je nedavno raba bolj razširila ali pa vsaj postala v našem življenju bolj prisotna – morda zgolj zaradi večjega obsega športnih/nogometnih besedil (prenosov, športnih novic), morda hkrati tudi zato, ker se športnim komentatorjem in piscem glagol 'brcniti' iz takega ali drugačnega razloga ne zdi pravi/dovolj „uraden" za jezik javnega poročanja in napovedovanja. O teh razlogih bi lahko ta hip le ugibali, zato se v to ne bomo spuščali. (Nekaj malega takih domnev o jeziku športnih novinarjev lahko preberete v prispevku Slaviti ali zmagati[121] na spletni strani ŠUSS, o stilu enega izmed slovenskih športnih novinarjev pa je bila napisana celo diplomska naloga z naslovom Radijski športni komentar: (osebni stil Aleša Smrekarja)(Kladnik 2007) [122].) Vsekakor je možno tudi, da danes obstajata dve različici slovenščine oziroma dve skupini govorcev; ena, pri kateri je ta raba del sistema, in druga, v kateri ta raba ni del sistema, čeprav jo govorci morda poznajo kot rabo druge skupine govorcev.

120 www.dlib.si
121 http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000386.html
122 http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/kladnik-nika.pdf

Sklep

S pregledom več gesel smo pokazali, da rabo zveze ‘udariti žogo’, predvidoma tudi v nogometu, pozna SSKJ, njen obstoj v današnji slovenščini pa smo potrdili s pregledom korpusa Gigafida in slovenskih spletnih strani. S pregledom starih besedil smo pokazali tudi, da raba ni ravno nedavna inovacija; možno pa je – tega nismo ugotavljali – da se je bolj razširila šele nedavno.

Podali smo razlago za dva vidika zveze ‘udariti žogo’, ki bi lahko bila po našem predvidevanju odgovorna za to, da legitimnost zveze kdo postavlja pod vprašaj: na eni strani dejstvo, da se zveza ‘udariti žogo’ rabi tudi v športih, kjer gre za suvanje žoge z nogo, na drugi strani dejstvo, da se zveza ‘udariti žogo’ s svojim neživim tožilniškim predmetom v športu rabi kljub temu, da ‘žogi’ z udarcem ne prizadanemo bolečine oziroma da nam hkrati zveza ‘udariti mizo’, prav tako z neživim tožilniškim predmetom, ni sprejemljiva.

V razmišljanju smo razlagali samo dejstvo, zakaj ta zveza, če jo govorčeva različica pozna, kljub tema odstopanjema od nekaterih očitnejših vzorcev ni odklon od jezikovnega sistema. Če govorec te zveze ne sprejema, pa gre za drugo različico slovenščine. Soobstoj več različic s takimi majhnimi razlikami ni nič neobičajnega.

Za konec naj omenimo še, da v rabi nogometnega izraza ‘udariti žogo’ slovenščina nikakor ni osamljena. V hrvaščini se v nogometu za strele z nogo najde ‘udariti loptu’, v angleščini ‘hit the ball’ in ‘strike the ball’, v francoščini ‘frapper le ballon’ in ‘taper le ballon’, kar so vse dobesedne ustreznice slovenske zveze ‘udariti žogo’.

Slovenski ‘učni’ ali ‘vzgojni’ jezik

Jasli s slovenskim učnim jezikom ali s slovenskim vzgojnim jezikom?

V odgovoru bomo razložili, katera zveza je bolj ustaljena in ali kateri od zvez jezikovnosistemsko gledano kaj manjka, nato pa bomo v kontekstu obeh izrazov omenili še pojav soobstoja različnih jezikovnih intuicij ter potek in posledice nadomeščanja že uporabljanih izrazov z alternativnimi.

Ustaljenost

V primerjavi zvez „s slovenskim učnim jezikom“ in „s slovenskim vzgojnim jezikom“ lahko hitro ugotovimo, da je prvi izraz ustaljen, drugi pa ne.

Googlov iskalnik na spletu najde 108.000 pojavitev zveze „s slovenskim učnim jezikom“, med katerimi je tudi več tisoč pojavitev zveze „šola s slovenskim učnim jezikom“, prek sto pojavitev zveze „vrtec s slovenskim učnim jezikom“ in tudi nekaj malega pojavitev zveze „jasli s slovenskim učnim jezikom“. Pojavitve so tako iz besedil, objavljenih v okolju intenzivnega slovensko-italijanskega stikanja (npr. časopis Primorski dnevnik, nazivi tovrstnih šol v Italiji, uradni akti dežele Furlanije - Julijske krajine), kot tudi iz besedil od drugod (npr. časopis Delo, državni akti Slovenije), torej gre vsaj do neke mere za splošnoslovensko rabo. Zvezo „vrtec s slovenskim učnim jezikom“ uporablja tudi stroka: najdemo jo na primer v članku Vloga staršev pri jezikovnem razvoju dvojezičnega otroka v vrtcu (Pertot 2004), objavljenem v strokovni reviji Anthropos, ki jo izdajata Slovensko filozofsko društvo in Društvo psihologov Slovenije, in v diplomski nalogi Vrtci s slovenskim učnim jezikom na Goriškem v Italiji (Burkelc 2010), napisani na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Raba tudi ni omejena na kontekst ustanov, ki imajo v omenjeni vlogi slovenščino, saj se pojavljajo tudi zveze „šola z italijanskim učnim jezikom“, „vrtec z italijanskim učnim jezikom“ in „jasli z italijanskim učnim jezikom“. In hkrati vsaj v kontekstu šole raba zveze „s slovenskim učnim jezikom“ tudi nikakor ni nova: npr. v časniku Slovenski narod jo zasledimo že leta 1884, (1).

(1) [...] ukazal, da se po mestnih ljudskih učilnicah slovenski učni jezik toliko časa upeljati ne sme, dokler se neso ob jednem ustanovile ljudske mestne šole z nemškim učnim jezikom.
(Slovenski narod, 4. 12. 1884, let. 17, št. 280)

Skratka, zveza „s slovenskim učnim jezikom“ je v rabi pogosto in tudi že dolgo, danes jo srečamo pri opisovanju vzgojno-izobraževalnih ustanov vseh profilov (šole, vrtci, jasli), v kontekstu ustanov z različnimi jeziki kot učnim jezikom, v več geografskih različicah pisne slovenščine, v poljudni in strokovni slovenščini.

Po drugi strani pa Googlov iskalnik ne najde niti ene pojavitve zveze „s slovenskim vzgojnim jezikom“. V primerjavi zvez „s slovenskim učnim jezikom“ in „s slovenskim vzgojnim jezikom“ je torej tako pri šolah, vrtcih kot jaslih ustaljenost brez dvoma na strani prve različice.

Problematičnost izraza ‘učni jezik’?

Včasih se tudi ob obstoju že ustaljenega izraza odločimo za uvedbo novega, ali pa se ob poimenovanju novega pojma odločimo za vpeljavo novega izraza raje kot za posplošitev že obstoječega izraza za soroden pojem še na naš pojem. V slengu se preimenovanja dogajajo pogosto, v drugih različicah jezika redkeje; pri besedah, ki jih uporabljamo veliko in v vsakdanjem življenju, se preimenovanja dogajajo redkeje, pri manj rabljenih in bolj ozko področnih besedah pogosteje. Znan primer delne zamenjave izraza je npr. ‘urad za stike z javnostjo’, ki se je v določenih krogih proti koncu 20. stoletja začel načrtno zamenjevati z izrazom ‘urad za odnose z javnostmi’ (o tem primeru si lahko nekaj preberete v enem od virov, ki so navedeni v razdelku *Viri in literatura*). Znan primer dileme o posplošitvi/neposplošitvi že obstoječega izraza na novo pojavnost pa je npr. primer slovenske ustreznice angleškega izraza ‘slide’ v računalniškem okolju (‘prosojnica’, diapozitiv’ ...) (o tem je nekaj napisanega v prispevku Slovenski prevod angleške besede ‘slide‘[123] na spletni jezikovni svetovalnici ŠUSS).

Kaj vas ob očitnem zavedanju možnosti „jasli s slovenskim učnim jezikom“ navaja na razmišljanje o „jaslih s slovenskim vzgojnim jezikom“, lahko seveda le ugibamo. Zdi pa se nam možno, da bi se izraz „učni jezik“ zdel za najmlajše komu neprimeren (in hkrati „vzgojni jezik“ primernejši), češ da pri najmlajših ne gre za to, da jih v takem ali drugačnem jeziku „učimo“. Glagol ‘učiti’ je namreč v eni od rab prekriven z glagolom ‘poučevati’, pri katerem imamo pred očmi kontekst formalnega izobraževanja, pouka, učenca, učitelja, učilnice, šole ipd. oziroma kontekst, kjer poučevani zavedno sprejema znanje, ne pa predšolskega konteksta, kjer otrok znanje in spretnosti sprejema bolj nezavedno, skozi igro. Nenazadnje s samostalnikom ‘učenec’ otrok v kontekstu vrtca običajno ne poimenujemo, z njim poimenujemo le otroke v kontekstu šolskega pouka (eno pojavitev sicer Google najde tudi na niz ‘učenci našega vrtca’). A hkrati je glagol ‘učiti (se)’/‘naučiti (se) od glagola ‘poučevati’ vendarle širši in ima tudi rabo, ki pokriva nezavedno usvajanje znanj in spretnosti, usvajanje

123 http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000489.html

znanj in spretnosti na osnovi izkušenj ipd.; da ta raba pokriva tudi nezavedno, izkustveno usvajanje in podajanje znanj in spretnosti pri majhnih otrocih, ponazarjamo s primeri iz dejanske rabe s spleta, navedenimi v (2)–(4), ki se vsi nanašajo na otroke v najmlajši starostni dobi oziroma v starostni dobi obiskovalcev jasli.

(2) Po šestem mesecu se otrok začne učiti žvečenja
(3) Kdaj se je vaš otrok naučil sam jesti?
(4) Kdaj ste otroka naučili, da sam je?

Bolj podrobne definicije relevantnih pomenov in razna okolja, v katerih se zaradi omenjenega širšega pomena lahko pojavlja le glagol ‘učiti’, ne pa ‘poučevati’, si lahko preberete v geslih ‘učiti’ in ‘učiti se’ v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ).

Neproblematičnost izraza za ‘učni jezik’

Z glagolom ‘učiti (se)’ se torej nanašamo tako na „sistematično podajanje snovi v šoli“ (po SSKJ) kot tudi na neformalno izobraževanje oziroma nezavedno usvajanje, ki mu je otrok izpostavljen v starosti obiskovanja jasli. Če se ob tem kakšna druga beseda, ki je zgrajena na istem korenu kot glagol ‘učiti (se)’, prav tako rabi za oba pomena, seveda ne more biti nobene podlage, da bi ji oporekali jezikovnosistemsko ustreznost. Hkrati pa jezikovnosistemske ustreznosti ne moremo oporekati niti besedi, ki je zgrajena na istem korenu kot glagol ‘učiti (se)’ in morda izraža samo enega od pomenov; če gre za dva povezana, ampak samostojna pomena, je povsem možno tudi, da se za posamezno besedo ustali raba samo enega.

In res, s samostalnikom ‘učenec’ se, kot smo že omenili, na obiskovalce jasli običajno ne nanašamo. Za pridevnik ‘učni’ pa splošna raba, kot smo videli v prvem delu odgovora, ne kaže, da bi se rabil samo za navezovanje na šolskoizobraževalni pomen glagola ‘učiti (se)’. Po opisu v SSKJ naj bi bil sicer tudi pridevnik ‘učen’ in še natančneje zveza ‘učni jezik’ vezan le na ta ožji pomen glagola ‘učiti (se)’, ne pa tudi na širši pomen. A v luči pregleda dejanske rabe lahko glede tega opisa v SSKJ (ki v za nas relevantnem petem/T–Ž zvezku zajema stanje največ do konca 80-ih let, saj je izšel leta 1991) sklenemo le, da je zastarel: videli smo namreč, da se ‘učni jezik’ danes uporablja tudi v kontekstu vrtca in jasli. In ker je pridevnik ‘učen’ zgrajen na istem korenu kot glagol ‘učiti (se)’, rabi zveze ‘učni jezik’ v kontekstu jasli z jezikovnosistemskega stališča ne moremo oporekati kot neustrezni.

Treba pa je poudariti tudi, da iz pravkar sklenjenega nikakor ne sledi, da bi bilo jezikovnosistemsko kar koli narobe z izrazom ‘vzgojni jezik’. Narejen je na isti način kot ‘učni jezik’, in če ni nič narobe z izrazom ‘učni jezik’ in če se otroke v jaslih ‘vzgaja’ in o jaslih govorimo kot o ‘vzgojno-varstvenih zavodih’, je ozko jezikovnosistemsko gledano brez dvoma popolnoma ustrezen tudi izraz ‘vzgojni jezik’.

Soobstoj dveh vzorcev/intuicij

Ne vidimo torej kakšnega prepričljivega razloga, zakaj bi imeli – jezikovnosistemsko gledano – izraz 'učni jezik' za rabo v kontekstu jasli manj ustrezen kot izraz 'vzgojni jezik'. Ob tem pa je treba poudariti, da je načeloma mogoče, da se govorci trenutno delijo na dve skupini, od katerih ena pridevniku 'učen' oziroma zvezi 'učni jezik' pripisuje tudi širši pomen glagola 'učiti (se)' (obstoj takih govorcev nam izpričuje raba zvez 'vrtec/jasli s slovenskim učnim jezikom'), druga pa pridevniku 'učen' oziroma zvezi 'učni jezik' pripisuje samo ožji pomen. Jezikovnosistemsko bi bili obe ti intuiciji možni, tak soobstoj dveh vzorcev pa v jeziku nikakor ni neobičajen. In če gre trenutno res za soobstoj dveh vzorcev/intuicij, bi pričakovali, da drugi skupini izraz 'učni jezik' v kontekstu vrtca/jasli ne bo šel gladko z jezika, tudi če se zavedajo, da prva skupina govorcev ta izraz brez težav uporablja tudi v tem kontekstu. V takem primeru je možno, da bo druga skupina kljub trenutni prevladi izraza 'učni jezik', ki odseva jezikovno „ureditev" prve skupine, poskusila z nadomeščanjem izraza 'učni jezik' s kakšnim drugim izrazom (npr. 'vzgojni jezik') splošno rabo obrniti po svoji jezikovni „ureditvi".

Kadar pride ob že uporabljanem izrazu do sočasne uporabe alternativnega izraza, o kakšnih negativnih posledicah za jezikovni sistem ne moremo govoriti. Uvedba alternativnega izraza in začetni soobstoj dveh izrazov v nadaljevanju vodi ali do poenotenja na alternativnem izrazu, ali do zamrtja alternativnega izraza in poenotenja na starem izrazu, ali pa v dlje trajajoč soobstaj dveh izrazov, potencialno z rabo enega samo v ozko strokovni rabi, drugega tudi v splošni rabi. Uvedba alternativnega izraza torej lahko vodi do trajne spremembe, a spremembe besedišča v jeziku niso nič posebnega, ne prav izjemen jezikovni pojav pa je tudi morebitni soobstoj sopomenskih izrazov.

Raba – dodatek

Iz do sedaj povedanega bi morda sklenili, da je trenutna raba povsem poenotena. Kar se tiče primerjave izrazov 'učni jezik' in 'vzgojni jezik', je po pregledu stanja na spletu sicer res tako: prvi izraz je pogost in vsaj občasno rabljen tudi v kontekstu vrtca in jasli, drugi ni v rabi. Se pa poleg izraza '(slovenski) učni jezik' pojavljajo tudi razna druga poimenovanja: sodeč po rabi na spletu je razmeroma pogost npr. 'jezik poučevanja', redko uporabljenih alternativ pa je verjetno še veliko, npr. 'jezik pouka' in 'jezik pedagoške komunikacije'. Omenimo pa še, da se poleg vaše ponujene variante '(jasli) s slovenskim učnim jezikom' z zvezo 'učni jezik' pojavljajo tudi alternativne ubeseditve, kot je npr. '(jasli) s slovenščino kot učnim jezikom', a gre v primerjavi z ubeseditvijo 's slovenskim učnim jezikom' tudi pri tem za bistveno redkejši vzorec (po Googlu 265 pojavitev proti 108.000 pojavitvam).

Izvenjezikovni razlogi za nadomestitev

Zgoraj smo razmišljali o tem, ali bi lahko bil izraz ‘učni jezik’ za rabo v kontekstu jasli neprimeren z jezikovnega stališča. Obstaja seveda tudi možnost, da ste o nadomestitvi izraza ‘učni jezik’ v kontekstu jasli razmišljali z izvenjezikovnimi razlogi v mislih. Da se pri rabi izraza ‘učni jezik’ v kontekstu jasli torej ne sprašujete o jezikovni ustreznosti, ampak da menite, da za jezik pedagoške komunikacije na predšolski ravni in za jezik pedagoške komunikacije na šolski ravni preprosto potrebujemo ločena izraza – kakršna koli že – tudi če gre za bolj ali manj isti pojem, le v različnih kontekstih. Taka stanja v jeziku morda niso zelo pogosta, zelo izjemna pa tudi ne. Vendar mi nismo pravi naslov za presojanje utemeljenosti potrebe po ločenih izrazih, če so razlogi za vaše razmišljanje o nadomestitvi izraza ‘učni jezik’ v kontekstu jasli res taki, ker pač nismo strokovnjaki za teorijo vzgoje in izobraževanja. Potek zamenjave izraza pa bi tudi v tem primeru potekal podobno, kot smo orisali že zgoraj.

Sklep

Pokazali smo, da rabi izraza ‘učni jezik’ tudi v kontekstu vrtca/jasli ne moremo oporekati jezikovnosistemske ustreznosti, prav tako pa je ne moremo oporekati tudi izrazu ‘vzgojni jezik’. Ima pa v primerjavi zvez ‘jasli s slovenskim učnim jezikom’ in ‘jasli s slovenskim vzgojnim jezikom’ prva nedvomno prednost s stališča ustaljenosti. Ugotavljali smo še, da je načeloma možno, da se glede rabe izraza ‘učni jezik’ v kontekstu vrtca/jasli govorci trenutno delijo na dve skupini in da slovenščina ene skupine to rabo sprejema (obstoj te skupine odraža raba zvez ‘vrtec/jasli s slovenskim učnim jezikom’), slovenščina druge skupine pa ne; v tej luči smo omenili tudi nekaj splošnih vidikov uvajanja alternativnih poimenovanj.

Neposredne sodbe glede večje ustreznosti ali neposrednega napotka za izbiro med zvezama ‘jasli s slovenskim učnim jezikom’ in ‘jasli s slovenskim vzgojnim jezikom’ vam nismo dali, upamo pa, da smo vam z odgovorom omogočili, da se boste o tem lahko informirano odločili sami.

‘Številno’ in ‘številčno’

V naši zamejščini smo se privadili na izraze ‘pisno’, ‘izvršilna oblast’ ipd. Kaj pa ‘številno’ in ‘številčno’? Kdaj je kaj ‘številno’ in kdaj ‘številčno’? Če želimo na primer povedati, da je bilo na prireditvi veliko občinstva, ali pa da je v razredu veliko učencev, da je nečesa veliko število itd.?

Sledeč *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ)[124] je razlika med „pridevnikoma“ ‘številen’ in ‘številčen’ jasna. „Pridevnik“ ‘številen’ izraža „veliko število oseb, stvari kake celote“, medtem ko pridevnik ‘številčen’ pomeni nekaj „nanašajočega se na številke ali števila“. Samo po tem sodeč je torej odgovor na vaše vprašanje ‘številen’, saj ‘številčen’ nima v SSKJ evidentiranega pomena vezanega na velikost. Vendar pa je stvar malo bolj kompleksna.

Za začetek naj povemo, da ni niti tako očitno, da sta obe besedi pridevnika, četudi ju kot pridevnika označuje SSKJ. Dvomljiv je predvsem „pridevnik“ številen, ki se včasih obnaša rahlo nepridevniško. Primer nepridevniškosti je recimo čudnost predikativne rabe, torej rabe v stavkih tipa ‘Peter je visok/pameten/oblečen.’. Vsaj mojemu ušesu ni prav običajno reči ‘Kitajci so številni.’, medtem ko je ‘ti podatki so številčni’ povsem običajno in naravno. V opredeljevanje slovničnih kategorij obeh besed se ne bomo več spuščali, hoteli smo le opozoriti, da tudi to precej osnovno vprašanje ni enostavno odgovorljivo.

Raba obeh besed je rahlo drugačna, saj se poleg besede ‘številen’ za veliko količino včasih uporablja tudi ‘številčen’. Tako imamo na primer na internetu kar 1770 zadetkov z nizom ‘številčno občinstvo’, ki zelo očitno ne pomeni, da je bilo občinstvo v obliki oz. videzu številk ali da je bilo kako drugače povezano s številkami. Seveda je to manjšinska raba, saj je na internetu več kot desetkrat pogostejša zveza ‘številno občinstvo’ (Google najde 25.300 zadetkov). Tudi v korpusih, torej zbirkah izbranih besedilih, najdemo obe različici in tudi tu je razmerje podobno. V korpusu Gigafida[125] najdemo 739 zadetkov niza ‘številno občinstvo’ in 70 zadetkov za niz ‘številčno občinstvo’. Seveda tudi ta manjšinska raba besede ‘številčen’ v pomenu ‘številen’ ni prisotna v vseh okoljih, kjer se beseda ‘številen’ pojavlja (vsaj ne v enaki meri). Sledeč lastni intuiciji bi rekli, da se zdi zveza ‘številčno občinstvo’ možna, četudi precej marginalna, da pa je precej manj sprejemljivo reči recimo ‘številčne knjige’ (na internetu smo našli le en zadetek za ‘številčne knjige’ in kar 15.600 zadetkov za ‘številne knjige’). Podobno se zdi možno reči ‘manj številčni so ljudje, ki …’, ne zdi pa se možno reči (oziroma se sliši zares slabo) ‘številčni so prišli po pomoč’. Oboje je povsem normalno z besedo ‘številen’ – ‘številni so ljudje, ki …’ oz. ‘številni so prišli po po-

124 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html
125 http://www.gigafida.net/

moč'. Seveda se oba primera, ki se zdita meni nesprejemljiva najde tudi na internetu, tako smo recimo našli 'Manj številčni so ljudje, ki nimajo težav z debelostjo.' in 'številčni so se odzvali povabilu' (vsaj ta zadnji primer se zdi res nenavaden oz. čuden). V potrditev naše intuicije pa lahko dodamo še nekaj številskih podatkov o rabi zadnje omenjanih primerov z interneta. Na spletu smo našli le 458 zadetkov niza 'številčni so' ter obenem kar 71.500 zadetkov za niz 'številni so'. Pridevnik 'številen' je v tem okolju kar dvestokrat pogostejši, četudi se niz 'številčni so' lahko nahaja tudi v stavku, kjer bi se pridevnik 'številčen' uporabljal v slovarskem pomenu 'povezan s števili'.

Sam torej spadam med (veliko) večino, ki besede 'številčen' ne uporablja s pomenom 'številen'. Morda tudi zato čutim razliko v pomenu (vsaj v določenih rabah). Seveda ni prav nobene garancije, da to razliko vidijo tudi drugi govorci, še toliko manj tisti, ki besedo 'številčen' uporabljajo bolj pogosto in tisti, ki ga uporabljajo s pomenom 'številen'. Primer 'Prišli so tudi številni učenci' mi recimo pomeni nekaj na temo, da je prišlo veliko število učencev, medtem ko bi stavek 'prišli so številčni učenci' jaz razumel, kot da je populacija učencev številčno močna in da je del ali pa celo vsa ta populacija prišla. Oziroma, če bi rekel, da mi gredo na živce številni uradniki, bi pomenilo, da mi gre na živce precej uradnikov, če pa bi rekel, da mi gredo na živce številčni uradniki, bi to pomenilo, da mi gredo na živce uradniki na splošno in da je teh uradnikov pač ogromno, da so „številčno močni". Ta razlika v pomenu ni vezana na rabo konkretnih besed v zvezah 'številno/številčno občinstvo', kjer se zdi, da se obe besedi rabita preprosto z enakim pomenom. In seveda, ta razlika v pomenu kaže na to, da tudi zame 'številčen' nima le v slovarju evidentiranega pomena 'nanašajoč se na števila in številke'.

In od kje izvira ta dvojnost, da se namreč beseda 'številčen' uporablja tudi kot enakovredna in sopomenska besedi 'številnost'? Zelo verjetno je za del dvojnosti kriva podobnost obeh besed. Del pa je verjetno odpade tudi na tole zanimivost. Drugače kot besedi 'številen' in 'številčen' sta namreč iz njiju izpeljana samostalnika 'številnost' in 'številčnost' po SSKJ vsaj delno pomensko prekrivna. Po SSKJ 'številnost' namreč pomeni, da 'je kaj številno', 'številčnost' pa ima kot prvi evidentiran pomen 'dejstvo, da je česa razmeroma veliko število'. Četudi razlagi pomena nista popolnoma identični, se zdita še precej podobni. Prav možno je, da ob iskanju primernega „pridevnika" s pomenom 'številen' iz samostalnika 'številčnost' naredimo 'številčen' s pomenom vezanim na 'veliko število'.

Naj ponovimo, besedi po SSKJ sicer nista pomensko prekrivni, a dejanska raba kaže, da se v določenih primerih obe uporabljata v pomenu 'veliko število', da pa je beseda 'številčen' v nekaj primerih rahlo marginalna, v nekaj drugih primerih pa tako rekoč nemogoča. Ker besedi nista niti nujno iste besedne vrste, je vsaj v nekaterih primerih lahko v prednosti tudi pridevnik 'številčen', a velja biti pri rabi vseeno previden, saj ima izbira te besede lah-

ko tudi pomenske posledice. Beseda ‘številčno’ ima namreč tudi pomen ‘nanašajoč se na številke’, kjer primerjave pač ne moremo delati, saj tega pomena beseda ‘številno’ nima.

Tu je še nekaj komentiranih primerov iz korpusa:

- Številčno stanje Slovencev se je po aprilu 1943 ustalilo na približno 1700 oseb, Hrvatov pa je bilo okrog 500. (Dolenjski list)
  Nesmiselno bi bilo reči ‘številno stanje’.
- Na torkovem večernem žrebanju italijanskega super lota, najbolj množično igrane in najbolje nagrajevane italijanske igre na srečo, je v skladu za glavni dobitek (za šestico v številčnem izboru od 1 do 90) rekordnih 73,5 milijona evrov. (Slovenske novice)
  Ponovno bi bilo nesmiselno reči ‘v številnem izboru’, saj je govora o nečem, kar je vezano na številke.
- Večer je spet potekal v sproščenem vzdušju, h katerem so pripomogli dobra glasba, nagradne igre, glasbeni gost in številčna publika. (Večer)
  Tu se zdi, da bi brez težav lahko rekli tudi ‘številna publika’.
- A tudi številčni igralski kader ni dovolj, da bi se Maribor izkopal iz krize. (Dnevnik)
  Tu pa se mi skoraj zdi ‘številčen’ bolj smiselno kot ‘številen’.

Če povlečemo črto, lahko dodamo le, da lahko mirno sledite svoji intuiciji tudi v prihodnosti, v kolikor se vaša intuicija glede zgoraj napisanega strinja z nami. V kolikor pa se vaša intuicija ne sklada z nami, to nikakor ne pomeni, da bi sedaj morali vi na svoj jezik kaj bolj paziti. Slovenščin je tako ali tako več, obenem pa se kot vsak jezik tudi slovenščina nenehno spreminja. In ker je napovedovanje prihodnosti enako težko tako znotraj kot izven jezika, se je tipično najbolje zanašati na lastno intuicijo, ne glede na to, kam kaže.

‘Bangladeš’ – ‘bengalski’, ‘Mali’ – ‘malezijski’, ‘Afganistan’ – ‘afganski’?

Prosim, da preverite pravilnost naslednjih možnosti:
bengalsko državljanstvo (prebivalec Bangladeša); malezijsko državljanstvo (prebivalec Malija) in afgansko državljanstvo (prebivalec Afganistana).

Pridevnika ‘bengalski’ in ‘malezijski’ za nanašanje na državi ‘Bangladeš’ in ‘Mali’ nista prava niti z vidika ustaljene splošne rabe niti z vidika uradne rabe: državljan Bangladeša ima ‘bangladeško’ državljanstvo, državljan Malija pa ‘malijsko’. Pridevnik ‘afganski’ se za nanašanje na ‘Afganistan’ v rabi zasledi, a vsaj primerjalno gledano danes veliko redkeje od različice ‘afganistanski’, ki naj bi bila tudi edina sprejemljiva v uradni rabi. Sledi še kratka razlaga.

Bangladeš – bengalski? Mali – malezijski?

‘Bengalski’ in ‘malezijski’ sta pridevnika, ki se uporabljata za nanašanje na deželi ‘Bengalija’ in ‘Malezija’. S tema dvema imenoma sta besedotvorno – torej z vidika sestavnih delov besed in njihovih pomenov – tudi prozorno povezana. Pri pridevniku ‘bengalski’ je enota za tvorbo pridevnika (-sk-) dodana osnovi, ki je z ozirom na samostalnik ‘Bengalija’ sicer rahlo skrajšana (‘bengalski’, ne ‘bengalijski’), pri čemer pa je besedotvorna povezava še vedno prozorna; enako povezavo opažamo tudi pri odnosu med samostalnikom ‘Slovenija’ in pridevnikom ‘slovenski’ (ne ‘slovenijski’), ‘Britanija’ in ‘britanski’ (ne ‘britanijski’) itd. Pri pridevniku ‘malezijski’ pa je enota za tvorbo pridevnika (-sk-) dodana osnovi, ki je z obliko samostalnika ‘Malezija’ kar identična.

Pridevnika, ki sta v slovenščini v rabi za nanašanje na deželi ‘Bangladeš’ in ‘Mali’, sta ‘bangladeški’ in ‘malijski’. Besedotvorna povezava je tudi tu prozorna. Pri pridevniku ‘bangladeški’ je enota za tvorbo pridevnika dodana osnovi, ki je z obliko samostalnika ‘Bangladeš’ identičen. Pri pridevniku ‘malijski’ je enota za tvorbo pridevnika dodana osnovi, ki je z ozirom na samostalnik za ime države sicer podaljšana še z -j-, a je tudi ob tem besedotvorna povezava še vedno prozorna; enako povezavo opažamo tudi pri odnosu med ‘taksi’ in ‘taksijski’, ‘Džibuti’ in ‘džibutijski’, ‘Sami’ in ‘samijski’ itd.

Z ‘bangladeški’ torej v slovenščini govorimo o južnoazijski državi ‘Bangladeš’, z ‘bengalski’ pa o južnoazijski pokrajini ‘Bengaliji’ (in z ‘zahodnobengalski’ o indijski zvezni državi ‘Zahodna Bengalija’). Z ‘malezijski’ govorimo o jugovzhodnoazijski državi ‘Maleziji’, z ‘malijski’ pa o afriški državi ‘Mali’.

Lahko sicer dodamo, da sta zgodovinsko gledano besedi ‘Bangladeš’ in ‘Bengalija’ seveda povezani. Danes Bengalija predstavlja zgodovinsko in geografsko pokrajino, katere

del leži v državi Bangladeš, drugi del pa v Indiji, v zvezni državi Zahodna Bengalija. V bengalščini se pokrajina Bengalija imenuje 'Bangla', pri čemer gre torej za prav isto obliko, ki jo prepoznamo tudi v imenu Bangladeš; v besedi Bangladeš pa bengalščina prepoznava enoto 'Bangla-' in enoto '-deš', pri čemer '-deš' pomeni 'deželo'/'državo'. A z vidika statusa, ki ga imata imeni Bengalija in Bangladeš v slovenščini, je ta zgodovinska povezava med obema izrazoma nepomembna. V slovenščini imamo danes imeni Bengalija in Bangladeš, ki se v prvem delu besede pač razlikujeta, z njima povezani pridevniški obliki 'bengalski', ki se rabi v povezavi s pokrajino Bengalijo, in 'bangladeški', ki se rabi v povezavi z državo Bangladeš, pa sta besedotvorno povsem predvidljivi.

Afganistan – afganski?

Kot pridevnik, povezan z imenom države 'Afganistan', se da danes v slovenščini zaslediti dve obliki: 'afganistanski' in 'afganski'. Obe obliki zasledimo v priročnikih: nekateri navajajo obe različici (*Veliki slovensko-nemški slovar*, 1995), nekateri le različico 'afganistanski' (*Veliki nemško-slovenski slovar*, 1992; *Slovenski pravopis*, 2001), nekateri le različico 'afganski' (*Slovensko-angleški slovar*, 1990). Obe obliki zasledimo tudi v rabi, izpričani v besedilnih korpusih.

Pri obliki 'afganistanski' gre za enak način tvorbe pridevnika, kot smo ga videli pri 'malezijski', torej za preprost natik pridevniške enote -sk- na niti okrnjeno niti podaljšano osnovo imena države 'Malezija'/'Afganistan'. Tako tvorjeni pridevnik je z imenom države v popolnoma prozorni besedotvorni povezavi. Pri obliki 'afganski' pa gre za tvorbo pridevnika s pripono -sk- na krajši osnovi, kot jo vsebuje ime države, poenostavljeno rečeno na osnovi brez enote '-stan', ki pomeni 'kraj/država'. (Osnova 'afgan-' prihaja iz nekdanjega imena za Paštune, ki se je že dolgo nazaj začel rabiti tudi splošneje kot ime za prebivalca afganistanskega imperija ne glede na njegovo etnično pripadnost.[126]) Tudi pri obliki 'afganski' gre za znan vzorec, ki ga srečamo še recimo v primeru imen 'Kirgizistan' in 'Tadžikistan', v povezavi s katerima se poleg 'kirgizistanski' in 'tadžikistanski' uporabljata tudi obliki 'kirgiški' in 'tadžiški', zaradi česar tudi pri odnosu med 'Afganistan' in 'afganski' gotovo ne moremo govoriti o neprozorni besedotvorni povezavi. Iz krajše osnove imamo v slovenščini tudi besedo 'afgani', kar naj bi bilo naše poimenovanje denarne valute Afganistana.[127] Še bolj na splošno vzeto pa bi lahko besedotvorni odnos med pridevnikom 'afganski' in imenom 'Afganistan' primerjali z besedotvornim odnosom med višje omenjenimi pridevniki 'bengalski', 'slovenski', 'britanski' in imeni 'Bengalija', 'Slovenija', 'Britanija', kjer je osnova

126 http://en.wikipedia.org/wiki/Afghan_(ethnonym)

127 http://sl.wikipedia.org/wiki/Afganistanski_afgani, http://publications.europa.eu/code/sl/sl-5000500.htm

pridevnika z ozirom na ime dežele skrajšana za enoto -ij-, ki pri imenu dežele prinaša samostalniškost in v nekem smislu tudi pomen 'kraja, povezanega z osnovo' oziroma pomen 'dežele', podobno kot pri Afganistanu enota '-stan'.

V slovenščini se torej zasledi tako pridevnik 'afganistanski' kot 'afganski' in obe različici sta besedotvorno nepresenetljivi. Obe različici sta v slovenščini prisotni že dolgo, različica 'afganistanski' je bila recimo uporabljena leta 1873 v časniku Slovenski narod, različica 'afganski' pa leta 1885 v časniku Kmetijske in rokodelske novice – samo kot zanimivost navajamo omenjena zgleda (najdena s pomočjo Digitalne knjižnice Slovenije[128]):

- Afganistanskemu emiru se je namreč z angleško pomočjo posrečilo, Badakšen vzeti. General emirov, ki je Ruse premogel, Hafizulli - Khan, je poveljnik Badakšana, katerega vlada pod angleškim upljivom.
- Med tema mogočnima državama je še domača država afganska. — Ko se je ruska vojska tiho pa dalje in dalje pomikala proti ne ravno natanko določenim mejam Afganske, začela je Angleška rožljati z orožjem.

Če sklepamo po pojavitvah obeh različic v besedilih baze Digitalne knjižnice Slovenije, potem sta bili različici v pogostosti nekoč razmeroma izenačeni, se je pa tudi že kar nekaj časa nazaj začela bolj posploševati različica 'afganistanski'. Do leta 1900 namreč v omenjeni bazi najdemo okrog 200 pojavitev oblike 'afganistanski' in okrog 160 pojavitev oblike 'afganski', do leta 1920 okrog 350 pojavitev oblike 'afganistanski' in okrog 220 pojavitev oblike 'afganski', do leta 1954 pa okrog 1313 pojavitev oblike 'afganistanski' in okrog 405 pojavitev oblike 'afganski'. In če pogostost rabe obeh različic primerjamo še v besedilnih korpusih sodobne pisne slovenščine, se izkaže, da je v današnji pisni slovenščini oblika 'afganistanski' močno prevladujoča.

Korpus Gigafida[129]:	afganistansk- = 10123	afgansk- = 114
Korpus Nova beseda[130]:	afganistansk- = 4489	afgansk- = 163

Oblika 'afganistanski', ki se je začela bolj uveljavljati že pred časom, je torej v današnji pisni slovenščini močno prevladujoča. Kot edino to obliko ponujajo tudi priročniki oziroma pripomočki, kot sta zadnji *Slovenski pravopis*[131] in *Seznam držav, ozemelj in valut Medin-*

128 www.dlib.si
129 http://www.gigafida.net/
130 http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html
131 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html

stitucionalnega slogovnega priročnika slovenskega Urada za publikacije Evropske unije[132], ki se običajno trudijo rabo uskladiti in poenotiti. Vendar tudi to še ne pomeni nujno, da se bo raba res popolnoma poenotila in da bo različica 'afganski' popolnoma izginila. Rabo različice 'afganski' gotovo krepijo vplivi iz nekaterih drugih jezikov, kot so angleščina, nemščina, italijanščina, ki ob imenu države 'Afghanistan' uporabljajo pridevnike 'afghanisch', 'afghano' in 'Afghan'/'Afghani' (v angleščini se je v zadnjem času pojavila tudi različica 'Afghanistani', ki pa je zaenkrat rabljena veliko manj pogosto, če sodimo po rabi na spletu in na primer Korpusu sodobne ameriške angleščine[133] ali Nacionalnem korpusu britanske angleščine[134]). Rabo različice 'afganski' gotovo krepi tudi vzorec nekaterih podobnih parov v slovenščini, kot je že omenjeni par 'Kirgizistan' in 'kirgiški'; slednje je celo oblika, ki jo ob imenu države 'Kirgizistan' kot edino navaja tudi že omenjeni *Seznam držav, ozemelj in valut Medinstitucionalnega slogovnega priročnika* (*Slovenski pravopis* pa sicer kot pridevnik prav tako navaja le 'kirgiški', a hkrati kot ime države navaja različico 'Kirgizija', ne 'Kirgizistan', ob čemer je odsotnost morebitnega pridevnika 'kirgizistanski' povsem razumljiva).

Če povzamemo: različici 'afganistanski' in 'afganski' sta besedotvorno obe prozorni in neproblematični. Tudi v rabi sta obe, a če sta bili nekoč bolj izenačeni, je danes 'afganistanski' močno prevladujoč. Tudi tisti priročniki, ki jim marsikdo priznava največjo normativno moč, navajajo samo 'afganistanski'. Vendar to vseeno še vedno ne pomeni nujno, da se bo raba povsem poenotila, saj različico 'afganski' verjetno podpirajo vplivi vzorca nekaterih drugih parov imena države in pripadajočega pridevnika, pa tudi vplivi vzorcev iz drugih jezikov.

Splošen napotek

Kot splošen napotek glede ugotavljanja slovenskih imen držav ali pripadajočih pridevnikov bi ponovili, kar ste sicer verjetno razbrali že spotoma. Kadar ste pri tem v dvomih, si lahko pomagate z različnimi (brezplačno spletno dostopnimi) viri. Marsikatero ime države in z njim povezani pridevnik lahko najdete v zadnjem *Slovenskem pravopisu* in v *Seznamu držav, ozemelj in valut Medinstitucionalnega slogovnega priročnika* slovenskega Urada za publikacije Evropske unije, samo slovenska imena držav pa tudi v *Seznamu tujih zemljepisnih imen v slovenskem jeziku* Geodetske uprave Republike Slovenije[135]. So pa to priročniki, ki se običajno trudijo rabo poenotiti in zato večinoma navajajo le eno različico, tudi če se

132 http://publications.europa.eu/code/sl/sl-5000500.htm
133 http://corpus.byu.edu/coca/
134 http://www.natcorp.ox.ac.uk/
135 http://www.gu.gov.si/fileadmin/gu.gov.si/pageuploads/PROJEKTI/Registri/KSZI/tuj_imena.pdf

jih v dejanski rabi pojavlja več. Če vas zanima, kakšna je trenutna dejanska raba, pa si lahko pomagate z besedilnimi korpusi, kot sta *Gigafida* in *Nova beseda*.

Povzetek

Državljan Bangladeša ima bangladeško državljanstvo. Državljan Malija ima malijsko državljanstvo. Državljan Afganistana ima afganistansko državljanstvo, danes precej redko in ne v uradnih državnih dokumentih tudi afgansko državljanstvo. Malezijsko državljanstvo ima državljan Malezije, bengalskega državljanstva pa ni, ker Bengalija ni država temveč pokrajina.

4. Uporaba predlogov

‘Ekonomska bremenitev’ in ‘prijava dohodkov’

Prosimo, da nam sporočite, če je sledeče pravilno:
1) To Vas nikakor ekonomsko ne bremeni... (gre za 5 tisočink v davčni prijavi).
2) Obveščamo Vas, da lahko v prijavi dohodkov namenite 5 tisočink naši zadrugi...
ali
Obveščamo Vas, da lahko z davčno prijavo namenite 5 tisočink ...

Iz vprašanja nam ni uspelo razbrati, kaj, če kaj, se vam pri možnostih, po katerih sprašujete, morda zdi vprašljivo, zato lahko podamo le splošno mnenje.

(1) To vas nikakor ekonomsko ne bremeni

Stavek ni v ničemer „nepravilen“. Za pisni jezik, pri katerem sporočilo do bralca pride brez govorčeve intonacije in posebnih poudarkov, ima stavek morda nekoliko manj običajen besedni red, saj bi morali za nevtralno branje tega stavka besedo ‘nikakor’ posebej poudariti. Hkrati bi bilo morda za razmisliti o zamenjavi izraza ‘ekonomsko’ z izrazom ‘finančno’, pač odvisno od nameravanega pomena – izraz ‘ekonomski’ ima širši pomen (prim. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*[136]). V luči napisanega ponujamo v razmislek naslednji alternativni predlog:

(1a) To za vas nima nikakršnih finančnih posledic.

Omenimo še, da se v podobnih obvestilih v Sloveniji večkrat sreča ubeseditev v (1b) – morda lahko razmislite tudi o tej. Obe možnosti se da seveda tudi sestaviti, kot je prikazano v (1c):

(1b) To ne vpliva na višino odmerjene dohodnine.
(1c) To ne vpliva na višino odmerjene dohodnine, niti nima za vas kakršnih koli drugih finančnih posledic.

136 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html

(2a) Obveščamo Vas, da lahko v prijavi dohodkov namenite 5 tisočink naši zadrugi ...

Stavek ni v ničemer „nepravilen“. Za pisni jezik bi bil malce običajnejši besedni red tisti v (2b), hkrati pa v podobnih obvestilih v Sloveniji večkrat srečamo ubeseditev v (2c), zato lahko morda razmislite tudi o tej

(2b) Obveščamo Vas, da lahko v prijavi dohodkov 5 tisočink dohodnine namenite naši zadrugi ...

(2c) Obveščamo Vas, da lahko v davčni napovedi 5 tisočink dohodnine namenite naši zadrugi ...

Tudi za stavek (3) ne moremo reči, da je v čemerkoli „nepravilen“:

(3) Obveščamo Vas, da lahko z davčno prijavo namenite 5 tisočink ...

Razlika med različico (2) in različico (3) je v uporabljenem predlogu. Da je kateri od obeh nepravilen, ne bi mogli reči. Gre le za različni ubeseditvi: ob uporabi predloga ‘v’ se zdi, da je davčna napoved/prijava davkov dojemana bolj kot vloga/obrazec in je torej sporočilo nekaj takega kot to, da lahko v vlogi/obrazcu nekaj dodatno izpolnite in boste s tem zadrugi namenili del dohodnine, ob uporabi predloga ‘z’ pa se zdi, da gre bolj za sporočanje, da lahko zadrugi del dohodnine namenite s pomočjo davčne napovedi/prijave davkov oziroma preko oddajanja davčne napovedi/prijave davkov. Kot rečeno, gre za ubeseditvi z različnimi pomenskimi odtenki, ne moremo pa reči, da bi bila ena pravilna in druga ne. Sami se mogoče bolj nagibamo k različici (2) oziroma k alternativni ubeseditvi različice (2), a je to prej stvar osebne preference kot stvar izbire med dvema možnostima, ki bi imeli jasno različne pomenske posledice.

‘Odporen na’ ali ‘odporen proti’

Ali so bakterije odporne ‘proti antibiotikom’ ali ‘na antibiotike’?
V strokovnih besedilih se pretežno uporablja zapis, da so bakterije odporne proti ..., v medijih pa govorijo in pišejo o bakterijah, ki so odporne na ... Osebno menim, da je nek subjekt odporen proti nečemu, morda pa mi bo vaša razlaga razširila jezikovna obzorja.

V odgovoru bomo na kratko podali stanje iz priročnikov in rabo, nato pa poskusili razložiti, od kod prihaja možnost obstoja ene in druge različice, ki ju omenjate. Pokazalo se bo, da za razliko od vezave ‘odporen proti nečemu’, ki jo izpričujejo tako raba kot priročniki, priročniki vezave ‘odporen na nekaj’ iz nepojasnjenih razlogov ne omenjajo, da pa je tudi vezava ‘odporen na nekaj’ v dejanski rabi zelo pogosta in da skupaj z raznimi sorodnimi primeri tudi ta vezava predstavlja del splošnejšega vzorca in da tudi ta vezava ne predstavlja kakšnega sistemskega odklona.

Priročniki

Slovenski pravopis (dalje SP)[137] za slovenski knjižni jezik navaja rabo pridevnika ‘odporen’ s predlogom ‘proti’, torej ‘odporen proti čemu’ (npr. ‘steklo odporno proti visoki temperaturi’). Tovrstno vezavo beleži tudi *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (dalje SSKJ)[138], ki kot zgled med drugim navaja zvezo ‘postati odporen proti infekciji’. Hkrati ne SP ne SSKJ ne navajata zgledov, ki bi izpričevali vezavo ‘odporen na kaj’. Ena interpretacija takega stanja je vsekakor lahko to, da se omenjena priročnika postavljata na stran vezave pridevnika ‘odporen’ s predlogom ‘proti’. (Možen je seveda tudi sklep, da o njunem stališču do te možnosti pač ne moremo sklepati ničesar, saj vezave ‘odporen na kaj’ SP in SSKJ ne beležita, kar velja tudi zato, ker SP sicer uporablja tudi oznake ‘nepravilno’, ‘prepovedano’ in ‘odsvetovano’, s katerimi se eksplicitno izreka o po mnenju avtorjev za knjižni jezik neprimernih možnostih, vendar v primeru ‘odporen na kaj’ omenjenih oznak ni uporabil.)

Raba

Ne glede na to, da ne SP ne SSKJ te vezave ne navajata, pa se, kot opažate tudi sami, zveza ‘odporen na’ vseeno pogosto pojavlja. Na primer v pisnem korpusu Gigafida[139] se beseda ‘odporen’ s predlogom ‘proti’ pojavi 4.256-krat in s predlogom ‘na’ 3.311-krat (poleg tega se ‘odporen’ 141-krat pojavi še z ‘za’, 69-krat z ‘zoper’, 41-krat s ‘pred’ in ca. 30-krat z ‘do’). Nekoliko drugačno je razmerje med obema večinskima možnostima v pisnem kor-

137 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html
138 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html
139 http://www.gigafida.net/

pusu Nova Beseda[140], v katerem večji delež gradiva predstavljajo lektorirana besedila: tu se zveza ‘odporen proti’ pojavi 169-krat, ‘odporen na’ pa zgolj 88-krat (poleg tega se 8-krat pojavi še zveza ‘odporen za’, 3-krat ‘odporen zoper’, 2-krat ‘odporen do’ in 1-krat ‘odporen pred’). Če pogledamo stanje na slovenskih spletnih straneh, npr. s pomočjo iskalnika Najdi.si, s čimer bomo v nabor gradiva po vsej verjetnosti (čeprav o tem dejansko nimamo podatka) zajeli najmanj lektoriranih besedil, pa je stanje naslednje: ‘odporen na’ 235.384 pojavitev, ‘odporen proti’ 68.846 pojavitev (‘odporen za’ 2.355 pojavitev, ‘odporen do’ (pri katerem sicer zajamemo več nerelevantnih pojavitev) 1.432, ‘odporen pred’ pojavitev 764, ‘odporen zoper’ 165, ‘odporen napram’ 12).

Posplošitev je torej to, da bolj ko so besedila lektorirana oziroma nespontana, večji bo delež vezave ‘odporen proti’, in bolj ko so besedila nelektorirana oziroma spontana, večji bo delež vezave ‘odporen na’ – tako stanje verjetno kaže tudi na to, da odsotnost vezave ‘odporen na’ v SP marsikdo res interpretira kot neprimernost za knjižni jezik.

V luči opisanega stanja bi nadalje pričakovali, da bo vezava ‘odporen na’ razmeroma še pogostejša v spontanem govorjenem jeziku, ki je najmanj ‘lektorirana’ različica jezika, a tega ne moremo preveriti, ker dostojno velikega korpusa govorjene slovenščine še nimamo – v korpusu GOS[141] se beseda ‘odporen’ sploh ne pojavlja. V vsakem primeru pa lahko sklenemo, da se v slovenščini kot celoti obilno pojavljata tako ‘odporen na’ kot ‘odporen proti’ (s precej manjšo pogostostjo pa se pojavlja še več drugih predlogov). Obe lahko včasih zasledimo celo v enem in istem strokovnem besedilu (npr. v članku ‘Preprečevanje nastanka in širjenja razistentnih bakterijskih sevov in ostalih mikroorganizmov’ iz revije ‘Obzornik zdravstvene nege’ (1999, let. 33, št. 1/2): „da je vsaj 10 % bakterij odpornih na en antibiotik“, „bakterije postajajo odporne proti betalaktamskim antibiotikom“, „manjša pogostnost pojavljanja na antibiotik odpornih bakterij“, „in proti vankomicinu odporni enterokoki“). Ob tem pa se postavi vprašanje, zakaj sta v jeziku mogoči obe vezavi, kaj omogoča oziroma osmisli eno in kaj drugo.

Razlaga obstoja dveh možnosti

Predlogi, kar sta ‘proti’ in ‘na’, izražajo razmerja med besedami. Včasih gre pri tem za prostorski pomen – npr. v zvezah ‘kamen na cesti’ in ‘spati na cesti’ predlog izraža, v kakšnem razmerju je ‘kamen’ oziroma ‘spanje’ locirano z ozirom na ‘cesto’, v zvezah ‘kamen ob cesti’ in ‘spati ob cesti’ ravno tako, le da gre pri ‘ob’ za drugo vrsto prostorskega razmerja kot pri ‘na’. Včasih gre med besedami, povezanimi s predlogom, za razna druga, vsaj v fizičnem smislu neprostorska razmerja – v zvezi ‘avto od brata’ predlog izraža svojilno

140 http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html
141 http://www.korpus-gos.net/

razmerje, v zvezi ‘pisati s svinčnikom’ predlog izraža, v kakšni vlogi je ‘svinčnik’ udeležen v dejanju, v zvezah kot ‘misliti na dedka’ pa se za predlog včasih pravi, da izraža dejanje, ki zadeva ‘dedka’, a brez neposrednega učinka nanj. Vsaj na prvi pogled neprostorska razmerja predlog vzpostavlja tudi v primerih, ko pretežno le omogoča vezavo pridevnika s samostalnikom, npr. ‘strpen do obrekovanja’ (prim. trpeti obrekovanje), ‘občutljiv na mraz’ (prim. občutiti mraz), ‘dojemljiv za novosti’ (prim. dojemati novosti), ‘varen pred požarom’, še bolj pa je kakršen koli prozoren prostorski pomen danes odsoten npr. pri predlog ‘na’ v zvezah kot ‘glede na’, ‘z ozirom na’ ipd.

Ko gre za prostorsko rabo predlogov, so razlike v njihovih pomenih včasih zelo jasne: ‘na škatli’ pomeni pozicioniranost z ozirom na zgornjo mejo škatle, ‘ob škatli’ z oziroma na stransko mejo škatle. Vendar že pri prostorskih rabah predlogov ni vedno vse tako jasno ločeno: prekrivanje pomenskega polja med ‘ob’ in ‘pri’ je že večje kot med ‘ob’ in ‘na’ – in ‘ob paviljonu’ in ‘pri paviljonu’ bosta posledično v večini vsakdanjih rab zamenljiva. Podobno v nekaterih primerih srečamo relativno majhne razlike tudi pri neprostorskih rabah predlogov: govorcem se ni prav lahko poenotiti, kakšne so pomenske razlike med ‘do’, ‘na’ in ‘za’ v ‘strpen do obrekovanja’, ‘občutljiv na mraz’ in ‘dojemljiv za novosti’. Dejansko tudi SSKJ in SP pomen „za izražanje vzroka, zaradi katerega nastopi dejanje/se kaj dogaja“ oziroma pomen „vzročnosti“ pripisujeta tako predlogu ‘za’, predlogu ‘na’ kot predlogu ‘od‘: SP ta pomen ponazarja s funkcionalno bližnjimi zgledi ‘jokati za vsako malenkost’, ‘hirati od žalosti’ in ‘poročiti se na materino željo’, SSKJ pa celo s skoraj identičnim zgledom, namreč ‘umreti za rakom’, ‘umreti na jetiki’ (sicer z oznako „neustaljeno“) in ‘umreti od lakote’. Dejstvo, da je v določeni zvezi sprejemljiv en predlog, torej ne more nujno pomeniti, da ne bi mogel v isti zvezi marsikdaj stati tudi kak drug predlog.

‘Proti’

‘Proti’ po SSKJ med drugim izraža „cilj, h kateremu je usmerjeno premikanje“ (npr. plavati proti otoku) in tudi „premikanje, ki je nasprotno drugemu premikanju“ (npr. plavati proti toku). Če na bakterije gledamo kot na organizem, ki nudijo odpor, katerega cilj/naslovnik so antibiotiki, bo ubeseditev ‘odporen proti antibiotikom’ osmišljena s prvim pomenom, če pa na delovanje antibiotikov gledamo kot na delovanje v (metaforično) nasprotni smeri delovanja bakterij, bo ubeseditev ‘odporen proti antibiotikom’ osmišljena z drugim pomenom. Prek tega pridemo tudi do dodatnih dveh pomenov, ki osmislita ubeseditev ‘odporen proti antibiotikom’, namreč „za izražanje odpora, sovražnosti“ (npr. gibanje proti fašizmu, bojevati se proti okupaciji) in „za izražanje česa negativnega, čemur se je treba izogibati, česar delovanje, vpliv je treba preprečiti, odvrniti“ (cepiti proti davici, tablete proti glavobolu, boj proti raku). Na ta dva pomena lahko gledamo kot na samo-

stojna pomena, ločena od prejšnjih dveh (kot v SSKJ), lahko pa nanju gledamo tudi kot na metaforično realizacijo prejšnjih dveh pomenov. V vsakem primeru vezave ‘odporen proti antibiotikom’ ni težko osmisliti. A glede na to, da upravičenost rabe enega predloga – kot smo trdili v prejšnjem odstavku – ne pomeni avtomatično, da ne bi mogla biti v istem kontekstu smiselna tudi raba kakšnega drugega predloga, poglejmo še, ali ima tudi ‘na’ kakšen pomen, ki bi osmislil rabo ‘odporen na antibiotike’.

‘Na’

Po SSKJ pozna ‘na’, ko mu sledi samostalnik v tožilniku, med drugim tudi naslednje rabe: „za izražanje cilja, h kateremu je usmerjeno premikanje“ (npr. izvažati na Zahod, gledati na cesto, vrata na balkon), „za izražanje usmerjenosti duševne dejavnosti“ (opozoriti na napake) in „za izražanje vzroka, zaradi katerega nastopi dejanje“ (odgovoriti na vprašanje). Morda se da na vse tri rabe gledati kot na nekakšno metaforično usmerjenost, tako da so napake cilj opozorila, vprašanje cilj odgovora, cesta cilj gledanja itd. oziroma da je opozorilo usmerjeno na napake ... Potem bi tudi pojav rab, kot je raba v ‘odporen na antibiotike’, verjetno lahko razložili prek metaforične usmerjenosti – z antibiotiki kot ciljem/naslovnikom odpora oziroma z usmerjenostjo odpora na antibiotike. Nekaj takega, torej rabo, pri kateri gre bolj ali manj za golo izražanje slovničnega razmerja, a vsaj izvorno verjetno vseeno izhaja iz metaforične usmerjenosti, SP in SSKJ izrecno dokumentirata pri predlogu ‘do’.

SP namreč predlog ‘do’ v eni od rab opredeli kot „določevalni predlog“, kar ponazarja z zgledi ‘ljubezen do domovine’, ‘pravica do pokojnine’, ‘veselje do glasbe’, SSKJ pa nekatere od teh zgledov navaja pod pomenom „predlog za izražanje razmerja“ in dodaja še zglede kot ‘usmiljen do trpečih’. Sem bi torej spadali tudi zgledi kot ‘prijazen do ljudi’, ‘nestrpen do drugačnih’ itd. Pri nekaterih od teh zgledov se da neko metaforično usmerjenost še prepoznavati (ljubezen do domovine), pri drugih morda ne (pravica do pokojnine). Podobne rabe pri predlogu ‘na’ SP in SSKJ sicer izrecno ne omenjata, čeprav bi že v SSKJ-jevem zgledu ‘odgovor na vprašanje’ morda lahko prepoznavali isto. Hkrati pa se raba predloga ‘na’, ki je blizu rabi predloga ‘do’ v zvezah ‘usmiljen do trpečih’, ‘prijazen do ljudi’, ‘nestrpen do drugačnih’ ipd. – torej blizu rabi, pri kateri vsaj v nekaterih zgledih morda prepoznavamo samo golo izražanje slovničnega razmerja, najnevtralnejšo opredelitev pridevnikove lastnosti z ozirom na dodatnega udeleženca – kaže ravno v zgledih, kot je ‘odporen na antibiotike’, in še nekaterih drugih zgledih, ki se zdijo slednji precej neposredno sorodni.

Eden takih je pridevnik ‘alergičen’, ki po SSKJ (relevantni zvezek je iz leta 1970) poleg vezave z ‘na’ (alergičen na cvetni prah) sicer pozna še vezavo z ‘za’ (alergičen za cvetni prah), glede na korpus Gigafida pa se veže praktično izključno s predlogom ‘na’, samo to vezavo pa navaja tudi SP (2001).

Pridevniku ‘odporen’ je v relevantni rabi zelo blizu pridevnik ‘imun’, pri katerem je za razliko od pridevnika ‘odporen’ vezava z ‘na’ najpogostejša že v pisnih korpusih. Gigafida vsebuje 1.204 pojavitev niza ‘imun na’, 506 pojavitev niza ‘imun za’ in le 230 pojavitev niza ‘imun proti’; Najdi.si pa za ‘imun na’ najde 10.344 pojavitev, za ‘imun za’ le 1.251, za ‘imun pred’ 1.139 in za ‘imun proti’ le 600. SP sicer navaja le ‘imun proti oslovskemu kašlju’ in ‘imun za tuje vplive’, a gre v tem očitno močno proti dejanski rabi.

Pridevniku ‘odporen’ je v relevantni rabi zelo blizu tudi pridevnik ‘občutljiv’ – da je nekdo ali nekaj proti nečemu/na nekaj odporno, pomeni pravzaprav isto, kot da nekdo ali nekaj na nekaj ni občutljivo. In tudi v tem primeru se izkaže, da je raba predloga ‘na’ zelo običajna. Pojavlja se sicer tudi raba ‘občutljiv za’, vendar je vezava z ‘na’ vsekakor bistveno pogostejša: z Najdi.si najdemo na spletu za ‘neobčutljiv na vodo’ 111 zadetkov, za ‘neobčutljiv za vodo’ 17; za ‘občutljiv na vodo’ 337, za ‘občutljiv za vodo’ 15; za ‘občutljiv na mraz’ 1550, za ‘občutljiv za mraz’ 223; za ‘neobčutljiv na vremenske vplive’ 68, za ‘neobčutljiv za vremenske vplive’ 13 (za ‘občutljiv proti’ pa v nobeni od naštetih kombinacij ne najdemo nobenega zadetka). SP in SSKJ sicer navajata samo ‘občutljiv za mraz’, a je treba spet poudariti, da gresta v tem očitno močno proti dejanski rabi.

(‘Občutljiv za/na’ sicer vsaj enemu od nas lahko pomenita različno, npr. ‘občutljiv za vprašanja človekovih pravic’ mu pomeni nekaj kot ‘dovzeten za ...’, ‘občutljiv na vprašanja človekovih pravic’ pa mu pomeni, da gre za vprašanja, ki bi naslovnika lahko npr. razburila – kot npr. v zgledu ‘Kremelj je precej občutljiv na EU-jeve pripombe glede ruskega spoštovanja človekovih pravic’. Raba sicer kaže, da tega razlikovanja ne prepoznavajo vsi govorci, saj se najde tudi zglede kot ‘Türk se je sicer zavezal, da bo kot morebitni predsednik občutljiv na vprašanja človekovih pravic’ – ta stavek za jezikovni čut vsaj enega od nas ni ustrezen, saj bi moral namesto ‘na’ vsebovati ‘za’, a očitno tega čuta ne delijo vsi slovenski govorci. Po drugi strani pa, če za nekatere ‘občutljiv za’ z ‘občutljiv na’ niti ni vedno pomensko prekriven, nam za izražanje enega pomena druga vezava, kot ‘občutljiv na’, niti ne ostane in smo spet pri sklepu, da ne more biti sistemskega razloga, zakaj bi bilo z vezavo z ‘na’ v tovrstnih primerih kar koli narobe.)

Če naj bi torej v zgledih, kot so zgoraj omenjeni ‘usmiljen do trpečih’, ‘prijazen do ljudi’ ali ‘nestrpen do drugačnih’, prepoznavali „določevalni predlog“ (po SP) oziroma „predlog za izražanje razmerja“ (po SSKJ), torej nekakšno zelo nevtralno opredeljevanje pridevnikove lastnosti, potem lahko tak opis uporabimo tudi za ‘alergičen na cvetni prah’, ‘(ne)občutljiv na mraz’, ‘imun na oslovski kašelj’ in ‘odporen na antibiotike’, saj gre tudi pri tem za nekakšno zelo nevtralno opredeljevanje pridevnikove lastnosti. SP in SSKJ take rabe pri predlogu ‘na’ sicer izrecno ne navajata, a jo raba vsekakor izkazuje. Tako v primeru predloga ‘do’ kot predloga ‘na’ pa gre za rabo, ki jo je vsaj izvorno verjetno vendarle omogočil pomen usmerjenosti.

‘Na’ in SP/SSKJ

Sklenili smo torej, da raba predloga ‘na’ ob pridevnikih, kot so ‘alergičen’, ‘odporen’, ‘občutljiv’ ali ‘imun’, ni presenetljiva oziroma je razumljiva glede na siceršnje pomene in rabe predloga ‘na’. Kljub temu in kljub pogostosti v dejanski rabi SP tega vzorca za podskupino teh zgledov (odporen, občutljiv, imun) ne navaja. Predloga ‘na’ v povezani rabi ne SP ne SSKJ ne navajata tudi ob glagolu ‘pritožiti se’ in samostalniku ‘pritožba’ (za razliko od v SSKJ navedenih ‘odgovoriti na vprašanje’, ‘odzvati se na poziv’ ipd.). Medtem ko SP navaja ‘pritožiti se proti odločbi’ in ‘pritožiti se zoper sklep’, ne pa tudi ‘pritožiti se na odločbo/sklep’, z iskalnikom Najdi.si dobimo 672 pojavitev za niz ‘pritožili na odločbo’, 282 za ‘pritožili zoper odločbo’ in 9 ‘za pritožili proti odločbi’ (v tem primeru je stanje podobno tudi ob korpusu z večjim deležem lektoriranega gradiva Nova beseda, kjer je število pojavitev istega zaporedja nizov 12 : 1 : 0), in 13.613 pojavitev za ‘pritožba zoper odločbo’, 2.218 pojavitev za ‘pritožba na odločbo’ in 929 pojavitev za ‘pritožba proti odločbi’ – v obeh primerih je torej vezava z ‘na’ že v pisnem jeziku precej pogostejša od vezave z ‘proti’. Kot smo izpostavili že na začetku, ni ravno jasno, ali naj neomembo vezave z ‘na’ v vseh teh primerih razumemo le kot neomenjen a po SP potencialno obstoječ/dopusten vzorec ali ostreje, kot SP-jevo nasprotovanje vezavi z ‘na’. Če gre za prvo, ni več kaj ugotavljati. Morda gre vendarle bolj verjetno za drugo, glede na to, da bi bilo nenavadno, da bi omemba rabe z ‘na’ naključno umanjkala v toliko primerih. Če gre res za drugo, pa se seveda postavlja vprašanje, zakaj bi vezavi z ‘na’ SP nasprotoval. A vam odgovora na to žal ne moremo dati – zapisano to v priročnikih samih ni, za kakšne neuradne razlage pa tudi ne vemo. Lahko pa ponovimo, da sistemskih jezikoslovnih razlogov, kot smo ugotavljali zgoraj, za to ne vidimo. Mogoče se zdi, da čim je pomensko načeloma možen predlog ‘proti’, se SP predlogu ‘na’ odpoveduje, ne glede na to, da je osmišljena tudi raba slednjega, in ne glede na to, da SP sicer vsaj včasih priznava tudi soobstoj rabe več predlogov (npr. ‘imun proti’ in ‘imun za’). Vendar se nam pri tem tudi ne zdi prav očitno, da bi se navedene izraze dalo posebej lepo razdeliti na take, pri katerih je ‘proti’ pomensko načeloma možen, in na take, pri katerih ni.

‘Proti’ =/= ‘na’

Sklenili smo, da se ob pridevniku ‘odporen’ pojavljata oba predloga, ki smo ju primerjali, in da ob tem pridevniku z njunimi siceršnjimi rabami ni osmišljena raba samo enega predloga, temveč obeh. In čeprav sta različici ‘odporen proti bakterijam’ in ‘odporen na bakterije’ zato funkcionalno načeloma zamenljivi, je pred koncem treba poudariti še, da to ne pomeni, da zaradi različnih doprinosov predlogov različici ne bi pomenili rahlo različnega in da bi bila predloga istopomenska in tudi drugod nujno zamenljiva. Tudi dva sicer različna prostorska predloga sta lahko v določenem kontekstu pretežno zamenljiva (npr.

‘Pridem jutri do tebe in ti pomagam popraviti avto’, ‘Pridem jutri k tebi in ti pomagam popraviti avto’), pa to ne pomeni, da se jima odreka samostojnost, in tudi zvezi z neprostorsko rabljenima predlogoma ‘tablete proti glavobolu’ in ‘tablete za glavobol’ sta v vsakdanji rabi funkcionalno povsem enakovredni in zamenljivi, pa to ne pomeni, da zaradi različnih predlogov nimata različnih pomenov (zaradi česar bi bila izven konteksta vsakdanje smiselne rabe zveza ‘tablete za glavobol’, ne pa zveza ‘tablete proti glavobolu’, dvoumna). V ‘odporen proti bakterijam’ je s predlogom ‘proti’ izražena nasprotnost, v ‘odporen na bakterije’ pa je preko predloga ‘na’ le opredeljen domet lastnosti, izražene s pridevnikom.

Sklep

V slovenščini se v zvezi z ‘odporen’ pogosto rabita tako predlog ‘proti’ kot predlog ‘na’, poleg teh dveh pa se v precej manjšem obsegu pojavljajo še drugi predlogi. V SP in SSKJ je od teh dveh izpričana le različica s ‘proti’, kar verjetno marsikdo interpretira kot sodbo, da je v standardni slovenščini sprejemljivo samo ‘odporen proti’. To se sklada z dejstvom, da je v korpusih, v katerih je sorazmerno večji del gradiva lektoriranega, v prednosti ‘odporen proti’, medtem ko je v korpusih, v katerih je večji del gradiva nelektoriranega, v prednosti ‘odporen na’.

Različici ‘odporen proti čemu’ in ‘odporen na kaj’ sta obe razložljivi s siceršnjo rabo predlogov ‘proti’ in ‘na’ in zato gotovo nobena ne predstavlja kakšnega jezikovnosistemskega odklona, vezavo z ‘na’ pa v zelo podobnem kontekstu srečujemo tudi ob nekaterih drugih pridevnikih (imun, občutljiv, alergičen). Čeprav sta funkcionalno zamenljivi, se zaradi različnih predlogov različici pomensko vendarle ločita, medtem ko ‘proti’ izraža nasprotnost, je v ‘odporen na bakterije’ preko predloga ‘na’ le opredeljen domet lastnosti, izražene s pridevnikom.

Ker različici kljub načelni zamenljivosti izražata deloma različna pomena, morda ni nenavadno, da bo nekaterim bližje ena, drugim druga. Ali pa da se bo nekaterim govorcem ob zavestnem razmišljanju zdelo, da je bolj prav rabiti tisto različico, ki je pomensko „močnejša“ oziroma v kateri s predlogom izražamo več kot le opredelitev lastnosti – morda celo ob tem, ko v spontanem govoru redno uporabljamo drugo različico. V tem ni nič nenavadnega. Če torej ne želite uporabljati ‘odporen na’, ni s tem prav nič narobe – kot sistemsko gledano tudi ni nič narobe, če kdo drug uporablja ‘odporen na’. Če se želite ravnati po SP, pa boste bolj na varnem z različico ‘odporen proti’.

‘Dvomiti v kaj’ ali ‘dvomiti o čem’

Kako se napiše: ‘dvomiti v kaj’ ali ‘dvomiti o čem’? Katera raba je pravilnejša?

Da bi vam odgovorili na vprašanje, bomo v tem odgovoru pogledali, kaj predpisuje *Slovenski pravopis* 2001[142], kakšna je raba glagola z obema predlogoma ter ali je med ‘dvomiti v’ in ‘dvomiti o’ morda kakšna pomenska razlika.

Vprašanje, kakšna je razlika med ‘dvomiti v’ in ‘dvomiti o’, je med govorci slovenščine precej pogosto. Vprašanje je bilo recimo zastavljeno že na forumu Al’ prav se piše[143], kjer uporabniki postavljajo vprašanja o slovenskem jeziku drugim uporabnikom foruma, rabo glagola ‘dvomiti’ so omenjali tudi na forumu Oddelka za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani[144], o predlogu ob glagolu ‘dvomiti’ pa so se opredelili tudi že v Arhivu slovničnih nasvetov na slovenski Wikipediji[145]. Vsi odgovori so zelo jedrnati in nam ne bojo prav dosti v pomoč, saj si niso niti enotni o tem, kaj naj bi bilo knjižno, četudi se vsi sklicujejo na *Slovenski pravopis*.

V slovenskem knjižnem jeziku, kakor ga predpisuje *Slovenski pravopis*, je predpisana raba glagola ‘dvomiti’ s predlogom ‘o’ (torej ‘dvomiti o kom/čem’). Raba ‘dvomiti v’ (torej ‘dvomiti v koga/kaj’) je v *Pravopisu* sicer omenjena, a je označena kot „nepravilna“ za knjižni jezik. Velja torej, da naj bi v knjižnem jeziku pisali ‘dvomim o (uspehu)’ in ne ‘dvomim v (uspeh)’. Enako velja tudi za soroden glagol ‘podvomiti’ ter za samostalnik ‘dvom’. Torej, po *Pravopisu* je prav ‘podvomiti o’ in ‘dvom o’, medtem ko je ‘podvomiti v’ in ‘dvom v’ označeno za nepravilno. V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ)[146] je predlog ‘o’ v vseh treh omenjanih primerih označen kot del pogovornega jezika.

Dejanska raba pa nikakor ni tako kategorično na eni strani, kot sta SP in SSKJ. Pregledali smo tri korpuse in rabo preverili še na spletu, v vseh štirih primerih smo našli ogromno primerov rabe s predlogom ‘v’ (torej tako ‘dvomiti v’ in ‘podvomiti v’ kot ‘dvom v’). Razmerje v rabi med predlogoma se sicer spreminja med korpusi pa tudi med različnimi oblikami glagola ‘dvomiti’, a je v predlog ‘o’ v relevantnih primerih še vedno približno dvakrat pogostejši. Tako v korpusu Gigafida[147] najdemo približno trikrat več zadetkov niza ‘dvomiti o’ kot niza ‘dvomiti v’, medtem ko sta niza ‘dvomim o’ in ‘dvomim v’ v razmerju 4 : 3. V korpusu Nova beseda[148] je niz ‘dvomiti o’ približno štirikrat pogostejši od niza ‘dvomiti v’, medtem

142 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html
143 http://med.over.net/forum5/read.php?125,4293130
144 http://www.centerslo.net/slvnforum/replies.asp?FID=4&MID=2887
145 http://sl.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:Arhiv_slovničnih_nasvetov
146 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html
147 http://www.gigafida.net/
148 http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html

ko sta niza ‘dvomim o’ in ‘dvomim v’ po pogostosti izenačena. Na svetovnem spletu je slika še za malenkost drugačna, saj z Googlom najdemo približno dvakrat več nizov ‘dvomiti o’ kot nizov ‘dvomiti v’, medtem ko je niz ‘dvomim v’ skoraj osemkrat pogostejši od niza ‘dvomim o’.

Razlika med spletom in obema korpusoma je precejšnja in na nek način pričakovana, saj oba korpusa zbirata po večini le lektorirana besedila, torej taka besedila, kjer bi dejansko pričakovali le niz ‘dvomiti o’, medtem ko na spletu najdemo v večji meri nelektorirana besedila, razne bloge, komentarje na forumih itd. Bolj zanimivo je, da se niz ‘dvomiti v’ najde tudi v lektoriranih besedilih, recimo v časopisu Delo, pravopisni oznaki „nepravilno“ navkljub. Tu navajamo dva taka primera:

(1) Nihče ne sme dvomiti v italijansko evropskost, … (Delo, 2. novembra 2001)
(2) … Nemci pa niso bili vajeni dvomiti v avtoritete. (Delo, 6. julija 2000)

Prav tako je zanimiva tudi razlika v relativni pogostosti med nedoločniško obliko in obliko v prvi osebi ednine. Nekaj razlike se morda da razložiti s poročanim govorom, kar je tipično okolje pojavljanja glagola v prvi osebi ednine. Prav možno je namreč, da so lektorji pri poročanem govoru manj dosledni oziroma da dopuščajo tudi nekaj odstopov od norme, ker je konec koncev poročani govor dejansko pogovorni jezik, ‘dvomiti v’ pa je tudi po SSKJ tipično pogovorna prvina.

Z Googlom smo našli preko 500 strani, kjer se niza ‘dvomim o’ in ‘dvomim v’ sopojavljata, kar bi lahko pomenilo, da ju včasih uporabljajo tudi isti pisci besedil. V pogovornem jeziku tako očitno obstajata tako ‘dvomiti v’ kot ‘dvomiti o’, zaradi česar bi se lahko vprašali, če med njima morda ni tudi kakšna pomenska razlika. Žal vam na to vprašanje ne znamo dati odgovora. Sami kake opazne in oprijemljive pomenske razlike ne čutimo, četudi se nam v posameznih primerih sliši bolje ali ‘dvomiti o’ ali ‘dvomiti v’. Neke razlike v niansah pomena tako verjetno so, a bi poskus razlage teh razlik hitro zašel v kompliciranje. Povrh vsega pa zelo verjetno tako kot za druge pogovorne prvine tudi tu velja, da jih bo vsak govorec čutil rahlo drugače.

Če torej povzamemo, v slovenskem knjižnem jeziku je po *Pravopisu* pravilnejše uporabiti ‘dvomiti o’, saj so ‘dvomiti v’, ‘podvomiti v’ in ‘dvom v’ v *Pravopisu* označene za nepravilne. Vendar pa sta tako v pogovornem jeziku, kot v dejanski rabi knjižnega jezika prisotni obe možnosti, tako da tudi z rabo predloga ‘v’ ob glagolu ‘dvomiti’ ne boste zagrešili nikakršne napake. Glede na pogostost je v nekaj okoljih celo v prednosti predlog ‘v’, tako da je zelo verjetno raba tega predloga večini govorcev celo bližje. V kolikor med predlogoma čutite kakšno pomensko razliko, sledite vaši intuiciji, v kolikor bi radi sledili *Pravopisu*, upo-

rabite predlog ‘o’, v kolikor pa se vam tako ali tako zdi pravilen le eden od obeh predlogov, ga lahko mirne vesti uporabite (ne glede na to, kateri od obeh predlogov to je).

‘Dobrodošli v prostore’ ali ‘prostorih’

‘Dobrodošli v prostore’ ali ‘Dobrodošli v prostorih’?

Za začetek naj opredelimo razliko med predložnima zvezama ‘v prostorih’ in ‘v prostore‘: prva izraža golo lokacijo/nahajanje, druga cilj oziroma lokacijo/nahajanje po gibanju. Pri predlogih, kot so ‘v’, ‘na’, ‘ob’, ‘med’ itd., se to pomensko razlikovanje izraža z uporabo različnih sklonov na samostalniku: mestnik da pomen gole lokacije, (1), tožilnik pa pomen cilja, (2).

(1) Miha je bil v Gorici/na Triglavu/med ljudmi/... [mestnik, gola lokacija]
(2) Miha je prišel v Gorico/na Triglav/med ljudi/... [tožilnik, cilj]

Če vas pri različicah, po katerih sprašujete, zanima ustreznost rabe, lahko to torej predstavimo kot vprašanje, ali se lahko ob ‘dobrodošli’ uporabi samo predložna zveza gole lokacije, samo predložna zveza cilja, ali pa morda obe. Če se lahko pojavita obe, kako to, da obe, ko pa sicer zgleda, da je npr. ob enem in istem glagolu mogoča ali samo raba gololokacijskih ali samo raba ciljnih predložnih zvez, kot ob ‘biti’ v (3) in ‘priti’ v (4).

(3) a. Miha je bil v Gorici/na Triglavu/med ljudmi/...
b. #Miha je bil v Gorico/na Triglav/med ljudi/...
(4) a. Miha je prišel v Gorico/na Triglav/med ljudi/...
b. #Miha je prišel v Gorici/na Triglavu/med ljudmi/...

Raba (danes, nekoč, posplošenost, pogostost)

Za začetek si torej poglejmo, kakšna je raba: sta v slovenščini, kot celoti, v rabi obe različici ali morda samo ena. To najlažje ugotavljamo s pomočjo prosto dostopnih besedilnih korpusov.

Če rabo zveze ‘dobrodošli v’ preverimo v korpusih Nova beseda[149], Gigafida[150] in na slovenskih spletnih straneh, vidimo, da se uporablja tako s sledečo samostalniško zvezo v mestniku (gola lokacija) kot v tožilniku (cilj). Pojavitve najdemo recimo tako za ‘dobrodošli v Sloveniji’ kot za ‘dobrodošli v Slovenijo’. Ugotovimo tudi, da zasledimo obe rabi v slovenščini na splošno, hkrati pa lahko obe rabi srečamo tudi ožje v publikacijah, kjer se običajno rabi standardna slovenščina – oba spodnja zgleda, (5) in (6), sta na primer iz časopisa Delo (oba iz leta 2001, pridobljena prek Nove besede).

149 http://bos.zrc-sazu.si/a_beseda.html
150 http://www.gigafida.net/

(5) Dobrodošli v svet spama oziroma vsiljive pošte, s katero nas zasipajo trgovci.

(6) Skratka, dobrodošli v svetu weblogov alias spletnih dnevnikov oziroma, bolje rečeno, zapiskov.

In da ne ostanemo le pri konkretnem primeru 'dobrodošli v', dodajmo, da se tudi v kombinacijah z drugimi predlogi ali prislovi pojavljata obe različici, tako gololokacijska kot ciljna. Tako na slovenskih spletnih straneh in v korpusih najdemo tako 'dobrodošli na' z mestnikom (gola lokacija) kot 'dobrodošli na' s tožilnikom (cilj); tako 'dobrodošli med' z mestnikom (gola lokacija) kot 'dobrodošli med' s tožilnikom (cilj); tako 'dobrodošli pri' (gola lokacija) kot 'dobrodošli k' (cilj); tako 'dobrodošli doma' (gola lokacija) kot 'dobrodošli domov' (cilj); itd. Oba vzorca se uporabljata ne samo v primeru povsem očitnih krajev, temveč tudi širše, npr. 'dobrodošli med nas' in 'dobrodošli med nami', ali pa pri prireditvah, npr. 'dobrodošli na sejmu' in 'dobrodošli na sejem'.

Soobstoj obeh vzorcev tudi ni nič novega. V Digitalni knjižnici Slovenije[151] lahko tako gololokacijsko kot ciljno različico zasledimo že pred več kot 100 leti, npr. v zgledih (7) in (8) iz leta 1909.

(7) Mi pa kličemo že danes nedeljskim gostom: dobrodošli v metropoli n a š e g a slovanskega kršnega Krasa!!
(Edinost, 1909)

(8) Vsikdar dobrodošli v našo slovensko naselbino v Conemaugh, Pa.
(Glas naroda, 1909)

Dodamo pa lahko, da je danes prvi, torej gololokacijski vzorec precej pogostejši od drugega, ciljnega vzorca. Ta pogostnostni odnos opažamo pri praktično vseh zvezah, kjer smo našli oba vzorca, npr. 'dobrodošli v Sloveniji' > 'dobrodošli v Slovenijo', 'dobrodošli na Hrvaškem' > 'dobrodošli na Hrvaško', 'dobrodošel na Facebooku' > 'dobrodošel na Facebook', 'dobrodošli doma' > 'dobrodošli domov', 'dobrodošli med nas' > 'dobrodošli med nami', 'dobrodošli na sejmu' > 'dobrodošli na sejem'; ponekod pa smo sploh našli samo gololokacijski vzorec, npr. 'dobrodošli v Italiji' > 'dobrodošli v Italijo'. (O primerih, v katerih je gololokacijski vzorec redkejši oz. smo pri njih našli le ciljni vzorec, več spodaj.)

Sklenemo torej lahko, da sta v slovenščini kot celoti v rabi oba vzorca, tako gololokacijski (npr. 'dobrodošli v prostorih') kot ciljni (npr. 'dobrodošli v prostore'), in to ne le v primeru predloga 'v' ampak tudi v primeru drugih predlogov in prislovov. Gololokacijski vzorec (npr. 'dobrodošli v prostorih') je sicer precej pogostejši, a je tudi ciljni vzorec več kot

151 www.dlib.si

dovolj pogost in posplošen, da ga ne moremo odpraviti kot zanemarljiv naključen odklon. To seveda ne pomeni, da tudi jezikovni sistem vsakega posameznika nujno omogoča oba vzorca; oba vzorca sta v rabi, če pogledamo slovenščino kot celoto/skupno množico vseh slovenščin, načeloma pa je seveda možno, da znotraj tega obstajajo tako govorci, katerih jezikovni sistem sprejema oba vzorca, kot govorci, katerih jezikovni sistem vsaj v popolnosti sprejema samo enega.

Priročniki

Videli smo, da se v slovenščini kot celoti obe različici pojavljata ne morda samo v pogovornem jeziku temveč tudi v formalnih, nepogovornih, knjižnih besedilih (pravzaprav se v izrecno neformalnih zvrsteh že samo beseda 'dobrodošli' verjetno ne uporablja prav veliko). Ker pa uporabnike pri dvojnicah pogosto zanima normativni vidik – torej status sprejemljivosti ene in druge različice v predpisani slovenščini, ne glede na dejansko rabo v formalnih položajih – ob odgovarjanju na taka vprašanja tipično predstavimo tudi stališča *Slovenskega pravopisa* 2001 (SP)[152]. A v tem konkretnem primeru to ni mogoče, ker SP o tem ne podaja mnenja niti neposredno z navodilom niti posredno z zgledi. Besedo 'dobrodošli' oziroma geslo 'dobrodošel' v SP seveda najdemo, tako v naši rabi kot v sorodni rabi s pomenom 'priti prav'. V slednji ob pridevniku 'dobrodošel' srečamo dajalniško obliko samostalnika oziroma zaimka, kar SP ponazori s (9) (prim. dajalniški 'mu'), našo rabo pa ponazarja le z zgledom, ki ne vsebuje nikakršne predložne zveze, ne gololokacijske ne ciljne, (10).

(9) Vsak izgovor mu je dobrodošel.
(10) biti vedno dobrodošel

Ali bi imeli SP-jevi avtorji glede izbire med 'dobrodošli v prostorih' in 'dobrodošli v prostore' kakšne preference, torej ne moremo vedeti, vsekakor pa na podlagi informacij v SP tudi za predpisano knjižno slovenščino ne moremo oporekati ne eni ne drugi različici. Najdemo pa zgled s predložno zvezo v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ)[153], in sicer (11), torej z gololokacijsko predložno zvezo (oziroma z obpredložnim samostalnikom v mestniku), kar bi ustrezalo različici 'dobrodošli v prostorih'.

(11) vedno boš dobrodošel v naši hiši

152 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html
153 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html

Ker zgled nima kakšne dodatne oznake, lahko iz tega vsekakor sklepamo, da sestavljalci SSKJ-ja tej različici tudi za potrebe knjižne slovenščine niso oporekali. Ena interpretacija tega stanja bi sicer bila, da ima torej vsaj v knjižni slovenščini po SSKJ prednost gololokacijska različica (‘dobrodošli v prostorih’), saj je tak zgled naveden, zgled s ciljno različico pa ne. Vendar v resnici ne moremo vedeti, ali druge različice avtorji niso vključili le zato, ker je v gradivu niso opazili, ker je ni bilo, ker je bila manj pogosta, čisto slučajno ali pa morda res zato, ker se jim je zdela vsaj za knjižno slovenščino nesprejemljiva. Tudi na podlagi SSKJ torej ciljni različici (‘dobrodošli v prostore’) težko oporekamo.

Skratka, normativni priročniki med tema dvema različicama ne razsojajo, oziroma vsaj eksplicitno nobene ne opredeljujejo kot nesprejemljive. V dejanski rabi pa, kot smo videli v prejšnjem razdelku, vsekakor srečamo obe. Če ste od nas pričakovali napotek, katero obliko naj rabite, je zdaj torej jasno, da vam lahko svetujemo le, da se zanašate na svoj jezikovni občutek in rabite tisto različico, ki vam je v danem kontekstu bližja, če sta vam enako blizu obe, pa pač uporabite tisto, ki vam tisti hip prva pride na jezik/pod prste. V naslednjem razdelku pa bomo poskusili razložiti, kako to, da soobstajata dva vzorca.

Poskus razlage

Oblika ‘dobrodošel’ je zgradbeno gledano večplastna. Je tako imenovani deležnik na -l, za katere je znano, da se oblikovno obnašajo kot pridevniki (na njih srečujemo pridevniška obrazila, ne glagolskih), še posebej v primeru deležnikov na -l iz enega podrazreda glagolov (tako imenovanih netožilniških glagolov, kamor spadajo npr. ‘priti’, ‘izginiti’, ‘umreti’, ‘iziti’) pa se ti bolj očitno tudi razvrščajo kot pridevniki. Skratka, oblika ‘dobrodošel’ je pridevnik. A hkrati je za deležnike na -l znano tudi, da so izpeljani iz glagola, da pod svojim pridevniškim površjem vsebujejo tudi glagol. Pri ‘izginulem zakladu’, ‘nedavno izšlih knjigah’ ali ‘umrlem državniku’ je povezava z glagoli ‘izginiti’, ‘iziti’ in ‘umreti’ bolj očitna kot pri ‘dobrodošli’, saj danes v večini slovenskih narečij samostojno rabljenega glagola ‘doiti’ nimamo več. Vendar to ne pomeni, da je zgradba znotraj deležniškega pridevnika ‘dobrodošli’ nujno zakrnela. Zgledov, kjer se kak koren pojavlja samo v eni ali nekaterih od vseh možnih oblik, pa obliki zato še ne odrekamo notranje zgradbe, ni malo. Privzemimo torej, da je tako tudi pri ‘dobrodošel’, da torej ‘dobrodošel’ pod svojim pridevniškim površjem vsebuje tudi glagol (podobno kot se npr. tako imenovane glagolnike, kot je ‘prepevanje’, analizira kot samostalnike, ki pod samostalniškim površjem vsebujejo glagol ‘prepevati’).

Če je oblika ‘dobrodošel’ pridevnik in ima pomen podoben deležniškemu pridevniku ‘nezaželen’ ali preprostemu pridevniku ‘popularen’, ne bo presenetljivo, če ga bomo lahko v zgradbi kot ‘Miha je dobrodošel’ dodatno opredelili z gololokacijsko predložno zvezo, kot lahko to naredimo v primeru podobnih pridevnikov, (12).

(12) Miha je v Trstu popularen/nezaželen.

Hkrati pa, če ‘dobrodošel’ pod pridevniškim površjem vsebuje tudi glagol, ne bo presenetljivo, če bomo ta notranji glagol lahko dodatno opredelili s ciljno predložno zvezo, podobno kot lahko to naredimo v primeru podobnih glagolov, (13).

(13) Miha pride v Trst./Miha je prišel v Trst.

V kombinaciji ‘dobrodošel’ + gola lokacija (npr. ‘dobrodošel v Trstu’) torej, malo poenostavljeno rečeno, predložna zveza dodatno opredeljuje deležnik kot celoto, tj. pridevnik. V kombinaciji ‘dobrodošel’ + cilj (npr. ‘dobrodošel v Trst’) pa predložna zveza, spet malo poenostavljeno rečeno, dodatno opredeljuje deležnikov notranji glagolski del. To različno navezanost predložne zveze v obeh primerih lahko grafično ponazorimo kot v (14) in (15):

(14) [dobro- [-l [-doš- v Trst]]]
(15) [dobro- [-l [-doš-]]] v Trstu]

Prikaz v (14) torej kaže, da ciljna predložna zveza dodatno opredeljuje pridevnikov notranji, glagolski del, prikaz v (15) pa kaže, da gololokacijska predložna zveza dodatno opredeljuje pridevnik kot celoto. (Element ‘-doš-’ v (14)–(15) predstavlja osnovo glagola, ki se sestavlja z deležniškim -l, enako kot se pri glagolu ‘priti’ z deležniškim -l ne sestavlja ‘prid-’ (iz ‘pridem’) temveč priš- (zato ‘prišel’, ne *‘pridel’).)

Če je zgornja razlaga pravilna, je razlog za soobstoj obeh različic torej notranja zgradba deležnika ‘dobrodošli’, ki zaradi prisotnosti glagola načeloma omogoča tudi kombinacijo s ciljno predložno zvezo. Sistem slovenščine kot celote in individualni sistem govorcev, ki sta jim sprejemljivi obe različici, omogoča obe razgradnji iz (14)–(15). Če pa, kot se zdi, obstajajo tudi govorci, ki se jim zdi kombinacija besede ‘dobrodošli’ s ciljno zvezo nesprejemljiva ali mejna, pa bi to razlagali kot rezultat jezikovnega sistema, ki v besedi ‘dobrodošli’ ali ne prepoznava več zgodovinsko gledano izvorne zgradbe ali pa čisto sistemsko ne omogoča take dodatne opredelitve notranjih delov besede; to slednje je v jezikoslovni literaturi dobro znano kot pogosto stanje.

Razlike v rabi

Če smo razložili, kako to, da sta vsaj za nekatere govorce ob ‘dobrodošli’ mogoči obe različici predložne zveze, pa to še ne pomeni, da sta obe sprejemljivi v vseh slovničnih

okoljih. Ena razlika je recimo, da se zdi kombinacija s ciljno predložno zvezo vsaj za naš jezikovni občutek manj sprejemljiva v zgledih, kjer gre za nekakšno „splošno“ dobrodošlost raje kot za vezanost na dobrodošlost ob „konkretnem prihodu“, prim. (16).

(16) a. Psi so v našem hotelu dobrodošli.
b. ??Psi so v naš hotel dobrodošli.

Podobno velja za okolja ob glagolu ‘ostati’ in ob zanikanju s predpono ‘ne-’, (17)–(18).

(17) a. Tudi po incidentu so ostali dobrodošli v Trstu.
b. *Tudi po incidentu so ostali dobrodošli v Trst.
(18) a. Vi boste v Trstu vselej nedobrodošli.
b. *Vi boste v Trst vselej nedobrodošli.

Razlogi za te omejitve pri rabi kombinacije s ciljno predložno zvezo nam niso povsem jasni, so pa podobne omejitve v rabi različnih deležnikov znane iz jezikoslovne literature o drugih jezikih. Obratna sprejemljivost pa po našem občutku velja v stavku iz (19), do česar verjetno vodi to, da brezglagolsko povedje ‘dobrodošli v Trstu’ v (19b) interpretiramo kot sedanjost, kar pa gre navzkriž s prislovnim določilom ‘naslednje leto’; če stavku v (19b) namreč dodamo ‘boste’, postane povsem sprejemljiv, (20).

(19) a. Nasvidenje, pa seveda dobrodošli v Trst tudi naslednje leto.
b. ??Nasvidenje, pa seveda dobrodošli v Trstu tudi naslednje leto.
(20) Nasvidenje, pa seveda boste dobrodošli v Trstu tudi naslednje leto.

Ravno tako se zdi (pa tudi z iskanjem po spletu smo prišli do takega rezultata), da je v primerih (21) bolj sprejemljiva oz. pogostejša ciljna predložna zveza, zakaj bi tako bilo, pa nam ponovno ni prav jasno.

(21) a. Dobrodošel na pivo (2 zadetka) > dobrodošel na pivu (1 zadetek)
b. Dobrodošel na kozarček (2 zadetek) > dobrodošel na kozarčku (1 zadetkov)
c. Dobrodošel na pogovor (2 zadetka) > dobrodošel na pogovoru (0 zadetkov)

Morda je posredi to, da ne pivo, ne kozarec in ne pogovor niso lokacije v prostoru ampak označujejo nek dogodek. Prav možno pa je tudi, da je tako kot v primerih (19) odločilna razlika v času, saj primere (21) izrečemo kot vabilo in se torej nanašajo na nek dogodek v

prihodnosti, medtem ko bi gololokacijske predložne zveze lahko izrekli le, če bi se ta dogodek že izvajal (prim. razliko med ‘dobrodošli na proslavi’ in ‘dobrodošli na proslavo’, kjer se prvo različico vsekakor razume kot nekaj, kar rečemo na proslavi sami, drugo pa kot vabilo, ki ga izrečemo vnaprej, bolj čudno pa se sliši, če ga izrečemo na sami proslavi).

Pri rabi ene in druge kombinacije torej verjetno obstajajo omejitve, kar pa ne spremeni dejstva, da sta v drugih okoljih možni in tudi rabljeni obe kombinaciji. Kar se tiče napotkov, se je tu res nesmiselno poskušati ravnati po kakršnih koli zavestnih pravilih, ker je sistem preprosto prezapleten; ravnajte se pač po svojem jezikovnem občutku.

Sorodni zgledi

Dvojnice, ki so zgoraj opisani v nekem smislu paralelne, lahko opažamo tudi pri rabi nekaterih drugih, ‘dobrodošlemu’ sorodnih besed. Ena je recimo ‘novodošli’; (22) ponazarja kombinacijo s ciljem (tožilnikom), (23) kombinacijo z golo lokacijo (mestnikom). (Vsi zgledi v tem razdelku so ali iz Digitalne knjižnice Slovenije ali neposredno s spleta.)

(22) Novodošli v Cleveland in novoporočenci, ki se bodo prvič udeležili MAY DAY razprodaje, bodo doživeli nova presenečenja, ko ...
(23) Če ste novodošli v Kanadi in rabite pomoč ali nasvet v tem ali kakem drugem predmetu, prosimo, obrnite se na: ...

Oba vzorca izkazujeta tudi ‘novodošlek’, (24)–(25), in ‘prišlek’, (26)–(27):

(24) Delegat iz Lombrozije [novodošlek v svetu poenotenja prava, plašno]: Z dolžnim spoštovanjem, gospod predsedujoči, ...
(25) Največ se uporablja, kot je že napisano, v sinastriji, komod pa testirate sebe in novodošleke v vaše življenje.
(26) Kljub temu so se prišleki v Združeno kraljestvo morali prijaviti v program evidentiranja Združenega kraljestva, kar od 30. aprila 2011 prav tako ne velja več.
(27) Med takimi prišleki v Sloveniji je bil pred II. svetovno vojno Lojze Kovačič, ki je ...

Tako kot smo za vaš ‘dobrodošli’ rekli, da gre za pridevnik, ki v sebi nosi glagol, gre tudi pri teh treh za večje besede, ki v sebi nosijo glagol. ‘Novodošli’ je tako kot ‘dobrodošli’ deležnik, ki vsebuje glagol, ‘novodošlek’ in ‘prišlek’ pa sta celo samostalnika, ki vsebujeta deležnik, ta pa spet vsebuje glagol. Da torej tudi pri teh v rabi zasledimo isti dvojni vzorec, ni presenetljivo.

Je pa, kot smo kot načelno možnost omenili že ob deležniku ‘dobrodošli’, tudi v pri-

meru ‘novodošlih’, ‘novodošlekov’ in ‘prišlekov’ seveda mogoče, da na individualni ravni lahko obstajajo tudi govorci, ki jim vzorec s ciljno predložno zvezo ni sprejemljiv, medtem ko v slovenščini kot celoti opažamo oba vzorca. Če je razlog za to dejstvo, da njihov jezikovni sistem čisto sistemsko ne omogoča take dodatne opredelitve notranjih delov besede, potem je pričakovano, da jim bo vzorec s ciljno predložno zvezo nesprejemljiv ali mejen tudi ob teh besedah. Takim govorcem bodo verjetno nesprejemljivi ali mejni tudi zgledi kot v dejanski rabi najdeni ‘zaljubljenec v hribe’, ‘navdušenec nad formulo ena’ ali ‘priseljenec v Slovenijo’, kjer vrhnji samostalnik sicer vsebuje drugo vrsto deležnika (na -n), vendar pa predložna zveza ravno tako dodatno opredeljuje nek poddel teh samostalnikov, ne kar samostalnikov kot celot.

Drugi jeziki

Za konec omenimo še, da v kombiniranju besede ‘dobrodošli’ tako z gololokacijskim kot ciljnim vzorcem slovenščina ni osamljena. Soobstoj obeh vzorcev opazimo tako v bližnjesorodni hrvaščini (‘dobrodošli u našoj/našu ...’), kjer se zdi (za razliko od slovenščine) ciljna različica na splošno močno prevladujoča, kot tudi npr. v sorodstveno bolj oddaljeni nemščini, (28)–(29).

(28) willkommen auf dem Flughafen (dajalnik, gola lokacija)
,dobrodošli na letališču’

(29) willkommen auf den Flughafen (tožilnik, cilj)
‘dobrodošli na letališče’

(28) in (29) imata na spletu obe več tisoč pojavitev, pogostejša pa je gololokacijska. V angleščini pa lahko ob besedi ‘dobrodošli’ med drugim zasledimo tako predlog ‘to’ kot predlog ‘at’, od katerih imamo lahko (vsaj v kontekstu glagola ‘come’) za samo ciljnega in drugega za samo gololokacijskega (podobno kot pri slovenskem paru ‘k’ in ‘pri’), (30)–(31).

(30) welcome at JFK airport
‘dobrodošli na letališču JFK’

(31) welcome to JFK airport
‘dobrodošli na letališče JFK’

Obe zvezi imata čez tisoč pojavitev, pogostejša pa je – drugače kot pri nemškem paru iz (28)–(29) – različica s ciljnim predlogom. Tuje jezike smo omenili le kot ponazoritev, da v soobsoju obeh različic slovenščina ni osamljena, v bolj detajlno predstavitev pa se ne bomo spuščali.

Sklep

Različica ‘dobrodošli v prostorih’ vsebuje ob predlogu ‘v’ samostalnik v mestniku in izraža golo lokacijo, različica ‘dobrodošli v prostore’ pa ob predlogu ‘v’ vsebuje samostalnik v tožilniku in izraža cilj. V slovenščini kot celoti, tudi v nepogovornih zvrsteh, se pojavljata oba vzorca, tudi predpisovalni priročniki pa vsaj eksplicitno nobenega ne preganjajo. Zato lahko sklenemo le, da se pri rabi pač zanašajte na svoj jezikovni občutek in rabite tisto različico, ki vam je v danem kontekstu bližja. Razlog za soobstoj obeh različic smo iskali v dejstvu, da deležnik ‘dobrodošli’ pod pridevniškim površjem vsebuje tudi glagol, kar mu lahko omogoča tudi kombinacijo s ciljno predložno zvezo. Kljub temu pa je možno, da znotraj slovenščine kot celote obstajajo tudi govorci, ki jim jezikovni sistem ciljno različico označuje kot nesprejemljivo ali mejno – morda zaradi sistemske „prepovedi“ take dodatne opredelitve delov besede, na kar v jezikih naletimo razmeroma pogosto. Nepričakovana torej ni niti intuicija govorcev, ki načeloma sprejemajo tako ‘dobrodošli v prostorih’ kot ‘dobrodošli v prostore’, niti intuicija govorcev, ki jim ‘dobrodošli v prostore’ morda ne gre gladko z jezika.

5. Prevodi

‘Presentazione del servizio...tipologia del servizio...’

Kako bi prevedli ‘presentazione del servizio...tipologia del servizio’? Opisuje se delovanje oz. službo (?) otroških jasli.

Za začetek bomo pogledali, kako bi lahko prevedli ‘presentazione’ in ‘tipologia’. *Veliki italijansko-slovenski slovar* (Šlenc 2009) kot prevod besede ‘presentazione’ ponuja možnost ‘predstavitev’ (sicer tudi ‘predložitev’, a glede na opisani kontekst sklepamo, da ne gre za, recimo, predložitev prošnje ipd.), enak prevod pa lahko najdemo tudi s pomočjo Googlovega prevajalnika. Besedo ’ tipologia’ lahko, zopet po *Velikem italijansko-slovenskem slovarju* (Šlenc 2009), prevedemo kot ‘tipologija’, medtem ko smo s pomočjo korpusa Evrokorpus našli prevoda ‘tipologija’ ter ‘vrsta’.

Drugi del obeh zvez se glasi ‘del servizio’. ‘Servizio’ lahko prevedemo na več načinov (*Veliki italijansko-slovenski slovar* tako ponuja možnosti ‘služba’, ‘postrežba’, ‘poročilo’ …), vendar je v kontekstu, ki ga opisujete v vprašanju, izmed navedenih najbolj smiselna izbira ‘služba’. S pomočjo zbirke Evroterma pa lahko ugotovimo, da je mogoč prevod tudi ‘storitev’.

Mogoči dobesedni prevodi so torej:

(1) predstavitev službe / storitev
(2) tipologija službe / storitev oz. vrsta službe / storitev

Ker pa v vprašanju navajate še, da s temi izrazi opisujete delovanje oz. službo otroških jasli, sklepamo, da gre v vašem primeru verjetno ne gre toliko za tipologijo (tj. ureditev v tipe), temveč prej za opis. Drugi del (torej ‘del servizio’) pa bi bilo v tem kontekstu lahko zapisali tudi kot ‘delovanje otroških jasli’ oz. ‘storitve, ki jih ponujajo jasli’ (zdi se, da ima ‘služba’ širši pomen oz. da so ‘služba’ jasli kot celota). Mogoči prevodi so torej poleg zgoraj navedenih še:

(3) predstavitev delovanja otroških jasli / predstavitev storitev, ki jih ponujajo jasli
(4) opis delovanja otroških jasli / opis storitev, ki jih ponujajo jasli
(5) vrsta storitev, ki jih ponujajo jasli

Med temi možnostmi se lahko odločite na podlagi tega, kar dejansko želite povedati (iz opisanega konteksta namreč ne moremo ponuditi zgolj ene možnosti) in kako želite to povedati (ali bolj na kratko ali bolj na široko).
Izmed krajših se nam zdita najprimernejša ta dva:

- presentazione del servizio – predstavitev službe
- tipologia del servizio – vrsta storitev.

‘Rapporti con le famiglie e l‘esterno’ in ‘operatori addetti ai servizi generali’

Prosim za nasvet, kako lahko prevedem:
a) rapporti con le famiglie e l‘esterno
b) operatori addetti ai servizi generali

Ker iz vašega vprašanja ni razviden kontekst, v katerem se bosta primera pojavljala, oz. kontekst, na katerega se navezujeta, vam pri prevodu težko pomagamo. Zato vam predlagamo zgolj namig za ustrezna prevoda.

Zvezo ‘rapporti con le famiglie e l‘esterno’ Googlov prevajalnik prevede kot ‘odnosi z družinami in izven’ do podobnih prevodov lahko pridemo tudi s pomočjo *Velikega italijansko-slovenskega slovarja* (Šlenc 2009) in spletnega slovarja Pons.eu. Posvetovali smo se tudi z nekaj govorci obeh jezikov, ki so predlagali prevod ‘odnosi z družinami in javnostjo’ oz. ‘odnosi z družinami in družbo’.

Zvezo ‘operatori addetti ai servizi generali’ smo skušali prevesti v dveh delih. Samostalnik ‘operatori’ lahko prevedemo kot ‘izvajalci’ ali ‘vršilci’ (*Veliki italijansko-slovenski slovar* (Šlenc 2009), Pons.eu), zvezo ‘servizi generali’ pa kot ‘splošne storitve’ ali ‘splošne službe’. Približen prevod je torej ‘izvajalci splošnih storitev’. Takšen prevod (pa tudi prevod ‘služba za splošne zadeve’) so predlagali tudi govorci obeh jezikov.

Požarna varnost

Kje lahko poiščemo informacije glede prevodov, če v Šlencu ne dobimo ustreznih izrazov? Ali nam lahko pomagate vi? Prevesti moramo namreč nekaj izrazov o požarni varnosti, ki jih moramo zapisati na table v naših prostorih. Nekaj teh izrazov je še kar običajnih in smo jih dejansko že uspešno prevedli, vendar žal še ne vseh.

Quadro illuminazione sicurezza - električna omara zasilne razsvetljave?
Locale accumulatori - prostor za akumulatorje?
Luogo sicuro (prostor, kjer je invalid že na varnem, ne zahteva dodatne pomoči) - varen prostor?
Luogo calmo (prostor, kjer invalid počaka na rešilca ni še na varnem) - varna točka ali varno zbirališče (je podobno prejšnjemu) ali čakalna točka?

Ker nismo prevajalci ali strokovnjaki za požarno varnost, naš odgovor ne bo stoodstotno zanesljiv. Pregledali smo nekaj gradiva, dosegljivega na internetu, iz katerega vam bomo skušali izluščiti prevode, ki vas zanimajo.

Quadro illuminazione sicurezza

Tipično se govori o 'električni omarici' ne o 'električni omari', tako da bi tole verjetno moralo biti 'električna omarica zasilne razsvetljave'. Obstaja sicer tudi besedna zveza 'električna omara', vendar pa je razlika v pogostosti 1 : 20 v prid 'električni omarici'. Google najde 230 strani z zvezo 'električna omara', tistih z 'omarica' pa je 5000.

Na spletnem mestu podjetja, ki se ukvrja z zdravjem in varstvom pri delu[154] smo našil tudi drugo ime za električno omarico - električni razdelilnik, kar je po Googlu sicer najpogostejša od treh možnosti, a se z 'električni razdelilnik' tipično imenuje podaljšek z več vtičnicami ne pa električne omarice. Najprimernejši izraz tako še vedno ostaja 'električna omarica zasilne razsvetljave'.

Locale accumulatori

To bi verjetno lahko imenovali tudi 'soba za akumulatorje'/'akumulatorska soba', je pa res, da se z Googlom najde samo 'prostor za akumulatorje', tako da se vaš predlog prevoda zdi najprimernejši, torej 'prostor za akumulatorje'. V Računalniškem slovarčku[155] je to prevod angleške zveze 'battery room'.

154 http://www.mi-pa.si/pozar/Evakuacijski_nacrt.gif
155 http://dis-slovarcek.ijs.si/

Luogo sicuro

Sicer ne vemo, da bi te stvari v Sloveniji obstajale, a to še nič ne pomeni, ker o tem pravzaprav nič ne vemo. Seveda to tudi ni pomembno, saj jo pač moramo imenovati tudi v slovenskem prevodu, če omenjena stvar pač obstaja, in če slovenskega prevoda še ni, ga moramo pač narediti.

Če bi ohranili poimenovanje/prevod na temo 'varnega prostora', bi se v knjižni slovenščini glasil 'varni prostor', vendar pa tega izraza nismo uspeli najti, tako da se zdi, da ni najprimernejši. Vsekakor je v slovenščini v rabi izraz 'varna hiša' – vendar le za hiše oz. stanovanja namenjena žrtvam družinskega nasilja, za nadzorovane stike med otroki in nasilnimi starši ipd. V manjši meri se na internetu v ta namen najde tudi izraz 'varni prostor', pa tudi 'varna soba'. Četudi je ta raba po svoje sorodna tistemu, kar se išče za 'luogo sicuro', vi še vedno iščete izraz vezan na protipožarno varnost.

V kontekstu požarne varnosti se 'varni prostor' očitno ne uporablja, saj na internetu za 'varni prostor' ali pa 'varna soba', vsaj po bežnem pregledu, ne najdemo zadetkov iz tega konteksta, oz. vsaj ne v smislu sobe za ljudi. Lahko pa za iskalni niz 'varna soba' tudi na spletu najdemo kar nekaj zadetkov, kjer se govori o prostorih za hrambo računalniške opreme ipd., ki so očitno varni v primeru požara, poplave itd., torej gre spet za nekaj, kar je sicer blizu ciljnemu izrazu, vendar ne povsem ista stvar. V tem smislu se najde tudi 'protipožarni prostor' (gl. Moj mikro[156]).

Da bi bila stvar nedvoumna, bi biblo namesto vašega izraza 'varni prostor' mogoče bolje uporabiti izraz 'požarno varni prostor' oz. 'požarno varna soba'. SSKJ ima v geslu 'požaren' zvezo 'požarno ogrožen prostor', ima pa tudi gesli 'ognjevaren' in 'protipožaren', tako da se tudi 'protipožarni prostor' in 'ognjevarni prostor' zdita čisto ustrezna. 'Ognjevarni prostor' smo opazili tudi v nekem starejšem viru (iz leta 1962), kasneje pa se je očitno nehal uporabljati (oziroma je postal bolj redek). Če je konkretni 'luogo sicuro' pod zemljo, bi bil eden od možnih prevodov tudi 'zaklonišče'.

V Pravilniku o požarni varnosti[157] takih izrazov ni, smo pa na spletu našli napotke za primer evakuacije[158], kjer se ob znaku, ki naj bi se uporabljal za 'luogo sicuro', nahaja poimenovanje 'zbirno mesto. Včasih se to imenuje tudi 'zbirno mesto evakuacije', kar smo opazili na primer na načrtu evakuacije[159].

Ker se torej med načrtovalci požarne varnosti v Sloveniji ta znak očitno imenuje 'zbirno mesto', to predlagamo tudi kot najustreznejši prevod.

156 http://www.mojmikro.si/
157 http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200431&stevilka=1359
158 http://www.gasilnik.com/Evakuacija_v_primeru_po%C5%BEara.php
159 http://www.mi-pa.si/pozar/Evakuacijski_nacrt.gif

Luogo calmo

Za 'luogo calmo' ni med italijanskimi zadetki nič vezanega na požarno varnost, je pa precej zadetkov za 'spazio calmo'. To seveda ne spremeni prav nič glede možnega prevoda, le olajša iskanje s primerjanjem znakov.

Na strani Katedre za stavbe in konstrukcijske elemente Fakultete za gradbeništvo UL je v razdelku Varnost pri uporabi, požarna zaščita, evakuacija[160] pojasnjeno nekaj znakov, ki se tipično uporabljajo na načrtih požarne varnosti. Znak, ki v italijanščini ustreza 'spazio calmo' (tj. zelen znak z invalidom), je pri nas predstavljen kot znak za 'varno mesto'. Tudi opis ob varnega mesta ustreza vašemu opisu.

160 http://kske.fgg.uni-lj.si/award/html/9/11_2.html

Tabla ob vhodu na gradbišče

Pred kratkim sem začel s prenovo hiše in ob vstopu v gradišče je treba postaviti ustrezno tablo. Na žalost nisem nikjer dobil dvojezične verzije, zato si jo nameravam pripraviti sam. Zato sem prevedel besedilo, ki mora biti na omenjeni tabli, in vam ga pošiljam v pregled.

(Vsi prevodi, ki jih predlaga spraševalec, so navedeni v samem odgovoru, zato jih tu ne navajamo.)

Ker nismo ne prevajalci ne gradbeniki, vam 100 % zanesljivega odgovora žal ne moremo podati. Lahko pa vam pomagamo uskladiti vaše prevode s poimenovanji, ki se jih na tablah uporablja v Sloveniji. Tu nastopi še druga težava, saj je zakonodaja, ki ureja izgled gradbišča v Sloveniji rahlo drugačna kot v Italiji in da so posledično nekatera poimenovanja v Sloveniji malo drugačna.

V Sloveniji se na tablah zahteva spodaj navedene točke (v tem vrstnem redu):

- naziv objekta glede na namen (nova gradnja, prizidava, nadzidava, rekonstrukcija, sprememba namembnosti, nadomestna gradnja ali odstranitev)
- številka gradbenega dovoljenja, datum izdaje, naziv organa, ki je dovoljenje izdal, in morebitne navedbe sprememb, dopolnil in podaljšanj;
- naziv in sedež oziroma ime, priimek in naslov investitorja ali investitorjev, če jih je več;
- naziv in sedež projektanta, ki je izdelal projekt za pridobitev gradbenega dovoljenja in izdeluje projekt za izvedbo;
- naziv in sedež izvajalca gradnje ali izvajalcev, če jih je več;
- naziv in sedež nadzornika.

Te informacije so pobrane s spletne strani Gradim[161], kjer si več o postavljanju gradbiščnih tabel v Sloveniji lahko preberete tudi sami. Po ogledu nekaj primerov gradbiščnih tabel (lahko si jih ogledate tudi na internetu, če recimo z Googlovim iskalcem slik iščete niz ‘gradbiščna tabla’ ali pa ‘gradbena tabla’) ugotavljamo, da nekega hudega standarda ni, saj so si gradbiščne oz. gradbene table pogosto precej različne.

Postavljanje gradbiščnih tabel v Sloveniji je seveda relevantno le z vidika poimenovanj, ki bi jih vi radi uporabili na svoji tabli, saj izgled vaše table ureja italijanska zakonodaja. Zdi se, da ste večino stvari že pravilno prevedli sami. Spodaj smo napisali komentarje pod vsak prevod posebej.

161 http://www.gradim.si/gradnja-in-gradiva/ureditev-gradbisca.html

Permesso di construire/gradbeno dovoljenje

'Gradbeno dovoljenje' je uradno poimenovanje dokumenta, ki omogoča/dovoljuje gradnjo. To je vsekakor primeren prevod.

Inizio lavori/začetek del

Ravno tako primeren prevod.

Lavori di risttrutturazione e ampliamento di edificio ad uso civile abitazione/prenova in razširitev stanovanjske hiše

Tudi to se zdi primeren prevod. Četudi je mogoče slovenski prevod na prvi pogled nekam kratek, se zdi ustrezen. Poimenovanja 'stanovanjska hiša', 'prenova' in 'razširitev' so vsekakor obče uporabna poimenovanja za te stvari.

Proprietari/lastnika

'Lastnika' je dvojinska oblika. Predvidevam, da ste jo uporabili namenoma, ker ima stanovanjska hiša dva lastnika, tako da je tudi tukaj prevod zelo verjetno primeren. V kolikor ste dvojino zapisali pomotoma, je verjetno primerneje uporabiti množino 'lastniki', ki je uporabljena tudi v italijanščini. Sicer pa je 'lastnik' na slovenskih tablah tipično poimenovan kot 'investitor' in/ali 'naročnik' (včasih sta ti dve stvari tudi ločeni). Torej bi bilo primerneje 'investitorja' oz. 'naročnika'.

Progettista/projektant

To je primeren prevod.

Direttore dei lavori/vodja gradbenih del

Zdi se nam, da se tu tipično uporablja zvezo 'odgovorni vodja del' včasih pa tudi 'odgovorni vodja gradbišča'.

Calcolatore opere in cementi armati/izračun del v armiranem betonu

Zdi se mi, da se osebi, ki naredi te izračune tipično reče preprosto 'statik', je pa tudi res, da se konkretno teh zadev pri nas ne piše na table, zato nam ni prav jasno, kaj je najboljši prevod oz. ali je 'statik' sploh primeren prevod. Seveda te izračune dela statik, vendar statik po drugi strani naredi tudi druge izračune, tako da ta naziv morda res ni najprimernejši. Vseeno bi predlagali kaj na temo 'statični izračun' ali nekaj podobnega.

Esecutore opere edili/gradbeno podjetje

Zdi se nam, da se tu tipično uporablja 'izvajalec'.

Progettista impianti/projektant inštalacij

To se zdi primeren prevod (ponovno pa velja, da nam ni prav jasno, kako se tej stvari reče v Sloveniji).

Responsabile dei lavori/nadzornik, odgovoren za dela

'Nadzornik' je ena od nujnih postavk na vseh tablah, nismo pa povsem prepričani, da je to to. Sodeč po nekaj pregledanih dokumentih opažamo, da tako italijanska kot slovenska zakonodaja sledita nekim skupnim evropskim direktivam, tako da so vsaj v grobem te vloge približno enake. Nadalje smo na neki italijanski strani opazil, da 'Responsabile dei lavori' ustreza angleškemu izrazu 'project supervisior', tako da sklepamo, da gre res za nadzornika. Dostavek 'odgovoren za dela' lahko mirno izpustite.

Coordinatore della sicurezza /koordinator za varnost

'Koordinator za varnost', 'koordinator varnosti' ali pa 'varnostni koordinator'. Vse troje se zdi približno enako primerno. Morda je vaš osnovni predlog še najboljši.

Progettazione/projekt in esecuzione/izvedba

Pri teh izrazih vam težje svetujemo. V običajnem razumevanju stvari sta namreč obe informaciji že vključeni v zgornjih postavkah. Če gre tu za poimenovanje projekta oz. vrste projekta, torej, da bi ob tem napisali 'prenova stanovanjske hiše' oz. kaj na to temo, potem je vsaj prvi prevod primeren. O drugem imamo pa še malo slabšo predstavo, kaj predstavlja. Vsekakor pa je 'izvedba' eden od možnih in primernih prevodov besede 'esecuzione'.

Prevodi pozdravov

Kako bi pravilno prevedli v slovenščino: „Looking forward to hearing from you“; „Non vedo l‘ora di vederti“; „Restiamo in contatto“; „Fammi sapere il prima possibile“?

Pri prevajanju smo si pomagali z Googlovim Prevajalnikom, priporočamo pa vam tudi uporabo *Velikega italijansko-slovenskega slovarja* (Šlenc 2009) oz. *Velikega angleško-slovenskega slovarja* (Grad, Škerlj in Vitorovič 2004) za prevode iz angleščine.

Na podlagi teh, vam za navedene primere vam predlagamo naslednje prevode:

1. ‘Looking forward to hearing from you’ bi lahko prevedli kot ‘veselim se vašega odgovora’.

2. ‘Non vedo l‘ora di vederti’ lahko prevedemo v ‘komaj čakam, da te (vas) vidim’. Med ‘vi’ in ‘ti’ se odločite na podlagi tega, s kom govorite.

3. ‘Restiamo in contatto’ lahko prevedemo kot ‘ostanimo/ostaniva v stiku’. Med množino in dvojino se odločite glede na število oseb, s katerimi govorite.

4. ‘Fammi sapere il prima possibile’ pa bi prevedli ‘sporoči/povej mi čim prej’.

Prevod varnostnega znaka za prepoved kajenja

Rad bi samo nasvet glede prevoda varnostnega znaka 'vietato fumare'(prepoved kajenja) v slovenščino. In sicer, kako bi prevedli:
„Autorità cui compete accertare e contestare l'infrazione: Polizia Amministrativa locale, Guardie Giurate, Ufficiali e agenti di polizia giudiziaria."
Jaz sem prevedel tako:
"Oblasti odgovorne za ugotavljanje in izpodbijanje kazni: lokalna upravna policija, zaprise-ženi čuvaji, sodni uradniki in policisti."

Vaš prevod se zdi sicer razumljiv in je en možnih prevodov, vendar vam vseeno svetujemo malo drugačen prevod, in sicer:

„Organi, odgovorni za ugotavljanje prekrška in obveščanje o prekršku, so: mestno redarstvo, varnostniki in sodna policija."

ali morda takle:

„Organi, odgovorni za ugotavljanje prekrška in izrekanje kazni, so: mestno redarstvo, varnostniki in sodna policija."

Komentar:

1) V eni rabi italijanskemu 'contestare' res ustreza slovenski 'izpodbiti/izpodbijati', v vašem kontekstu pa gre za pravno rabo, v kateri italijanskemu 'contestare' ustreza slovenski 'obvestiti', zato 'obveščanja o prekršku'. (Slovenske 'izpodbiti', 'izpodbijati' in 'obvestiti' lahko primerjate v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*[162].)

2) Izbira med 'obveščanje o prekršku' in 'izrekanje kazni': marsikdaj je v praksi izdaja obvestila o prekršku že isto kot izrek kazni, ker je kazen za posamezni prekršek fiksno določena in morebitna pritožba ne zadrži izvršitve kazni. Na primer pri obvestilu o napačnem parkiranju običajno dobimo hkrati že izrek kazni in navodila za plačilo. Ni pa tako vedno. Pri nekaterih prekrških na primer inšpektor ugotovi prekršek in nam izda obvestilo o prekršku, kazen (npr. višino denarne kazni) pa potem določi drug organ. Zato se v vašem primeru zdita načeloma možna dva prevoda, pač glede na prakso pri obveščanju o prekršku – mi žal ne vemo, kakšna ta je. Italijanskemu izvirniku bližji prevod pa je vsekakor prvi.

162 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html

3) Možno je, da imajo različni organi pregona v Italiji tudi uradna slovenska poimenovanja, ki jih mi ne poznamo. Če taka poimenovanja obstajajo, bi jih bilo treba upoštevati. Če ne, pa svetujemo prevod, ki smo ga ponudili zgoraj, posamezne odločitve v njem pa so pokomentirane v nadaljevanju.

- 'Polizia amministrativa locale' po našem razumevanju še najbolj ustreza temu, čemur v Sloveniji rečemo 'mesto redarstvo', bi se pa temu lahko reklo tudi 'lokalna upravna policija' ali 'policija lokalne uprave'. Izraz 'mestni redarji', rabljen v kontekstu Italije, smo zasledili tudi v Primorskem dnevniku.

- 'Guardie giurate', če prav razumemo, ustreza temu, čemur se v Sloveniji reče 'varnostna služba' oz. 'varnostniki', vendar je, v kolikor želite ohraniti razlikovanje med navadnimi in zapriseženimi varnostniki, morda smiselno uporabiti zvezo 'zapriseženi varnostniki' oz. 'zapriseženi čuvaji'. Izraz 'zapriseženi varnostnik', rabljen v kontekstu Italije, smo zasledili tudi v Primorskem dnevniku.

- 'Ufficiali in agenti di polizia giudiziaria' pa bi, če prav razumemo, sicer brez težav prevedli preprosto s 'policija', ker pa je v Italiji precej različnih vrst policije, je gotovo smiselno ohraniti vsaj dodatek 'sodna'. Izraz 'sodna policija', rabljen v kontekstu Italije, smo zasledili tudi v Primorskem dnevniku.

- Zdi se nam, da ni treba posebej izpostavljati, da imajo možnost izrekanja kazni tako običajni policisti kot njihovi nadrejeni – razen če to ni neka italijanska pravna praksa. Če je, bi bilo morda smiselno reči 'uniformirani in neuniformirani sodni policisti'.

‘Autoscontro’

Kako v slovenščino prevesti ‘autoscontri’?

V slovenščini se kot ustreznica italijanske besede ‘autoscontri’ najobičajnejše rabi ‘avtomobilčki’. Tako zadevo imenujejo tudi na primer na spletni strani Najboljše igre[163] . V pisnem jeziku se še posebej izven neposrednega konteksta zabavišča (verjetno zaradi čim večje jasnosti) ob besedi ‘avtomobilčki’ marsikdaj pojavlja tudi kak pridevnik, npr. ‘zabaviščni avtomobilčki’, ‘električni avtomobilčki’, ‘zabaviščni električni avtomobilčki’ ipd. Rabo vseh omenjenih variant si lahko ogledate v spodnjih primerih, ki smo jih poiskali v korpusu besedil Gigafida[164]:

(1) Ohladili smo se s sladoledom in se sprostili ob avtomobilčkih in trampolinu.
(iz časopisa Dolenjski list)
(2) Kdo pa se v mladosti ni rad vozil z zabaviščnimi avtomobilčki?!
(iz časopisa Večer)
(3) Ko sem prihajal iz službe, sva skupaj gledala risanke, hodila sva v park, vozila sva se z električnimi avtomobilčki.
(iz časopisa Večer)
(4) ... B13 za nesrečno zaljubljene in torej omejeno prištevne (do 4 km/h z zabaviščnim električnim avtomobilčkom), BZ pa bi imel ...
(iz časopisa Delo)

Podobno “podaljšano” (in posledično manj okretno) različico osnovne ustreznice ‘avtomobilčki’ ponuja tudi *Veliki italijansko-slovenski slovar* (Šlenc 2009), namreč ‘avtomobilčki za zaletavanje v lunaparku’.

Sem in tja se sicer sreča tudi izraz ‘(električni) avtočki’, a precej manj pogosto in hkrati precej bolj omejeno na manj formalne jezikovne različice, torej pogovorni jezik.

163 http://www.najboljse-igre.com/avtomobilske-igre/avtomobilcki.php
164 http://www.gigafida.net/

'Platessa'

Prosim za prevod besede 'platessa'.

Slovenska ustreznica italijanske besede 'platessa', oziroma slovensko ime za ribo z latinskim imenom 'Pleuronectes platessa', je 'morska plošča'.

Raba izraza 'morska plošča' je prikazana v spodnjih dveh primerih, ki sta vzeta iz korpusa FidaPLUS[165]:

(1) Pa so nekega dne prevzeli večjo količino ploščatih rib, imenovanih morska plošča, ter jih na najrazličnejše načine pripravljali v obliki toplih malic.
(Vir: Obrtnik)

(2) Druge ploščate ribe, kot so limanda, morska plošča, morski jezik, ameriški morski list in druge, pa so najboljše na žaru.
(Vir: Zdravje)

Ustreznost slovenskega izraza 'morska plošča' za italijansko besedo 'platessa' lahko potrdite na primer v različnih elektronskih zbirkah, kot so Evroterm, seznam prostoživečih vrst rib Evropske unije[166] ter zbirka FishBase[167].

Pri prevodu smo si skušali pomagati z *Velikim italijansko-slovenskim slovarjem* (Šlenc 2009) ter z *Malim italijansko-slovenskim in slovensko-italijanskim slovarjem* (Ponikvar, ur., 2010), vendar nam v primeru slovenske ustreznice italijanske besede 'platessa' omenjeni *Veliki italijansko-slovenski slovar* (Šlenc 2009) ni pomagal, ker te besede ne vsebuje, nam je pa zato dal pravo rešitev že Googlov prevajalnik. S pomočjo zgoraj omenjenih baz smo hitro preverili ustreznost našega izraza, preverili pa smo jo tudi z malo brskanja po slovenskih spletnih straneh.

Včasih sicer lahko, če znamo še kakšen jezik, poskusimo do rešitve priti tudi 'po ovinkih', recimo z ugotovitvijo angleške ustreznice za našo izvorno besedo, potem pa z iskanjem slovenskega prevoda angleške besede; ker je za angleščino na spletu več slovarjev, se namreč včasih zgodi, da s spletnimi pripomočki za italijansko besedo ne bomo neposredno našli slovenske ustreznice, bomo pa do tega prišli prek iskanja angleške ustreznice za italijansko besedo in potem prek iskanja slovenske ustreznice za angleško besedo.

165 http://www.fidaplus.net/
166 http://ec.europa.eu/fisheries/marine_species/wild_species/index_sl.htm
167 http://www.fishbase.org/search.php

'Ossocollo'

Kako lahko prevedem 'ossocollo' v slovenščino?

'Ossocollo' je, kakor smo uspeli ugotoviti, sušen mesni izdelek iz svinjskega mesa. Če prav razumemo, spada v kategorijo pancet (vsaj po italijanski klasifikaciji) in je eden od zaščitenih tradicionalnih mesnih proizvodov v regiji Veneto, kot smo prebrali v razdelku Pancetta na italijanski Wikipediji[168] . Na straneh organizacije Agenzia regionale per lo sviluppo rurale Furlanije - Julijske krajine[169] navajajo 'ossocollo 'v povezavi z občino Sauris, ki se nahaja na meji z regijo Veneto (če prav razumemo, je povezava ta, da so v Saurisu zainteresirani za proizvodnjo tega produkta). 'Ossocollo' je torej vsaj do neke mere tudi zaščiteno ime konkretnega suhomesnega izdelka in bi ga kot takega lahko pustili neprevedenega oziroma bi ga, podobno kot to delamo z drugimi podobnimi poimenovanji, le podomačili v zapisu, torej 'osokolo' (prim. 'parmezan', 'konjak', 'šampanjec' itd.).

Pa vendar, 'ossocollo' naj bi bil sušen svinjski vrat. Konkretne besede sicer ni v nobenem izmed spletnih prevajalnikov ali italijansko-slovenskih slovarjev, ki smo jih uspeli pregledati, vendar pa svinjski vrat sušijo tudi v Sloveniji, tako da poimenovanje za ta tip suhega mesa vsekakor obstaja. Pregledali smo gostinsko ponudbo različnih obmejnih gostišč, ki svojo ponudbo predstavljajo v italijanščini in slovenščini. Tu je 'ossocollo' običajno prevedeno kot 'vratovina'. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*[170] geslo 'vratovina' razlaga kot 'svež ali prekajen svinjski vrat, v slovarju pa najdemo tudi tele sopomenke: 'vratina', 'vratnik', 'bondžola', 'bondjola' in 'šinjek'. Pri vseh besedah razen pri geslu 'bondžola' ('bondjola' je omenjena znotraj istega gesla) se v razlagi pomena omenja prekajevanje, za bondžolo pa piše, da je 'na zraku sušen svinjski vrat'. Kolikor vemo, se po celi Sloveniji razen na Primorskem meso suši z dimljenjem, tako da bi iz tega lahko sklepali, da sta obe na zraku sušeni mesnini očitno primorski specialiteti. *Slovenski pravopis*[171] navaja še tri dodatne sopomenke za suhomesni izdelek iz svinjskega vratu - 'budžola', 'zašinek' in 'šink', na internetu pa najdemo še vsaj dve dodatni možni poimenovanji te vrste suhega mesa, ki jih uporabljajo različni pridelovalci: 'budjola' in 'bodjola'.

Očitno imamo torej več knjižnih pa tudi več lokalnih/narečnih poimenovanj te vrste suhega mesa. V trgovini smo opazili, da se ta vrsta mesa (na vzhodu Slovenije) imenuje tudi 'rolanca' (našli smo namreč prleško rolanco).

Da bi vam malo pomagali pri odločitvi, katero izmed 11 (oz. 12) možnih sopomenk se

168 http://it.wikipedia.org/wiki/Pancetta
169 http://www.ersa.fvg.it/
170 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html
171 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html

najbolj splača uporabiti, smo vse besede iskali v korpusih Nova beseda[172] in FidaPLUS[173]. Tole so rezultati za Novo besedo (razvrščeni po pogostnosti): ‘zašinek’ – 13 zadetkov, ‘vratovina’ – 7, ‘zašink’ – 6, ‘vratina’ – 2, ‘šink’ – 3 (+ 136 nerelevantnih zadetkov: priimek), ‘vratnik’ – 0 (+ 4 nerelevantni zadetki: kraj, hrib itd.), ‘bondžola’ – 0 (+ 1 nerelevanten zadetek), ‘bondjola’ – 0, ‘budjola’ – 0, ‘budžola’ – 0, ‘bodjola’ – 0 in ‘šinjek’ – 0 (+ 2 nerelevantna zadetka). Tole pa za FidoPLUS: ‘vratovina’ – 41 zadetkov, ‘vratina’ – 34, ‘zašink’ – 25, ‘zašinek’ – 20, ‘šink’ – 20 (+ preko 400 nerelevantnih zadetkov: priimek), ‘vratnik’ – 8 (+ preko 80 nerelevantnih zadetkov: kraj, hrib, vratnica itd.), ‘šinjek’ – 8, ‘budjola’ – 6, ‘bodjola’ – 1, ‘budžola’ – 1, ‘bondžola’ – 0 in ‘bondjola’ – 0.

Pogostosti seveda ne smemo vzeti za glavno merilo izbire najprimernejše besede, ker imajo za marsikoga te besede verjetno nek zelo specifičen pomen, morda vezan na obliko tega izdelka, način priprave, vrsto mesa itd. Sicer dvomim, da bi se našel kdo, ki bi ločeval med ‘budjolo’, ‘bodjolo’, ‘bondžolo’ in ‘bondjolo’, a prav gotovo bo kdo rekel, da vsak šink že ni bodjola/budjola oz. obratno. Vseeno pa se splača pri izbiri poimenovanja mesnega izdelka izbrati besedo, za katero lahko računamo, da jo bo poznalo in razumelo čim več govorcev, torej najpogostejšo. Izbiro lahko torej brez težav skrčimo na ‘vratovino’, ‘vratino’, ‘zašink’, ‘zašinek’ in ‘šink’ (potencialno še na ‘vratnik’, ‘šinjek’ in ‘budjola’) in če upoštevamo še *Pravopis* na ‘vratovino’, ‘zašinek’, in ‘šink’. V slovarjih se večkrat pojavi tudi večbesedno poimenovanje ‘suhi vrat’, ki pa ni posebej pogosto (v FidiPLUS smo našli le dva zadetka).

172 http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html
173 http://www.fidaplus.net/

‘Melanzane al funghetto’

Kako lahko prevedem v slovenščino ‘melanzane al funghetto’?

Pri prevodu poimenovanje ‘melanzane al funghetto’ smo si pomagali z *Velikim italijansko-slovenskim slovarjem* (Šlenc 2009) ter s spletnim iskalnikom Google. ‘La melanzana’ lahko v slovenščino prevedemo kot ‘jajčevec’ ali pa kar ‘melancana’. Obe besedi se nahajata tako v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*[174], kjer sta besedi enakovredni, kot v *Slovenskem pravopisu*[175], ki daje prednost besedi ‘jajčevec’. Na svetovnem spletu in v korpusih smo našli tudi različice ‘melancan’ (torej le različica istega zapisa v drugem spolu, moškem), ‘malancana’ (različica z drugačnim zapisom prvega samoglasnika, kjer se ‘a’ pojavi namesto ‘e’) in ‘malancan’ (različica drugega zapisa moškega spola), ki pa so vse redkejše in zelo verjetno tudi precej bolj geografsko omejene od osnovne različice ‘melancana’.

Malo težje je ugotoviti, kako bi bilo smiselno prevesti ‘al funghetto’. Z pomočjo brskanja po spletnih straneh in blogih, ki so namenjeni italijanski kulinariki, sedaj vemo, da ‘al funghetto’ pomeni ‘pripravljeno tako, kot bi pripravili gobe’ (tj. na tanko narezane jajčevce, popražimo na olivnem olju s česnom in peteršiljem). Kako bi se to dalo povedati krajše, pa nam ni prav jasno. Kombinaciji olivnega olja, česna in peteršilja se običajno reče tržaška omaka, jedem, ki so pripravljene s temi tremi sestavinami pa včasih rečemo, da so ‘X po tržaško’ (na portalu Kulinarika.net smo našli ‘gobe po tržaško’ in ‘polenovka po tržaško‘[176], drugje pa še ‘bučke po tržaško’, ‘skuše po tržaško’, ‘postrv po tržaško’ itd.). Če bi sledili temu modelu poimenovanja, bi jed lahko poimenovali ‘jajčevec/melancana po tržaško’ (oziroma v množini ‘jajčevci/melancane po tržaško’). Morda se zdi moteče, da se neka južnoitalijanska jed (na neki angleški spletni strani je pisalo, da gre za tipično neapeljsko jed) imenuje po Trstu, a je Trst s stališča Slovenije lahko tudi sinonim za Italijo, ‘po tržaško’ pa torej nekaj podobnega kot ‘po italijansko’. Ali je tako poimenovanje res smiselno, pa je verjetno bolj vprašanje za kakega večjega kulinaričnega strokovnjaka od nas.

V kolikor vas ‘po tržaško’ moti, bi ‘melanzane al funghetto’ lahko prevedli tudi kot ‘jajčevci pripravljeni kot gobe’ ali ‘jajčevci/melancane na način gob’ ali pa tudi ‘jajčevci/melancane po gobje’. Katera od navedenih možnosti je najboljša, je odvisno tudi od situacije, v kateri bi vi radi to poimenovanje uporabili. Zdi se, da bi na jedilniku restavracije v Trstu neko netržaško jed precej težje proglasili za tržaško kot pa v restavraciji v Ljubljani ali Mariboru.

174 http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html
175 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html
176 http://www.kulinarika.net/

'Caponata di verdure di stagione'

Kako lahko v slovenščino prevedem 'caponata di verdure di stagione'?

V zvezi 'caponata di verdure di stagione' lahko 'di verdure di stagione' prevedemo v 'iz sezonske zelenjave', bolj problematičen pa je prevod izraza 'caponata'. Ta, kakor smo uspeli ugotoviti, poimenuje jed iz jajčevcev, ki prihaja iz Sicilije[177] , na spletni strani Gurman.eu[178] pa pojasnijo, da je 'caponata' 'znamenita sicilijanska topla ali hladna zelenjavna predjed ali priloga', imenujejo pa jo tudi 'mešana pražena zelenjava'.

Na slovenskih kulinaričnih straneh se za poimenovanje jedi uporabljata zapisa 'caponata' in 'kaponata'. Podatki iz korpusa Gigafida[179] kažejo, da je pogostejši zapis 'caponata', ki ima 8 zadetkov, medtem ko ima 'kaponata' 2 zadetka, približno enako pa je tudi razmerje med obema zapisoma na slovenskih spletnih straneh, kjer najdemo 268 strani z zapisom 'kaponata' in 1030 strani z zapisom 'caponata'. Očitno se je poimenovanje 'caponata' v slovenščini do določene mere zapisu že začelo prilagajati in prav nič nenavadno ne bi bilo, če bo zapis 'kaponata' s časom postal bolj pogost. Tako recimo portal Gurman.eu na zgoraj navedeni strani ne navaja recepta temveč le povezavo na drugo stran z receptom, kjer se jed zapisuje kot 'kaponata'. Tudi izraz v originalnem zapisu, torej 'caponata', pa se je v slovenščini že prilagodil v oblikoslovju, saj se na spletu pojavlja v različnih sklonskih oblikah:

(1) Se mi zdi, da je bil tudi v Bojanovi caponati na pikniku česen.[180]
(2) Bojan, ti nisi mojga refoška, jaz pa tvojo caponato …[181]

Gre namreč za to, da pri prevzemanju izraze običajno podomačimo (le nekatere, recimo mednarodne glasbene izraze, pustimo v izvirni obliki, kot lahko beremo v *Slovenskem pravopisu* 2001, § 163–225)[182], vendar pa se podomačitev ne zgodi čez noč, zato se lahko pojavi nekakšna vmesna faza, ko se beseda zapisuje na različne načine. Par korakov pred 'caponato/kaponato' je tako izraz 'carbonara', kjer je razmerje med zapisom v izvirni obliki, torej 'carbonara', in poslovenjenim zapisom 'karbonara' že skoraj izenačeno (po korpusu Gigafida je razmerje 83 : 111 še vedno v prid zapisu 'carbonara'). Pri slednjem je zanimivo, da se je pojavil tudi že preveden izraz 'oglarske (testenine)'.

177 http://en.wikipedia.org/wiki/Caponata
178 http://www.gurman.eu/recepti.php?S=6&Article=1882
179 http://www.gigafida.net/
180 http://www.kulinarika.net/recepti/6668/zelenjavne-jedi/caponata/
181 http://www.kulinarika.net/recepti/6668/zelenjavne-jedi/caponata/
182 http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html

Izbirate torej lahko med zapisoma ‘caponata iz sezonske zelenjave’ in ‘kaponata iz sezonske zelenjave’, lahko pa se odločite tudi za bolj opisno poimenovanje, recimo ‘mešana pražena sezonska zelenjava’ ali kaj na temo ‘(sicilijanska) priloga iz sezonske zelenjave’.

‘Stakviž’

Kako se reče v slovenščini ‘stakviž’?

‘Stakviž’, v italijanščini ‘stoccafisso’ (Šlenc 2009), je v nekaterih zahodnoslovenskih narečjih ime za ribo, ki je sicer v večini slovenskih narečij in v slovenskem knjižnem jeziku znana kot ‘polenovka’ ali ‘trska’. Izraz ‘stakviž’ poimenuje tudi jed, ki je narejena iz omenjene ribe – posušeno ‘trsko’ namreč imenujemo ‘polenovka’, v nekaterih narečjih, zlasti primorskih, tudi ‘bakala’ ali ‘bakalar’. ‘Bakar’ oz. ‘bakalar’ imenujemo tudi namaz iz polenovke ter enolončnico, ki jo skuhamo iz polenovke. V pisnih besedilih na spletu so poleg zapisa ‘stakviž’ izpričani še zapisi ‘stakviš’, ‘stokviž’, ‘stokviš’, ‘štokviš’, ‘štakviž’, ‘štakviš’, ‘štokviž’, ‘štokviš’.

Viri in literatura

Bajec, Anton, s sod. (ur.) *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 5 knjig. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik, Državna založba Slovenije, 1970, 1975, 1979, 1985, 1991.

Brecelj, Kaja, s sod. *Mali italijansko-slovenski in slovensko-italijanski slovar*. DZS, 2010.

Cigale, Matej. ‚Kako pisati besede po izvoru latinke.' *Novice – gospodarske, obrtniške in narodne*, let. 32, št. 13, 1874. 100-101. [Dosegljivo tudi na http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-F877SEEJ]

Debenjak, Doris, s sod. *Veliki nemško-slovenski slovar: Grosses deutsch-slowenisches Wörterbuch*. DZS, 1992.

Debenjak, Doris, s sod. *Veliki slovensko-nemški slovar: Grosses slowenisch-deutsches Wörterbuch*. DZS, 1995.

Golden, Marija. *O jeziku in jezikoslovju*. Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno in splošno jezikoslovje, 2001.

Grad, Anton, Henry Leeming. *Slovensko-angleški slovar*. Državna založba Slovenije, 1990.

Greenberg, Marc L. *A short Reference Grammar of Standard Slovene*. 2006. [Dosegljivo na http://www.seelrc.org:8080/grammar/mainframe.jsp?nLanguageID=8]

Humar, Marjeta, s sod. *Gledališki terminološki slovar*. Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007. [Dosegljivo tudi na http://bos.zrc-sazu.si/c/term/gledaliski/index.html]

Jagodič, Monika. *Jezikovna norma in splošna raba v oglaševalskih besedilih*. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, 2003. [Dosegljivo tudi na http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/jagodic-monika.pdf]

Kalin Golob, Monika. *Jezikovna kultura in jezikovni kotički.* Jutro, 1996.

Korošec, Tomo. ‚K tipologiji oglaševalnih besedil.' *Simpozij Obdobja 22: Členitev jezikovne resničnosti, Ljubljana, 27.–28. november 2003*. Ur. Erika Kržišnik, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003. 199–228. [Dosegljivo tudi na http://www.centerslo.net/files/File/simpozij/sim22/Korosec.pdf]

Marušič, Franc in Rok Žaucer. ‚O ustvarjanju margine v navidez demokratičnem jezikovnem svetovanju – na primeru diskurza o ‚odnosih z javnostjo/javnostmi''. *Jezik, spomin in politike reprezentacije*. Ur. Tanja Petrović, Založba ZRC, 2011. 100-115. [Dosegljivo tudi na http://sabotin.ung.si/~rzaucer/papers/MarusicZaucer-2011-Svetovanje-Odnosi-z-javnostmi-draft.pdf]

Marušič, Franc in Rok Žaucer. ‚Jezikovnosvetovalna služba kot vzdrževalec jezikovega prestiža.' *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije.*Ur. Inka Štrukelj. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje, 2000. 269–279. [Dosegljivo na http://www.p-ng.si/~fmarusic/pub/marusic&zaucer_2000_uporabec.pdf]

Marušič, Franc in Rok Žaucer (ur.) *ŠUSS*. Študentska založba, 2001.

Marušič, Franc, Rok Žaucer. ‚On clitic doubling in Gorica Slovenian.' *A linguist's linguist : studies in South Slavic linguistics in honor of E. Wayles Browne.* Ur. Steven Franks s sod., Slavica, 2009. 281–295. [Dosegljivo tudi na http://sabotin.ung.si/~rzaucer/papers/MarusicZaucer_2009_Clitic-doubling-in-Go-Slo.pdf]
Orešnik, Janez. *Uradi za jezik v Skandinaviji*, SAZU, 1995.
Pleteršnik, Maks. *Slovensko-nemški slovar*. Knezoškofijstvo, 1894–1895.
Pullum, Geoffrey. *Ideology, Power and Linguistic Theory.* Rokopis, 2004. [Dosegljivo na http://www.lel.ed.ac.uk/~gpullum/MLA2004.pdf]
Random House Webster's Unabridged Dictionary. Random House, 1996.
Snoj, Marko. *Slovenski etimološki slovar.* Druga izdaja. Založba Modrijan, 2003.
Snoj, Marko. *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Založba Modrijan in Založba ZRC, 2009.
Strsoglavec, Đurđa. Še sreča, da je slovenščina (južno)slovanski jezik.' *Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj / 46. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ur. Vera Smole, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009. 83–94. [Dosegljivo na http://www.centerslo.net/files/file/ssjlk/46%20SSJLK/Strsoglavec.pdf]
Šlenc, Sergij. *Veliki italijansko-slovenski slovar* [3. natis 1. izdaje iz 1997]. DZS, 2009.
Šuster, Mihela. *Razčlenitev jezikovno stilnih pojavov v tiskanih oglaševalskih besedilih*. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, 2004. [Dosegljivo na http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Suster-Mihela.PDF]
Tavzes, Miloš, s sod. *Veliki slovar tujk*. Cankarjeva založba, 2002.
Toporišič, Jože. ‚Stilna vrednost glasovnih, prozodijskih, (pravo)pisnih, morfemskih in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika.' *Slavistična revija* let. 221, št. 2, 1973. 217–263.
Toporišič, Jože. *Enciklopediji slovenskega jezika*. Cankarjeva založba, 1992.
Toporišič, Jože. *Slovenska slovnica*. Založba Obzorja, 2000.
Toporišič, Jože, s sod. (ur.) *Slovenski pravopis*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2001.
Urbančič, Boris. *O jezikovni kulturi.* 3. izdaja. Delavska enotnost, 1987.
Verbinc, France. *Slovar tujk.* Cankarjeva založba, 1997.
‚Zakon o javni slovenščine'. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 86, 2004. [Dosegljivo tudi na http://www.uradni-list.si/1/content?id=50690]
Žaucer, Rok in Franc Marušič. ‚Jezikovno svetovanje, praksa in ideali.' *Simpozij Obdobja 28: Infrastruktura slovenščine in slovenistike.* Ur. Marko Stabej, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2009. 245–251. [Dosegljivo tudi na http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp28/Zaucer_Marusic.pdf]

Spletni viri

Pregibnik Amebis Besana. Dosegljivo na http://besana.amebis.si/pregibanje/.
DLiB – Digitalna knjižnica Slovenije. Dosegljivo na http://www.dlib.si/.
FidaPLUS – korpus slovenskega jezika. Dosegljivo na http://www.fidaplus.net/.
Gigafida – korpus pisnega jezika. Dosegljivo na http://www.gigafida.net/.
Gledališki terminološki slovar. Dosegljivo na http://bos.zrc-sazu.si/c/term/gledaliski/index.html.

GOS – korpus govorjenih besedil. Dosegljivo na http://www.korpus-gos.net/.
Nova beseda – Besedilni korpus na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Dosegljivo na http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html.
Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar. Spletna izdaja, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2010 [vsebinsko enaka prvotisku iz 1894–1895]. Dosegljivo na http://bos.zrc-sazu.si/pletersnik.html.
Pons – brezplačni spletni slovarji. Dosegljivo na http://www.pons.si/.
Slovar slovenskega knjižnega jezika. Spletna izdaja, 2000 [vsebinsko enaka prvotiskom iz 1970, 1975, 1979, 1985 in 1991]. Dosegljivo na http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html.
Slovenski pravopis 2001. Spletna izdaja, 2010 [vsebinsko enaka knjižni izdaji iz 2001]. Dosegljivo na http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html.
ŠUSS – Odgovori na jezikovna vprašanja. Dosegljivo na http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/.
Merriam-Webster Online [enojezični angleški spletni slovar]. Dosegljivo na http://www.merriam-webster.com/.

JEZIK LINGUA

Plurilinguismo quale ricchezza
e valore dell'area
transfrontaliera italo-slovena

Večjezičnost kot bogastvo
in vrednota čezmejnega
slovensko-italijanskega območja

LEAD PARTNER

CILJNO ZAČASNO ZDRUŽENJE "JEZIK-LINGUA"
ASSOCIAZIONE TEMPORANEA DI SCOPO "JEZIK-LINGUA"

PARTNERS

ASSOCIAZIONE DEGLI APPARTENENTI ALLA COMUNITÀ NAZIONALE ITALIANA - UNIONE ITALIANA
DRUŠTVO PRIPADNIKOV ITALIJANSKE NARODNE SKUPNOSTI – ITALIJANSKA UNIJA

CENTRO ITALIANO DI PROMOZIONE, CULTURA, FORMAZIONE E SVILUPPO "CARLO COMBI"
PROMOCIJSKO, KULTURNO, IZOBRAŽEVALNO IN RAZVOJNO ITALIJANSKO SREDIŠČE "CARLO COMBI"

CENTRO STUDI JACQUES MARITAIN
ŠTUDIJSKI CENTER JACQUES MARITAIN

COMUNITÀ AUTOGESTITA COSTIERA DELLA NAZIONALITÀ ITALIANA CAPODISTRIA – CAN COSTIERA
OBALNA SAMOUPRAVNA SKUPNOST ITALIJANSKE NARODNOSTI – OSSIN

COMUNITÀ AUTOGESTITA DELLA NAZIONALITÀ ITALIANA DI CAPODISTRIA – CAN CAPODISTRIA
SAMOUPRAVNA SKUPNOST ITALIJANSKE NARODNOSTI KOPER – SSIN KOPER

CONSORZIO UNIVERSITARIO DEL FRIULI
UNIVERZITETNI KONZORCIJ FURLANIJE

OSREDNJA KNJIŽNICA "SREČKO VILHAR"
BIBLIOTECA CENTRALE "SREČKO VILHAR"

UNIVERSITÀ DEGLI STUDI DI TRIESTE -
DIPARTIMENTO DI LETTERATURE STRANIERE, COMPARATISTICA E STUDI CULTURALI
UNIVERZA V TRSTU -
ODDELEK ZA TUJE KNJIŽEVNOSTI, PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN KULTURNE ŠTUDIJE

UNIVERSITÀ DEGLI STUDI DI UDINE
CENTRO INTERNAZIONALE SUL PLURILINGUISMO
UNIVERZA V VIDMU
MEDNARODNI CENTER ZA VEČJEZIČNOST

UNIVERSITÀ CÀ FOSCARI VENEZIA
UNIVERZA CÀ FOSCARI BENETKE

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA HUMANISTIČNE ŠTUDIJE KOPER
UNIVERSITÀ DEL LITORALE
FACOLTÀ DI STUDI UMANISTICI DI CAPODISTRIA

Progetto strategico *JEZIK*LINGUA finanziato nell'ambito del Programma per la Cooperazione Transfrontaliera Italia-Slovenia 2007-2013, dal Fondo europeo di sviluppo regionale e dai fondi nazionali.

Strateški projekt *JEZIK*LINGUA sofinanciran v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev.

MINISTERO
DELL'ECONOMIA
E DELLE FINANZE

REPUBLIKA SLOVENIJA
SLUŽBA VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE ZA RAZVOJ
IN EVROPSKO KOHEZIJSKO POLITIKO

BREZPLAČNI IZVOD
COPIA GRATUITA